

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ÇOK KATMANLI KENTLERİN
KORUNMASINDA
TASARIM DESTEKLİ YÖNTEM ARAYIŞLARI
VE ÖNLEMSEL YAKLAŞIMLAR:
ESKİ FOÇA ÖRNEĞİ

Hatice Ecem DEMİRDEN

Temmuz, 2019

İZMİR

**ÇOK KATMANLI KENTLERİN
KORUNMASINDA
TASARIM DESTEKLİ YÖNTEM ARAYIŞLARI
VE ÖNLEMSEL YAKLAŞIMLAR:
ESKİ FOÇA ÖRNEĞİ**

Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Kentsel Koruma Planlaması Programı

Hatice Ecem DEMİRDEN

Temmuz, 2019

İZMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU

HATİCE ECEM DEMİRDEN, tarafından DOÇ. DR. AYŞEGÜL ALTINÖRS ÇIRAK yönetiminde hazırlanan “ÇOK KATMANLI KENTLERİN KORUNMASINDA TASARIM DESTEKLİ YÖNTEM ARAYIŞLARI VE ÖNLEMSEL YAKLAŞIMLAR: ESKİ FOÇA ÖRNEĞİ” başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Ayşegül ALTINÖRS ÇIRAK

Yönetici

Prof. Dr. Mine Tuncel Zeren

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Zafar Değer

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Kadriye ERTEKİN

Müdür

Fen Bilimleri Enstitüsü

TEŞEKKÜR

Yüksek lisansın hem ders hem de tez aşamalarında önüme çıkan tüm sorunlarda çözüm üretmeye çalışan, düşünceleri ile yolumu aydınlatan, her zaman sabırla ve büyük bir sakinlikle yanımda olan ve desteğini esirgemeyen çok değerli hocam Sayın Doç. Dr. Ayşegül ALTINÖRS ÇIRAK'a,

Tez çalışmamın son aşamasında, tüm yoğunluğuna rağmen zaman ayırarak büyük dikkat ve özenle düşüncelerini paylaşan ve tezin sonuçlanmasına en büyük katkıyı veren çok değerli hocam Sayın Prof. Dr. Ömer ÖZYİĞİT'e,

Lisans eğitim sürecimden itibaren yanımda olan ve her zaman desteğini hissettiren, bugün böyle bir çalışma yapabilmeme olanak sağlayan, eğitim sürecim boyunca sabırla dinleyen, yönlendiren ve varlığını her zaman hissettiğim, kentsel koruma konusunda verdiği her bir emeğe sonsuz saygı ile eğildiğim, örneğim ve çok değerli yol göstericim Sayın Prof. Dr. Aliye Emel GÖKSU'ya,

Tez çalışmamı tamamlamamda en büyük isteklendirme kaynağım olan, desteğim, aydınlığım, her zaman yanımda olan ve her zaman yanımda olacağını bildiğim yol arkadaşım Berkan EROL'a,

Yaşam yolumu çizmemi sağlayan ve bu yolu hep aydınlatan, sonsuz emekle, yorulmadan, bıkmadan, sabırla yanımda olan ve destekleriyle asla yılmama izin vermeyen biriciklerim, annem Leman DEMİRDEN ve babam İsmail DEMİRDEN'e,

Hayattaki en büyük şansım, sabırla yanımda duran, desteğine minnettar olduğum biriciğim, en büyük gülümsemem kardeşim S. Furkan DEMİRDEN'e,

Her zaman varlığını hissedeceğim, tanıdığım en güçlü kadın, babaannem Hikmet DEMİRDEN'e sonsuz teşekkür ederim.

Hatice Ecem DEMİRDEN

ÇOK KATMANLI KENTLERİN KORUNMASINDA TASARIM DESTEKLİ YÖNTEM ARAYIŞLARI VE ÖNLEMSEL YAKLAŞIMLAR: ESKİ FOÇA ÖRNEĞİ

ÖZ

İnsanoğlunun yerleşik yaşama geçmesinin ardından bazı bölgeler, sunduğu coğrafya, doğal kaynaklar, jeolojik yapı gibi olanaklar sebebiyle sürekli yerleşime konu olmuştur. İnsanoğlunun yaşadığı çevreyi değiştirmesi ve dönüştürmesi de tarih boyunca süregelen bir olgudur. Bu sebeple, sürekli yerleşim alanı olarak seçilen bölgeler, üzerinde yaşayan topluma göre şekillenmiş ve değişmiştir. Her bir tarihsel süreç kendi toplumsal, ekonomik ve kültürel ilişkiler ağını kente yansıtmış ve izlerini bırakmıştır. Zaman içinde birikerek değişen ve dönüşen bu ilişkiler ağı, bazen birbiri içinde kaynaşmış, bazen terk edilmiş, kabul edilmemiş, yok edilmiş ve yeniden inşa edilmiştir. Ancak her türlü durumda birbiri üzerine biriken deneyim ve ilişkiler örgüsü kente yansıyarak çok katmanlı kentleri ortaya çıkarmıştır.

Çok katmanlı kentlerden, hem tarihsel bağlamının yoğunluğu ve katmanlarının okunabilirliği hem de doğal ve kültürel varlıklarının koruma sınıflarının çeşitliliği bakımından örnek olarak seçilen Eski Foça kentinin yerleşim tarihi Tunç Çağı'na dayanmaktadır. Sonrasında gelişen on iki tarihsel katmanın her birinin izlerini günümüze taşıyan kent, modern kent yaşantısına da uyum göstermeye çalışmaktadır. Bu bağlamda, toprak üstündeki özgün kentsel doku ile toprak altındaki arkeolojik değerlerin (Phokaia antik kenti) yaşamlarını uyum içinde sürdürebilmelerine ilişkin temel yaklaşımların belirlenmesi ve önlemlerin alınmasına yönelik öneriler ortaya konmuştur. Geliştirilen önerilerle çok katmanlı kentlerin korunmasında geçmiş ve bugünün birlikte ele alınması, koruma ve kültür bilincinin topluma aktarılması yöntemleri aranmış, farklı coğrafyalarda yer alan çok katmanlı kentlerin korunmasına yönelik genel çerçeve değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Foça, Phokaia, çok katmanlı kent, önlemsel arkeoloji, kentsel arkeoloji, kentsel koruma

DESIGN-AIDED METHOD SEEKING AND PREVENTIVE APPROACHES ON PRESERVATION OF MULTI-LAYERED CITIES: IMPLEMENTATION ON THE ANCIENT FOÇA

ABSTRACT

After humankind adopted a settled life, some regions have become prominent for permanent settlement due to their advantages such as geography, natural resources and geological structure. It is a continual phenomenon throughout history that humankind changes and converts the environment where it lives in. For this reason, regions selected as permanent settlements have undergone change and taken form by societies which have lived on them. Each historical process has reflected its own social, economic and cultural relation pattern to cities and has left traces. This network of relations that varied and transformed in time have sometimes engaged in each other and sometimes been refused, destroyed and reconstructed. However, in any case, cumulating memory and relations network created multi-layered cities.

The history of the settlement of The Ancient Foça, chosen as an example among multi-layered cities when considered both its wealth of history and comprehensibility of layers and variety of conservation classes of natural, cultural entities, dates back Bronze Age. The city, that brings each of traces of twelve developing historical layers to present day, strives to accord to modern city life. In this regard, in order to provide harmonically coexistence of both over ground unique urban pattern and underground archaeological wealth (the ancient city Phokaia), the proposals to take measures and to determinate of the main approaches are presented. With developing proposals, both past and present day regarding preservation of multi-layered cities are addressed entirely. Methods for conveying consciousness of preservation and culture to society is researched and general framework regarding preservation of multi-layered cities located in different geography is evaluated.

Keywords: Foça, Phokaia, multi-layered city, preventive archeology, urban archeology, urban preservation

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZ	iv
ABSTRACT.....	v
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xiv

BÖLÜM BİR - GİRİŞ..... 1

1.1 Amaç	3
1.2 Kapsam.....	5
1.3 Yöntem	7

BÖLÜM İKİ – ÇOK KATMANLI KENTLERDE TARİHSEL VE YASAL SÜREÇTE KORUMA YAKLAŞIMLARI 10

2.1 Koruma Kavramının Yasal ve Yönetsel Gelişimi	10
2.1.1 Uluslararası Platformda Gelişim.....	11
2.1.2 Ulusal Platformda Gelişim	18
2.1.2.1 Tekil Koruma	26
2.1.2.2 Bölgesel/Bütünsel Koruma	29
2.2 Kentsel Katmanlaşma - Çok Katmanlı Kent ve Koruma Kavramı	40
2.2.1 Çok Katmanlı Kentlerin Korunmasında Kentsel ve Önlensel Arkeoloji Yaklaşımları	42
2.2.1.1 Uluslararası Kentsel ve Önlensel Arkeoloji Yaklaşımları.....	45

BÖLÜM ÜÇ – ESKİ FOÇA KENTİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ VE KENTSEL TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ 60

3.1 Eski Foça'nın Genel Özellikleri	60
---	----

3.1.1 Coğrafi Konum	60
3.1.2 Ulaşım ve Teknik Altyapı Özellikleri	62
3.1.3 Doğal Yapı Özellikleri.....	64
3.1.3.1 Topoğrafik ve Jeolojik ve Jeomorfolojik Yapı	64
3.1.3.2 İklim ve Bitki Örtüsü	66
3.1.4 Nüfus Yapısı ve Demografik Özellikler	67
3.1.5 Sosyal ve Ekonomik Yapı Özellikleri	68
3.2 Eski Foça'nın Kentsel Tarihsel Gelişimi ve Katmanlaşma Öyküsü	70
3.2.1 "Foça" Adının Kökeni	70
3.2.2 Phokaia'dan Foça'ya Kentsel ve Arkeolojik Katmanlar	71
3.3 Eski Foça'nın Koruma ve Planlama Öyküsü	87
3.3.1 Foça'nın Arkeolojik Kazı Süreci	87
3.3.2 Foça'da Tespit ve Tescil Süreci.....	109
3.3.3 Foça'da Haritalama ve Planlama Süreci.....	115
 BÖLÜM DÖRT – ESKİ FOÇA'NIN ÇOK KATMANLI DOKUSUNUN	
SOSYAL VE MEKANSAL BOYUTUNUN İNCELENMESİ.....	126
 4.1 Eski Foça'nın Mekânsal Boyutunun İncelenmesi	126
4.1.1 İnceleme Alanı Sınırı	129
4.1.2 Çalışma Alanı Sınırı	138
4.1.2.1 Arkeolojik Duruma İlişkin Veriler.....	139
4.1.2.2 Halihazır Duruma İlişkin Veriler	148
4.1.3 Ayrıntılama Alanı Sınırı	170
4.1.3.1 Yapılara İlişkin İnceleme	171
4.1.3.2 Sokak Dokusuna İlişkin İnceleme	176
4.1.3.3 Tescilli Yapılara İlişkin İnceleme	178
4.1.3.4 Özgün Doku Değerlendirme	183
4.2 Eski Foça'nın Sosyal Boyutunun İncelenmesi	185
4.2.1 Anket/Derinlemesine Görüşme Çalışmaları	187

**BÖLÜM BEŞ – ESKİ FOÇA’DA ÇOK KATMANLI DOKUNUN
KORUNMASINA YÖNELİK ÖNERİLER 198**

- 5.1 Günümüz Kentinde Antik Kenti Okumak/Kentsel Mekana Yönelik Öneriler
..... 202
- 5.2 Yasal ve Sistemsel Öneriler 211
- 5.3 Sosyal Öneriler 212

BÖLÜM ALTI – DEĞERLENDİRME VE SONUÇ 213

KAYNAKLAR 219

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1 Çalışma kapsamında ele alınan konular ve yanıtı aranan sorular	7
Şekil 1.2 Tez çalışmasında izlenen yöntem	9
Şekil 2.1 Sit alanı türleri.....	32
Şekil 2.2 Fransa, Caen kenti, kaleden önlemsel kazı araştırmaları	47
Şekil 2.3 Fransa arkeolojik kazı alanları veri haritası	48
Şekil 2.4 İtalya, Toscana, Lucca kenti kentsel tarihsel yerleşim alanı	50
Şekil 2.5 Finlandiya kültürel çevre hizmeti olarak sunulan internet sitesi sayfası ...	52
Şekil 2.6 İspanya özerk bölgelerini gösterir harita	54
Şekil 2.7 Önlemsel arkeoloji için arkeolojinin temel koruma esasları	55
Şekil 2.8 Tarragona kentinden kent ve arkeolojinin birlikteliğine örnekler	57
Şekil 3.1 Foça'nın İzmir içindeki konumu.....	61
Şekil 3.2 Foça'nın bölge içindeki konumunu gösteren şematik çizim.....	62
Şekil 3.3 İzmir karayolları haritası	63
Şekil 3.4 Gravürlerde Foça'nın topoğrafik yapısı	65
Şekil 3.5 Günümüzde Foça'nın topoğrafik yapısı	65
Şekil 3.6 Foça ve yakın çevresinin jeoloji-litoloji haritası	66
Şekil 3.7 Foça yıllık ortalama sıcaklık durumu	67
Şekil 3.8 Ege bölgesi antik dönem yerleşim alanlarında Phokaia'nın konumu	71
Şekil 3.9 Phokaialılar'ın kurduğu koloniler	72
Şekil 3.10 Protogeometrik döneme ait oval evler	75
Şekil 3.11 Değirmen-tepe'deki kayalara oyulmuş Kybele Açık hava Tapınakları	77
Şekil 3.12 Athena Tapınağı ve duvarları	77
Şekil 3.13 Athena Tapınağı kazı alanı	78
Şekil 3.14 Kybele liman kutsal alanı	78
Şekil 3.15 Tiyatronun cavea bölümü basamakları	79
Şekil 3.16 Hellenistik döneme ait lahitler	80
Şekil 3.17 Athena Tapınağının yıkım ve Roma Dönemi yapım evresi	82
Şekil 3.18 Ceneviz dönemi onarımı (pembe işaretli alan) örneği	83
Şekil 3.19 Ceneviz dönemi kuleleri rölöve, restitüsyon ve restorasyonları	84
Şekil 3.20 Osmanlı dönemi kulelerinin yeri	85

Şekil 3.21 Osmanlı dönemi Beşkapılar	85
Şekil 3.22 Osmanlı dönemi Beşkapılar'da bulunan yazıt	86
Şekil 3.23 Ağalar konağı.....	86
Şekil 3.24 Phokaia'dan Foça'ya zaman çizelgesi	87
Şekil 3.25 Sartiaux tarafından yapılan kazı ve sondaj alanları	89
Şekil 3.26 Sartiaux'tan sosyal yaşantı ve mimariye ilişkin fotoğraflardan derleme..	90
Şekil 3.27 Aslan parçası heykeli ve horoz rölyefi	91
Şekil 3.28 Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal tarafından yapılan çalışmaların yerleri	92
Şekil 3.29 Griffon ve at protomlarının restorasyon sonrası görünümü	101
Şekil 3.30 Osmanlı Mezarlığı ve ana yolu	103
Şekil 3.31 Athena Tapınağı üzerinde bulunan okul yapısının yıkılması	104
Şekil 3.32 Foça Belediyesi meydanında yer alan at ve griffon protom heykelleri .	106
Şekil 3.33 Restorasyon sonrası sur duvarlarından görünüm	106
Şekil 3.34 Kordon Yolu'ndan görünüm	107
Şekil 3.35 Athena Tapınağı yeri, Surlar ve Kordon Yolu görünümü	107
Şekil 3.36 Kaçak kanalizasyon bacası ile tahrip olan lahit	108
Şekil 3.37 18.yüzyıl tuz depolarının görünümü	110
Şekil 3.38 Doğal Sit Alanlarına ilişkin İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 2560 sayılı kararı eki	111
Şekil 3.39 Foça Özel Çevre Koruma Bölgesi'ne ilişkin Bakanlar Kurulu'nun 90/1117 sayılı kararı eki	112
Şekil 3.40 Foça Özel Çevre Koruma Bölgesi güncel sınırı	112
Şekil 3.41 Arkeolojik Sit Alanlarına ilişkin İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 4685 sayılı kararı eki	113
Şekil 3.42 Arkeolojik Sit Alanlarına ilişkin İzmir 2 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 7844 sayılı kararı eki	114
Şekil 3.43 Le Burn'un Foça denizinden çizilen gravürü	115
Şekil 3.44 Le Burn'un Foça tepesinden çizilen gravürü	115
Şekil 3.45 Piri Reis, Kitab-ı Bahariye, İzmir Limanı, Eski Foça, Yeni Foça ve Karaburun Yarımadası	116
Şekil 3.46 Antik dönem Anadolu haritası	117
Şekil 3.47 Antik Batı Anadolu haritası	117

Şekil 3.48 G.Weber'in 1879 tarihli haritası	118
Şekil 3.49 F.Sartiaux'un topografik harita çizimi.....	119
Şekil 3.50 F.Sartiaux'un 1/2.500 ölçekli kent haritasında yerleşim alanı.....	119
Şekil 3.51 Eski Foça antik kent çizim taslağı-1	120
Şekil 3.52 Eski Foça antik kent çizim taslağı-2	120
Şekil 3.53 Foça I. Etap 1/5.000 Ölçekli Koruma Revizyon İmar Planı	123
Şekil 3.54 Foça I. Etap 1/1.000 Ölçekli Koruma Revizyon İmar Planı	124
Şekil 3.55 İzmir-Manisa Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı ve 1/25.000 ölçekli İzmir Büyükşehir Bütünü Çevre Düzeni Planı'nda Foça kenti.....	125
Şekil 4.1 Çalışma alanı seçimini gösterir şema.....	127
Şekil 4.2 Alan sınırlarının konumu	128
Şekil 4.3 Foça Özel Çevre Koruma Bölgesi sınırı ve yürürlükteki nazım ve uygulama koruma amaçlı imar planı sınırlarının Foça ilçesi sınırlarını kapsayan uydu fotoğrafı üzerindeki konumu	129
Şekil 4.4 İnceleme alanı sınırının konumu	130
Şekil 4.5 İnceleme Alanı Sınırları ve çevresi koruma statüsü	131
Şekil 4.6 İnceleme Alanı Sınırlarında mevcut arazi kullanım durumu.....	133
Şekil 4.7 Felix Sartiaux tarafından gerçekleştirilen birinci dönem kazıları ve sondaj/ buluntu alanları	135
Şekil 4.8 Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal tarafından gerçekleştirilen ikinci dönem kazıları ve buluntuları	136
Şekil 4.9 Prof. Dr. Ömer Özyiğit tarafından gerçekleştirilen üçüncü dönem kazıları ve buluntuları	137
Şekil 4.10 Çalışma alanı sınırının konumu	138
Şekil 4.11 Arkeolojik kazı verilerinin çalışma alanı sınırları kapsamındaki kentsel katmanlaşma durumunun incelenmesi için oluşturulan tarihsel süreç şeması	139
Şekil 4.12 Arkeolojik kazı verileri - kentsel katmanlaşma durumu	140
Şekil 4.13 Arkeolojik veri haritası – ana bulgular, alanlar ve tahminler	142
Şekil 4.14 Tarihsel dönemlere göre antik kent yayılım şeması	143
Şekil 4.15 Tunç çağında Phokaia kenti tahmini yerleşim lekesi.....	144

Şekil 4.16 Submiken, Protogeometrik ve Geometrik dönemde Phokaia kenti tahmini yerleşim lekesi.....	144
Şekil 4.17 Arkaik dönemde Phokaia kenti tahmini yerleşim lekesi.....	145
Şekil 4.18 Klasik ve Hellenistik dönemde Phokaia kenti tahmini yerleşim lekesi..	145
Şekil 4.19 Roma döneminde Phokaia kenti tahmini yerleşim lekesi	146
Şekil 4.20 Bizans döneminde Phokaia kenti tahmini yerleşim lekesi.....	146
Şekil 4.21 Tarihsel dönemlere göre kent sınırları tahmini	147
Şekil 4.22 Ruhsat tarihleri incelemesi	150
Şekil 4.23 Tescilli taşınmazlara ilişkin tescil karar tarihleri incelemesi	165
Şekil 4.24 Tescilli taşınmazlara ilişkin yapı grupları incelemesi	166
Şekil 4.25 Tescilli parseller, tescilli yapılar ve tescilli bitişikleri incelemesi	168
Şekil 4.26 Çalışma alanı sınırlarında koruma yoğunluğu tespiti çalışması	169
Şekil 4.27 Ayrıntılama alanının konumu	170
Şekil 4.28 Ayrıntılama alanı arazi kullanım çalışması fonksiyon dağılımı grafiği..	171
Şekil 4.29 Ayrıntılama alanı kat adetleri analizi çalışması fonksiyon dağılımı grafiği	172
Şekil 4.30 Ayrıntılama alanı onarım gerekliliği analizi çalışması fonksiyon dağılımı grafiği	172
Şekil 4.31 Arazi kullanım durumunun bina detayında incelenmesi	173
Şekil 4.32 Kat adetleri incelemesi	174
Şekil 4.33 Binalara ilişkin onarım gerekliliği incelemesi	175
Şekil 4.34 Sokak dokusunun incelenmesi	177
Şekil 4.35 Tescilli yapılara ilişkin parsel-yapı ilişkisi incelemesi	179
Şekil 4.36 Tescilli yapılara ilişkin yapı girişleri incelemesi	180
Şekil 4.37 Tescilli yapılara ilişkin cephe düzeni incelemesi	181
Şekil 4.38 Tescilli yapılara ilişkin cephe süslemeleri incelemesi	182
Şekil 4.39 Özgün dokuya uyumluluk durumu incelemesi	184
Şekil 4.40 Anket çalışmalarının gerçekleştirildiği örneklem alan bölgeleri	186
Şekil 4.41 Gelişigüzel görüşmelerde elde edilen yanıtların dağılımı grafiği-1	188
Şekil 4.42 Gelişigüzel görüşmelerde elde edilen yanıtların dağılımı grafiği-2	189
Şekil 4.43 Gelişigüzel görüşmelerde elde edilen yanıtların dağılımı grafiği-3	189
Şekil 4.44 1 numaralı bölgenin anket bilgileri	190

Şekil 4.45 2 numaralı bölgenin anket bilgileri	191
Şekil 4.46 3 numaralı bölgenin anket bilgileri	192
Şekil 4.47 4 numaralı bölgenin anket bilgileri	193
Şekil 4.48 5 numaralı bölgenin anket bilgileri	194
Şekil 4.49 Görüşmelerden elde edilen yanıtların dağılımı grafiği-1.....	195
Şekil 4.50 Görüşmelerden elde edilen yanıtların dağılımı grafiği-2.....	195
Şekil 4.51 Görüşmelerden elde edilen yanıtların dağılımı grafiği-3.....	196
Şekil 4.52 Görüşmelerden elde edilen yanıtların dağılımı grafiği-4.....	196
Şekil 4.53 Görüşmelerden elde edilen yanıtların dağılımı grafiği-5.....	196
Şekil 5.1 Kentsel mekana ilişkin bölgesel önlemsel yaklaşım önerileri	204
Şekil 5.2 Kentsel mekana ilişkin tasarım önerileri şeması.....	207
Şekil 5.3 Yarımada ve kıstak bölgesi (ayrıntılama alanı) öneriler şeması.....	208
Şekil 5.4 Kentsel mekana ilişkin kısa vadeli çözüm önerileri	209
Şekil 5.5 Sokağa katkılı cephe örnekleri.....	210
Şekil 6.1 Çok katmanlı kentlerin korunmasına bir yaklaşım önerisi	218

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 2.1 Uluslararası düzlemde koruma kavramının gelişimi	14
Tablo 2.2 Ulusal düzlemde koruma kavramının gelişimi	24
Tablo 2.3 Uluslararası örneklerden çok katmanlı kentlere yönelik yaklaşımlar.....	58
Tablo 3.1 Foça İlçesinin çevresindeki merkezlere karayolu ile ulaşım mesafeleri....	63
Tablo 3.2 Foça ilçesinin yıllara göre nüfus dağılımı	68
Tablo 4.1 Eski Foça’da elde edilen alansal, çizgisel ve noktasal arkeolojik veriler	141
Tablo 4.2 Çalışma alanı sınırlarındaki yapılara ilişkin inşaat ruhsatı tarihleri	148
Tablo 4.3 Çalışma alanı sınırlarında yer alan tescilli taşınmazların bilgisi	152
Tablo 4.4 Anket/derinlemesine görüşme soruları	187
Tablo 4.5 Anket/derinlemesine görüşme sorularının yanıtlarının sınıflandırılması ve kısaltmaları	188
Tablo 5.1 Eski Foça’da belirlenen koruma bölgelerine ilişkin anlatım	204

BÖLÜM BİR

GİRİŞ

İnsanoğlunun yerleşik yaşama geçmesi ile başlayan dönemden itibaren pek çok bölge farklı ya da aynı topluluklar-toplumlar tarafından, pek çok kez yerleşime konu edilmiştir. Oluşan yerleşim alanlarının bazıları dönemler içinde değişen gereksinimleri yeterince karşılayamamış ve belli süre sonunda terk edilmiş, bazıları ise sunduğu olanaklarla gereksinmelere yanıt verebilmiş ve dönüşerek varlığını devam ettirmiştir. Bu şekilde uzun dönemler yerleşime konu olan ve tarihsel izleri günümüze kadar sürdüren kentler, üzerlerinde barındırdıkları toplumların kültürel birikimlerinin fiziksel niteliklerini taşıyan, çok katmanlı kentler olarak tanımlanmıştır.

Uluslararası alanda çok katmanlı kentlerin korunmasına yönelik araştırma ve uygulamaların özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında yoğunlaştığı görülmektedir. Uluslararası alanda belirlenen ilkeler özellikle tarihsel katmanların tümüne, aynı düzeyde saygı duyulmasını, katmanlar arası seçim yapmanın, zorunlu durumlar dışında doğru olmadığını ve katmanların birlikte korunmasına yönelik stratejiler geliştirilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır.

Uluslararası alanda geliştirilen ilkeler, yaklaşımlar ve çalışmalar ülkemiz pratiğini de etkilemiştir. Türkiye’de mevzuat çerçevesinde çok katmanlı alanlar niteliklerine göre “arkeolojik, kentsel, kentsel arkeolojik” sit kararları çerçevesinde koruma altına alınmakta ve arkeolojik araştırmalar ve koruma amaçlı imar planları ile korumaya yönelik uygulamalar yürürlüğe konmaktadır. Ancak ülkemizde deneyimlenen hızlı ve rant odaklı kentleşme süreçleri çok katmanlı kentlerdeki koruma süreçlerine yeterince zaman ayrılmasının ve emek verilmesinin önünde bir engel oluşturmakta, mevcut kentsel pratik içerisinde katmanların korunması konusunda uluslararası yaklaşım ve yöntemlerin uygulanabilmesi zor olmaktadır. Son dönemlerde Türkiye’de koruma bilincinde artış ve çalışmalarda yoğunlaşma gözlene de henüz başarılı uygulamaların sınırlı olduğunu ifade etmek olanaklıdır. Dünyanın en önemli tarihsel bölgelerinden birisi olan ülkemizde, çok katmanlı kentlerin korunması konusunda disiplinler arası çalışmalara ve yasal-yönetmelik ve yöntemsel arayışlara gereksinim olduğu açıktır.

Ülkemiz mevzuatı çerçevesinde kentsel korumanın yasal dayanağı olan koruma amaçlı imar planlarında şehir plancılarının yetkili kılınması ile planlama meslek alanının korunan alanlar üzerindeki etkinliği artmış olsa da disiplinler arası bir çalışma olan koruma sürecinde plancıların diğer disiplinler ile ortak çalışma pratiği geliştirmesi konusunda halen sorunlar bulunduğu gözlenmektedir. Mevzuatımızda belirlendiği üzere, koruma amaçlı imar planı ekibi olarak tanımlanan; mimar, arkeolog, sanat tarihçisi, peyzaj mimarı ve sosyologların koruma alanında birlikte çalışmaları ve plan müellifi olarak plancının bu çalışmayı koordine etmesi önemli bir gerekliliktir. Özellikle çok katmanlı kentler söz konusu olduğunda mimarlık, arkeoloji ve sanat tarihi disiplinleri ile birlikte çalışılması bir zorunluluktur. Ancak gerek arkeoloji biliminden uzak olan planlama eğitim sistemi, gerek araştırma ve geliştirmedeki toplumsal eksiklikler, gerekse de ekonomik ve siyasi sebeplerden koruma konusunda ortak çalışmaları yürütebilmek pratiği ülkemizde yeterince gelişmemiş durumdadır. Bu sorunun temeli, hem 1980’li yılların neoliberal politikalarıyla başlayan yıkım sürecinin arkasından gelen kentsel merkezlerin çok katlı yapılara dönüşüm süreci ve turizm alanları olarak görülen kıyı yerleşimlerinin hızla imara açılması hem de 2000’li yıllarda kentsel boşlukların doldurulmasıyla ortaya konan hızlı kentleşme ve dönüşüm süreçlerine dayandırılabilir. Bu koşullar altında özellikle kentsel, arkeolojik ve kentsel arkeolojik sit kararlarıyla koruma altına alınan çok katmanlı koruma alanlarının gerektiği gibi ortak çalışmalar sonucunda korunması zor bir süreç olmaktadır. Oysa özellikle çok katmanlı kentlerin korunmasında yalnızca gözün görebildiği değil bunun ötesinde bir bilgi bütününe sahip olmak gerektiği açıktır, bu da ancak ilgili disiplinlerden uzmanların ortak çalışmaları ile olanaklı olabilecektir. Bu bağlamda çok katmanlı kentlerin korunması, tarihsel katmanlaşma açısından çok zengin olan ülkemiz açısından önemli bir sorunsal durumundadır.

Eski Foça yerleşimi uzun süreler farklı uygarlıklar tarafından yerleşim görmesi ve alanda uygulanan dönemsel koruma çalışmaları çerçevesinde, çok katmanlı kentlerin planlama ve korunması sorununun tartışılabilceği bir örnek olarak seçilmiştir. M.Ö 3000 yılına dayanan tarihi (bilinen, kanıtlanan) ile sürekli yerleşim yer olarak kullanılan Foça kenti, bir kıyı yerleşmesi olarak günümüz kentsel dokusuna da kültürel

birikimlerini ve deneyimlerini taşımış durumdadır. Bu kapsamda sahip olduğu tarihsel mekansal doku, bölgesel olarak farklı türlerdeki yasal koruma kategorileri ile korunma altına alınmıştır. Bu anlamda Foça örneği mevzuatımızdaki koruma kategorilerini değerlendirme olanağı sunması açısından da önemlidir. Bu örnek üzerinden ülkemizde korumaya yönelik kararlar ve yaşanan gelişmelerin sonuçlarını okumak olanaklıdır.

Çok katmanlı kentlerde koruma sorunlarını Eski Foça kenti üzerinden ele alacak olan bu çalışmada, çok katmanlı kentlerin korumasına yönelik yasal ve yönetsel süreç hem uluslararası hem de ulusal çerçevede incelenecek ve dünyadaki gelişmelere yönelik araştırmalar ortaya konulacaktır. Araştırmalar sonucunda uluslararası alanda kentsel arkeoloji ve önlemler arkeoloji başlıkları çerçevesinde uygulamalar gerçekleştirildiği görülmektedir. Uluslararası alanda çağdaş kentsel mekanın tarihsel ve arkeolojik bağlamının anlaşılması adına ortaya konan çalışmaların kentlerde arkeolojik değerlerin tahribatına ve korunmasına ilişkin önlemler yaklaşımı ön plana çıkardığı ve modern kentle tarihsel bağlamı bütünleştirmeye yönelik arayışların yoğunlaştığı gözlenebilmektedir. Mekansal ve toplumsal anlamda geliştirilecek olan mekânsal önerilerin, gelişmiş bir envanter ve bilgi sistemi kurulmasının ardından, yasal çerçeveye ve koruma ilkelerine uygun kentsel tasarım uygulamaları ile yaşama geçirildiği izlenmektedir. Bu kapsamda Foça örneğinde de mekansal ve sosyal kapsamda öneriler, uluslararası normlara uygun olarak geliştirilecektir. Tez çalışması, Eski Foça kenti için koruma yöntemleri ve önlemler yaklaşımların neler olduğunu araştırarak ve ardından öneriler ortaya koyacaktır. Foça özelinde geliştirilecek öneriler dışında, farklı coğrafyalarda yer alan çok katmanlı kentlere ilişkin olarak da, yapılması gereken araştırma, analiz, sentez ve plan çalışmalarında nasıl bir yöntem ve yaklaşım benimsenmesi gerektiğini ortaya koyması bağlamında çok katmanlı kentlerde gözlenen sorunların çözülmesi konusunda alanındaki bilimsel çalışmalara katkı vereceği düşünülmektedir.

1.1 Amaç

Çok katmanlı kentler, tarih boyunca pek çok kez yerleşime konu olmuş ve her bir yerleşim dokusu kendinden sonraki dönemin içinde sentezlenerek izlerini bir sonraki

zaman dilimine aktarmıştır. Çok katmanlı kentsel alanlarda, her dönem bir süre boyunca, sonraki tarihsel dönem içinde var olmaya çalışmış ancak zaman içinde aktif anlamda kullanımını tamamlayarak son bulmuştur. Aktif anlamda kullanımını tamamlayan her bir katman, kendinden sonraki döneme mimari, kentsel, ekonomik ve sosyal bağlamlarda izlerini ve deneyimlerini bırakmıştır. Bu izlerin okunması ve anlaşılması, geçmişimizi öğrenmek ve kimliğimize sahip çıkmak kadar geleceğimize yön vermek için de önem taşımaktadır. Bu da ancak doğru koruma yöntemleri ile yapılabilir. Doğru koruma yöntemleri ise; alanı tanımak, halihazır durumunun iyi analiz edilmesi, yer altında kalmış değerlerinin tespit edilmesi, uygun olanların ortaya çıkarılması ve yaşayan kent ile bütünleşmesi ile mümkündür. Amaçlanan bütünleşme ancak disiplinler arası iletişim, örgütlü hareket ve gelişmiş bir yasal çerçeve ile olanaklı kılınabilecektir.

Bu tez çalışması kapsamında, tarihsel kentsel özgün niteliklerin arkeolojik bulgular ile bulunduğu çok katmanlı kentler açısından ülkemizdeki başlıca örneklerden biri olması bağlamında araştırma alanı olarak seçilen Foça kentinde, tarihsel katmanların birbirleriyle kurdukları ilişki ve günümüze yansımaları incelenecektir. Foça kenti, çok katmanlı kentlerin korunmasında, dünyada son yirmi-otuz yıllık süreçte ortaya çıkan ülkemizde ise son on yıllık süreçte daha etkin yer bulmaya başlayan, çağdaş kentlerin arkeoloji ile bütünleşmesini hedefleyen kentsel ve önlemsel arkeoloji yaklaşımları bağlamında ele alınacaktır. Bu incelemelerdeki amaç, Foça yerleşiminin arkeolojik ve tarihsel değerlerinin sürekliliğini, günümüzde sahip olduğu ve gelecekte yaşanması olası günlük yaşam pratikleri içerisinde, sağlayacak koruma stratejilerinin geliştirilmesi ve bu alanların gündelik yaşama katkı sunmasına yönelik yaklaşımların önerilmesi olacaktır. Foça'nın geçirmiş olduğu tarihsel süreçler konusunda bilinçlenmenin desteklenmesi ve mekansal ve sosyal anlamda bütünleşik koruma stratejilerinin belirlenmesi tezin temel hedefini oluşturmaktadır. Foça örneği üzerinden gerçekleştirilecek olan değerlendirmeler genel olarak çok katmanlı kentlerin korunmasına yönelik temel yaklaşımların belirlenmesi ve önerilerin geliştirilmesi yönünde diğer benzer nitelikli yerleşimler için de yol gösterici bir nitelik taşıyacaktır.

1.2 Kapsam

Foça kenti, sahip olduğu özgün kentsel dokusu ve doğal güzelliklerinin yanında M.  3000 yılından itibaren sürekli yerleşime konu olan çok katmanlı bir kültür birikim alanıdır. Uzun yıllar boyunca yerleşimlere ve toplumlara ve sahipliği yapan kent, çok katmanlı kentsel dokusunun yanı sıra farklı koruma statülerinin de bir aradalığı bakımından önemlidir.

Arkeolojik kentsel değerler ile günümüz yerleşimi arasındaki kültür aktarımının ve bilgi birikiminin sürekliliği ve korunması amacıyla hazırlanan bu çalışmada, öncelikle çok katmanlı kentlerin korunmasında uluslararası ve ulusal düzlemde koruma yaklaşımlarının gelişimi ve yasal  er evesi aktarılacaktır. Sonraki aşamalarda ise Foça kentinin çalışma alanı olarak seçilme nedenleri sunulacak ve alan araştırmaları, verilerin mekansallaştırması, bulgular ve olası bulgu alanları ve tahminler üzerinden tartışılarak, çok katmanlı kentlerin korunması konusundaki önlemsel yaklaşımlar ile korumaya ve kullanmaya yönelik temel stratejiler belirlenmeye çalışılacaktır. Bu stratejiler; mekansal, sosyal ve yasal bağlamlarda mevcut pratiğe dair eleştiriler ve yaklaşım  nerileri çerçevesinde geliştirilecektir. Çalışma kapsamında her bir aşamada ele alınan konular ve yanıtı aranan sorular şekil 1.1’de açıklanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde, seçilen konunun önemi, amacı ve konuyu ele alış şekli ile bilimsel birikim sürecindeki yerinin anlaşılması bağlanımda, çalışmanın amacı, kapsamı ve çalışma yöntemi anlatılmaktadır.

 kinci b l m de, koruma yaklaşımının uluslararası ve ulusal düzlemde gelişimi ile ülkemiz mevzuatı aktarılacak, çok katmanlı kentler, katmanlaşma ve koruma kavramları tartışılacaktır. Yasal süreç ve kavram tanımlamaları sonrası çok katmanlı kentlerin korunmasında son yılların çalışma odağı olan kentsel ve önlemsel arkeoloji yaklaşımları ele alınacak ve bu bağlamda yurtdışındaki çalışmalar irdelenecektir.

   nc  b l m de, Foça kentinin genel özellikleri ile tarihsel gelişim süreci ve katmanlaşma öyküsü anlatılacak olup, bu kentin çalışma alanı olarak seçilme nedenleri

ortaya konacaktır. Sonrasında ise kentin çok katmanlılığını açığa çıkaran arkeolojik araştırmalar ve kazı süreçleri ile kentin günümüze kadar geçirdiği koruma ve planlama süreçleri aktarılacaktır.

Dördüncü bölümde, kent üç farklı ölçekte incelenecek ve üst ölçekten alt ölçeğe inceleme detayı artacaktır. Bu kapsamda ilk olarak arkeolojik kazı süreçlerinden elde edilen verilerin mekansallaştırılması ve sentezlenmesi çalışmalarının sonuçları ile kentin çok katmanlı yapısının anlaşılması açısından mekansal olası tahminler önlemsel arkeoloji yaklaşımları kapsamında aktarılacaktır. Sonrasında, çalışma alanında gerçekleştirilen arazi çalışmaları sonucu incelenen özgün kentsel doku özellikleri ortaya konmaya çalışılacaktır. Çalışmalardan elde edilen sonuç ürünlerin çakıştırılması ile Foça kentinin tarihsel katmanlaşmasının en yoğun gözlendiği bölgelerde daha detaylı bir inceleme gerçekleştirilecektir. Son olarak, kentin sosyal boyutunun anlaşılması amacıyla yapılan görüşmeler sonuç ortaya çıkan bilgiler derlenerek aktarılacaktır. Bu aktarımların sonunda inceleme ölçekleri çerçevesinde yerleşimin çok katmanlılığının anlaşılması, korunması ve kent yaşamına katkı sunmasını sağlayacak olan; mekansal, sosyal ve yasal-yönetmeliksel kapsamda öneriler geliştirilmeye çalışılacaktır.

Tezin son bölümü olan değerlendirme ve sonuç bölümünde ise, çok katmanlı kentlerin korunmasında alınacak önlemlerin ve yöntemlerin neler olabileceği tartışılmaktadır. Foça'ya özgü sorunlar ve çözümüne yönelik öneriler ile bu sorun ve öneriler arasından genellenebilecek olanlar, tüm çok katmanlı kentsel alanların korunmasına ilişkin yöntemler çerçevesinde değerlendirilecektir. Bu kapsamda mekansal yaklaşım stratejileri, yasal-yönetmeliksel değerlendirmeler, sosyal kapsamdaki öneriler genel çerçevede tartışılacaktır.

Şekil 1.1 Çalışma kapsamında ele alınan konular ve yanıtı aranan sorular

1.3 Yöntem

Çok katmanlı kentlerin sürdürülmesi amacıyla; korumaya yönelik ve önlensel stratejileri araştırmayı ve bu araştırma sonucunda elde edilen çıkarımları Foça örneği üzerinden işleyerek, genel anlamda ülkemize ilişkin öneriler geliştirmeyi hedefleyen bu tez çalışması kapsamında, ilk olarak ilgili literatür araştırması gerçekleştirilmiştir. Bu aşamanın sonrasında belirlenen çerçeveyi tartışma olanağı sunacak bir alan seçimi yapılarak, örnek alan Eski Foça yerleşimi seçilmiş ve bu alana ilişkin mekânsal ve sosyal analizler yapılmıştır.

Çalışmanın kuramsal bölümü ortaya konarken, yazılı ve görsel kaynaklar, YÖK Ulusal Tez Arşiv Sistemi, İzmir Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi Kütüphanesi, DEÜ kütüphanesi ve veri tabanları, Foça Belediye Başkanlığı arşivi, Foça Tarih

Merkezi, İzmir 2 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'ndan elde edilen kaynaklar taranmış ve derlenmiştir. Ayrıca çok katmanlı kentlere yönelik koruma süreçlerini içeren araştırmalarda sözleşme, bildirge, tüzük, yönetmelik ve ilke kararları, kazı sonuçları raporları ile uluslararası örneklerin incelenmesinde ortaya konan örnek ve kurumlara ilişkin bilgilere internet siteleri üzerinden ulaşılmıştır.

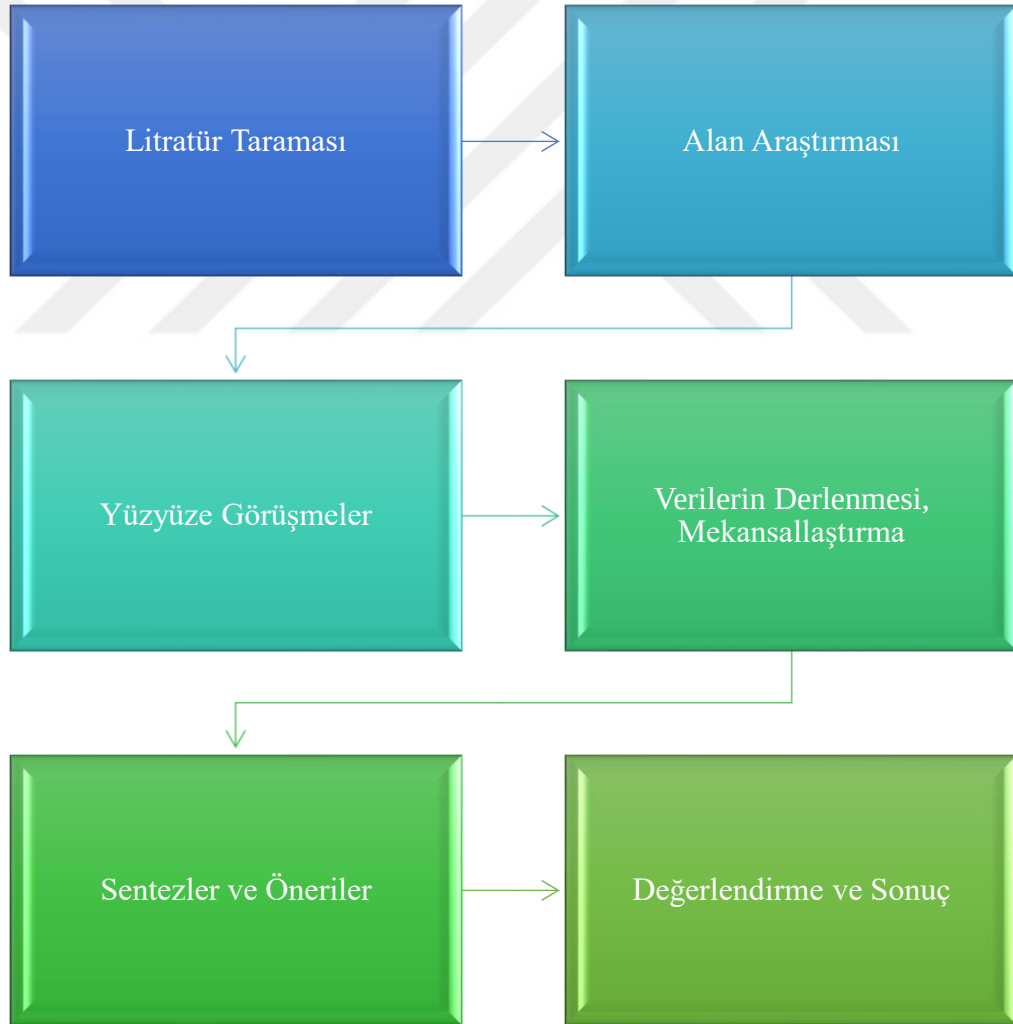
Çalışma alanı olarak belirlenen Foça kentinde kentsel tarihsel katmanlaşmanın anlaşılması açısından, tarihsel süreç, arkeolojik kazı, tespit ve tescil kararları ile planlama süreçleri incelenerek zamansal dizilim içinde aktarılmıştır. Sonrasında, Foça kentinde yaşayan yerel halk ile belirlenen örneklem alanlarda sözlü görüşmeler gerçekleştirilerek arkeolojinin gündelik yaşamla ilişkisi anlaşılmaya çalışılmıştır. Görüşme bulguları, arkeolojik bulgu yoğunluklarına göre derecelendirilmiş bölgeler ve rastgele yapılan anketler olmak üzere iki ayrı yöntemle elde edilmiştir.

Tüm süreçte ortaya konan çalışmalardan elde edilen veriler, yapılan mekansallaştırma çalışmaları, çıkarımlar, katmanların birbiri ile çakışmalarının araştırılması, olası arkeolojik bulgu alanı tahminleri ve tüm bu bilgilerin haritalanması gerçekleştirilmiş ve bilgilerin teyidi için 1989 yılından beri Phokaia antik kenti kazılarının kazı başkanlığı görevini yürüten Prof. Dr. Ömer  zyiğit ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Çalışma kapsamında yapılan literatür taraması, alan araştırması, yüz yüze görüşmeler, mekansallaştırma, haritalama, analiz ve sentez çalışmaları ile ortaya konan çıkarsamalar ve olası bulgu tahminleri sonucunda noktasal olarak Foça kentine yönelik geliştirilen ancak bütün alanlara yönelik kullanılabilecek olan çok katmanlı kentlere yönelik koruma yaklaşımı, tasarımsal ve önlemsel olarak ele alınmıştır. Tez çalışmasında izlenen yöntem basamakları sırasıyla şekil 1.2'de yer almaktadır.

Çalışma, çok katmanlı kentlerin sorunlarına çözüm üretmek anlamında ortaya koyduğu yaklaşım ve yöntem kapsamında çok katmanlı kentlerin korunmasına ilişkin bir yol haritası çizmeyi amaçlamaktadır. Bu yol haritasının her aşamasında interdisipliner bir süreç izlenmesi ve ilgili alanların birbiriyle ortak çalışması zorunlu

bir durumdur. Aynı zamanda bu yönde doğru yaklaşımların geliştirilmesi için bir diğer zorunluluk da; hem yeryüzündeki tarihsel verinin, hem yeraltındaki/yerüstündeki arkeolojik verinin envanterlenmesi, kazı sonuçlarının haritalanması, arkeolog ve ilgili diğer uzmanlık alanlarının görüşlerinin veri tabanları ile ilişkilendirilmesi olmaktadır. Bu temel aşama olmadan koruma çalışması ya da önlemler stratejilerin belirlenmesi olanaklı olmayacaktır. Bu kapsamda tez çalışmasında tüm kazı sonuçlarının planlama alanında değerlendirilebilecek nitelikte haritalandırılması gerçekleştirilmiştir. Bu aşama tezin literatüre önemli bir katkısını oluşturmaktadır. Haritalama çalışması ile ortaya çıkan, okunabilir duruma gelen veriler korumaya yönelik tasarimsal ve önlemler stratejilerin tartışılmasına olanak sunmuştur.

Şekil 1.2 Tez çalışmasında izlenen yöntem

BÖLÜM İKİ

ÇOK KATMANLI KENTLERDE TARİHSEL VE YASAL SÜREÇTE KORUMA YAKLAŞIMLARI

Yerleşik yaşama geçilmesi ile başlayan ve tarihin hemen her döneminde sürekli yerleşime konu olan Anadolu coğrafyası uzun yıllar boyunca yerleşme konu olan bir kültür ve tarih birikimi alanıdır. Halihazırda gördüğümüz ve bildiğimiz bazı tarihsel kentsel yerleşmelerle birlikte henüz ulaşamadığımız veya kısmen ulaştığımız ancak varlığını bildiğimiz toprak altında keşfedilmeyi bekleyen yerleşim/yerleşimler bulunmaktadır.

Günümüz geleneksel tarihsel yerleşmelerinde var olduğunu bildiğimiz bu çoklu tarih bilgisine sahip kentler “çok katmanlı” olarak adlandırılmaktadır. Bu kentler sundukları ve sunmayı bekledikleri bilgi birikimi ve deneyimleri ile geçmişti aydınlatmakla kalmayıp geleceğimize de yön vereceklerdir. Bu sebeple, çok katmanlı kentlerin anlaşılabilmesi ve bilinçli korunması önem taşımaktadır.

Çok katmanlı kentlerin korunması ve anlaşılabilmesi ancak yasal dayanaklarla ve farkındalığı yüksek bilinçli bir toplumla mümkün ve sürekli olabilir. Bu bilinçten hareketle, öncelikle çok katmanlı kentlerin korunmasının yasal ve yönetsel sürecinin uluslararası mevzuatta ve ulusal mevzuatımızdaki gelişimi ile günümüzdeki durumu tartışılacak, sonrasında çok katmanlı kentlere kent ve arkeoloji ilişkisini kuran önemli en önemli gelişme olan kentsel ve önlemsel arkeoloji kavramları ve uluslararası düzlemdeki durumları ele alınacaktır.

2.1 Koruma Kavramının Yasal ve Yönetsel Gelişimi

Koruma kavramı, çok katmanlı kentler ve kentsel katmanlaşma kavramlarının tartışılacağı aşamalara geçmeden önce yasal ve yönetsel çerçeveye değinilmesi ve koruma konusunda birincil önem taşıyan yasal sürecin anlaşılmasının gerektiği düşünülmektedir. Kentsel koruma kavramı bağlamında gelişen, yasal ve yönetsel sürecin ulusal ve uluslararası platformdaki gelişmeleri değerlendirilerek incelenmiştir.

2.1.1 Uluslararası Platformda Gelişim

Koruma kavramının ortaya çıkışının başlangıcı olarak kabul edilen mimari mirası koruma geleneği, 13.yüzyılda Hırvatistan’da kasaba statüsündeki bazı yerleşimlerde oluşturulan koruma yöntemlerine dayanmaktadır (Kasapgil ve Eyüpgiller, 2013). Ancak 18.yüzyılda Sanayi Devrimi etkileri ile kent, arka planda kalmıştır. 18.yüzyılın sonuna doğru ise Avrupa’da başlayan görsel ve sanatsal değerlerin kıymetlenmesi hareketi Aydınlanma Dönemi ile gelişmiş olup, 19.yüzyıl milliyetçilik akımının etkisiyle toplumların kültürlerine ve geçmişlerine sahip çıkma eğilimleri ile iyice hissedilmiştir. Böylece yaşadıkları kültüre ve değerlerine sahip çıkmaya çalışan toplumların öncülüğünde kentsel koruma kavramın etkileri belirginleşmiştir.

Koruma kavramının temelinde *ait olma-aidiyet, sahip çıkma ve eylemsizlik ilkesinin* bulunduğunu söylemek mümkündür. Tüm toplumlar, tarihsel süreç içinde nereden geldiklerini bilmek nereye gideceklerini öngörmek istemekte ve emeğiyle ürettiği veya bir şekilde sahip olduğu şeyleri korumak istemektedir.

Tarihsel süreç boyunca var olan ve “içten gelen” koruma kavramının ilk olarak yazılı bir belgeye aktarılması ise hem mimar hem asker hem de mühendis olarak bilinen Marcus Vitruvius Pollio’nun yazdığı “Mimarlık Hakkında On Kitap” adlı eser ile olmuştur. Mimarlık Hakkında On Kitap ile ortaya çıkan ve sonrasında kavramsallaşan koruma düşüncesi, 1830’lu yıllarda François Guizot tarafından tarihi yapıların envanterinin tutulması amacıyla hazırlanan “Tarihi Yapılar Kurulu” ile yeniden ele alınmıştır (Emre, 2017).

19.yüzyılda ise ortaçağ sanatının araştırılması çabasıyla öne çıkan ve mimar, mühendis, dekoratör ve mimarlık tarihçisi olarak tanımlanan Eugene Emmanuel Viollet le Duc, “XI.-XVI. Yüzyıl Fransız Mimarlığının Açıklamalı Sözlüğü” adlı eseri ile hem restorasyonun hem de koruma kavramının tartışmalarla birlikte gündeme gelmesine sebep olmuştur (Ahunbay, 2011). Viollet le Duc’un restorasyon çalışmalarında yaptığı cesur güncellemelerin restore edilen yapının dönemsel katmanlaşmasını oluşturduğunu söylemek mümkündür. John Ruskin ve William

Morris ise Viollet le Duc'un bu restorasyon çalışmalarına ve düşüncelerine en şiddetli tepkileri gösteren isimler olmuştur (Dedehayır, 2010).

Viollet le Duc'un tam tersi bir restorasyon düşüncesine sahip olan İngiliz sanat tarihçisi ve edebiyatçı kimliğiyle tanınan John Ruskin, restorasyonun yapılmaması ve yapının bugünüyle korunması gerektiğini savunmuş ve "anti-restorasyon" veya "konservasyon" olarak adlandırılan akımı ortaya çıkarmıştır (Tyler, Ligibel ve Tyler, 2009). Ruskin'e göre,

"Restorasyon bir yapının başına gelebilecek en büyük felakettir. Öyle bir felaket ki ondan hiçbir şey kurtulamaz ve yok olanın yerine sahte bir benzeri getirilir. Bu kadar önemli bir konuda kendimizi hiç aldatmayalım; nasıl ölüleri diriltmek mümkün değilse, mimarlıkta da bir zamanlar muhteşem ve güzel olanı restore etmek olası değildir. Öyleyse restorasyondan söz etmeyelim. O baştan sona bir yalandır" (Tyler, Ligibel ve Tyler, 2009, s.22).

19.yüzyıl sonunda; Boito, Beltrami ve Giovanni'nin ortaya koyduğu restorasyon düşünceleri günümüzün restorasyon ölçütlerinin temelini oluşturmuştur (Yılmaz ve Üçer Gürel, 2004). 19.yüzyılın ikinci yarısında ve 20.yüzyılın başlarında ortaya çıkan kültürel tartışma, uluslararası çatışma boyutuna ulaşmıştır. Sanayi Devrimi öncesi yerleşilmiş olan kentlerden kalanların daha değerli olduğu kabul edilmiş ve kent kimliği ile kent imgeleri gelişmişlik ve özgünlük değerleri ile öne çıkmıştır (Benevolo, 2006).

Fransa'da 1789, 1794, 1799, 1830 ve 1848 yıllarında yaşanan devrimlerinin tümü Paris şehrinde ortaya çıkmış ve Haussmann Planı bu koşullarda vücut bulmuştur. Fransız İhtilali'nin yıkımları kentlerde koruma düşüncesini yaymıştır. Bu konuda ilk ciddi adım ise Fransa'da yayınlanan tarihi yapıların korunması gerekliliğini belirlemesi açısından en eski koruma yasası sayılabilecek 1818 tarihli kararname olmuştur (Yılmaz ve Üçer Gürel, 2004).

Avusturya’da kentsel dokunun korunması bilincine 19.yüzyılın ikinci yarısında varılmış ve “Yapılı Anıtların İncelenmesi ve Korunması İçin İmparatorluk ve Kraliyet Merkez Komisyonu” kurulmuştur (Kasapgil ve Eyüpgiller, 2013).

Avrupa’da 19.yüzyılın sonuna kadar koruma kavramına yönelik örgütlü bir çalışma yapılmamıştır. 1904 yılında ise, yapıların sınıflanmasına yönelik önemli adım olan Madrid kentinde VI. Uluslararası Mimari Kongresi yapılmıştır (Erder, 2007).

Dünya genelinde korumaya ilişkin yasal düzenlemeler ise ancak I. Dünya Savaşı sonrasında tartışılmaya başlanmıştır. Savaş sonrası yok olmaya başlayan kültürel birikimlere, bağlamından kopan insanlar ve kentler yaratacağı endişesi ile sahip çıkılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda 1930’lu yıllarda yapı grupları ve sitelerin korunması hakkında kanunlar çıkartılmış ve koruma konusundan sorumlu komisyonlar oluşturulmaya başlanmıştır. Ancak 1929 Ekonomik Krizi ve sonrasında II. Dünya Savaşı etkileri ile bu çalışmalar ertelenmek durumunda kalmıştır.

II. Dünya Savaşı’nın yarattığı büyük yıkımın etkilerinden sonra tarihsel çevre korumanın kapsamı genişletilmiş, tek başlarına anıt olmayan ancak birlikte değerlendirildiğinde özgünlük taşıyan öğelerin bütüncül olarak bir arada korunması gerektiğinin önemi anlaşılmıştır (Belge, 2004).

1950’lerde İngiltere ve İtalya’da yapılan planlarda, bazı alanların korunması konusu geçmiş, 1961’de Hollanda’da, 1962’de Polonya’da ve aynı yılda Fransa’da Malraux’nun “secteurs sauvegardés” (koruma altına alınan kesimler) yasasında bu alanlara ilişkin alınan önlemler ortaya konulmaya çalışılmıştır (Benevolo, 2006).

1960’lı yılların başında Arnavutluk’ta kentsel koruma çalışmaları öne çıkmıştır. Osmanlı Dönemine ait önemli tarihi ve kültürel mirasa sahip bu ülke, milliyetçilik akımların etkisinden kurtularak ve tarihi mirasına sahip çıkarak bu anlamda başarılı bir örnek olmuştur (Kasapgil ve Eyüpgiller, 2013).

1964 yılında Avrupa Konseyinden bir grup uzman, II. Dünya Savaşı sonrası yaşanan yıkımların sonucunda, tek yapı ölçeğinden çıkan ve kent/bölge ölçeğinde bir sorun haline gelen tarihi çevre korunması konusunda politika geliştirmek amacıyla görevlendirilmiştir.

1975 yılında Fransa’da “Ulusal Arkeolojik Haritalama Sistemi” adıyla bilinen veritabanı oluşturma çalışmaları başlamıştır (Belge, 2004).

1980’li ve 1990’lı yıllar koruma kavramının anlaşılması ve gelişmesi anlamında önemli adımların atıldığı yıllar olarak kabul edilebilir. 1990’lı yıllarda kent merkezlerinde yenilenme devam ederken, kentsel sorunları ele alan ve uzun vadeli iyileştirme hedefleri olan dönüşüm projeleri ortaya çıkmıştır.

Zaman içinde önem ve bilinç kazanan koruma kavramı, tek yapı ölçeği ile başlamış ve uzun süre sonunda bütüncül koruma ve bütünlük koruma kavramları ile bugünkü haline gelmiştir. Gelişim süreci anlatılan koruma kavramının tarihsel süreçte içinde geçirdiği gelişim ve yasal yönetsel süreci ile önemi Tablo 2.1’de aktarılmaktadır.

Tablo 2.1 Uluslararası düzlemde koruma kavramının gelişimi

Koruma Kavramının Uluslararası Yasal ve Yönetsel Süreci				
Tarih	Tür	Ad	Önemi/Konusu	Kabul Türü
1904	Kongre	VI. Uluslararası Mimarlar Kongresi	Anıt Yapıların Koruma ve Onarımı	Uluslararası
1931	Konferans Bildirge	Atina Konferansı - Atina Bildirgesi	Restorasyonun Temel İlkelerinin Belirlenmesi	Uluslararası
1931	Tüzük	Carta Del Rastauo	Anıt Eserlerin Restorasyonu	Bölgesel
1931	Bildiri	Tarihi Anıtların Restorasyonu	Anıtların Çevresi ile Korunması	Yerel (İtalya)
1933	Kongre	Atina Anlaşması - Uluslararası Modern Mimarlık Kongresi	Tek veya Küme Halinde Koruma, Korumanın Şartları	Uluslararası
1954	Sözleşme	Avrupa Kültür Konvansiyonu	Kültürel Miras Değerlerinin Avrupa Sınırlarında Değerlendirilmesi	Bölgesel
1954	Sözleşme	Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme	Silahlı Çatışma Ortamında Alınacak Önlemler	Uluslararası
1962	Yasa	Malraux Yasası	Koruma Planı Kavramının Kullanılması	Yerel (Fransa)

Tablo 2.1 devamı

Koruma Kavramının Uluslararası Yasal ve Yönetmelik Süreci				
Tarih	Tür	Ad	Önemi/Konusu	Kabul Türü
1964	Tüzük	Venedik Tüzüğü	Bütünleşik Koruma, Koruma Kuruluşlarının Tanımları	Uluslararası
1969	Sözleşme	Arkeolojik Mirasın Korunmasına Yönelik Avrupa Sözleşmesi	Arkeolojik kazılar ve kazılardan elde edilen bilgilerin yönetimi	Bölgesel
1971	Sözleşme	Ramsar Sözleşmesi	Sulak Alanlardaki Biyolojik Çeşitliliğin Korunması	Uluslararası
1972	Sözleşme	Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Hakkında Sözleşme	Korumanın Kapsamı Genişletilmiş, Değerlerin İnsanlık Ortak Mirası Olduğu Vurgusu	Uluslararası
1975	Bildiri	Amsterdam Bildirgesi	Kültürel Mirasın Tüm İnsanlığa Ait Olduğu, Tarihi ve Kültürel Özellik Gösteren Tüm Alanları Korunması	Bölgesel
1976	Konferans	Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Roller Konusunda Tavsiyeler (Nairobi Toplantısı)	Alınacak Önlemlerin ve Aktörlerin Belirlenmesi, Denetlene Mekanizmaları	Uluslararası
1979	Sözleşme	Burra Charter	Kültürel Mirasın Kültürel Önemi ve Kimlik	Bölgesel
1982	Protokol	Akdeniz'de Özel Koruma Alanlarına İlişkin Protokol	Akdeniz Havzasındaki Doğal Alanların Korunması	Bölgesel
1985	Sözleşme	Avrupa Mimari Mirasın Korunması Sözleşmesi-Granada	Mimari Mirasın Tanımı ve Korunması İçin Görevler	Bölgesel
1987	Tüzük	Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü (Washington T.)	Kültür ve Kimlik Kaybının Değerlendirilmesi	Uluslararası
1990	Tüzük	Arkeolojik Mirasın Yönetimi-Arkeolojik Mirasın Korunması Sözleşmesi	Korumada Toplum Katılımı ve Diğer Aktörler	Bölgesel
1992	Bildiri	Rio Deklarasyonu	Sürdürülebilirlik Kavramı	Uluslararası
1992	Tüzük	Kültürel Miras Değerleri Taşıyan Yerlerin Korunması ile İlgili Tüzük	Koruma Alanlarındaki "Risk"lere Karşı Önlemler	Yerel (Yeni Zelanda)
1992	Sözleşme	Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi- Malta Valetta	Arkeolojik Mirasın Korunması İçin Envanter, Sınıflama, Rezerv, Önlemsel Arkeoloji	Bölgesel

Tablo 2.1 devamı

Koruma Kavramının Uluslararası Yasal ve Yönetmelik Süreci				
Tarih	Tür	Ad	Önemi/Konusu	Kabul Türü
1994	Konferans	Nara Özgünlük Belgesi	Korumanın Sorunlarının Tartışılması	Uluslararası
1995	Bildiri	Avrupa Konseyi Kültürel Peyzaj Tavsiye Kararı	Kültürel Peyzaj Kavramı	Bölgesel
1996	Tüzük	Su altı kültür mirasının korunması ve yönetimi ile ilgili tüzük	Su Altındaki Arkeolojik Değerlerin Korunması	Uluslararası
1999	Tüzük	Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü	Özgün Kimliklerin Varlığını Sürdürmeleri Gerekliği	Uluslararası
1999	Tüzük	Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü	Turizm ve Kültürel Miras Arasında Kurulacak Denge	Uluslararası
2000	Sözleşme	Avrupa Konseyi Avrupa Peyzaj Sözleşmesi	Kültürel Peyzajın Ekonomik, Sosyal, Çevresel İlişkiler Ağı	Bölgesel
2001	Bildiri	Kültürel Çeşitlilik Bildirgesi	Kültürel Çeşitliliğin Turizm Bağlantısı, Kültür Turizmi	Uluslararası
2002	Bildiri	Budapeşte Deklarasyonu	Kültürel miras alanlarına ilişkin 4C kriterleri	Bölgesel
2003	Bildiri	Yeni Atina Bildirgesi	Çok Merkezli Kentler, Ağ-Kent Kavramı, Önlem ve Yöntemler	Uluslararası
2003	Sözleşme	Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi	Soyut Kültür Değerlerinin Korunması ve Devamlılığı	Uluslararası
2005	Sözleşme	Faro Sözleşmesi	Korumada Tüm Kültürlerin Eşit Değere Sahip Olması	Uluslararası
2011	Bildiri	Paris Deklarasyonu	Küreselleşme Etkilerinde Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Değerleri Korumak	Uluslararası
2011	Bildiri	Tarihi Kent ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimiyle İlgili Valetta İlkeleri	Tarihi Alanların Çevrelerinin Korunmasına Yönelik Sorun Tanımları ve Çözüm Önerileri	Uluslararası
2013	Sözleşme	Yeni Burra Charter	Korumanın Yöntemlerinin ve Tanımların Güncellenmesi	Bölgesel
2014	Bildiri	İnsani Değer Olarak Miras ve Peyzaj-Floransa	Kültürel ve Doğal Miras Arasındaki Dengenin Sağlanması Ve Koruma Önlemleri	Uluslararası
2017	Bildiri	Ahşap Mimari Mirasın Korunması İçin İlkeler	Ahşap Kültürel Mirasın Korunması ve Onarımı İlkeleri	Uluslararası

*Tabloda mavi renk ile işaretlenenler Türkiye'nin de taraf olduğu protokol, tüzük ve sözleşmelerdir.

Tablo 2.1’deki tarihsel sıralamaya göre anlatılan gelişmeler içinde, özellikle çok katmanlılık ile kent ve arkeoloji ilişkisi üzerinde vurgu yapan, gelişimine katkı sunan, yolunu açan, yenilik ortaya koyan ve aynı zamanda bu tez çalışmasının uygulamaya yönelik kısmının da bağlayıcısı olan yasal ve yönetsel sürecin yöneticileri,

- 1987 yılında imzalanan ve gelişme baskısı altındaki tarihsel kentler ile arkeolojik çalışmaların geliştirilmesi ve modern yaşama uyum sağlaması için yöntemler belirleyerek, disiplinlerarası bir çalışma ve halk katılımı önerisi getiren *Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü (Washington Tüzüğü)*,
- 1990 yılında arkeolojik miras yönetimine ilişkin politika ve uygulamaları içeren bir rehber niteliği taşıyan *Arkeolojik Mirasın Yönetimi-Arkeolojik Mirasın Korunması Sözleşmesi*,
- 1992 yılında revize edilerek imzalanan ve kentsel alanda yer alan arkeolojik mirasın korunması için envanterleme ve sınıflama çalışmalarının yapılması ile önlemler arkeoloji kavramının tanımlanması konularıyla öncü olan *Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi- Malta Valetta Sözleşmesi*,
- 2011 yılında yayınlanan ve tarihi çevrenin korunmasına yönelik sorun ve çözüm kümelerini tanımlayan *Tarihi Kent ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimiyle İlgili Valetta İlkeleri Bildirisi (Malta Valetta)’dir*.

Ayrıca bu konuda;

- 1949 yılında kurulan *Avrupa Konseyi’nin* kentsel arkeoloji konusundan 1980’li yıllardan beri düzenlediği tüm sunumlar/toplantılar yapılmaktadır.
- 1975 yılında ilan edilen “*Avrupa Mimari Miras Yılı*”nın “*Geçmişimiz İçin Bir Gelecek*” sloganı altında etkinlikler düzenlenerek çalışmalar yapılmıştır.

- 1894 yılında Floransa’da “*Arkeoloji ve Planlama*” kolokiyumu düzenlenmiştir.
- *Avrupa Birliği 5. Araştırma Programı Çerçevesi*’nde, 2003-2005 yılları arasında arkeolojik kalıntıların korunması, kentle bütün olması ve sergilenmesi konularında önerilerde bulunan bir projesi, olarak derlenebilmektedir.
- *European Preventive Archaeology (EPAC)* kuruluşu özellikle Avrupa kentlerinde önlemler arkeoloji konusunda düzenli olarak önemli yayınlar sunmaktadır.
- *The Appear Project (Accessibility Projects: Sustainable Preservation and Enhancement of Urban Subsoil Archaeological Remains)* ile kentsel arkeolojik alanların ulaşılabilirliğini geliştirmek ve plan aşamasından uygulama ve halkın katılımı aşamasına kadar bütüncül bir yaklaşımla her yönüyle ele alan bir projedir. Bu projeye bağlı olarak, modern kent gelişimi ile arkeolojik alanların varlığının dengesini sağlamayı amaçlayan “The Appear Method” geliştirilmiştir.

2.1.2 Ulusal Platformda Gelişim

Kentsel değişim süreçlerinin tarihsel sürecin bilgisini yok etmemesi ve izlerini silmemesi, böylece tarihsel mirasın bugüne ulaşması ve geleceğe aktarılacak kültür sürekliliğinin sağlanması kaygılarıyla kentsel koruma kavramı ortaya çıkmıştır.

Kiper’e (2004) göre kentsel toplumsal bellek, yer-zaman-anı-kimlik birlikteliğinde oluşmakta ve kentteki sosyal ve mekânsal değişimin yaşayanlarda bıraktığı etkiler ile kent kimliği ortaya çıkmaktadır. Kentsel kimliği belirleyen etmenler de kültürel birikimin yansıması olan kentsel tarihsel dokulardan süregelmektedir. Bu nedenledir ki, tarihsel kentsel dokuda zaman içinde meydana gelen fiziki, toplumsal, kültürel,

ekonomik değişimler kentsel belleği oluşturarak yaşayan arşiv niteliği görmektedirler (Kiper, 2004).

Altınörs (2005), korumayı, geçmişi ve geleceği bugünde bir araya getirme çabası olarak tanımlamaktadır.

Keleş (2008) ise koruma kavramını, genellikle işlevlerini yerine getirebilmekte olan yapıların, tarihsel, mimari ve kültürel değer taşıyan bölgelerde, bölge ile birlikte korunmasını sağlamak için plansızlığın denetlenmesi ve aşırı nüfus birikiminin önlenmesi olarak özetlemektedir (Keleş, 2008).

Tarihi, doğal ve kültürel çevrenin korunması konusu, insanlığın ortak sorunu iken, günümüzde bu sorumluluk aynı zamanda ülkenin uygarlık seviyesini belirleyen önemli bir etken halini almıştır (Görgülü, 2007). Ancak doğal ve kültürel varlıkların korunması, “uygarlık kapmacılığı” içinde açılması en g  kültürel sorumlulukların başını çekmektedir (Erder, 2007). Yine de bu hususta korumanın temel sorunu neyin korunacağı sorunsalıdır. Ulusal ve uluslararası kabullere göre korunacak değerler “doğal ve kültürel varlıklar” tanımında buluşmaktadır (Ahunbay, 2011). Tanımlanan bu varlıkların korunması, yaşatılması ve yaşama katılması gerekmekte olup bu süreçte gerçekleştirilecek uygulamalar ve alınacak kararların başarısı, kültür ve tabiat varlığı kavramlarının doğru anlaşılmasına bağlıdır (olak, 2015). Bu sebeple öncelikle kültür ve tabiat varlıkları kavramlarının tanımlarını yapmak gerekmektedir.

Kültür varlıkları: Esas olarak kültür varlıkları tanımı her bir toplumun hukukunda yer almakta ve ne olduğundan çok neyi içerdiği ile tanımlanmaktadır. Bu bağlamda kültür varlığı tanımının toplumdan topluma değiştiğini söylemek mümkündür (olak, 2015). Ancak kısaca, insan eliyle ve bilinciyle ortaya konan tarih öncesine veya tarihsel süreçte bir olguya ait veya toplumsal değer taşıyan özgün varlıklar olarak tanımlanabilir. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda ise “Kültür varlıkları; tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu

olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır” olarak tanımlanmaktadır.

Tabiat varlıkları: Doğanın kendi eliyle sunduğu, peyzajın vazgeçilmez ögesi olan ve insan yaşamının ayrılmaz bir parçası olan doğanın bilimsel ve kültürel açıdan korunması gerekli varlıklar olarak tanımlanabilir. Uluslararası düzlemde ise tabiat varlığı kavramı tanımı yapılmamış olup, varlıklar adlarıyla ele alınmış ve tanımlamalar ulusal ölçeğe bırakılmıştır (Çolak, 2015).

Kültür ve tabiat varlıkları bakımından oldukça zengin bir miras ve değere sahip ülkemizin söz konusu varlıkların korunmasına ilişkin tartışmaların, çalışmaların ve mevzuatın gelişiminin uzun bir sürece yayıldığını söylemek mümkündür.

Ülkemiz, geçirdiği tarihsel sürecin sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel boyutlarından elde ettiği deneyimler ve kazanımlarla günümüz pratiğine kavuşmuştur. Ancak koruma pratiğini kazanmamız ve kentsel korumayı anlamamız ilk aşamalarda, uluslararası düzlemde farklı olarak; tartışmak, üzerine düşünmek, sanatsal aydınlanma, estetik kaygılar, yıkımlar sonucu tahrip olana sahip çıkma, kimlik gibi kaygılar ve olaylar sonucu elde edilen çıkarsamalar ve bilinçlenmeler yerine, kültürel mirasımızın yurtdışına kaçırılması, kaçak kazılar gibi somut ve parçacıl sorunlara çözüm bulmak üzere geliştirilmiştir. Zaman içinde uluslararası düzleme uyum sağlayarak gelişen koruma pratiğimizin, ülkemizin sahip olduğu değerler göz önüne alındığında çok daha fazla yol kat etmesi gerektiği açıktır.

Türkiye binlerce yıllık geçmişe dayanan tarihi ile pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış, çok çeşitli kültürleri içinde barındırmış ve coğrafi konumundan dolayı uzun yıllar öncesinden yerleşime konu olmuştur. Pek çok kültürel çeşitliliğe sahip olan ülkemizde, bu değerlerin gelecek nesillere aktarılması, geleceğe yön vermesi ve özgün ülkesel kimliğine sahip çıkarak gelişmesi bakımından tüm bu kültür çeşitliliğinin izlerinin eşitlik ve saygı ilkeleriyle korumak, yaşatmak ve ortaya çıkarmak için büyük bir koruma sorumluluğumuz olduğunun bilinciyle hareket etmek gerekmektedir.

Ülkemizde Osmanlı Dönemi ile başlayan koruma yaklaşımları, tüm dünyada olduğu gibi tekil korumadan bütünleşik korumaya evrilmiş ve bu kapsamda gelişimini sürdürmektedir.

Osmanlı Döneminde kültür varlıklarının korunmasıyla ilgili ilk yaklaşımın, 1846 yılında Fethi Ahmet Paşa tarafından, Aya İrini Kilisesi'nde eski silahlar ve eski eserler toplanarak kurulan müze olduğunu söylemek mümkündür. Müze, Osmanlının ilk müzesi olarak 1869 yılında “Müze-i Hümayun” adıyla açılmıştır (Topkapı Sarayı Müzesi, 2019).

Koruma ile ilgili ilk yasal düzenleme ise Osman Hamdi Bey'in öncülüğünde çıkarılan 1869 yılında çıkarılan "Asar-ı Attika Nizamnamesi"dir (Özgünel, 2007). Yedi maddeden oluşan bu nizamname neredeyse tümüyle arkeolojik kazılara ve eserlerin yurtdışına kaçırılmamasına yönelik olmasının yanında Avrupa'ya uyum çabası olarak da görülebilir (Emre, 2017). Bu nizamnamenin yetersiz kalması ile 1874 yılında ikinci bir nizamname ile ilk kez eski eser tanımı yapılmış ve eski eserlerin devlet malı olduğu hüküm altına alınmış, 1884 yılında ise üçüncü bir nizamname ortaya konmuştur. 1906 yılında ise Asar-ı Attika Nizamnamesi yeniden ele alınarak taşınmaz kültür varlıkları da eski eser olarak tanımlanmış ve bu varlıklara tarih sınırlaması getirilmemiştir (Özgünel, 2007). Bu süre içinde çıkan nizamnamelerin tümü Asar-ı Attika Nizamnameleri olarak adlandırılmaktadır (Altınörs Çırak, 2010). 1906 yılında güncellenen Asar-ı Attika Nizamnamesi, 1930 yılında bir revizyon daha geçirerek 1946 tarihli “Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi” ve 1958 tarihli “Kla-i Atikadan Belediyelere, Vilayete Terk Olunacak Yerler Hakkında Kanun” ile birlikte yürütülmüş ve 1973 yılına kadar 67 yıl süreyle yürürlükte kalmıştır (Özgünel, 2007).

1931 yılında Mustafa Kemal Atatürk tarafından kurulan Türk Tarih Kurumu eski eserlerin korunması ile ilgili çalışmalar yaparak, bu konuda ilkeler belirlemiştir.

1933 yılında kurulan Anıtları Koruma Komisyonu, eski eserlerin iyi korunamadığı ve imar faaliyetlerinin eski eserleri ve dokuları tahrip ettiğini ortaya koymuş, 1933-1935 yılları arasında 3500 adet eserin tescilini yapmıştır (Kiper, 2004). Aynı dönemde

uzman yetiştirilmesi amacıyla yurt dışına öğrenciler gönderilmiştir. 1934 yılında Müzeler, 1935 yılında ise Vakıflar yeniden düzenlenmiştir. Dönemin temel sorununun ise düzensiz imar faaliyetleri ile vakıf ve belediye eliyle mail-i inhidam gerekçesiyle eserlerin yok edilmesi olduğu söylenebilmektedir (Madran, 2009). Yok olan eserin mülkiyetine yeniden imar hakkı tanınması ve her tip eserden yalnız bir örneğin korunması gibi tutumların önlenmesi için çalışılsa da birçok eser kaybedilmiştir.

1944 yılında kurulan Eski Eserler ve Müzeler Birinci Danışma Komisyonu, eserlerin yalnızca eksi eser niteliği taşımadığı aynı zamanda turistik değer olduğunu söylemiş ve korumanın çevre boyutunu da gündeme getirmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019).

1950 ve 1960'lı yıllara gelindiğinde, Türkiye'nin dış dünya ile yeniden iletişim kurduğu, liberalleşme yılları olduğu söylenebilmektedir. 1950 yılında Avrupa Konseyi'ne Türkiye'de katılmıştır (Kiper, 2004). Ayrıca 1950'li yıllarla birlikte kültür ve tabiat varlıklarını koruma düşüncesinin yasal eli olan koruma amaçlı imar planları ortaya çıkmıştır.

1950'li yıllar ülkemizde kültür varlıklarının korunması açısından çok önemli adımların başlangıcıdır. 1951 yılında 5805 sayılı yasa ile kurulan Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK), hem yöntemi belirleyen hem de uygulamayı yapan ve bir yasa ile belirlenen ilk kurumdur (Kiper, 2004; Ahunbay, 2011). Ancak kurul, koruma ile ilgili ilkeleri belirlemek, rölöve, restorasyon, restitüsyon projeleri hakkında karar vermek gibi görevler üstlenmiş, etkin bir koruma politikası geliştirememiştir. 1957 yılında çıkan 6785 sayılı İmar Yasası ile Kurula tarihsel çevre ölçeğinde yetkiler verilmiş ve çevre ölçeğinde koruma kavramı yeniden gündeme gelmiştir (Madran, 2009). Yıllar içinde pek çok eleştiriye maruz kalan ve tüm eleştirilere rağmen özerk olan bu kurul, pek çok ilke kararı, tespit-tescil ve belgeleme çalışmaları ile yasada yer almayan ve eksik olan koruma konularının uygulanmasını sağlamıştır (Özgünel, 2007).

1965 yılında UNESCO tarafından kurulan ICOMOS'a (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) üye olmamız, uluslararası toplantı ve sözleşmelerde alınan önemli kararları benimseyerek ilke olarak kabul etmemiz, bu yıllarda toplum olarak konunun öneminin farkına varmaya başladığımızın göstergesi olarak kabul edilebilir.

Cumhuriyet Döneminin doğrudan koruma kavramıyla ilgili olan yasası geç sayılabilecek dönemde, 1973 yılında, 1710 sayılı Gayrimenkul Eski Eserler Kanunu adıyla çıkarılmıştır. Bu yasada eski eser tanımlanarak, sit ve koruma alanı tanımları yapılmış, taşınır ve taşınmaz eski eserlerin yanı sıra anıt, külliye, tarihi sit, arkeolojik sit, doğal sit kavramları açıklanarak, bütünlük koruma konusu ve sağlıklılaştırma kavramı tariflenerek sorumlu kurum ve kuruluşlar belirtilmiştir (Kiper, 2004; Özgünel, 2007; Madran, 2009; Altınörs Çırak, 2010). Ancak bu yasa, özel mülkiyet hakkını neredeyse ortadan kaldırması bakımından hem mevcut anayasa ve yönetmeliklere hem de İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ne aykırı tutum sergilemektedir. Bu bağlamda mülkiyet hakkını da yok saymakta, bireyi kavramdan uzaklaştırmaktadır (Tunçer, 2014). Oysa ki korumanın sürekliliği için kamu yararı ve kişi hukuku dengesi kurulmalı, kişisel ve toplumsal bilinçlenme ve sahiplenme sağlanmalıdır.

1980'li yıllarda artık sanayi devriminin etkileri sona ermiş, turizm ve kültür turizmi kavramları ortaya çıkmış ve neoliberal politikalar etkili olmaya başlamıştır. 1982 anayasası kabul edilmiş ve bu anayasada da koruma konusunda hükümler yer almış, koruma yasal yaptırımlarla, kamu yararı adına gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

1983 yılında ise 1710 sayılı Gayrimenkul Eski Eserler Kanununun yetersiz kalması sonucu söz konusu yasanın revize edilmesiyle oluşturulan ve günümüzde çeşitli değişikliklere uğramış olsa da yürürlükte olan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu çıkarılmıştır.

2863 sayılı Yasa, kültür ve tabiat varlıklarını tanımlamış ve GEEAYK'ın varlığını sona erdirmiştir. 1987 yılında 3386 sayılı kanun ve 2004 yılında 5226 sayılı kanun ile yapılan değişikliklerle 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu günümüzdeki halini almıştır.

Ülkemiz pratiğinde zaman içinde sorunlarla karşılaştıkça veya kaybettikçe önem ve bilinç kazanan koruma kavramının tarihsel süreç içinde geçirdiği gelişim ve yasal yönetsel süreci Tablo 2.2’de aktarılmaktadır.

Tablo 2.2 Ulusal düzlemde koruma kavramının gelişimi

Koruma Kavramının Ülkemizdeki Yasal ve Yönetsel Süreci			
Tarih	Tür	Ad	Önemi/Konusu
1869	Tüzük	Asar-ı Attika Nizamnamesi	Arkeolojik Kazı ve Eserlere Yönelik
1874			Eski Eser Tanımı Yapılmış, Eseri Bulan ve Devlet Paylaşır
1884			Eser Tümüyle Devlete Ait
1906			Merkez ve Yerel Yönetimi Ortaya Koyar
1912	Yönetmelik	Muhafaza-i Abidat Hakkında Nizamname	Osmanlı Döneminde Çıkan Korumaya Yönelik Son Belge
1917	Örgüt	Muhafaza-i Asar-ı Attika Encümeni	Görev Alanı Yalnızca İstanbul Kenti Envanterleme Çalışması
1922	Kurum	Hars Müdürlüğü	Koruma Konusunda Uzman Yetiştirilmesi, Yayın Yapılması
1933	Kanun	Belediye ve Yollar Kanunu	Yol Açmak ve Gabari Belirlemek Üzerine İmar Hareketlerinin Korumada Tahribat Yaratması
1944	Komisyon	Eski Eserler ve Müzeler Birinci Danışma Komisyonu	Korumanın Çevre Boyutunun Gündeme Gelmesi
1951	Kurum	Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu	Eser Koruma, Envanterleme Çalışmaları, Çevresel Koruma
1957	Kanun	İmar Yasası	GEEAYK A Tarihi Çevre Korumada Yetki Verilmesi
1973	Kanun	1710 Sayılı Eski Eserler Yasası	Korumaya Özel İlk Yasa, Çevre ile Bütüncül Koruma
1983	Kanun	2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu	Yürürlükte
1987	Kanun Değişikliği	3386 sayılı Kanun	2863 Sayılı Yasanın Tanımlamalarında Revize ve Karar, Denetim Mekanizmaları Olarak Koruma Kurullarının Oluşturulması
2004	Kanun Değişikliği	5226 sayılı Kanun	2863 Sayılı Yasaya Koruma Amaçlı İmar Planı, Koruma Yüksek Kurulu, Koruma Bölge Kurulu Tanımları İle Yerel Yönetimlerin Sorumluluklarının Belirlenmesi, Tescilli Yapılara Esas Mali Kaynakların Belirlenmesi Konuları

Türkiye mevzuatında uzun yıllardır süregelen tek bir yasanın (2863 sayılı Yasa) olması, korumanın uygulama ve denetim mekanizmasının son şeklini aldığı algısını yaratmamaktadır. Söz konusu yasada, 2004 yılından sonra 2007, 2008, 2009, 2011, 2013 ve 2014 yıllarında da bazı değişiklikler yapılmıştır. Zaman içinde karşılaşılan sorun ve çözümsüzlükler karşısında ortaya konan çok sayıda ilke kararı; koruma konusundaki uygulama faaliyetleri hususunda belirleyici olmakla birlikte kamu yararına uygun yürütmenin sağlanması için çalışmaktadır. Ayrıca, 3194 sayılı İmar Kanunu, 5225 sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, Turizmi Teşvik Kanunu, 644 Sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevlerine İlişkin Kanun Hükmünde Kararname (Mükerrer), 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 3621 Sayılı Kıyı Kanunu ve Uygulama Yönetmelikleri, Vakıflar Kanunu, Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun ile tüm bu kanunlarla ilgili tüzük, yönetmelik, tebliğ, yönerge, genelge ve içtihatlar korumanın yasal bağlamında yer almakta ve uygulamalarda önem taşımaktadır. Tüm bu düzenlemelere rağmen yasal ve yönetsel açıdan çözümsüz kalınan veya tam olarak tanımlanamayan durumlar/kavramlar bulunmaktadır.

Ülkemizin koruma konusundaki temel yasası olan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda “Tabiat varlıkları; jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan değerlerdir” olarak tanımlanmaktadır.

Tanımlanan ve korumanın temelini oluşturan doğal ve kültürel varlıkları, taşınır ve taşınmaz varlıklar olarak ikiye ayırarak sınıflandırmak mümkündür (Ahunbay, 2011).

Taşınır kültür varlıkları: Tarihsel süreç içinde günümüze ulaşan ve insan ürünü olan ya da doğal şartlar tarafından şekillenen özgün nesnenin bulunduğu ortamla bütünleşik korunmasının zorunlu olmadığı ve başka bir yere taşınma imkânı olan varlıkları ifade eder (Çolak, 2015). Bunlar, seramik kaplar, çanak-çömlek parçaları, resim, heykel,

kitap gibi bir yerden bir yere taşınabilen parçaçıl eserlerin yanında bir bütünün parçası olan ancak artık bütünlüğü bozulmuş/yıkılmış/yok olmuş olan veya yerinde korumanın mümkün olmadığı (bir yapının kapısı, penceresi, süslemesi vb.) parçalardır (Ahunbay, 2011).

Taşınmaz kültür ve doğal varlıklar: Bulundukları ortamda, çevreleriyle birlikte korunması gereken varlıklar olup bu varlıkların bulundukları yerden başka yere taşınması durumunda taşıdıkları tarihsel değerde azalma olacağı açıktır (Çolak, 2015). Bunlar, anıtlar ve sitler olarak tanımlanmakta olup tek yapı veya yapı grubundan oluşabilmektedirler. Tek yapıdan genişletilen anıt kavramı, anıt-kent, anıt-ülke, anıt-kıta olabilmektedir. Aynı şekilde, özgün ve çevrenin vazgeçilmez ögesi olan ağaç, peribacaları gibi yere özgü doğanın sunduğu oluşumlar da doğal anıt olarak tanımlanmaktadır. Ancak “anıt” kavramı birçok anıt ve kentsel dokuyu kapsadığında yerini “sit” kavramına bırakmaktadır (Ahunbay, 2011). Bu bağlamda koruma alanlarını tekil ve bölgesel/bütünsel olarak incelemek gerekmektedir.

2.1.2.1 Tekil Koruma

Koruma kavramının içeriğinde tek bir kültür ve tabiat varlığı bulunuyorsa ve bu varlık bir bütünün parçası halinde değilse tekil koruma kavramı karşımıza çıkmaktadır. Korunması gerekli varlıkların tekil olarak bulunma ihtimali bir arada bulunma ihtimalinden çok daha fazladır.

Tekil olarak korunacak kültür ve tabiat varlıkları; korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescilli yapılar, doğal anıtlar ve anıt heykeller olarak gruplanmaktadır (Çolak, 2015).

- *Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı Olarak Tescilli Yapılar*

Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları olarak tescilli yapılar kısaca tescilli yapılar olarak bilinmektedir. Tescilli yapılar koruma kavramının oluşmasında ve bilinmesinde temel öge olarak adlandırılabilir. Bu yapılar niteliklerine göre 1.grup

yapılar ve 2.grup yapılar olarak sınıflanmaktadır. Bu sınıflama ile hem yapının mevcut niteliği hem de müdahale biçimleri belirlenerek 660 sayılı ilke kararında açıklanmıştır.

1.Grup Yapılar

Tescilli yapının anıt niteliği taşıdığı durumlarda, tarihsel geçmişi ve toplumdaki yerine göre 1.grup yapı olarak belirlenmektedir. 660 sayılı ilke kararında bu yapılar “Toplumun maddi tarihini oluşturan kültür verileri içinde tarihsel, simgesel, anı ve estetik nitelikleriyle korunması zorunlu yapılar” olarak tanımlanmaktadır.

2.Grup Yapılar

Tescilli yapının toplumsal nitelikten çok çevreye görsel katkı sunduğu ve özgün yaşayış biçimi ve mimariyi yansıttığı durumlarda belirlenen yapı grubudur. 660 sayılı ilke kararında bu yapılar “Kent ve çevre kimliğine katkıda bulunan kültür varlığı niteliğindeki yöresel yaşam biçimini yansıtan yapılar” olarak tanımlanmaktadır.

Tescilli Bitişiği Yapılar

Tescilli yapılara bitişik olan veya aralarından yol geçse bile bu yapılara cephe veren tüm yapılar tescilli bitişiği olarak adlandırılmaktadır. Bu yapılar aynı zamanda sit alanı dışında kalan tescilli yapıların koruma alanlarını da oluşturmaktadır. Bu yapılara ilişkin uygulamalar 661 sayılı ilke kararı ile belirlenmiştir.

- *Doğal Anıtlar*

Kültür ve tabiat varlıklarından, tabiat varlığı kısmının tekil korunmasına yönelik olarak doğal anıtlar karşımıza çıkmakta olup doğal anıtları anıt ağaç ve diğer doğal varlıklar olarak ayırmak mümkündür (Çolak, 2015).

Anıt Ağaçlar

Görsel niteliği, tarihsel geçmişi, toplumsal bellekteki yeri ve özgünlük gibi nitelikleri sebebiyle korunması gerekli olan tekil ağaçlardır. Anıt ağaç tanımı ve kapsamı 666 sayılı ilke kararında yer almaktadır. Bu kararda bir ağacın anıt ağaç olması için, tarihi bir olayla bağlantısının bulunması gerektiği, benzerlerinden farklı bir şekilde gelişmiş olması, endemik veya soyu tehlikede olan türlerden olması veya kentsel dokunun tamamlayıcısı olması gerektiği ifade edilmiştir. Söz konusu ağaçlara ilişkin bilgi ve uygulamalar Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü yetkisindedir.

Diğer Doğal Varlıklar

Korunması gerekli tabiat varlığı olarak belirlenen ancak belli bir tanıma girmeyen tümüyle kendine özgü alanlar diğer doğal varlıklar olarak tanımlanmıştır. Bu varlıklara Peribacaları, Ağlayan Kaya Niobe örnek olarak verilebilir.

- *Anıt Heykeller*

İnsan ürünü olan ve bir tarihsel olayı anımsatmak amacıyla yapılan heykellerin zaman içinde yerleşim yerinin simgesi haline gelmesi ile alanın vazgeçilmez bir unsuru olmasının tanımlanması için anıt heykeller kavramı ortaya çıkmıştır. (Çolak, 2015) Anıt heykellere ilişkin ilk yasal düzenleme 441 sayılı ilke kararı ile yapılmış daha sonra 729 sayılı ilke kararı ile güncellenmiştir. Bu ilke kararına göre “kentlerde, bir olayın, kişi veya kişilerin anısına adanmak veya toplumsal bir kavramı simgelemek amacıyla yapılmış, bulunduğu alan ve etrafındaki kentsel doku ile etkileşimi çerçevesinde taşınmaz niteliği kazanmış olan anıt-heykellerin kentsel birer simge özelliği taşınmaları nedeniyle kültür varlığı olarak... tescil edilebileceğine” ifadesi yer almaktadır.

2.1.2.2 Bölgesel/Bütünsel Koruma

Koruma kavramının içeriği tek bir kültür ve tabiat varlığı ile sınırlı kalmayıp bütünsellik oluşturuyor ve bir dokunun parçaları halinde bulunuyorsa koruma alan genelinde olmaktadır ve bu bağlamda genel olarak kapsamlarına ve bağamlarına göre en yoğunla göre sırama yapıldığında, “bina grupları/yapı toplulukları”, “koruma alanı”, “özen yeri” ve “sit alanı” kavramları karşımıza çıkmaktadır.

- *Bina Grupları/Yapı Toplulukları*

Bina grupları tanımı koruma mevzuatımızda yer almamasına rağmen katılımcısı olduğumuz uluslararası sözleşmelerden Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi ile Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi’nde yer almaktadır.

Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi’ne göre bina grupları olarak, “Topografik olarak tanımlanabilecek birimleri oluşturmaya yeterince uygun olan ve tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan önemleri nedeniyle dikkate değer, kentlerde veya kırsal bölgelerdeki mütecanis bina grupları” şeklinde tanımlanmaktadır.

Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi’nde yapı toplulukları, “Mimarileri, uyumlulukları veya arazi üzerindeki yerleri nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından istisnaî evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları” şeklinde tanımlanmaktadır.

- *Koruma Alanı*

Kültürel Varlıklara İlişkin Koruma Alanı

Koruma alanı veya korunma alanı olarak karşımıza çıkan kavram, sit alanından farklı olarak bir yapı ya da yapı grubuna bağlı ortaya çıkar ancak bu sebeple sit alanının gerektirdiği nitelikte olmamakta ve sınırlayıcıları yalnızca bağlı olduğu yapının

korunmasına yönelik olduğundan bütüncül korumamaktadır. Bu alanlarda da uygulamalar koruma kurulları denetiminde gerçekleştirilmektedir.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda korunma alanı, “Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının muhafazaları veya tarihi çevre içinde korunmalarında etkinlik taşıyan korunması zorunlu olan alan” olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca tescilli yapılardan koruma alanı belirlenmemiş olanlar için 664 sayılı ilke kararında “Koruma alanı belirlenmemiş sit alanı dışındaki tescilli parsellerde, bu parsel komşu olan veya aralarından yol geçse dahi bu parsel cephe veren parsellerin koruma alanı olarak kabul edilmesine...” tanımı getirilmiştir.

Doğal Varlıklara İlişkin Koruma Alanı

Diğer koruma alanları olarak ifade edilen alanlar; özel çevre koruma bölgesi, milli parklar, tabiat parkları, sulak alanlar gibi alanlardır. Bu alanlarda uygulama ve denetimi Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü yetkisindedir. Bu alanlardan özel çevre koruma bölgesi, sınırları en net çizilmiş koruma alanlardır ve ülkemizde 16 adet özel çevre koruma bölgesi bulunmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2019). Bu alanlar, doğal yapısı ile eşsiz olan, biyolojik çeşitliliğe sahip hem kara hem de su alanında, su altında ve su üstünde bulunan canlı çeşitliliğinin doğal yaşam ortamlarıyla birlikte korunması ve sürekliliğinin sağlanması amacıyla belirlenmiş sınırlar olarak tanımlanabilir.

- *Ören Yeri*

Ören yeri, tarihi kalıntıların bulunduğu korunması gerekli alanı ifade etmesi ile arkeolojik sit alanı kavramına benzemesine rağmen yasal çerçevede ayrıca bir terim olarak yerini almaktadır.

Ören yeri olarak belirlenen alanda yaşanmış bir tarih bulunmaktadır ve alan bir yerleşim yeridir. Ancak alanda arkeolojik buluntu yer almamakta, topoğrafik olarak bütünlük oluşturan insan ürünü kültürel varlıklar ile doğal yapının birleştiği değerler

yer almaktadır. Bu alanlar geçmişe dair izler barındırsa bile herhangi bir kültür varlığı eldesi söz konusu olmamakta ve tarihsel izler taşıyan bir alanın zaman içinde doğal çevrenin bir parçası haline gelen bütüncül bir değeri ifade etmesi ile arkeolojik sit alanlarından farklılaşırlar (Çolak, 2015). Ören yeri, 2863 sayılı 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda yapılan 5226 sayılı değişiklik ile tanımlar kısmında yerini almıştır. Esas olarak bu alanlara ilişkin tanımlama Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi'nde yer almaktadır ve yasamızda yer alan tanım 3534 sayılı Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi'nin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanunun 1.maddesindeki ile birebir aynıdır (Madran ve Özgönül, 2011).

- *Sit Alanı*

İnsan eli ile biçimlenen ve insan aklının ürünü olan değerleri ve/veya doğanın sunduğu vazgeçilemez özellikteki korunması gerekli alanları kabaca “sit” olarak adlandırılmaktadır. Sit alanı tanımı bütüncül olarak korumayı ifade etmektedir.

“Sit Alanı” kavramı; geçmişten günümüze ulaşan eski uygarlıkların yerleşimleri ve kalıntıları oluşturan tarihi olarak ortaya çıkmıştır (Ahunbay, 2011). Türkiye’de sit kavramı ilk kez 1973 yılında yürürlüğe giren 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu ile uygulamaya girmiştir.

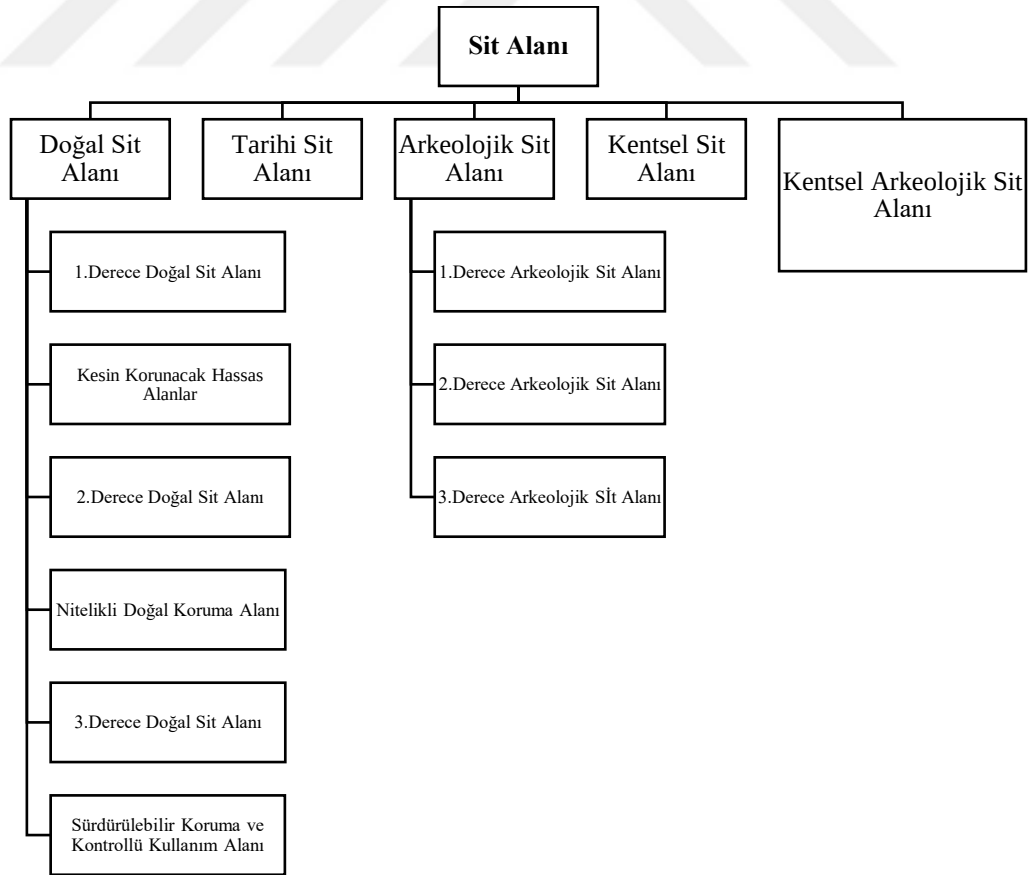
Terim olarak sit; dilimize Fransızca dilinden geçmiş olup “tarih öncesinden günümüze kadar değişik çağların ve uygarlıkların kültür değerlerini temsil eden eser veya kalıntı” olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2019).

Koruma kavramının ülkemizdeki temel yasası olan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda “Sit; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği

yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır” olarak tanımlanmaktadır.

Sit kavramı tanımlarının bütününe bakıldığında, belli bir zaman kısıtlaması olmadığı, en önemli koşulun ortaya çıktıkları dönemin sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerini yansıtmaya biçimi olduğu görülmektedir. Kentin ana yapılarından tüm parçalarına kadar her bir ögenin sit oluşumunda önem arz ettiği ortadadır (Madran ve Özgönül, 2011).

Akademik, teknik ve hukuki olarak tanımlanan “sit” kavramı özelliklerine göre sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflama, korunması gereken alanın türü, ortaya çıkış şekli, buluntu yoğunluğu, biricikliği, çevresi ile bütünlüğü, görsel değeri, tarihi belge niteliği gibi özelliklerine göre oluşturulmaktadır. Zaman içinde sınıflandırma adlarında, koşullarında yasal ve yönetsel değişim/dönüşüm olmuşsa da yürürlükteki ilgili yasa ve ilke kararlarına göre derlenmiş hali ile Şekil 2.1’de yer almaktadır.

Şekil 2.1 Sit alanı türleri

Ulusal mevzuat literatürümüzde yer almaması sebebiyle Şekil 2.1’de yer almayan ancak özellikleri bakımından ayrı bir statü olarak değerlendirilmesi gereken diğer sit alanı kavramları, karma sit alanı ve kırsal sit alanıdır.

Karma sit alanları, bir bölgede birden fazla niteliğe sahip koruma alanı bulunması durumunda ortaya çıkan koruma statüsüdür. Bu alanlar ayrı ayrı tanımlanmış olmasına rağmen içlerinden yalnızca kentsel+arkeolojik sit alanları türü ayrı bir tanımlama geliştirilmiş ve koşulları belirlenmiştir.

Karma sit alanları, arkeolojik sit alanı+ doğal sit alanı, tarihi sit alanı + doğal sit alanı, doğal sit alanı + arkeolojik sit alanı + kentsel sit alanı gibi çok çeşitlenmekteyken, doğal sit alanlarına ilişkin yetkinin ayrışması ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığına geçmesi ile doğal sit alanlarıyla birlikte diğer sit alanlarından birinin olması durumunda “çakışan alanlar” olarak nitelendirilmektedir. Bu sebeple, karma sit alanları kentsel + arkeolojik, arkeolojik + tarihi, tarihi + kentsel sit gibi şekillerde çeşitlenebilmektedir. Türkiye genelinde 2018 yılı itibariyle karma sit alanları tanımına uyan 95 alan, çakışan alan tanımına uyan 375 alan olmak üzere toplam 470 alan bulunmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019).

Kırsal sit alanları, tarımsal üretimin yoğun olduğu yerleşmelerde samanlık, ahır gibi kullanımların birlikteliği, yapıların doğal araziye uygun ve özgün yerleşimi, mimari malzeme ve yapım teknikleri bakımından kırsal yerleşik dokuyu oluşturan köy, bağ gibi alanların korunmasının tanımlanmasında kullanılabilmektedir (Ahunbay, 2011).

Madran ve Özgönül (2011), kırsal sit alanlarının belirlenmesindeki koşulları; doğa ve insan temelli öğelerin ayrı ayrı bulunması, bu öğelerin eşit ve uyum içinde dağılımı, modern ihtiyaçlar doğrultusunda yöresel özelliklerini yitirmemiş olması, geleneksel üretim şekillerinin devamlılığı ve yapıların özgün niteliklerde olması şeklinde ortaya koymuştur (Madran ve Özgönül, 2011).

ICOMOS’un 2019 yılı teması Kırsal Mimari Miras Üzerine Bilimsel Sempozyum ile ilişkilendirilerek “Kırsal Peyzaj Alanları” olarak belirlenmiştir. Ancak henüz

Ülkemiz yasal çerçevesinde yer almamaktadır (ICOMOS Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi, 2019). Oysa ki ülkemizde kırsal yerleşimlerde de çok katmanlı alanların varlığının oldukça yoğun olduğu bilinmektedir.

Doğal Sit Alanı

Doğal sit alanları, doğada ortaya çıkan veya insan eliyle oluşturulan ancak doğa parçası haline gelen korunacak alanlar olarak tanımlanabilir. Flora veya faunanın özgün varlığı yörenin doğal sit ilanında rol oynamaktadır (Ahunbay, 2011).

Doğal sit alanı kavramı 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda “Doğal (tabii) sit; jeolojik devirlere ait olup, ender bulunmaları nedeniyle olağanüstü özelliklere sahip yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan korunması gerekli alanlardır” olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlamadan sonra ise 644 sayılı kanun hükmünde kararname ile “kültür ve tabiat” kavramsal birlikteliğiyle, yönetmel süreci ve uygulayıcıları ayrılmış, 648 sayılı kanun hükmünde kararname ile de geliştirilmiştir. Ancak tüm bu yasal süreçte doğal sit alanları 1.Derece Doğal Sit Alanı, 2.Derece Doğal Sit Alanı ve 3. Derece Doğal Sit Alanı olarak tanımlanmıştır. Bu alanlarda koruma ve kullanma koşulları ise 728 sayılı ilke kararı ile belirlenerek 740 sayılı ilke kararı ile değiştirilmiştir. Söz konusu ilke kararlarına göre,

- 1.Derece Doğal Sit Alanları, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak olan olarak belirlenmiştir.
- 2.Derece Doğal Sit Alanları, korunması ve geliştirilmesi adına kamu yararına yönelik kullanımların yer alabileceği alanlar olarak belirlenmiştir.
- 3.Derece Doğal Sit Alanları, doğal yapı korunup geliştirilirken, bölgesel olanaklar göz önüne alınarak konut kullanımının yapılabileceği alanlar olarak belirlenmiştir.

5 Ocak 2017 tarihli ve 29959 sayılı Resmî Gazete 'de yayınlanarak yürürlüğe giren 99 sayılı Doğal Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı doğrultusunda doğal sit alanları; Kesin Korunacak Hassas Alanlar, Nitelikli Doğal Koruma Alanları, Sürdürülebilir Koruma ve Kontrollü Kullanım Alanları olarak yeniden adlandırılmış ve düzenlenmiştir. Söz konusu ilke kararına göre;

- Kesin korunacak hassas alanları, yapı yasağı getirilen mutlak korunması gereken alanlar olarak tanımlanmıştır.
- Nitelikli doğal koruma alanları, yörede yaşayanların alanın mevcut kaynaklarını kullanmasını sağlayarak doğal hayata dayalı geleneksel yaşam şekillerinin korunduğu kara, su, deniz alanları olarak tanımlanmıştır.
- Sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanım alanları, düşük yoğunlukta faaliyetler, turizm ve yerleşimlere izin veren alanlar olarak tanımlanmış olup tampon görevi üstlenmişlerdir.

Yasal çerçevede tanımlanan doğal sit alanları, 99 sayılı Doğal Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı doğrultusunda henüz çalışmalar tamamlanmadığından hem 99 sayılı hem de 740 sayılı ilke kararı ile değişen 728 sayılı ilke kararı yürürlükte olup, 1.Derece Doğal Sit Alanı, 2.Derece Doğal Sit Alanı ve 3. Derece Doğal Sit Alanı kavramları da geçerliliğini sürdürmektedir.

Tarihi Sit Alanı

Tarihi sit alanları, önemli tarihi olayların geçtiği alanların bellek izlerinin mekana yansıtılarak diri tutulması amacıyla belirlenmiş alanlar olarak tanımlanabilir.

Tarihi sit alanları, Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelikte ve 271 sayılı ilke kararında tanımlanarak bu alanlara ilişkin koruma ve kullanma koşulları ilke kararında belirlenmiştir.

Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik metninde tarihi sit alanları, “önemli tarihi olayların cereyan ettiği ve bu sebeple korunması gerekli yerler” olarak, 271 sayılı ilke kararında ise “milli tarihimiz ve askeri harp tarihi açısından önemli tarihi olayların cereyan ettiği ve doğal yapısıyla birlikte korunması gerekli alanlardır” olarak tanımlamaktadır. Tanımlaması yapılan yönetmelik metninde doğal yapısıyla birlikte korunmasına dair hüküm bulunmaması yasal açıdan eksiklik olarak nitelendirilebilmektedir (Gök, 2017).

Arkeolojik Sit Alanı

Arkeolojik değerler, tarihsel süreç içinde süregelen yaşayışları ortaya çıkarması ve kültürel birikime olan yoğun katkıları ile insanlık tarihini aydınlatan temel belgelerdir. Arkeolojik alanlarda yapılan tespit, yüzey taraması ve arkeolojik kazı gibi bilimsel çalışmalar ışığında bulgu/buluntu yoğunluklarına göre derecelendirilerek arkeolojik sit alanı ilan edilip, gerekli önlemler alınmaktadır. Ancak Serdaroğlu (2006)’na göre pek çok şeyin yanıtı hala toprağın altında saklıdır ve günışığına kavuşmayı beklemektedir. Bulunan her bir yeni bilgi ve belge bütünün bir parçası olarak yerini alacak ve en doğru bilgiye ulaşmayı sağlayacaktır (Serdaroğlu, 2006).

Ahunbay (2011), arkeolojik siteleri, tarih öncesi dönemden sanayi devrimi sonrasına kadar olan buluntuları içeren alanlar olarak tanımlamaktadır ve endüstri arkeolojisine de bu alanlar içinde yer bulur (Ahunbay, 2011).

Arkeolojik sit alanları, Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik ve 658 sayılı ilke kararı ile tanımlanmıştır. Yönetmeliğin tanımlar bölümünde arkeolojik sit alanları, “Antik bir yerleşmenin veya eski bir medeniyetin kalıntılarının bulunduğu yer veya su altında bilinen veya meydana çıkarılan korunması gerekli alanları” olarak, ilke kararında ise, “İnsanlığın varoluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların yer altında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini

yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanlardır” olarak tanımlamaktadır.

Arkeolojik sit alanları, kanun, yönetmelik ve ilke kararlarında; yüzey araştırmaları, tespitler ve bilimsel kazılar sonrası elde edilen buluntuların/bulguların yoğunluğu, biricikliği, tarihi belge niteliği, gösterdikleri yayılım gibi özelliklerine göre derecelendirerek sınıflandırılmaktadır.

- 1.Derece Arkeolojik Sit Alanları, bilimsel çalışmalar dışında hiçbir şekilde uygulama yapılmayacak, yapılaşmaya izin verilmeyen, tarım vb. yapılmayan yalnızca mevcut bitki dokusunun yaşamını devam ettirebilecek olan, alandan kum vb. alınmayan, kesin korunacak alanlardır. Bu alanlar imar planlarında herhangi bir kullanım kararı getirilmeden yalnızca ilgili mevzuatın belirlediği sınır ve tarama ile gösterilmektedir. Ancak bu alanlara ilişkin 658 sayılı ilke kararında değişiklik yapan 562 sayılı ilke kararı doğrultusunda kamu yararına olan veya güvenlik sorunu olan veya doğal afet yaşanan alanlarda yapılması zorunlu olan geçici uygulamaların koruma kurulları izni ile Kültür ve Turizm Bakanlığınca yapılabileceği maddesi eklenmiştir.
- 2.Derece Arkeolojik Sit Alanları, koruma kurulları tarafından koruma ve kullanma koşulları belirlenen, bilimsel çalışmalar dışında korunması gereken, arazi kullanım şekilleri korunacak ancak yeni yapılaşmaya izin verilmeyecek alanlar olarak tanımlanabilir.
- 3.Derece Arkeolojik Sit Alanları, koruma ve kullanma koşullarının belirlenmesi şartı ile, yapı ve nüfus yoğunluğunu artırıcı olmayan imar faaliyetlerinin, alanın genel kullanımlarını ve görsel özelliğini bozmadan yeni düzenlemelere izin verilecek alanlar olarak tanımlanabilir.

Kentsel Sit Alanı

Kentsel sit alanları, tarihsel kentsel yerleşimlerde yer alan estetik özellikleri, tarihi geçmişi, özgünlüğü ve görsel özellikleri bakımından pek çok yapının korunmaya değer kabul edilmesi ve aynı zamanda, bahçe duvarı, çeşme gibi kentsel doku elemanlarını da içinde bulunduran ve parçaların bir bütünü oluşturduğu yerleşik alanların tümüyle korunması olarak tanımlanabilir.

Ahunbay (2011), kentsel sit alanlarını, tarihi kentlerdeki uyumlu birliktelik, mimari bütünlük, özelliklerinin koruyabilmiş sokak dokusu, alanlar ve mahalleler olarak tanımlamaktadır (Ahunbay, 2011).

Kentsel sit alanları, Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik ile 720 sayılı ilke kararında tanımlanmış ancak bu ilke kararı 736 sayılı ilke kararı ile değişmiş, 681 sayılı ilke kararı ile de yürürlükten kaldırılmış ve yine bu ilke kararı ile koruma ve kullanma koşulları da belirlenmiştir. Bu alanlarda denetim ve uygulama, koruma kurulları ve KUDEB (Koruma Uygulama Denetim Büroları) tarafından yürütülmektedir.

Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik metninde kentsel sit alanları, “mimari, mahalli, tarihsel, estetik ve sanat özelliği bulunan ve bir arada bulunmaları sebebiyle teker teker taşıdıkları kıymetten daha fazla kıymeti olan, kültürel ve tabii çevre elemanlarının (yapılar, bahçeler, bitki örtüleri, yerleşim dokuları, duvarlar) birlikte bulundukları alanları” olarak, 681 sayılı ilke kararında ise, “...bir bütün olarak o yerleşmenin ait oldukları dönemin yaşam biçimini gelecek nesillere aktarmaları sebebiyle teker teker taşıdıkları kıymetten daha fazla kıymeti olan kültürel ve tabii çevre elemanlarının (yapılar, bahçeler, bitki örtüleri, yerleşim dokuları, duvarlar, sokak ve meydanlar, vb.) birlikte bulundukları...” olarak tanımlamaktadır.

Bir bölgenin kentsel sit alanı olma sebebi o alanın tarihi yapılarının, sokak dokusunun, kentsel öğelerinin ve doğal dokusunun bir bütün olarak korunmasıdır.

Ancak kentsel sit alanı olarak belirlenen bölgede, koruma amaçlı imar planı yapılarına kadarki tanımlanan bir yıllık süre için ilan edilen geçiş dönemi yapılaşma koşulları, koruma amaçlı imar planları bir yıllık süre içinde yapılamadığından sürekli uzatılarak kalıcı hale gelmekte ve bu sebeple alanın ihtiyaçlarına yanıt veremeyen, koruma kurullarının yetersiz kaldığı, alanlara özgü olamayan tek-tipleşmiş ve zaman içinde özgün dokusunu kaybetmeye mahkum koruma alanları olarak ürkütücü bir tablo ile karşımıza çıkmaktadır (Madran ve Özgönül, 2011).

Kentsel Arkeolojik Sit Alanı

Kentsel arkeolojik sit alanları bazı kaynaklarda karma sit alanları içinde yer alsa da ulusal mevzuatımızda tanımlama ve kullanım koşulları geliştirilmiş olması, bu alanların ayrıca ele alınması gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu alanlara ilişkin tanımlamayı 702 sayılı ilke kararı "...arkeolojik sit alanlarıyla birlikte korunması gerekli kentsel dokuları içeren ve bu özellikleri ile bütünlük arz eden korumaya yönelik özel planlama gerektiren alanlar kentsel arkeolojik sit alanlarıdır" şeklinde yapmaktadır.

Kentsel arkeolojik sit alanları, halihazırda yaşamın sürdüğü yerleşim alanı içinde tarihi yerleşimin izlerinin okunabildiği, kültürünün parçalarının görülebildiği veya bilimsel çalışmalarla ortaya çıkarılan arkeolojik değerlerin korunması, sergilenmesi ve kentsel yaşama uyumlu hale gelmesinin düzenlenmesi için ortaya konan koruma alanları olarak tanımlanabilir. Bu alanlarda yaşayan kent ile arkeolojik kalıntı veya buluntulardan oluşan kentin yani geçmiş ve bugünün birbirine zarar vermeden ve birbirini besleyerek korunması esastır. Kentsel arkeolojik sit alanlarında, her bir tarihsel katmanın ve izin yaşayan kentin neresinde bulunduğu, yaşayan kent ile nasıl bir araya geldiği ve nasıl iletişimde olması gerektiğine dair incelemelerin yapılması gereken ve hem toprak üstündeki hem de toprak altındaki değerlerin korunmasına yönelik kararlar üretilmesi gereken alanlardır (Madran ve Özgönül, 2011).

Kentsel arkeolojik sit alanlarında imar planları ile yeni gelişme alanı açılmamakta veya sit alanı sınırları içinde yer alan boş parsellerde yeni bir yapılaşma

yapılamamaktadır. Ancak mevcut yıkıntı temeller üzerine kentsel bütünlüğe katkı vermek adına temellere ait yapının koruma kurulları onayı alınarak yeniden canlandırılabilmesi mümkün olabilmekte ve halihazırda bulunan tescilli veya tescilsiz yapılarda onarımlar yapılabilmektedir. Tüm bu uygulamalar yapılmadan önce alanda arkeolojik kazı çalışmalarının yapılması/tamamlanması koşulu bulunmaktadır.

Günümüzde arkeolojik sit alanları ve kentsel sit alanları ile ilgili ilke kararları mevzuatımızda yer almasına karşın, 2. Derece Arkeolojik Sit Alanları ve 3. Derece Arkeolojik Sit Alanları kategorileri, arkeolojik bölgelerin parçalı yaklaşımlar içinde değerlendirilmesine yol açmakta ve bütüncül yaklaşımların ortaya konmasına engel oluşturmaktadır (Göksu ve Altınörs Çırak, 2009). Özellikle kentsel yapılaşmanın yoğun baskısı altında bulunan alanlarda yapılaşmaya tanınan imkanları sebebiyle alanın Kentsel Arkeolojik Sit Alanı yerine 3.Derece Arkeolojik Sit Alanı ilan edilmesi, müzeler tarafından yürütülen sondaj ve kurtarma kazıları/kurtarma arkeolojisi ile kontrol altında tutulmaya çalışılması yaygın bir yöntemdir (Belge, 2004). Kentlerde yürütülen arkeolojik araştırmaların 1960-1970 yılları arasına tarihlendiği bilinmektedir (Belge, 2017).

2.2 Kentsel Katmanlaşma-Çok Katmanlı Kent ve Koruma Kavramı

Yerleşik yaşama geçiş süreciyle birlikte ortaya çıkan ve hemen her dönemde süregelen “yer” arayışına cevap veren yerleşimlerden bazıları uzun yıllar/çağlar boyunca aynı arayışa cevap vererek sürekli yerleşime konu olmuştur. Bu yerleşimler, süreç içinde birbirini değiştirerek, dönüştürerek, ilham alarak, geliştirerek, reddederek, devşirerek bir şekilde devamlılığını sağlamış ve bir kültürel ve tarihsel birikimle, yerüstünde veya yeraltında, günümüze kadar ulaşmıştır. Günümüze kadar ulaşan ve yığılarak, katmanlaşarak gelen tüm bu kentsel tarihsel sürecin günümüz kentinde okunabilmesi, arkeoloji biliminin ışığında bilinebilmesi ile kentsel katmanlaşma ve çok katmanlı kent kavramları ortaya çıkmıştır.

Ebru Nağme Aydeniz (2009) çok katmanlı kentleri; “Farklı dönemlere ait fiziksel kalıntı ve izlerin yatayda, düşeyde veya farklı açılarda dizildiği bu tür yerleşimlere

‘çok katmanlı kent’ denmektedir” şeklinde tanımlamaktadır. Ayrıca bu çok katmanlı kentlerdeki farklı kültürlere ait katmanların birlikteliğinin, kentin geçirdiği dönemlerin, günümüze ulaşamayan toplumların ve yaşam biçimlerinin anlaşılmasının sağlandığını söylemektedir (Aydeniz, 2009).

Geçmişten günümüze aktarılan tarihsel kentsel dokular ve bu dokunun öğelerini barındıran tarihi kentler, uygarlıkların tüm niteliklerini içlerinde barındıran soyut ve somut belgeler olarak tanımlanabilir. Kentlerin dokusunu oluşturan tüm parçalar ve anlamları, tarihsel süreçteki değişme ve gelişmenin birer ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır (Okuy, b.t.). Bu sebeptendir ki, kentlerin fiziki dokusunun korunması aynı zamanda onların birikimsel kimliklerinin ve özgün dokularının da korunması ile tarihsel süreçlerindeki kültür katmanlarının yeniden keşfi demektir.

Günümüz kentleri; farklı dönemlere ait katmanları ve bu katmanların bileşenlerinin birbirleriyle ilişkisini kurarak bütünü oluşturmaktadır. Kurulan ilişkiler her bir kente özeldir ve böylece kentsel mekânsal ve mimari çeşitlilik ortaya çıkarak, kentler kendi kimliklerini oluşturmakta, özgünleşmektedir (Aydeniz, 2009). Kentsel katmanların birlikteliğinin zarar görmesi, kültürel ve tarihi değerlerin de zarar görmesi anlamına gelmektedir.

Tarihi dokular, taşıdığı kültürel ve görsel özelliklerinin yanı sıra gelecek kuşaklara aktarması gereken kültür birikiminin fiziki mekanıdır. Fiziki mekân ise insan eli ile insan için oluşturulur. Tarih boyunca insanlar çeşitli şekillerde üretmiş, barınmış, örgütlenmiş ve yaşamlarını devam ettirmişlerdir. Bunu yaparken her zaman yaşadıkları ortamı iyileştirme ve geliştirmeye dönük çalışmışlardır. Bu gelişme, değişimle mümkün olduğundan, fiziksel çevre tarihi süreç boyu değişime uğramıştır.

Kentsel gelişme ve değişme sürecinde bir tarihsel katmanın ortadan kalkıp yeni sürecin başlaması şeklinde değil, değişimin bir sonucu olarak birbirinin yerini alması şeklinde meydana gelir. Aslında çok katmanlı kentler, her bir katmanında önceki tarihsel katmanlarına ait izler taşır. Doyduk (2010)’a göre kentsel çevreyi oluşturan nesneler, zemin altında ve üstünde, kronolojik sıralama düzenine sadık olacak şekilde

birikmez, daha karmaşık bir sürecin ürünüdür. Tarihsel dönemlerin varsayımına dayalı bir çizgi ile birbirinden ayrıldığı kabul edilmektedir. Ancak, kentin toprak altındaki birikimi belli bir düzen içerisinde gerçekleşmediğinden, istenen tarihsel sürece ait toplanan bulgular da bir bütünü oluşturmaz (Doyduk, 2010). Bu konuda Serdaroğlu (2006), “oysa biliriz ki hiçbir şey birdenbire olmaz ve hiçbir kültür de yeryüzüne gökten inmez. Arkalarında o oluşumu hazırlayan birikimler ve gelişmeler vardır” der (Serdaroğlu, 2006).

Ülkemizde yerleşmelerin sürekliliği doğrultusunda kentsel katmanlaşmanın zenginliği ve çok katmanlı kentlerin yoğunluğuna rağmen yasal olarak ortaya çıkan açıklar, eksikler, tanımsızlıklar ve çözümsüzlüklere bilimin ışığında meslek gruplarının ortak çalışması ile çözüm getirilmeye çalışılmaktadır. Bu ortak çözüm kümelerinden en önemlisi ise arkeoloji bilimi ile ortaya konmaktadır. Çok katmanlı kentlerde, koruma ve uygulamaların sürekliliğinin arkeoloji biliminden bağımsız düşünülmesi olası değildir. Geçmiş tanımlayan arkeoloji bilimi ile geleceğe yön veren kentsel planlama disiplini tam da bu noktada devreye girmeli, toprak altındaki ve toprak üstündeki kültür katmanlarının birlikte değerlendirilmesi, ortak kümelerinin oluşturulması, katmanların izlerinin korunması, devamlılığının sağlanması ve günümüz yaşayan kenti ile yaşamayan kentin birbirine saygılı ve entegre olmuş bir şekilde hayatlarının devamlılığı için arkeoloji bilimi ile bilinçli bir bağ kurulmalı ve destek alınmalıdır.

2.2.1 Çok Katmanlı Kentlerin Korunmasında Kentsel ve Ölemsel Arkeoloji Yaklaşımları

Arkeoloji bilimi, ülkemizde kültür turizmi, özgür düşünce ve özgür bilimsel araştırmanın doğduğu katmanların tanımlanması ve dış politikamız açısından önemlidir. Ancak yeterli ilginin gösterilmemesi sebebiyle kaçakçılık ve insan elinin yarattığı yıkım tehlikeleriyle karşı karşıyadır (Akurgal, 2006). Bu sebeple, konu ile ilgili, 1990’lı yıllarda bazı kentlerde (Oslo, Londra gibi) eski yerleşim izlerinin belgelenmesi çalışmaları sürecin başlangıcı olarak kabul edilmiş olsa da, özellikle son yıllarda çeşitli önlemler alınarak yeni kavramlar ortaya konmuş ve örgütlenerek

hareket etme hali ivme kazanmıştır (Karabağ, 2008). Bu kavramlardan biri de “kentsel arkeoloji” veya “kent arkeolojisi” kavramıdır.

Altınörs Çırak (2010), kentsel arkeoloji ve kent arkeolojisi kavramlarının etimolojik kökenine inerek yaptığı tanımda, kent arkeolojisini “bir kentin arkeolojik ve tarihsel gelişimine yönelik bir araştırma ve yerleşim arkeolojisinin bir biçimi”, kentsel arkeolojiyi ise kentsel sözcüğünün kentle ilgili tüm olguları kapsaması bakımından bir üst ölçek olarak tanımlamaktadır (Altınörs Çırak, 2010).

Sanayi devrimi sonrası başlayan ve son yirmi yıllık süreçte zirve noktasına ulaşan hızlı kentleşme bütün dünyada, binlerce yılda oluşan kentsel dokuyu bile derin bir biçimde dönüştürmüştür. Bu dönüşüm süreci, kentlerin tarihsel izlerini silmekte ve katmanlarını tahrip etmektedir. Aydeniz (2009)’e göre, ortaya çıkan tahribata yönelik bugüne kadar tanımlanan koruma kavramı ve yöntemleri ile geliştirilen çözümlerin, çok katmanlı kentlerin çok boyutlu sorunları karşısında yetersiz kalması sonucunda “kent arkeolojisi” bilimsel bir çalışma alanı olarak ortaya çıkmıştır (Aydeniz, 2009).

1960-1970 yılları arasına tarihlenen kentlerde arkeolojik araştırmalara başlanması ile kentsel arkeoloji kavramı, kentsel koruma planlamasının bir parçası halinde düşünülmeye başlanmıştır. Ancak hala kent planlama ve arkeoloji bilimi arasındaki iletişim kopukluğu, veri paylaşım ağlarının yetersizliği ve bilginin sürekli ve sağlıklı aktarılamaması sebebiyle arkeolojik katmanların imar planı süreçlerine yeterince katkıda bulunamadığı ve kent yaşamına dahil edilmesine yönelik çalışmaların eksik olduğu söylenebilir (Belge, 2017). Bu eksikliğin giderilmesi için, arkeoloji biliminin kentsel alan ve kentsel koruma planlaması ile bütünleştiren çalışmalar olan kent arkeolojisi veya kentsel arkeoloji kavramı dışında, bu kavramları tamamlayıcı ve boşluğu dolduran “önleyici arkeoloji” veya “önlemsel arkeoloji” veya “önlem arkeolojisi” kavramları ortaya çıkmıştır (Altınörs Çırak, 2010).

Önlemsel arkeoloji kavramı 1992 tarihli Malta’nın Valetta kentinde imzalanan Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi’nde “preventive archeology” olarak geçmiş ve dilimize “koruyucu arkeoloji-önlemsel arkeoloji” olarak

çevrilmiştir. Bu kavram, uluslararası dilde ise “rescue archaeology”, “preventive archaeology”, “salvage archaeology” gibi çeşitlenmiştir. Tez ve anlatımlar kapsamında ise kavram, “önlemsel arkeoloji” olarak kullanılacaktır.

Önlemsel arkeoloji kısaca, arkeolojik rezerv alanı olduğunu bildiğimiz bölgede aynı zamanda tarihsel kentsel yerleşim alanının bulunması durumunda, yer altı ve yer üstü kıymetlerinin yaşamını birlikte sürdürmesi için ortaya konan değer mekanizmaları ve koruyucu ilkeler ile geçmiş ve bugünün birlikte ele alınarak kamuya sunulma çabası olarak tanımlanabilir.

Schofield’e göre kentsel arkeoloji, “özel bir sosyal bilim alanının üretici bir biçimi” olarak tanımlanarak, kentsel arkeoloji çalışmaları esnasında sosyal bilim alanındaki çalışmaları besleyecek olan yararlı verilerin ortaya çıkacağını düşünmektedir (Altınörs Çırak, 2010).

Altınörs Çırak’ın (2010), önlemsel arkeolojide kentsel/kırsal yerleşik alan ile arkeolojik alanların gelişim kararları ve ilişkilendirilmesinde planlama disiplini anlamındaki şu tespitine yer verilebilir; “*Kentsel, kent, önleyici vb. kavramları altındaki çalışmalar kent planlama alanına şu temel kategorilere hizmet eden verileri sunma şansını yaratmaktadırlar:*

- *İnşaat izni ve yapı ruhsatı verilme aşamasında (derinlik-genişlik-yapı malzemesi temel türü vb. müdahalelerle ilgili olarak) gereksinim duyulan veriler*
- *Eski plan, harita, fotoğraf vb. her türlü yazılı-çizili dökümanla ilişkilendirilerek çevresel potansiyellerin belirlenmesi ve arkeolojik karakter bölgelerinin saptanarak, arkeolojik bulguların korunmuş veya tahrip edilmiş olma durumlarının tahmin edilmesine yönelik olarak gereksinim duyulan veriler,*

- *Mevcut plan kararları ve geçmiş planlama sürecinin rasyonelleri ve etkilerinin anlaşılmasına ve gelecek planlama kararlarına yönelik gereksinim duyulan veriler,*
- *Kurumlar arası ilişkiler ve planlamayı etkileyecek kararların ve yasal ve hukuki boyutun anlaşılmasına yönelik gereksinim duyulan verilerdir”*
(Altınörs Çırak, 2010, s.75)

Emre (2017), çalışmasında önlemsel arkeoloji kavramından aynı terimle bahsetmese de “arkeolojik önlemler” alanların belirlenmesinden söz etmektedir (Emre, 2017). Dünya genelinde son otuz yıla yakın süredir tartışılan önlemsel arkeoloji kavramı ülkemiz için çok yeni bir kavramdır.

Kentsel/kırsal yerleşik alanda yer alan arkeolojik alanlarla ilgili Zeren Gülersoy (2012), yaşamızda tanımlanan imar planlarının halihazır haritalar üzerine sayısal ve sosyal verilerin işlenmesini eleştirerek arkeolojik alanlara yol gösteren bir rehber vb. olmadığından şikâyet etmektedir (Zeren Gülersoy, 2012). Prof. Dr. Nuran Zeren Gülersoy, önlemsel arkeoloji kavramı ile çözülebilecek envanterleme ve veritabanı oluşturma çalışmalarının düzenli ve sürekli olmamasından yakınmaktadır.

Çok katmanlı kentlerin temel sorunu olan neyin korunacağı, neyin sergileneceği, bilginin düzenli ve sistematik bir şekilde nasıl aktarılacağı, ne bulunduğu ve ne tahmin edildiği, etkileşim ve birlikteliğin nasıl sağlanacağı gibi sorularına çözüm bulmak adına önlemsel arkeoloji yaklaşımının anlaşılması ve bir an önce hem yasal hem de uygulama sürecindeki yerini alması gerekmektedir.

2.2.1.1 Uluslararası Kentsel ve Önlemsel Arkeoloji Yaklaşımları

Fransa’daki Yaklaşımlar

1990’lı yılların sonuna kadar kentsel arkeolojiye ilişkin bir ifadenin yer almadığı Fransa yasalarında koruma yasası 1941 yılında çıkmış ve 1945 yılında güncellenmiştir

(Altınörs Çırak, 2010). Fransa’da önlemsel arkeolojinin gelişimi; 1992 yılında imzalanan Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi - Malta Valetta Sözleşmesi’nin Fransız yasalarına uyarlanması sonucu hazırlanan 17 Ocak 2001 tarihinde çıkarılan kanun ile düzenlenmiş olup 2003 ve 2004 yıllarında yapılan değişiklikler ile son halini almıştır. Son halini almış olan bu kanun temelde iki ilkeye dayanmaktadır. Bunlar,

- Geliştirici/yatırımcı (developer) olan tanımlanan taraf, önlemsel arkeoloji için gerekli tüm maliyeti karşılar ve bu “kırleten öder ilkesi” olarak tanımlanabilir.
- Önlemsel arkeoloji çalışmalarına ilişkin faaliyetler, Kültür Bakanlığı ve Araştırma Bakanlığı’nın ortak gözetimi altında kamu araştırma enstitüsü olan “*Institut National de Recherches Archéologiques Preventives*” (INRAP) tarafından yürütülür (Demoule, 2007).

INRAP’ta idari bölümlerin yanı sıra kuruluşun bilimsel politikasını tanımlayan bir bilimsel departmanı bulunmaktadır. INRAP, araştırma sahalarındaki bilimsel çalışma kalitesini, yerel düzeyde kontrol etmekten, kontrol edilmesinden, çalışmaların yayınlanmasından ve ayrıca diğer bilimsel kurumlarla iş birliğinden sorumlu olan belli sayıda bölgelerarası departmanı içermektedir ve üniversiteler, şehir ve bölgelerin arkeolojik hizmetler birimleri ile bazı yabancı kurumlarla birçok iş birlikleri gerçekleştirmiştir. Kültür Bakanlığına ve Araştırma Bakanlığına bağlı bir araştırma enstitüsü olan INRAP, üçte ikisi çeşitli kurumların arkeologları tarafından seçilen uzmanlardan oluşan bir bilimsel kurulu içermektedir (INRAP, 2016).

Kültür Bakanlığı, bilimsel bir kurul olan Conseil National de la Recherche Archéologique (CNRA) tarafından danışmanlık alır. Bölgesel ölçekte ise uzman kurulları ve Interrégionales de la Recherche Archéologique (CIRA) danışmanlık verir (CNRA Ministère de La Culture, 2019). Arkeolojik kazılara izin veren, Kültür Bakanlığı’na bağlı Bölgesel Arkeolojik Hizmetler (SRA) olarak adlandırılan kurumdur. SRA, önlemsel arkeoloji kapsamında, araştırma yapılacak olan alanda

öncelikle arkeolojik kalıntıları tespit etmek, tanımlamak ve değerlendirmek için ön teşhis yapılmasını istemektedir. Ön teşhis sırasında elde edilen bulgular artarsa tam teşekküllü kazılar yapılmasını önermektedir (Demoule, 2007). (Şekil 2.2’de)

Fransa’daki yasalara göre arazilerdeki ön çalışmaların yapılmasının büyük çoğunluğu INRAP’ta olmak üzere, şehir ve bölgelerin arkeolojik hizmetler departmanlarının tekelindedir. Bu durumun sebebi, çalışmaların doğruluğundan emin olmak ve Kültür Bakanlığınca yapılan değerlendirmelerin objektif olmasını sağlamaktır. Çünkü özel şirketlerce yapılan çalışma sonuçları, yüklenici ya da arazi geliştiricilerinin ve yatırımcıların baskılarına göre değişebilmektedir. Yine de son dönemde özel ofis olan ANTEA’lar analiz çalışmalarında yer almaktadır. Yapılacak çalışmalarda, alanda herhangi bir arkeolojik sit alanı bulunup bulunmadığına bakılmaksızın, tüm arazi geliştiriciler/yükleniciler/yatırımcılar tarafından ödenmesi zorunlu olan bir vergi üzerinden finanse edilmektedir. Çalışma alanında, buluntu olması veya buluntu tespit edilmesi sonucunda, tam teşekküllü kazı yapılmasına karar verilmesi söz konusu olduğunda ise finans, vergiden toplanan gelir ile fondan sağlanmaktadır. Fon kullanımı küçük ölçekli arazi geliştiricilerine/yatırımcılara yardımcı olması amacıyla oluşturulmuştur (Novakovic, b.t.).

Şekil 2.2 Fransa, Caen kenti, kaleden önlemler kazı araştırmaları (INRAP, 2016)

Fransa’da ön tespit çalışmalarının büyük çoğunluğunda alanın yüzölçümünün %5 ile %10’u minimum eşik olarak kabul edilir ve bu aralıktaki alanda mekanik olarak kazı yapılarak gerçekleştirilir. Hava fotoğrafları gibi doğrudan alana müdahaleci olmayan diğer teknikler ise özel durumlarda kullanılır. Özellikle tarih öncesi bölgeler sadece bu tür sistematik bir çalışmayla ortaya çıkarılmaktadır. Geçtiğimiz birkaç yıl içinde kuzeybatı Fransa’da bu teknikle birçok sayıda Alt ve Orta Paleolitik alanı keşfedilmiştir. Buna karşın jeolojik veya arkeolojik olarak benzer özelliklere sahip ancak bu tekniğin kullanılmadığı güneydoğu İngiltere’de herhangi bir arkeolojik alanın bulunmaması dikkat çekicidir (Demoule, 2007). Ayrıca INRAP kuruluşu internet üzerinden yapılan tüm kazıların yerlerini güncel olarak haritalandırarak kamusal bilgiye açarak yayınlamakta ve güncellemektedir (Şekil 2.3).

Şekil 2.3 Fransa arkeolojik kazı alanları veri haritası (INRAP, 2016)

İtalya’daki Yaklaşımlar

2015 yılına kadar İtalya’da kentsel arkeoloji/önlemsel arkeolojiye özel bir mevzuat bulunmamakta olup Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi-Malta Valetta da imzalanmamıştır (Guermandi, 2016). Ancak arkeolojik alanlara ilişkin 1865 yılında Antik Eserler Kazı Çalışmaları ve Bilimsel Miras Çalışmaları ile ilgili bir yasa çıkarılmış ve 1874 yılında “good practice (iyi pratik)” adıyla bu alanlar için bir rehber oluşturulmuştur (Altınörs Çırak, 2010 ve Maggi, 2007). 1875 yılında

ise Arkeolojik Kazı ve Müzeler Merkez Müdürlüğü kurulmuştur. Arkeolojik değerlerin korunmasına ilişkin sınırlar ve tanımlar 1939 yılında çıkan bir yasa ile belirlenmiştir. Ancak bu yasa kentsel arkeolojik sit alanlarına ilişkin bir öneri getirmemiştir. 1980’li yıllardan itibaren kentlerde “potansiyel arkeolojik alanlar” ilan edilmeye başlanmış, 1999 yılında bu alanların uygulama koşullarını belirleyen yasa çıkmıştır. Ancak önlemler arkeoloji çalışmalarında uzman denetimi, kaynak ve koşulları belirlemek için 2006 yılında kanun çıkmıştır (Altınörs Çırak, 2010).

2012 ve 2016 yıllarında ise İtalya’da kentsel arkeolojik alanlar ve önlemler arkeolojiye yönelik iki genelge çıkmış ve kültürel mirasla ilgili yönetsel olarak köklü değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerin yapılma nedenleri;

- Koruma alanlarını sömürüden uzaklaştırmak,
- Karar vericilerin hiyerarşisini düzenlemek,
- Gözetim ve denetim mekanizmalarını artırmak/kontrol altında tutmak (Guermandi, 2016).

İtalya’da günümüz yaşantısının devamlılığı için yapılmak zorunda olan çeşitli altyapı çalışmalarında karşılaşılan sorunlar sebebiyle önlemler arkeolojinin önemi daha iyi anlaşılmıştır. Arkeologların bilgi verme yetisinden öte vatandaşlarla iletişim kurarak katılımsal korumayı kentsel arkeolojik düzeyde gerçekleştirmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır (Guermandi, 2016).

İtalya’nın pek çok kentsel arkeolojik alanından biri olan Toscana bölgesinde yer alan Lucca kenti şehrin az bilinen bir kasabası olmasına rağmen oldukça önemli bir tarihe sahip olan iyi bir örnektir. Bu alana ilişkin Lucca Beni Culturali (LUBEC), kurumu her yıl Lucca kültürel mirası üzerine tartışmak amacıyla teknoloji ve turizm çerçevesinde kamu yöneticileri ve uzmanlarla toplanmaktadırlar. Hem kültürel mirasın değerinin artması hem de kültür turizmi pazarlaması stratejilerinin belirlenmesi çalışmaları yapılmaktadır (Lucca Beni Culturali, 2019). Bu stratejilerin başında ise planlı gelişen alanlar ile tarihsel-arkeolojik kent merkezinin ilişkisinin kurulması yatmaktadır.

Lucca kenti, rönesans dönemine ait duvarları, evleri, kuleleri, kiliseleri, sarayları ve 19.yüzyıldan kalma küçük meydanlarıyla ünlüdür. Günümüzde ise sanat ve geleneksel kültürünün yanı sıra kağıt, kimya, metal, tekstil ve tarım (zeytin ve şarap) endüstrileri ile bilinen önemli bir turizm ve ticaret merkezidir ve Avrupa Vakfı Merkezi tarafından oluşturulan bir proje olan Tarihsel ve Erişilebilir Şehirler Birliği'nin (LHAC) bir üyesidir (ENAT, 2012).

Lucca kentide, tarihi yerleşim alanı ve yeni yerleşim alanının birbirinden ayrılması bakımından oldukça net bir sınır çizmektedir. Kentsel tarihsel-arkeolojik dokunun surlarla çevrelenmesi sebebiyle surlar sınır kabul edilerek çevresine yaklaşık 200 metre genişliğinde yeşil bant planlanarak yeni kentten ayrılmıştır. (Şekil 2.4)

Şekil 2.4 İtalya, Toscana, Lucca kenti kentsel tarihsel yerleşim alanı (Google Earth, 2019)

Finlandiya'daki Yaklaşımlar

Finlandiya'da önlemler arkeoloji kavramı henüz bilinmemektedir. Hatta kazı çalışmaları her zaman yıkıcı bir yöntem olarak görülmekte ve National Board of Antiquities (Ulusal Eski Eserler Kurulu) mümkün olduğunca gereksiz kazıları sınırlandırarak arkeolojik mirasın korunmasını amaçlanmaktadır (Novakovic, b.t.). Bu sebeple Finlandiya'da kurtarma arkeolojisi kavramı öne çıkmaktadır (Schauman-Lönnqvist, 2007).

Finlandiya Miras Ajansı'na göre arkeolojik kültürel miras, Eski Eserler Kanununda tanımlandığı şekilde nesne olmayan, ancak tarihi önemi ve kültürel miras değerleri olan yapıları ve yerleri yani kentsel alanları da içerir. Bu alanlarda kültürel miras varlıklarının korunması şehir planlaması ile mümkündür (Finnish Heritage Agency, 2019).

1963 yılında çıkan Eski Eserler Yasası'na göre tüm eski anıtlar korunmaktadır. Yasaya göre tüm eski anıtlar tarihi yansıtır ve kanunda belirlenen izinler olmadan anıtlara hasar vermek, üstlerini örtmek, kapatmak, kaldırmak veya başka türlü bir zarar vermek kesinlikle yasaklanmıştır. Korunacak binalar için Binaların Korunması Kanunu, kale ve kilise gibi bir döneme ait yapılar için Eski Çağlar Yasası ve sualtı koruma kanunu mevcuttur (Schauman-Lönnqvist, 2007).

Arkeolojik alanlar, tüm yapısal kalıntıları ve insan eylemlerini gösteren kültürel birikintileri içerir. Arkeolojik siteler amaçlarına göre kategorize edilir. Finlandiya Miras Ajansı tarafından tutulan Eski Kalıntılar Sicili, Eski Eserler Yasası ile korunan durağan/sabit eserler hakkında temel bilgileri ve Finlandiya'daki diğer arkeolojik varlıklarla ilgili bilgileri içermekte olup kayıtlar sürekli güncellenmektedir. Aslında Finlandiya'da başarılı bir arşivleme sistemi ve veritabanı mevcut ve kamuya açıktır (Finnish Heritage Agency, 2019). Söz konusu arşiv sistemine ilişkin internet sistemi üzerinden arama yapılabilen ve çeşitli sınırlandırmalar girilerek ayrıntılı bir arama yapmak veya bilgi almak mümkün olmaktadır (Musaovirasto, 2019). (Şekil 2.5).

Museovirasto

CULTURAL ENVIRONMENT SERVICES
pikahaku kohteen nimellä tai nimen osalla

go to the map
på svenska

own information

ARKEOLOGICAL OBJECTIVES
☒ solid antiquity
☐ possible antiquity
☐ other cultural heritage site
☐ Location of discovery
☐ natural formation
☐ Removed solid antiquity (not sedated)
☐ other item
municipality
- Everything
old municipality
- Everything
province
- Everything
type
- Everything
type specification
- Everything
timing
- Everything
underwater object
- Everything
the target name

the object identifier

The Antiquities Register contains basic information on the landmarks of mainland Finland and information on other archaeological sites. The information in the register is based on archaeological fieldwork and studies. Information on related studies and findings has also been linked to the sites. Geographically, the register covers the whole of mainland Finland. The county administration is responsible for the management and information of the ancient Åland Islands.

You can download the location data of the items stored in the register free of charge from the download service of the National Board of Antiquities. Data from research reports in the National Board of Antiquities Archives can also be browsed and digitized reports can be downloaded from the Cultural Environment Research Reports database, which can be accessed from the service window front page.

The Antiquities Register is constantly being updated as part of official activities, but its data may be incomplete or outdated. Land-use projects for items must always be in contact with the National Board of Antiquities or the Regional Museum of the region.

KYSY TAI ANNA PALAUTETTA
TÄSTÄ PALVELUSTA

Şekil 2.5 Finlandiya kültürel çevre hizmeti olarak sunulan internet sitesi sayfası (Musaovirasto, 2019)

Lüksemburg'daki Yaklaşımlar

Lüksemburg'ta önlemsel arkeolojiye ilişkin sabit bir mevzuat bulunmamakta olup siyasi duruma göre yön çizilmektedir. Esas olarak gelişmiş ülkeler ile (Fransa, Almanya, Belçika) çevrili olan bu ülkede her bir kilometrekarelik alan başına beş adet arkeolojik değer varlığı beklenmektedir, ancak hem ekonomik hem de siyasi koşulları sebebiyle kentsel arkeolojik alanlarla ilişkin gelişmeler çok geç ortaya çıkmıştır (Bis-Worch, 2007). Oysaki tek bir kazı alanında on dört ayrı tarihsel katmanın bir arada bulunduğu zengin arkeolojik alanları (Titelberg kazısı) mevcuttur (Thomas ve diğer., 2013).

Arkeoloji bilimin geçtiği ilk metin 1927 yılında 139 kelimelik bir madde olmuştur. Bu maddede arkeolojik eserlerin korunması ve buluntu anında haber verilmesi gerektiği, tersi durumda para ve hapis cezası olduğu belirtilmiştir. Buluntuların ortaya

ıkması ve yetkili kurumlara belirtilmesinin ardından kurtarma kazıları ile yoğun buluntu tahmin edilen alanlarda önlemsel arkeolojiye dair kazılar yapılmaktadır. 1927 yasasında 1966 ve 1983 yıllarında değişiklikler yapılmış olmasına rağmen belirgin bir değişiklik olmamıştır. 1972 yılındaki Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Hakkında Sözleşme, 1969 yılında ortaya konan ve 1992 yılında revize edilen Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi- Malta Valetta'da henüz imzalanmamıştır (Bis-Worch, 2007).

Ülkede arkeolojik kazılar ve Ulusal Müze (MNHA) ve Kültür Bakanlığı denetiminde ve öncülüğünde, Tarihi Yapıların ve Anıtların Korunması birimi aracılığıyla yapılmakta, alanda belgeleme, fotoğraflama ve envanterleme çalışmaları yapılmaktadır. Ancak bu yasanın arkeolojik mirasın korunması bakımından yeterli olmadığı ve arkeolojik alanların fazlalığı ile değişme alanlarının azlığı çatışmasının arkeoloji üzerinde önemli baskıları olduğu söylenmektedir. Bu sebeple son yıllarda Ulusal Kalkınma Planı kapsamında Ulusal Müze'nin öncülüğünde, bilinen her bir arkeolojik yapıyı kapsayan veritabanı hazırlanarak, yapılacak yatırımların arkeolojik değerlerden haberdar olması ve bunları göz önüne alınarak kentsel değişime yön vermesi adımları atılmaktadır (Bis-Worch, 2007).

İspanya'daki Yaklaşımlar

İspanya'da önlemsel arkeolojiye ilişkin, ülkenin farklı bölgelerinde farklı şartlar uygulanmakta, hatta her alan özelinde kararlar değiştirilmektedir. Ulusal düzenlemeler, bölgesel normlara altlık oluşturmasına rağmen, bazı bölgesel kurallar 1990'lı yılların sonundan itibaren ortaya çıkmıştır (Diaz ve Castillo Mena, 2007).

nlemsel arkeolojinin temelini oluşturan ilk yasal uygulama 1985 yılında kabul edilen "İspanya Tarihi Miras Kanunu" dur. Bu kanun, kültürel mirasa ilişkin sorumlulukların ve değevlerin yeniden dağıtılmasına yardımcı olmuştur. Arkeolojik mirasa ilişkin, İspanya Tarihi Miras Kanunu'nun 43. maddesinde arkeoloji mirasın içeriği ile ilgili ve önlemsel arkeolojinin değişiminin nn açan bir dizi yeni kavram sunulmaktadır. Söz konusu maddeye göre; "Arkeolojik, paleontolojik veya jeolojik

kalıntıların bulunduğu ya da bulunabileceği öngörülen yerlerde... Hükümet, kazı çalışması veya arkeolojik kazıların yapılmasına izin vermeye yetkilidir...” der (Capote-Perez, 2017).

İspanya Tarihi Miras Kanunu doğrultusunda İspanya’da bulunan on yedi özerk topluluğun her biri kendi bölgeleri için çalışmalara başlamış ve bu topluluklardan on beş adedi kültürel ya da tarihi miras üzerine kendi yasalarını yayınlamışlardır. (Şekil 2.6). Bu durum bölgesel yönetimler aracılığıyla, ülke genelinde sorumlulukların eşit bir şekilde paylaşılmasını sağlamış olsa da önlemsel arkeoloji kapsamındaki çalışmalarda farklılıkların artmasına neden olmuştur (Diaz ve Castillo Mena, 2007).

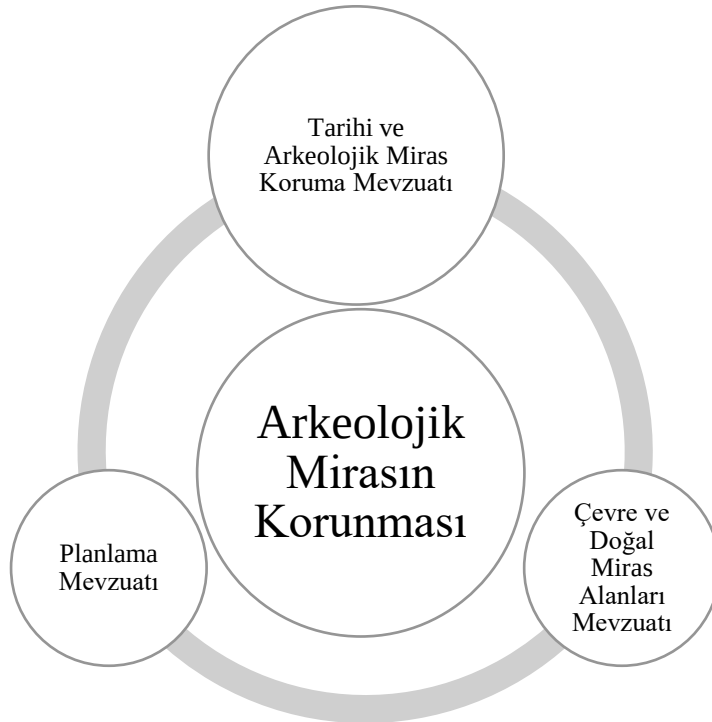

Şekil 2.6 İspanya özerk bölgelerini gösterir harita (Diaz ve Castillo Mena, 2007)

İspanya’da yer alan on yedi özerk topluluk, önlemsel arkeolojiyi farklı adlandırmalar kullanmakla birlikte, “Potansiyel Arkeolojik Sit Alanları” veya “Arkeolojik Koruma Alanları” gibi tanımlı alanlar belirlemiştir. Bu doğrultuda belirlenen ve koruma amacı olan alanlarda yapılacak herhangi bir çalışma (inşaat

çalışması vb.) için, öncelikle söz konusu çalışmanın o bölgeye nasıl bir etki yapacağını değerlendiren bir etki raporu ve bu çalışmanın etkilerini azaltmak adına hangi yol ve yöntemler izleneceğini belirten bir arkeolojik kazı çalışmasının yapılmasını zorunlu kılınmıştır. Yapılan çalışmalardan sonra ilgili yerel yönetim organı çalışmayı, önerilen projenin uygulanabilirliği hakkında ve projenin uygulanmasından sonra etki edeceği tüm arkeolojik mirasa ilişkin gerekli önlemlerin alınmasına dair koşulların bulunduğu rapor yayınlamaktadır. Bu çalışmalar ve çalışması sonrasında yapılacak olan kazı ve benzeri müdahaleler, ilgili idari birimle iş birliği içinde bulunulan durumlar haricinde tümüyle mal sahibi veya yatırımcı/yüklenici tarafından finanse edilir (Diaz ve Castillo Mena, 2007).

Kentsel arkeolojik alanlarda yapılacak uygulamalarda şehir planlama aşamasında ya projenin parçası olarak dahil olur ya da korunacak öğeler Kültürel İlgili Öğeleri veya Kültürel Öğelerin Envanteri (*Elements of Cultural Interest or Inventory of Cultural Elements*) olarak adlandırılan listeye dahil edilerek tarihi miras kanunları uyarınca bu alanlara ve tekil varlıklara özel koruma sağlanır (Castillo A., Dominguez, M. ve Yanez, A., 2016). (Şekil 2.7).

Şekil 2.7 Önlemler arkeoloji için arkeolojinin temel koruma esasları (Diaz ve Castillo Mena, 2007)

İspanya’da yer alan yasal düzenlemeler aynı zamanda, varlığı kesin olarak bilinen ancak henüz yüzeye çıkarılmayan ve gömülü olan, inşaat veya hafriyat çalışmaları sırasında herhangi bir zamanda ortaya çıkabilecek olan arkeolojik mirasın korunmasına yönelik uygulamaları da tanımlamıştır. Bu tanımlamaya göre, İspanya’da inşaat veya hafriyat çalışmaları sırasında herhangi bir kalıntı bulunduğu anda çalışmaları durdurulması ve yetkili birimlere durumun bildirilmesi zorunludur. Ancak bu mekanizma, kalıntıları keşfedenlerin iyi niyetine dayandığından çok etkili değildir (Diaz ve Castillo Mena, 2007).

Önlemsel arkeolojinin korunmasına yönelik bir diğer uygulama, çevresel etki çalışmasıdır. Bu çalışmanın arkeolojik mirasa yönelik kullanımı 1990’lı yılların sonuna denk gelmektedir. Çevresel etki çalışması, bir bina projesine onay verilmeden önce, alanda arkeolojik araştırmaların yapılmasına olanak sağlamaktadır. Çalışma, herhangi bir inşaat ya da hafriyat faaliyeti başlamadan önce yapıldığı için var olduğu bilinmeyen korunacak alanların tespit edilmesinde ve yıkıcı müdahalelerin önlenmesinde oldukça faydalı bir yöntem olarak görülmektedir. Bir buluntu tespit edilmesi durumunda projede değişiklik yapmak kolay olmaktadır (Diaz ve Castillo Mena, 2007).

Çevresel etki değerlendirme çalışması sistemi, imar planları için de uygulanmaktadır. Bir plan onaylanmadan önce plan kararları ile oluşan durumdan etkilenebilecek arkeolojik alanlar, kültürel miras alanları, anıtlar gibi unsurların değerlendirilmesi yapılır. Bu sayede ön arkeolojik çalışmalar yürütülerek, kalıntı içeren araziler doğru bir şekilde sınıflandırılabilir veya inşaat vb. faaliyetlerden etkilenmeleri kaçınılmaz olduğunda alana özel geliştirilen önlemlere ilişkin kararların belirlenmesi mümkün olmaktadır. Örneğin, Tarragona ve Merida gibi Roma dönemi kalıntılarını barındıran şehirlerde kalıntıları korumak için, şehir planları değiştirilmiştir (Diaz ve Castillo Mena, 2007). (Şekil 2.8).

Şekil 2.8 Tarragona kentinden kent ve arkeolojinin birlikteliğine örnekler (UNESCO, 2019)

Yapılan araştırmalar sonucu, çok katmanlı kentlere ev sahipliği yapan ve bu sebeple kentsel ve önlemsel arkeoloji yaklaşımları hususunda incelenen Fransa, İtalya, Finlandiya, Lüksemburg ve İspanya ülkelerinde benimsenen yaklaşımların zaman zaman benzeştiği zaman zaman farklılaştığı tespit edilmiştir. Ortaya konan tespitler ortak konulardaki yaklaşımlara göre sınıflandırılarak incelenmiştir.

- Yasal ve kavramsal yaklaşımlar: İncelenen ülkelerdeki koruma yasasının ortaya çıkışı, kentsel arkeoloji ve önlemsel arkeoloji kavramlarına olan yaklaşımı kapsamaktadır.
- Kurumsal ve ekonomik yaklaşımlar: Kentsel arkeolojik alanlarda yetkili olan kurumlara yönelik yaklaşım ile çalışmaların finansör sistemine yönelik yaklaşımları kapsamaktadır.
- Mekansal yaklaşımlar: Çok katmanlı kentlere yönelik ele alınan ve kentsel mekana yansıtılan yöntem ve sistem yaklaşımlarının incelenmesini kapsamaktadır.

Aktarılan ve sınıflandırılan yaklaşımlara yönelik özet bilgi Tablo 2.3'de verilmektedir.

Tablo 2.3 Uluslararası örneklerden çok katmanlı kentlere yönelik yaklaşımlar

	Fransa	İtalya	Finlandiya	Lüksemburg	İspanya
Yasal ve Kavramsal Yaklaşımlar	Koruma Yasası 1941 Koruma Yasası	1865'de yasa (arkeolojik alanlara yönelik), 1874'de rehber, 2012'de ve 2016'da genelleme	1963 Eski Eser Yasası (anıt korumaya yönelik)	Belli bir yasa yok siyasi dönemin politikasına göre değişken	Özerk bölgelere ve koşullara göre farklılık göstermektedir.
	Kentsel ve Önlensel Arkeoloji Kavramı Önlensel Arkeoloji gelişimi Malta Valetta'nın uygulaması ile çıkarılan 2001 Yasası	2015 yılında Malta Valetta ilkeleri kabul edilmiştir. 2012 ve 2016'da kentsel arkeolojik alanlar ve önlensel arkeolojiye yönelik genelleme	Kavranlar gelişmiştir. Gereksiz arkeolojik kazılar değeri yok edeceği düşüncesi hakim. Kurtarma Arkeolojisi kullanılmaktadır.	1927 yılında "arkeoloji" ifadesi, eser koruma ve yapıtımların belirlenmesi	1985 İspanya Tarihli Miras Kanunu (önlensel arkeolojinin temeli)
Kurumsal ve Ekonomik Yaklaşımlar	Yetkili Kurum/Kuruluş Kültür Bakanlığı ve Araştırma Bakanlığı gözetiminde kamu araştırma enstitüsü INRAP (denetim, yayın yapma ve kurumlar arası işbirliğinin sağlanması)	1875 Arkeolojik kazı ve müzeler müdürlüğü	Ulusal Eski Eserler Kurulu Finlandiya Miras Ajansı	Ulusal Müze ve Kültür Bakanlığı denetiminde Tarihî Yapılar ve Anıtları Kurumları Birimi	Her bölgeye göre farklılık göstermektedir.
	Finansal Kaynak "kirlenen öder" sistemi yatırımcılardan toplanan vergiler ve fon	2006 yılında kaynak ve uzman denetimi için yasa çıkarılmış ancak finansal destek yöntemine ilişkin daha fazla bilgi bulunmamıştır.	Bilgisi bulunmamıştır.	Bilgisi bulunmamıştır.	Gayrimenkulün sahibi, yatırımcı tarafından karşılanır.
Mekansal Yaklaşımlar	Yöntem Önlensel arkeoloji kapsamında kalıntıları tespit, tanımlama ve değerlendirme için ön tespit sonrasında bulguya göre müdahale biçimi belirlenir	1980'li yıllardan beri "potansiyel arkeolojik alan" belirlenmesi, tampon bölge oluşturmak	Kültürel miras ancak şehir planlamayla korunur düşüncesi	Kurtarma kazıları sonucu yoğun buluntı alanlarında önlensel arkeoloji çalışmaları yapılmaktadır. Bilinen her arkeolojik yapıyı kapsayan veritabanı hazırlanması ile yatırımların gelişmesi ve yönetilmesi kararının verilmesi	"Potansiyel arkeolojik sit alanları" ve "arkeolojik koruma alanları" belirlenir ve bu alanlarda yapılacak çalışmalarda etki raporu ve etkileri azaltılma yöntemlerini içeren çalışma ile projeyi anlatan ve önlemleri içeren rapor yayımlanır.
	Sistem İnternet üzerinden kazı alanlarının veritabanı bilgisinin güncel yayını, kamuya açık bilgi	Arkeologların yerel halkla iletişimi kurması ile katımsal koruma sistemi	İnternet üzerinden güncellenen arkeolojik bilgilerin veritabanı, kamuya açık bilgi	Kazı alanında belgeleme, fotoğraflama ve envanterleme. Arkeolojik veritabanı oluşumu.	Kentsel arkeolojik alanlardaki uygulamalar, hem bina projesi hem de şehir planlama aşamasında projeye dahil olur veya bölgesel/tekil koruması sağlanır. Çevresel etki raporuna göre yapı veya kent mekânında etkileyecek alanlarda alınacak önlemler belirlenir veya proje plan revize edilir.

Tarihin farklı katmanlarına ev sahipliği yapan ve tarih boyunca süregelen birikimleri deneyimleyebildiğimiz çok katmanlı kentlerin anlaşılmasında ortaya çıkan arkeoloji-kent ilişkisi, kentsel arkeoloji ile önlemsel arkeoloji kavramları ve uluslararası ve ulusal gelişmelerle mevzuatın getirdiklerinin açıklanması, kavramların, uygulamaların ve sürecin yurtdışı uygulamaları üzerinden incelenmesinin ardından çok katmanlı kentlere yönelik seçilen Dünya örneklerinin koruma yaklaşımları irdelenmiştir. İncelemede ortaya konan ve sınıflandırılan yaklaşımlardan çıkarımlar ile tespit edilen ortak noktalar,

- Malta Valetta ilkeleri doğrultusunda gelişmek,
- Envanterleme sistemi geliştirmek,
- Güncel tutulan ve kamuya açık bir veritabanı oluşturmak,
- Potansiyel arkeolojik alanları ve arkeolojik koruma alanları gibi özgün kavram geliştirmek,
- Kentsel arkeolojik alanlara özgü finans sistemi geliştirerek ekonomik yüklerin dağılımını sağlamak gibi temel yaklaşımlar olmuştur.

Söz konusu incelemenin ardından, yaklaşımların ülkemize yönelik uygulanabilirliklerine ilişkin araştırma yapılmıştır. Bu bağlamda, ülkemiz pratiğinde incelenmesi için, çok katmanlı kentsel tarihsel yapısı, arkeolojik, kültürel, tarihsel, doğal değerleri ve yerleşik dokusunun özgünlüğü değerleriyle kentsel arkeolojik birlikteliği ile öne çıkan İzmir ilinin, Foça ilçesi araştırma alanı olarak seçilmiştir.

Çalışma kapsamında, öncelikle Foça kentine ilişkin genel özellikler ile tarihsel gelişim süreci anlatılacak, sonrasında arkeolojik kazı, tespit-tescil ve haritalama, planlama süreci aktarılacak ve alana yönelik analiz ve mekansallaştırma çalışmaları ortaya konacaktır. Tüm bu çalışmalardaki temel amaç çok katmanlı kentlere yönelik incelenen uluslararası örneklerden elde edilen çıkarımların Foça üzerinde uygulanabilirliğinin irdelenmesi ve eğer uygulanabilir ve işler bir yaklaşımın geliştirilebileceğinin düşünülmesi durumunda bu yaklaşımın ülkemiz pratiğine kazandırılmasıdır.

BÖLÜM ÜÇ

ESKİ FOÇA KENTİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ VE KENTSEL TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ

Çok katmanlı kentler, kentsel katmanlaşma, koruma, arkeoloji, kent arkeolojisi, kentsel arkeoloji, önlemsel arkeoloji gibi kavramların anlaşılması ve uygulamaya yönelik önerilerin gerçek bir “yer” üzerinden tanımlanabilmesine olanak sağlayacak, tüm birikimini ve geçmişini kocaman bir tepsi ile önümüze sunan ve keşfedilmeyi, korunmayı, gelişmeyi, parlamayı, fark edilmeyi bekleyen İzmir ili, Foça ilçesinin merkezi, Eski Foça olarak adlandırılan alan, bu bağlamda çalışmaların yapılacağı bölge olarak seçilmiştir.

3.1 Eski Foça’nın Genel Özellikleri

Eski Foça’nın kentsel arkeolojik değerleri ve çok katmanlılığı ile ilgili anlatımlardan önce ilçenin tanıtımı amacıyla kentsel fiziksel, sosyo-ekonomik ve kültürel durumundan kısaca söz etmek, sonraki bölümlerde anlatılacak olanların zihindeki hazırlığının yapılması ve bütüncül algısının sağlanması açısından önemlidir. Bu sebeple öncelikle kentin genel özelliklerinden bahsedilecektir.

3.1.1 Coğrafi Konum

Foça İlçesi, İzmir ilinin kuzeybatısında yer alan, kente bağlı 30 ilçeden biri olup, Doğudan Menemen, kuzeyden Çandarlı Körfezi, batıdan Ege Denizi, güneyden de İzmir Körfezi ile çevrelenmiştir. Foça’ya ilişkin kaynaklarda, tarihin ilk dönemlerinden itibaren kent, ikiye bölünmüş bir liman kenti olarak tanımlanmakta ve limanın yerleşimin kuzey ve güneyinde yer alması ile bir havuz olarak tanımlandığı görülmektedir.

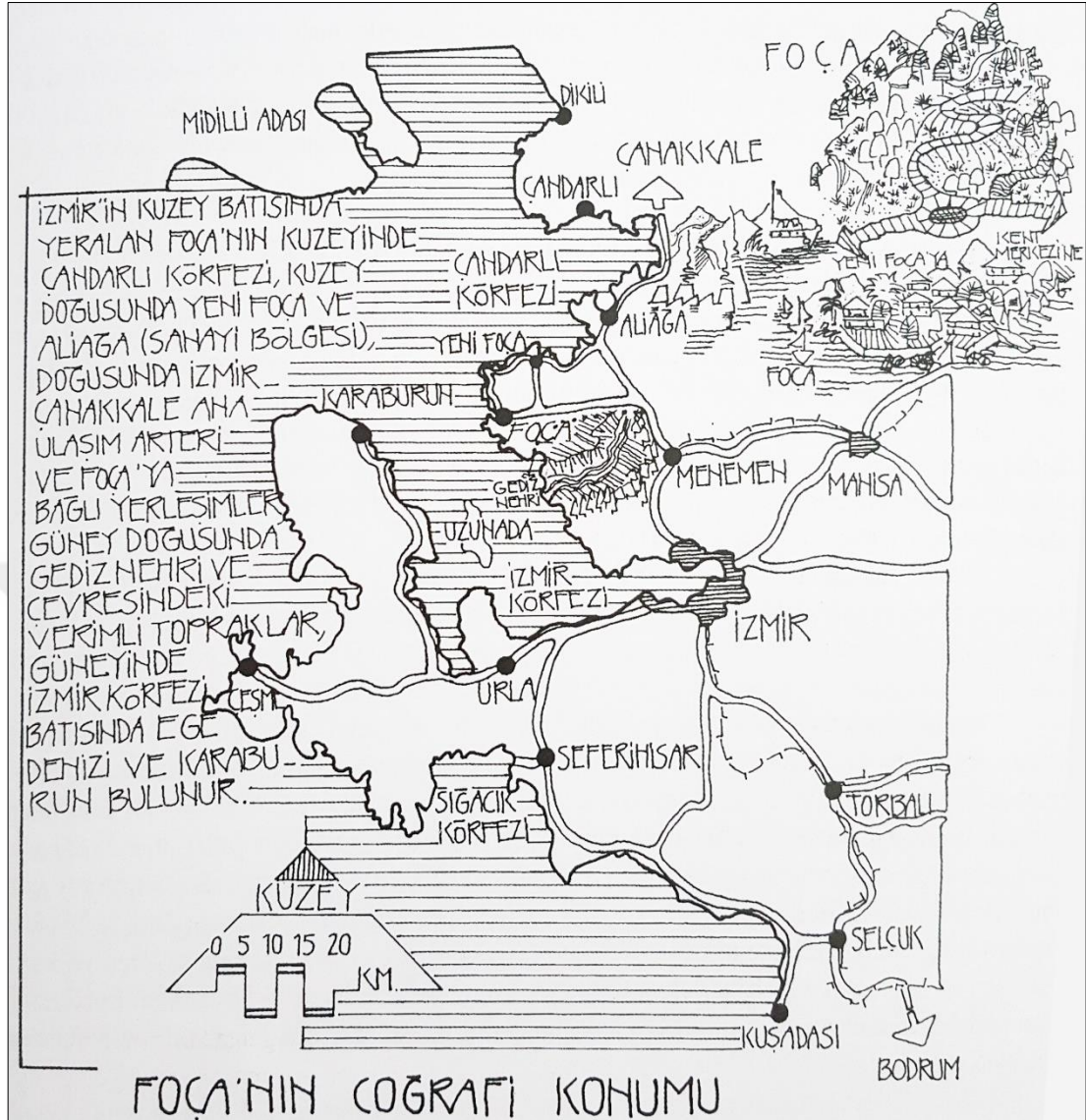
İlçe; Ege Denizi’nin doğu sahilinde Çandarlı Körfezi’yle İzmir Körfezi arasında bulunan Foça Yarımadası’nın tepelik dağlık bölümünü içine almaktadır. İlçenin kent merkezi kıyıda, 10.07.2004 tarihinde kabul gören, 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi

Kanunu ile köy statüsünden mahalle statüsüne geçen yerleşimleri ise iç kısımlarda yer almaktadır. İlçe arazisi, Menemen Ovası'nı, Çandarlı ve İzmir Körfezi'nden ayıran sırtlarla Sapan Dağı'nın yamaç ve eteklerinden ibarettir. Menemen Ovasını aşan Gediz Nehri ise Foça'nın ilçe sınırlarının bir bölümünü oluşturmaktadır (Özyiğit, 1998).

Bölgede koylar, burunlar ve çevredeki adaların sayısı oldukça fazladır. Foça koyların en büyüğünün üzerinde, Eski Foça (kent merkezi) ise koyun güney ucunda yer almaktadır (Şekil 3.1 ve Şekil 3.2). Koyun karşısında yer alan İncir Adası, Fener Adası ve daha kuzeydeki Orak Adası burayı doğal bir liman haline getirmiştir ve Foça Limanı adıyla anılmaktadır (Özyiğit, 1998). Foça Limanı'nın güneyinde Hacılar Limanı, ve Sakız Limanı, ilçenin kuzey kıyılarında ise Yeni Foça Limanı, Çanak Koyu, Horozgediği Limanı bulunmaktadır.

Şekil 3.1 Foça'nın İzmir içindeki konumu (Google Earth, 2018'den yararlanılarak hazırlanmıştır.)

Şekil 3.2 Foça'nın bölge içindeki konumunu gösteren şematik çizim (Kaplan, 1997)

3.1.2 Ulaşım ve Teknik Altyapı Özellikleri

Foça ilçesi, İzmir kent merkezine yaklaşık 70 kilometre uzaklıkta olup, İzmir'in kuzey aksında karayolu açısından kolay ulaşılabilir bir noktasında (İzmir Çanakkale karayolu bağlantısı ile 26 kilometrelik mesafede) yer almaktadır (Foça Belediyesi, 2018).

Foça ilçesinin çevresinde yer alan önemli kent merkezlerine karayolu mesafesi aşağıda yer alan Tablo 3.1'de, karayolu bağlantıları ise Şekil 3.3'de gösterilmektedir.

Tablo 3.1 Foça İlçesinin çevresindeki önemli merkezlere karayolu ile ulaşım mesafeleri

Konak Merkez'e Olan Uzaklık	65 kilometre
Bergama Merkez'e Olan Uzaklık	90 kilometre
Selçuk Merkez'e Olan Uzaklık	140 kilometre
Çeşme Merkez'e Olan Uzaklık	152 kilometre
Ayvalık Merkez'e Olan Uzaklık	133 kilometre
Pamukkale Merkez'e Olan Uzaklık	303 kilometre
İzmir Otogarı'na Olan Uzaklık	65 kilometre
İzmir Adnan Menderes Havalimanı'na Olan Uzaklık	85 kilometre

Şekil 3.3 İzmir karayolları haritası (Karayolları genel müdürlüğü, 2018)

İlçeye toplu ulaşım İzmir Otogarı'ndan yarım saatte bir hareket eden otobüslerle ya da İzmir Banliyö Hattı'nın (İZBAN) Hatundere ve Biçerova İstasyonları'ndan aktarmalı olarak demiryolu ulaşımı sağlanmaktadır (Foça Belediyesi, 2018). Ayrıca ilçeye denizyolu ulaşımı da 01.08.2015 tarihinden itibaren Konak ve Karşıyaka iskelelerinden kalkan, hafta sonu karşılıklı iki sefer ile sağlanmaya başlanmıştır (Explore Foça,2018).

Foça'da, İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün 2019 yılı Deniz Turizmi Verilerine göre, faaliyet gösteren 31 adet günübirlik gezi teknesi bulunmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019).

Teknik altyapı yatırımları açısından İlçe sınırları içerisinde üç adet atıksu arıtma tesisi bulunmaktadır. Bunlar Foça, Bağarası ve Kozbeyli Atıksu Arıtma Tesisleri'dir, Gerenköy'de de yeni bir tesis yapım aşamasındadır (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2018).

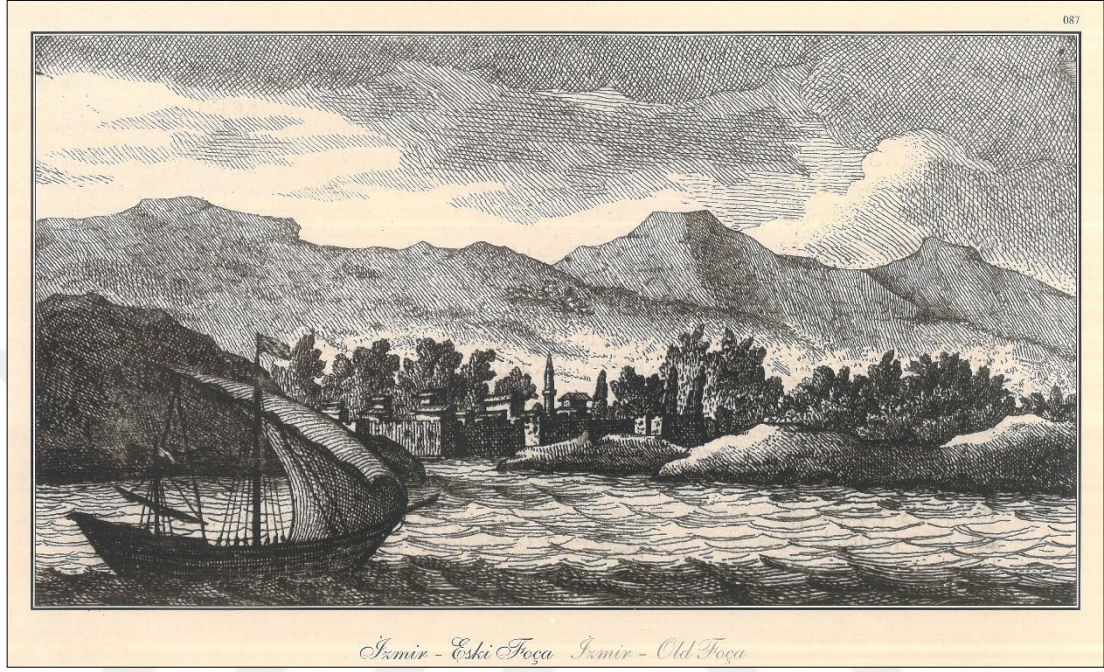
3.1.3 Doğal Yapı Özellikleri

3.1.3.1 Topoğrafik, Jeolojik ve Jeomorfolojik Yapı

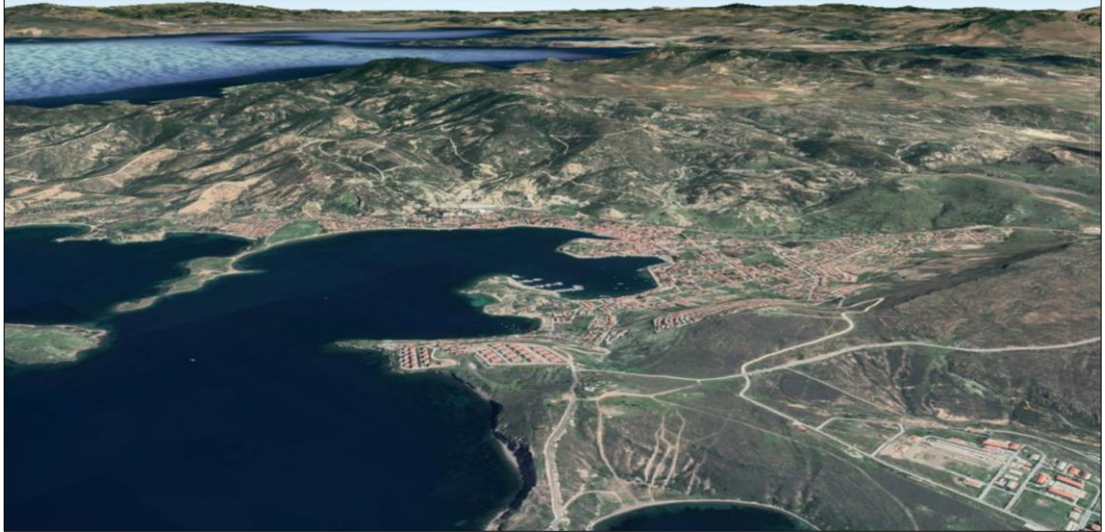
Foça İlçesi ve çevresinin jeolojik ve jeomorfolojik yapısı, Anadolu'nun kara formunu almaya başladığı devir olan 40 milyon yıldan bugüne değin aşınma, yıpranma, çökelme olayları, deniz-kara ilişkileri ve zemin hareketlerinin morfolojiye yansması ile günümüzdeki şeklini almış olmasına rağmen bu değişimler halihazırda devam etmektedir. Volkanik kayalardan oluşan ve yarımadanın dışında kalan tüm yerleşim alanı topografyanın az eğimli yerlerinde konumlanmış olup çoğunlukla alüvyonlar üzerinde yer almaktadır (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, 2011).

İlçenin en yüksek tepeleri; Şaphane Tepe 450 metre, Kartal Tepe 435 metre, Kızıldağ Tepe 352 metre yüksekliktedir. İlçenin belli başlı ovaları ise, Ilıpınar, Gencerli, Gerenköy, Bağarası ve Yenibağarası ovalarıdır. İlçenin en önemli akarsuyu,

Menemen İlçesi ile sınır oluşturan Gediz Nehri ve nehrin önemli bir kolu olan Kışla Deresi'dir (Ankaralı, 2012). İlçenin topoğrafik özelliklerinin değişimi gravürler (Şekil 3.4) ile günümüz arazi formu (Şekil 3.5) karşılaştırılarak okunabilmektedir.

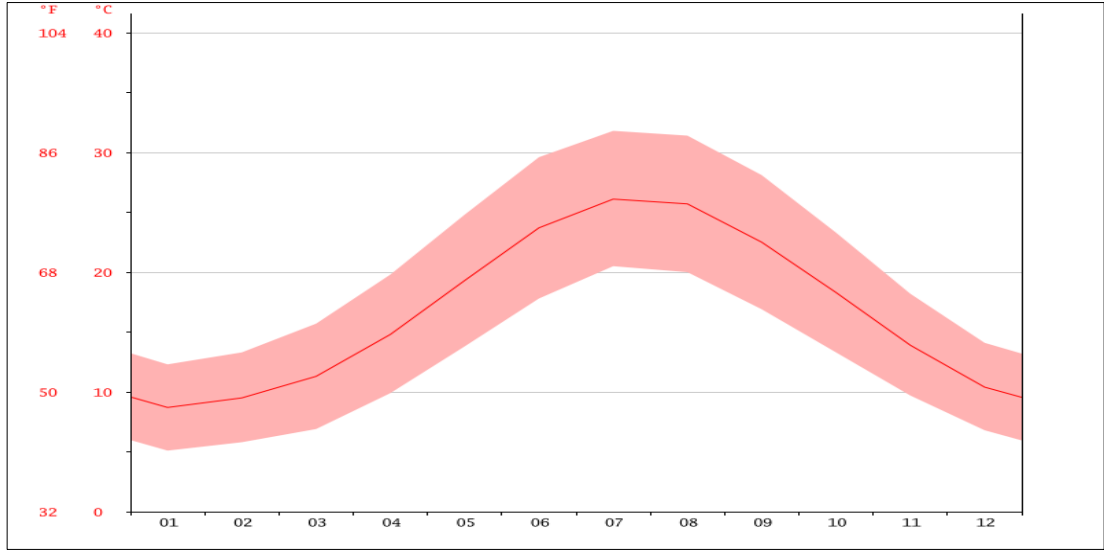

Şekil 3.4 Gravürlerde Foça'nın topoğrafik yapısı (Sevim, 2002)

Şekil 3.5 Günümüzde Foça'nın topoğrafik yapısı (Google Earth, 2018)

Foça 1. derece deprem kuşağı içinde yer almaktadır. İlçede Saroz - Erzurum deprem kuşağına paralel olan birçok aktif fay bulunduğundan sık sık depremler meydana

Şekil 3.7 Foça yıllık ortalama sıcaklık durumu (Anonim, 2019)

Özellikle kış mevsiminde rüzgarlı gün sayısı oldukça fazla ve hakim rüzgar poyraz ile batı rüzgarlarıdır. Her gün öğleye doğru çıkan deniz meltemi bunaltıcı sıcakları hafifletmektedir. Bitki örtüsü ise tepelerde çalılık, yüksekte ise kızılçamdır. Çalılık, maki ve bozkır bitki örtüsü ile Akdeniz bitki örtüsü hakimdir (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, 2016).

3.1.4 Nüfus Yapısı ve Demografik Özellikler

2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı'na göre ilçenin toplam nüfusu 36.107 iken, 2014 verilerine göre toplam nüfus 28.591 kişiye gerilemiş olup ilçe nüfusunun 2000 yılından sonraki yıllarda (2010 yılı hariç) 2017 yılına kadar düşme eğilimine girdiği tespit edilmiştir (TÜİK verileri).

2018 yılı TÜİK verilerine göre ilçede toplam 33.131 kişi yaşamaktadır. Söz konusu veri yerleşik nüfusu kapsamakta olup yaz aylarında bu nüfusun mevsimsel olarak 2-2,5 katına çıktığı söylenebilmektedir (TÜİK,2019).

İlçe nüfusunun 1965 yılından itibaren yıllara göre dağılımı 2018 verilerini de kapsayacak şekilde Tablo 3.2'de verilmektedir.

Tablo 3.2 Foça ilçesinin yıllara göre nüfus dağılımı (TÜİK, 2019)

	Yıl	Toplam Nüfus
Genel Nüfus Sayımı	1965	11.793
	1970	11.784
	1975	13.185
	1980	16.505
	1985	19.197
	1990	25.222
	2000	36.107
Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi	2007	30.549
	2008	29.018
	2009	30.779
	2010	44.500
	2011	32.476
	2012	32.141
	2013	32.534
	2014	30.002
	2015	28.647
	2016	28.591
	2017	31.061
	2018	33.131

3.1.5 Sosyal ve Ekonomik Yapı Özellikleri

Foça kentinin sosyal ve ekonomik özellikleri, eğitim, sağlık, sektörel ve ekonomik yapı konularında ele alınmıştır.

Eğitim düzeyi yüksek olan ilçede, 15 yaş ve üzeri nüfusun yalnızca %1,43'ü okuma-yazma bilmemektedir. Okur-yazar olmayanların büyük çoğunluğunu ilçeye asker olarak gelen gençler ve göç eden yaşlılar oluşturmaktadır (TÜİK, 2018).

Foça'da sağlık kuruluşu olarak 50 yatak kapasiteli devlet hastanesi, 112 acil yardım istasyonu, 4 adet aile sağlığı merkezi ve 2 adet sağlık evi yer almaktadır (T.C. Foça Kaymakamlığı, 2019).

Foça, cumhuriyet dönemine kadar tarımsal üretimin yapıldığı ve dış ülkelere satışının yapıldığı bir yapıdadır. Ancak 1960'lı yıllarla birlikte turizm sektörü ile ekonomiye yön verilmiştir. Foça'nın kırsal yerleşimlerinde tarım ve hayvancılık, kent merkezinde ise, turizm ve balıkçılık halkın önemli geçim kaynağıdır. Eski Foça'nın kıyı kesimlerinde ise turizm ve balıkçılık ile tekne yapımının öne çıkan sektör olmasını sağlamaktadır. Foça'nın kırsal kesimlerinde ise tarım ve hayvancılık ekonomik sektörü gelişmiştir (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, 2016).

Günümüzde Foça'nın antik meyvesi olarak adlandırılan ve geçmişte geniş alanlarda kurulu olan bağlarda Foça Karası çeşidi yetiştirilerek üretilen Foça Karası şarabı üretimi yeniden başlamış, yaklaşık 10 hektarlık alanda Foça Karası çeşidi yetiştirilerek sınırlı sayıda üretici tarafından "Foça Karası Şarabı" yaşatılmaya çalışılmaktadır (Foça Belediyesi, 2019).

Foça, tarihi, kültürel zenginliği bakımından önemli arkeolojik doğal ve mimari değerleri bütün olarak barındırmaktadır. Özel Çevre Koruma Bölgesi, Arkeolojik Sit Alanları, Doğal Sit Alanları, Kentsel Sit Alanları, Kentsel Arkeolojik Sit Alanları ve karma sit alanları ile koruma altına alınmış olması nedeniyle birçok kıyı yerleşimine göre daha az yapılaşma gösteren ve her ne kadar 1980'li yılların politikası sebebiyle oldukça tahrip edilmiş olsa da yine de nispeten bozulmamış bir yerleşim merkezidir. Bu nedenle ilçede turizm sektörü diğer sektörlerin önüne geçmektedir.

Foça İlçesi'nin kıyılarını oluşturan yarımadalar (İngiliz ve Fener Burnu) denize açılan doğal uzantılar olarak korunmuş alanlardır. İncir, Fener, Eşşek, Hayırsız, Orak Adaları ve Siren Kayalıkları bu koyları süsleyen başlıca doğal güzelliklerindendir. İlçe doğal güzelliklerinin yanı sıra belgelere dayanan yaklaşık 3000 yıllık tarihinde İon, Pers, Roma, Bizans ve Osmanlı Medeniyetlerine ev sahipliği yapması nedeniyle deniz turizminin önüne geçen bir tarih ve kültür turizmi ile öne çıkmakta ve tarihi turistik özelliği olan birçok yapıyı içinde barındırmaktadır.

3.2 Eski Foça'nın Kentsel Tarihsel Gelişimi ve Katmanlaşma Öyküsü

Eski Foça'nın halihazır durumunun incelenmesinden sonra tarihsel sürecini irdelemek, mevcut dokunun ve yaşantının tarihsel bağlamını anlayabilmek adına yerinde olacaktır. Tarihsel bağlamından kopan kentler, kimliğini kaybetmiş kent yıkıntılarıdır. Kentlerin tarih boyunca elde ettikleri birikimleri ve günümüze yansımalarını okuyabilmek ve deneyimleyebilmek, kültürel-tarihsel birikimin bugünü anlaşılır kılmasını ve yarını aydınlatmasını sağlayacaktır.

3.2.1 “Foça” Adının Kökeni

Foça kentinin antik dönemdeki adının “Phokaia” olduğu tüm kaynaklarca bilinmektedir. Phokaia adının kökeni ile ilgili ise birden fazla söylem mevcuttur. İlk söylem, bölgeye gelen Hellenlerin Yunanistan'ın Phokis bölgesinde yaşayanlar olduğu ve bölgeye geldikten sonra buraya “Phokislilerin yurdu” anlamındaki Phokaia adını vermiş olduklarıdır. Bu söylem Pausanias'ın anlatımına dayanmaktadır (Pekin, 2015). Pausanias Phokaia için, “Klezomenai ve Phokaia antik kentleri, İonların Anadolu'ya geçmesinden önce kurulmuş değillerdi... Phokaialılar, soy kökeni yönünden, Panassos altındaki bugün hala Phokis dediğimiz yerdendirler... Önceleri öteki İonlar onları İon birliğine almak istememişlerdi; fakat Phokaialıların başlarına Kodros soyundan krallar geçince, aldılar” der (Pausanias, b.t.).

İkinci bir söylem ise tarihçi ve arkeolog Josef Keil tarafından ortaya konmuştur. Bu söyleme göre, Phokaia yerleşiminin karşısında konumlu olan adalar uzaktan bakıldığında foklara benzediğinden kenti kuran Hellenler buraya “fok yurdu” anlamına gelen Phokaia adını vermiştir (Pekin, 2015).

Her iki söylemde geçen Hellenlerin kenti kurmasına yönelik ise de Prof. Dr. Ömer Özyiğit tarafından yürütülen kazılarda Phokaia kentinin Hellenlerin Ege Bölgesine göçmesinden çok daha önce yerleşime açıldığı kanıtlanmıştır. Bu konuda Strabon'da Phokaia'nın, Philogenes öndeliğindeki Atinalılar tarafından kurulduğunu söylemektedir (Strabon, b.t.).

Umar’a (2002) göre ise, Phokaia adında esas olan bilgi kelimelerin kökenindedir ve bu köken Luvi/Pelasgos dilinden gelmekte olup “sulak yöre” anlamındaki “Pa-uwa-ka”dır. Bu adlandırma kentin antik dönem topoğrafyasına uygundur (Umar,2002). Döneme ait topoğrafik bilgiyi ise Strabon’un Coğrafya’sında kentin konumunu anlatışı ve 1702 yılına ait İzmir Körfezi ve yakınları haritasında elde edilmektedir.

3.2.2 Phokaia’dan Foça’ya Kentsel ve Arkeolojik Katmanlar

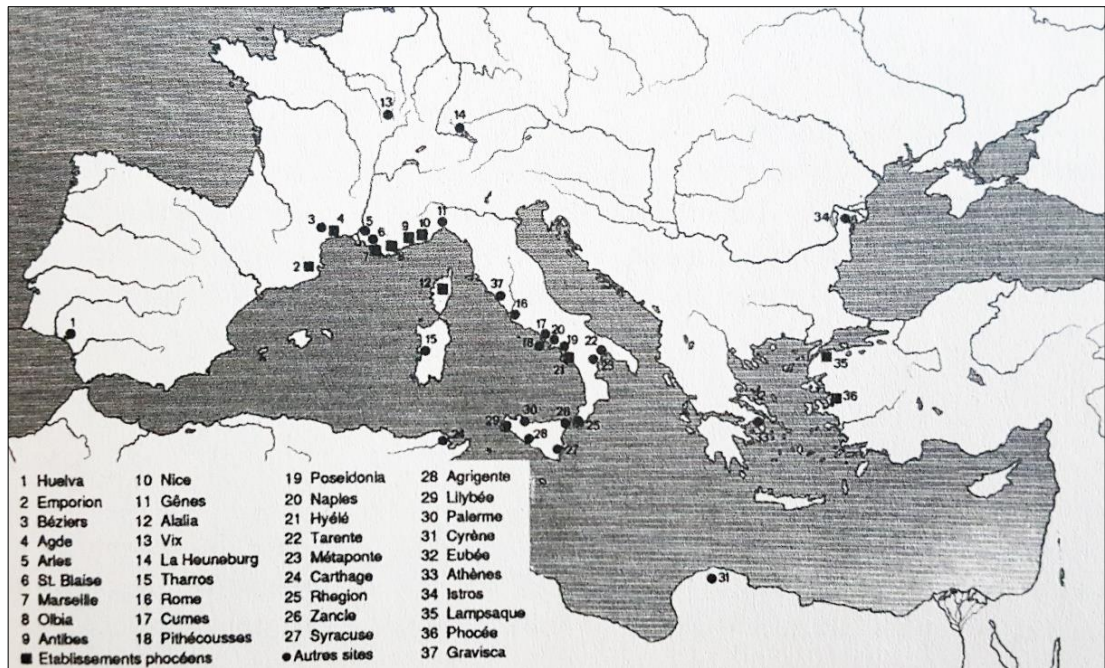
Antik çağdaki adı Phokaia olan Foça kenti, Aiolis bölgesinde yer almakta olmasına rağmen, on iki İon kentinden biridir. Phokaia’nın antik dönem bölgeleri içindeki konumu Şekil 3.8’de yer almaktadır.

Şekil 3.8 Ege bölgesi antik dönem yerleşim alanlarında Phokaia’nın konumu (Pekin, 2015)

On iki ion kentini oluşturan Miletos, Ephesos, Priene, Erythrai, Phokaia, Smyrna, Khios, Kolophon, Klazomenai, Teos, Myus, Lebedos ve Samos kentlerinden oluşan, kendi arasında birleşmiş, İon Birliği veya Panionia/Panionion Birliği olarak adlandırılmıştır. Birlik, politik, askeri ve dini özellik kazanmış ancak zaman içinde yalnızca, dini varlığını korumuştur (Aytüre, 2017). Phokaia bu kentler içinde denizcilikte en iyi olan kenttir. Phokaia'nın denizcilik tecrübeleri, bölgeye hareketlik kazandırmış ve hızla gelişmelerine olanak vermiş, deniz ticaretinde önde gelen bir kent olmasını sağlamıştır (Pekin, 2015).

Denizcilik temelli bir kent olan Phokaia kentinin çok sayıda kolonisi olduğu ve Avrupa'da pek çok kentin kurucusu olduğu bilinmektedir. Bu kentlerden en bilineni Marsilya (Massala) kentidir. Marsilya dışında kurdukları koloni kentleri; İtalya'da Velia ve Gravisca, İspanya'da Ampurias ve Huelva, Fransa'da Agde, Beziers, Arles, Olbia ve Aleria ile Lapseki, Molyvos, Elea, Nice, Antibes, Amisos, Methymna, Etruria, Tartessos, Emporion, Nikaia ve Antipolis gibi kentler olmak üzere yaklaşık otuz adettir (Atilla ve Öztüre, 2006; Pekin, 2015). Denizcilik faaliyetleri ile öne çıkan ve ticaret faaliyetleri fazlasıyla gelişen kent en parlak dönemini ise M.Ö.6. yüzyılda yaşamıştır (Pekin, 2015).

Şekil 3.9 Phokaialılar'ın kurduğu koloniler (Atilla ve Öztüre, 2006)

Phokaia kentine dair, antik yazalar olan Starbon, Pausainas, Herodot ve Şamlı Nikolas kentin Yunanistandan gelen Hellenler tarafından kurulduğunu söylemektedir (Kabaoğlu ve diğer., 1993). Antik yazarlara göre Phokaia kenti, Atinalı önderlerinin öncülüğünde gelen Phokaialılar, Kymelilerin izni ile yine Kymelilerin gösterdiği yerde ilk yerleşimlerini kurmuşlardır. Ancak Josef Keil ve Ekrem Akurgal bu görüşe katılmamaktadır (Pekin, 2015). Nitekim Prof. Dr. Ömer Özyiğit tarafından yapılan kazılardan elde edilen sonuçlar, Phokaia kentinin Hellenlerin Anadolu'ya gelmesinden çok daha önce kurulmuş olduğu bilgisini vermektedir.

Phokaia kentinin M.Ö 6.yüzyılda kazandığı önemin mekana yansımaları olan kent yerleşimi alanı ve önemli yapılar da desteklemektedir. Athena tapınağı ile Herodot'un bahsettiği ve Herodot Duvarı olarak anılan kent duvarlarının bu dönemde yapıldığı bilinmektedir.

Özyiğit tarafından yapılan kazılarda Herodot'un sözünü ettiği sur duvarlarının da güneyinde M.Ö 3. ve 2.bin dönemlerine ait olan kentin ilk yerleşim alanı tespit edilmiştir (Özyiğit, 2003). Böylece kentin erken tunç çağında kurulduğu ortaya çıkmış ve Phokaia'nın ilk yerleşim katmanını "*Erken Tunç Çağı*" olarak belirlenmiştir. Bu dönemden itibaren Foça'nın tüm yerleşim katmanları tarihsel kronolojide incelenerek önemli bulguları ve olayları aktarılmıştır.

Tunç Çağı Dönemi

Phokaia antik kenti ilk kez antik kentin güneyindeki yamaçlarda büyük deniz koyunun yanında kurulmuş olup daha sonra yerleşim yarımada ve arkasına yayılmış, ikisi bir süre (klasik döneme kadar) devam etmiş sonra asıl kent yarımada doğusunda gelişmiştir (Özyiğit, 2000-2001).

Tunç Çağı olarak adlandırılan dönem M.Ö 3000 ile M.Ö 1250 yıllarına denk gelmekte olup bu döneme ilişkin iki farklı alan bulgu vermektedir. Bu dönemde 1577 ada 4 ve 5 parsel çevresinde bulunan çanak-çömlek parçaları ve mimari kalıntıları Tunç çağının üç dönemine ait bulgu vermiştir. Ayrıca Athena tapınağının bulunduğu

bölgede de ilk tunç çağına ait çanak çömlek parçaları ile oval tapınak ortaya çıkarılmıştır.

Elde edilen bilgiler doğrultusunda kentin yerleşim alanının ilk olarak günümüzdeki Denizkent kooperatif yerleşiminin olduğu bölgenin güneyinde bağladığı ancak dönemin tapınma alanının ise bugün yarımada da yer alan, kazı ve restorasyon süreci devam eden Athena Tapınağı'nın altında olduğunu söylemek mümkündür. Kısaca Tunç Çağından kentin yaşam ve tapınım alanları birbirinden iki farklı bölgede yer almakta ve kent bu iki alanda varlığını göstermektedir.

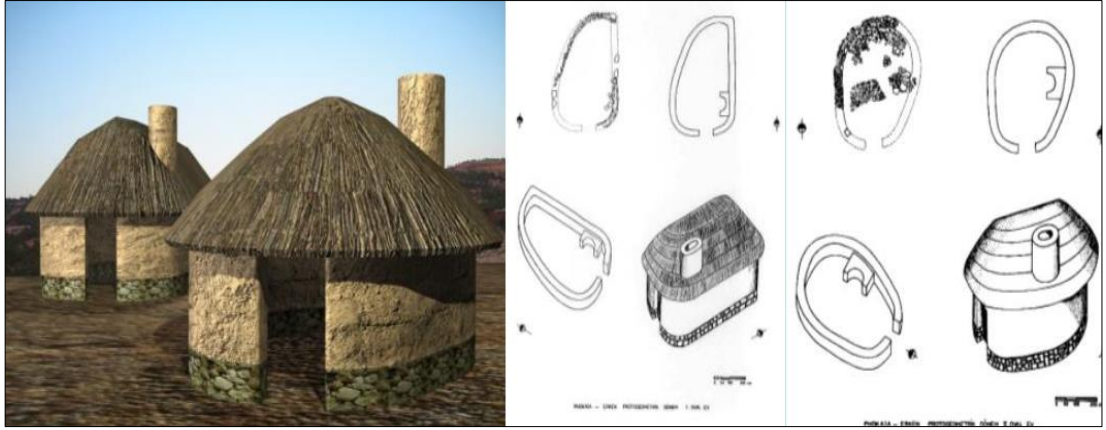
Submiken Dönem

M.Ö 1250-1050 yıllarına denk gelen Submiken dönemi kalıntıları, ilk yerleşim yeri olan 1577 ada 4 ve 5 parsel çevresinde bulunan çanak çömlek parçalarıdır. Ayrıca bu dönemin son evresine ait olduğu düşünülen M.Ö 11.yüzyıl sonlarına tarihlenen amfora buluntusu ve M.Ö 11.yüzyıl sonlarına kadar etkin olan ve dünyanın en eskisi olduğu bilinen demirci atölyesi bulunmuştur.

Protogeometrik ve Geometrik Dönem

M.Ö 1050-900 yıllarına denk gelen Protogeometrik dönemde, Submiken dönemin sonuna kadar kullanılmış olan demirci atölyesi konut olarak kullanılmaya başlanmıştır. Oval ev olarak kullanılan bu yapı batı anadoludaki en eski ev örneklerindendir (Şekil 3.10). Ayrıca aynı bölgede bu döneme ait bir oval ev daha bulunmuştur ve bu iki oval yapının da planları tam olarak ortaya çıkarılmış, ocak yapıları bulunmuştur. Yine aynı bölgede bu döneme ait seramik parçaları bulunmuştur.

Foça sur duvarlarının yer aldığı yarımada da buluna Athena tapınağının teras duvarı kazılarında bulunan son taş sırası ile duvar kalıntısı ile Athena tapınağı yapılırken tahrip olduğu ortaya çıkan oval tapınak yapısı bilinen en eski peripteral tapınaklardan biri olup Protogometrik döneme aittir. Oval tapınağın güneyinde “rahip evi” olarak adlandırılan yapı da Athena tapınağı yapım aşamasında ortadan kalkmıştır.

Şekil 3.10 Protogeometrik döneme ait oval evler (Özyiğit, 2016)

M.Ö 900-700 yıllarına denk gelen döneme ait, 102 ada 23 parsel ve 150 ada 62 parselde megaron yapısı, ilk yerleşim yerinin bulunduğu bölgede mimari kalıntılar ve çanak çömlek parçaları bulunmuş, 150 ada 62 parsel ve çevresinde ise bu dönemde yapılaşma olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca Athena tapınağının bulunduğu bölgede Athena tapınağı öncesi geometrik döneme ait Kybele tapınım alanları bulunmuştur.

Oryantalizan Dönem

M.Ö 700-650 yılları arasında yaşanan en kısa dönem olan bu dönemde çeşitli seramik buluntular ile oval evlerin üzerine inşa edilen megaron yapıları olduğu bilinmektedir. Bu döneme ait buluntuların azlığı ve dönemin tarihsel süreçte kapladığı alan ile mekana yansımaları dikkate alınarak tarihsel kronolojinin diğer çalışmalarında yer almayacaktır.

Arkaik Dönem

M.Ö 650-480 yıllarına denk gelen Arkaik dönemde Phokaia kentinin en parlak dönemini yaşadığı bilinmektedir ve bu döneme ilişkin pek çok alanda buluntu elde edilmiştir. Özellikle Herodot'un sözünü ettiği kent duvarları, kent girişi, sur yatakları buluntuları, tapınım alanları, sunak yapıları ve nekropolis alanı buluntuları ve su kanallarının kalıntılarının eldesi ile kentin bu döneme ait yerleşim izi tahminleri ile gelişmişliği ortaya konmuştur.

Arkaik döneme ait elde edilen buluntu alanlarından, 1056 ada 13 parselde ortaya çıkan tholos yapı (yuvarlak yapı), Maltepe tümülüsü içinde yer alan arkaik sur duvarı, yarımada da bulunan ve esasen Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal'ın yürüttüğü kazı çalışmalarında tespiti yapılan ancak Prof. Dr. Ömer Özyiğit başkanlığındaki kazılarda ortaya konan Athena Tapınağı (Şekil 3.12 ve Şekil 3.13) podyum duvarı ve Maltepe tümülüsünde bulunan sur duvarı ile aynı niteliklerde bir podyum duvarı, eski hükümet konağı inşaat alanında bulunan sur duvarı, 1178 ada 1 parselde bulunan sur duvarı, sur yatakları, yarımada da yer alan surların ilk katmanı, sunaklar ve Kybele Açık hava tapınakları (Şekil 3.14), Değirmentepe'de yer alan Kybele Kutsal Alanı (Şekil 3.11) gibi anıtsal yapılar özellikle M.Ö 6.yüzyılın ilk yarısından M.Ö 7. yüzyıla kadarki kentin büyüklüğünü ve görkemini vurgular niteliktedir (Özyiğit, 1999 ve Özyiğit, 1993). Ayrıca yine bu döneme ait pek çok farklı kazı alanında çok sayıda çanak-çömlek, terracota gibi seramik parçaları ile seramik atölyesi fırını, kil havuzları ve seramik çöplükleri elde edilmiştir.

102 ada 23 parsel çevresinde elde edilen geometrik dönem buluntuları üstünde bu döneme ilişkin buluntular da ortaya çıkmış olup roma dönemine kadar katman verdiği tespit edildiğinden bu bölge Prof. Dr. Ömer Özyiğit tarafından “yoğun katmanlaşma alanı” olarak tespit edilmiştir (Özyiğit, 1995).

Sevgi Caddesi üzerinde iki adet sunak yapısı ve kent duvarları bulunmuş ve yapıların doğusunun da arkaik dönemden roma dönemine kadar nekropolis olarak kullanıldığı tespit edilmiştir (Özyiğit, 1998).

Günümüzde Orak Adası olarak bilinen ancak antik dönemde Bakkheion Adası olarak adlandırılan ada üzerinde arkaik döneme ait seramik parçaları ile kayalıklara oyulmuş sunak alanları bulunmuştur. Kentin ilk yerleşim alanı olarak tespit edilmiş bölgede, Arkaik döneme ait olduğu bilinen ve ele geçen en büyük mimari buluntular olan iki adet megaron yapısı ile koruma duvarı bulunmuştur (Özyiğit, 1996).

Şekil 3.11 Değirmen-tepe'deki kayalara oyulmuş Kybele Açık-hava Tapınakları (Pekin, 2015)

Şekil 3.12 Athena Tapınağı ve duvarları (Foça Belediyesi arşivi, 2017)

Şekil 3.13 Athena Tapınağı kazı alanı (Foça Belediyesi arşivi, 2017)

Şekil 3.14 Kybele liman kutsal alanı (Kişisel arşiv, 2017)

Klasik Dönem

M.Ö 480-330 yıllarına denk gelen bu döneme ait elde edilen en önemli bulgu M.Ö 340 ve 330 yılları arasına tarihlenen tiyatro kalıntılarıdır (Şekil 3.15).

102 ada 23 parsel civarında mimari buluntular, Bakkheion adası ve Orak adasında ele geçen seramik parçaları ile yarımada'nın kuzeydoğusunda mimari buluntular ile pek çok noktada ve yarımada'da seramik parçalar ile 1576 ada 10 ve 11 parsellerde su drenaj kanalları buluntusu ele geçmiştir (Özyiğit, 2006 ve Özyiğit, 2008). Ayrıca kentin ilk yerleşim yerinin bu dönemde terk edildiği bilinmektedir (Özyiğit, 1996).

Şekil 3.15 Tiyatronun cavea bölümü basamakları (Pekin, 2015)

Hellenistik Dönem

M.Ö 350-30 yıllarına denk gelen bu dönemde, Büyük İskender Pers ordusunu yenerek (M.Ö 334) Phokaia da dahil tüm Anadolu'yu işgal etmiştir. İskenderin ölümünden sonra Bergama krallığı hakimiyeti ve Romalıların egemenliğinde Phokaia Romanın karşısında yer alarak bağımsızlığı için mücadele etmiş ve bunun üzerine Roma ordusu M.Ö 190 yılında Phokaia'yı kuşatarak kentin surlarında çok büyük

tahribata sebep olmuştur. Daha sonraki on dört yüzyıl boyunca ise kent en sönük dönemini yaşayacaktır (Pekin, 2015).

Hellenistik döneme ait kentin pek çok yerinde mimari buluntular, duvarlar, temeller, seramik kalıntıları, seramik çöplükleri, seramik atölyesi kalıntıları bulunmuştur.

Hellenistik döneme tarihlenen pek çok lahit buluntusu da bu dönemdeki nekropolisin yerinin/yerlerinin bilgisini sunmaktadır (Şekil 3.16). Ayrıca tiyatronun oturma basamaklarında, yapının bu dönemde de kullanıldığını kanıtlayan yazıtlar bulunmakta olup bölgede Kybele tapınım alaları mevcuttur (Özyiğit, 1998). Yine tiyatro tepesinde daha önce bulunan arkaik sur duvarının üstünde Hellenistik dönem sur duvarı/teras duvarı buluntusu elde edilmiştir (Özyiğit, 2002).

Şekil 3.16 Hellenistik döneme ait lahitler (Özyiğit, 2007)

102 ada 23 parsel ve çevresi önceki dönemlerde olduğu gibi bu dönemde de buluntu vermektedir. Bakkheion adasında da bu döneme ait seramik kalıntıları elde edilmiştir (Özyiğit, 1996). Protogeometrik döneme ait demirci atölyesi bu dönemde ev olarak

kullanılmış ve Hellenistik döneme ait batı Anadolu'daki en eski ev özelliğini taşımaktadır.

Pers Mezar Anıtı veya Taş Kule olarak adlandırılan yapının çevresinde en erken dönem yerleşim izi Hellenistik döneme aittir (Özyiğit, 2000).

Roma Dönemi

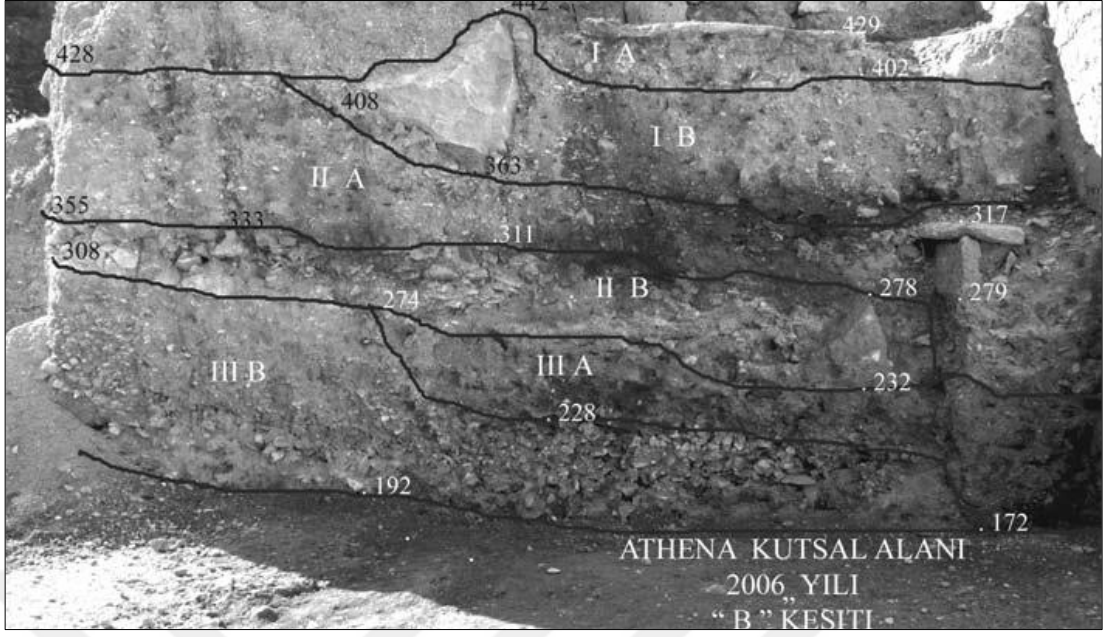
M.Ö 30 – M.S 395 yıllarına denk gelen Roma dönemine ilişkin en önemli bilgi M.Ö 190 yılında yıkıldığı bilinen Athena tapınağının mermerden yeniden ayağa kaldırıldığıdır. Ayrıca kentin ilk yerleşim alanı olan bölgede Roma dönemine ait buluntu bulunmamaktadır. Buradan yola çıkarak kentin yerleşim izinin bu dönemde küçüldüğü söylenebilmektedir.

Phokaia kentinin Romalılar ile ilişkilerinin her zaman bozuk olduğu söylenebilmektedir. Roma etkisinin hissedilmeye başlandığı M.Ö 120 yılından, Bizans İmparatoru tarafından Ceneviz'e verildiği M.S 1275 yılına kadarki on dört yüzyıl boyunca önemli bir olay veya yapı olmadığı bilinmektedir. Özyiğit bu dönemde kentin seramik üretimi merkezine dönüştüğü, kentin küçüldüğü ve tiyatrunun da kullanılmadığı bilgisini vermektedir (Pekin, 2015).

Roma dönemine ilişkin kentte çok sayıda yapı kalıntısı ve seramik parçaları bulunmasının yanı sıra, nekropol alanı, seramik atölyesi, seramik çöplükleri elde edilmiştir.

1253 ada 3 parselde temiz su kanalı buluntusu ve su künkleri bu dönemde alt yapı sistemlerinin geliştiğini göstermektedir (Özyiğit, 1994). Özyiğit'e göre Phokaia'da Roma Dönemi Bizans Dönemi içinde yıkılmıştır (Özyiğit, 2007).

375 yılında doğu ve batı Roma olarak ayrılan romanın batı Anadolu topraklarını kapsayan kısmı olan Doğu Roma, Bizans İmparatorluğu ismiyle 1453 yılına kadar hüküm sürmüştür. Döneme ilişkin katmanlaşma Şekil 3.17'de yer almaktadır.

Şekil 3.17 Athena Tapınağının yıkım ve Roma Dönemi yapım evresi (Özyiğit, 2007)

Bizans Dönemi

M.S 395-1275 yıllarına tarihlenen bu dönemde elde edilen buluntular yarımada ve kıstak çevresinde yoğunlaşmış, sur duvarı onarım katmanları (1040 yılındaki depremde yıkılan alanlarda ve savaş sonrası tamamlama), yapı, su kuyusu, Ağalar Konağı yakınında bu döneme ait seramik ve kiremit buluntular, nekropol, seramik fırını, diğer bölgelerde ise kap ve seramik kalıntıları elde edilmiştir.

Malazgirt savaşı sonrasında zayıflayan Bizans İmparatorluğu hakimiyetindeki kentler içindeki Phokaia kenti de diğer batı Anadolu kentleri gibi rakip devletlerin savaş alanı ortasında kalmıştır. Bizans imparatoru I.Aleksios Komneos'un Venedik devleti ile yaptığı anlaşma sonucunda Phokaia kenti Venedik'in kolonisi haline gelmiştir. Çaka Bey komutasındaki ordu ile Phokaia fethedilmiş olsa da on bir gibi kısa bir sürede Bizanslılar kenti yeniden almış ve Venedikliler ile mücadele vermek amacıyla Cenevizlilere destek vermişlerdir. 1275 yılında ise Cenevizli tüccar Benedetto Zaccaria'nın Bizans imparatorunun kız kardeşi ile evlenmesi sonucu Phokaia kenti tımar olarak Cenevizlilere geçmiştir (Pekin, 2015).

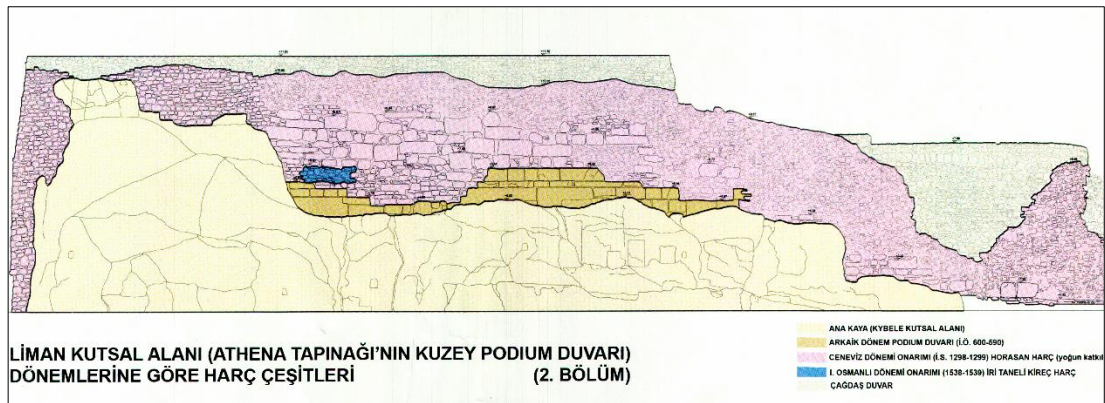
Ceneviz Dönemi

M.S 1275-1455 yıllarına tarihlenen bu dönemde kent Bizans İmparatorluğunun bir parçası olmaya devam etmiş ancak Cenevizliler tarafından yönetilmiştir. Bu dönemde, kentte şap madenleri işletmeciliği ile döneme yön veren ekonomik yaklaşımlar yer etmiştir (Pekin, 2015).

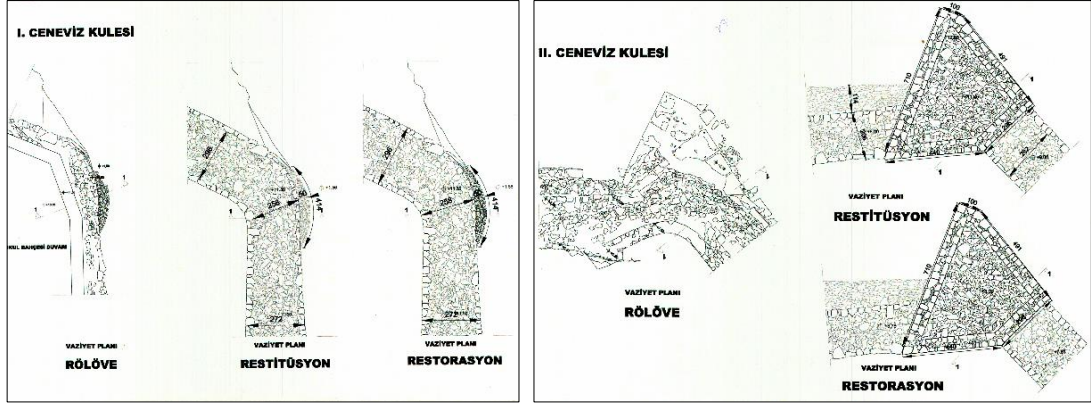
Phokaia, şap madenleri ile 13.yüzyılda ön plana çıkmış ve deniz ticaret yolunun bir parçası haline gelmiştir. İlaç, deri ve tekstil sanayide kullanılan şap madenini Foça'da 14.yüzyıl başına kadar olan sürede Zaccaria ailesi yaklaşık 50 kişilik bir işçi ekibi ile işletmiştir. 14.yüzyılın ilk yarısında ise Foça'da birkaç kilometre mesafede Yenifoça kentinin kurulduğu ve burada da şap madenlerinin yer aldığı bilinmektedir (Yılmaz, 1997).

Phokaia 1340 yılında yeniden Bizans tarafından Konstantinopolis'ten yönetilmeye başlanmış ve 20 yıl boyunca kent Ceneviz ve Bizans hakimiyeti arasında gidip gelmiş 1455 yılında Osmanlı hakimiyetine geçene kadar Cenevizlilerde kalmıştır (Pekin, 2015).

Kentin sur duvarları en büyük onarımı Ceneviz döneminde geçirmiştir. Bu dönemde iki adet kule ve kutsal alanlarla birlikte az sayıda yapı kalıntısı elde edilmiştir. Bu döneme ait Ceneviz onarımları Şekil 3.8'de, Ceneviz kuleleri de Şekil 3.19'da görülmektedir.

Şekil 3.18 Ceneviz dönemi onarımı (pembe işaretli alan) örneği (Foça Tarihi Merkezi, b.t.)

Şekil 3.19 Ceneviz dönemi kuleleri rölöve, restitüsyon ve restorasyonları (Foça Tarihi Merkezi, b.t.)

Ceneviz Dönemi'nin bölgedeki etkinliği ve dönemin parlaklığı, buradaki şap madenlerine temellenmektedir. Bu parlak ve canlı dönem 1455 yılında Fatih'in Foça kentini almasına kadar devam etmektedir. Kent, Türk hakimiyetine girdikten sonra ise şap üretimi iç pazara yönelik devam eder (Yılmaz, 1997).

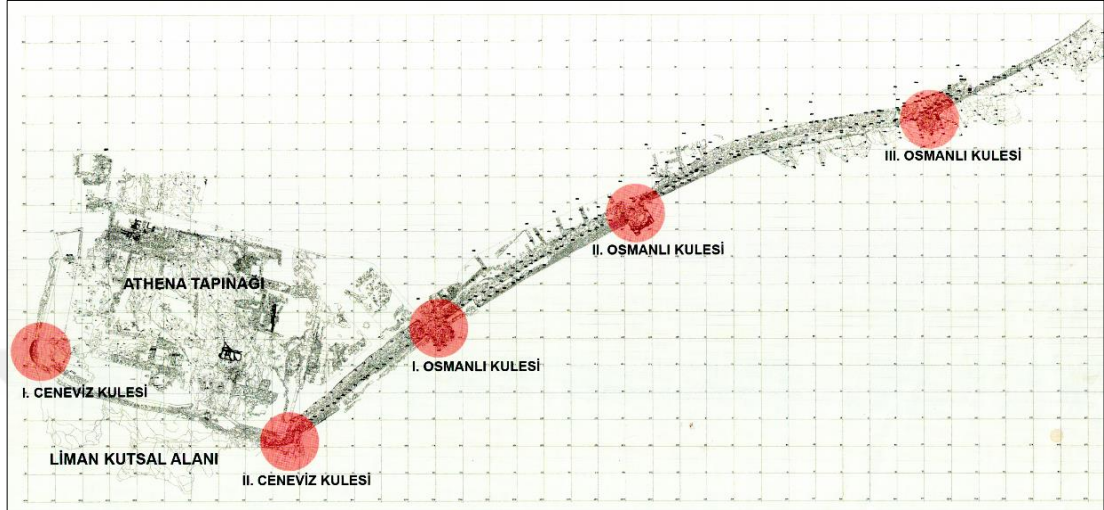
Osmanlı Dönemi

1402 Ankara Savaşı'nda I. Beyazıt'ı yenen Timur, İzmir'i işgal etmiş ve Foça'yı haraca bağlamıştır. 15.yüzyılda güçlenen Osmanlı Devleti, Osmanlı donanması ile işgal ettikleri Foça'yı 1455 yılında topraklarına katmıştır.

1455-1919 yılları arasına tarihlenen bu dönemde Athena tapınağının yer aldığı alanda yapı kalıntıları ile birlikte taş döşenmiş sokaklar ve merdiven kalıntıları bulunmuştur. Ayrıca Sultan Süleyman dönemine ait olduğu saptanan Osmanlı Mezarlığı ve Değirmentepe'de yer alan yer değirmenleri bu döneme ait en önemli yapılarıdır. Yarımadaı çevreleyen surlarda Osmanlı Dönemi onarımları ile üç adet Osmanlı kulesi (Şekil 3.20) ve Beşkapılar (Şekil 3.21 ve Şekil 3.22) olarak adlandırılan kayıkhanesi mevcuttur.

Pers mezar anıtı çevresinde yer alan bölgede Osmanlı dönemine ait köprü bulunmaktadır. Ayrıca bu döneme ait imar faaliyetleri Fatih Sultan Mehmet döneminde başlamış ve yapı hala ayakta ve kullanılır durumda olan üç camii ve iki hamam yapısı ile okul ve konut yapıları bulunmaktadır. Bu yapılardan başlıcaları,

Fatih Camii, Kayalar Camii, Hafız Süleyman Mescidi, Ağalar Konağı (Şekil 3.23) ve eskiden Rum okulu olarak kullanılan öğretmenevi ile bir ve iki numaralı olarak adlandırılan hamamlardır.

Şekil 3.20 Osmanlı dönemi kulelerinin yeri (Foça Tarihi Merkezi, b.t.)

Şekil 3.21 Osmanlı dönemi Beşkapılar (Kişisel arşiv, 2016)

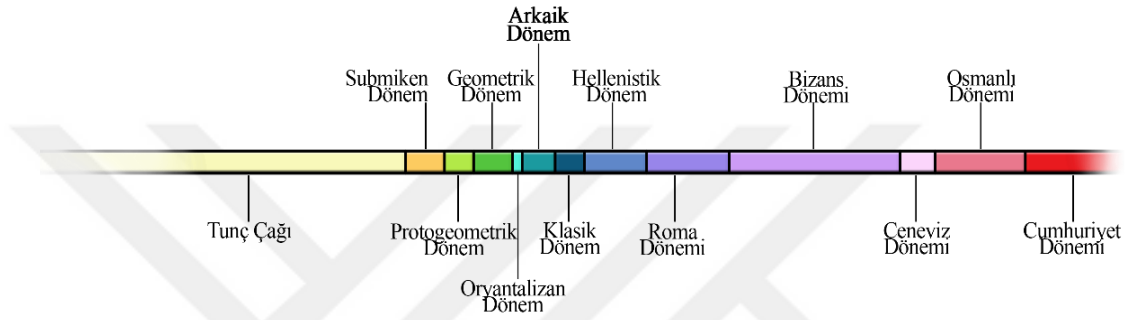
Şekil 3.22 Osmanlı dönemi Beşkapılarda bulunan yazıt (Kişisel arşiv, 2016)

Şekil 3.23 Ağalar konağı (Kişisel arşiv, 2016)

15 Mayıs 1919 tarihinden itibaren, kentin kurtuluş günü olan 11 Eylül 1922 tarihine kadar, üç yıla yakın bir süre Yunan kuvvetlerinin işgalinde kaldıktan sonra Foça Kenti, yeniden Türk hakimiyetine girmiştir.

Phokaia kentinden Foça kentine anlatılan çok katmanlılık sürecinde katmanları oluşturan her bir dönemin geçirdiği zaman dilimi ile eşleşen biçimde, en eskiden en yeniye şemalaştırılmış olan zaman çizelgesi Şekil 2.24'te gösterilmektedir.

Şekil 3.24 Phokaia'dan Foça'ya zaman çizelgesi

3.3 Eski Foça'nın Koruma ve Planlama Öyküsü

Tarihsel dönemdeki her bir katmanın anlatıldığı kentte günümüze değin yapılmış olan arkeolojik kazı çalışmaları süreci anlatılarak, halihazır durumdaki kentin tespi ve tescil süreci ve koruma statüleriyle ilgili yaşanan gelişmelerin ardından Foça kentinde geçmişten günümüze yapılan haritalama çalışmaları ile kent planlarına ilişkin bilgiler aktarılacaktır.

3.3.1 Foça'nın Arkeolojik Kazı Süreci

Arkeoloji sade bir tanımla kazı bilimi olarak bilinse de hizmet ettiği amaç bunun ötesinde ve çok daha derin bir anlama sahiptir. Arkeoloji; insanların yaşayış biçimlerini, yaşanmışlıklarını ve sahip olduğu kaynaklarla beraber geçmiş hayatlarının tecrübelerini bir sonraki kuşağa aktarılması sürecinde ortaya çıkan merak duygusunu gidermek amacıyla gerçekleştirilen bir süreçtir. Bu sürecin devamında ise geçmişte bir

anlam bulmanın yanı sıra insanoğlu tarihin derinine indikçe basit bir tabirle “büyülenme” de beraberinde gelmektedir.

İnsanlık tarihinde köklü bir yaşanmışlığa sahip olan Ege kıyılarında, birçok hayata dokunmuş ve bu nedenle kültürün tam bir sedimanter yapı haline geldiği çok katmanlı Eski Foça’da, geçmişi aydınlatmak ve geçmişteki gizli anlamları ortaya koymak için, 1913 yılında başlayan ve günümüze kadar devam eden kazılar, 3 dönem şeklinde sınıflandırılmaktadır. Bunlardan ilki, 1913 yılında başlamış olan ve birinci dönem kazıları olarak da adlandırılan Fransız arkeolog Felix Sartiaux tarafından yapılan kazı çalışmalarıdır. İkinci dönem kazıları, Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal tarafından yapılmıştır. 1989 yılından başlayarak günümüzde de devam eden ve üçüncü dönem kazıları olarak adlandırılan sürecin başkanlığını ise Prof. Dr. Ömer Özyiğit yapmaktadır.

Birinci Dönem Kazıları

Felix Sartiaux tarafından yapılan eski Foça’da ilk dönem kazıları, Maarif Nezareti’nin (günümüz Milli Eğitim Bakanlığı) Fransız arkeoloğu görevlendirmesiyle birlikte 1913 Eylül ayının ortalarında başlamış olup yapılan kazılar ve inceleme çalışmaları toplamda beş haftalık bir süre içerisinde gerçekleştirilmiştir (Pekin, 2015). Sartiaux önce yüzey araştırması yapmış ve kayalara niş şeklinde oyulan mezarları, Şeytan Hamamı’nı ve Değirmentepe’deki o dönem merdivenler diye adlandırdığı alanlar ile adak nişlerinin belirlenmiştir (Kabaoğlu ve diğer., 1993).

Sartiaux süreç içerisinde inceleme yaptığı yerleri de kapsayacak şekilde 20 km²’lik alanın saha incelemesinin ardından topografik haritasını, sonrasında ise 1/5.000 ölçekli ve 1/2.500 ölçekli olacak şekilde iki şehir planı çizmiştir. Yapılan kazıların Foça’da gerçekleşen ilk arkeolojik kazılar olmasının yanında, Sartiaux’un çizdiği bu planlar da Foça için yapılan ilk bilimsel nitelikli planlardır. Sartiaux çizdiği planlarında bitki örtüsü ve o dönemin önemli nirengi noktalarını da belirtmesi, ileriki çalışmalar için de önemli bir bilgi kaynağı olmuştur (Pekin, 2015).

Kazı çalışmaları için on beş ayrı alanda sondaj gerçekleştirilmiştir (Şekil 3.25). Bu sondaj alanlarından sadece biri Panaia Burnu'nda yer almakta olup geri kalan tüm alanlar Eski Foça'da konumlanmaktadır.

Fransız arkeolog kazı başlangıç yeri olarak kentin güneyinde yer alan, Şeytan Hamamı olarak da bilinen kaya mezarını seçmiştir. Arkeolog ve ekibi tarafından yapılan temizlik çalışmaları sonucunda kayaya oyulan mezar ortaya çıkarılmıştır. Ancak mezar içerisinde kemik kalıntısı, bir eşya veya eşya parçası bulunmaması, mezarın çok öncesinden hırsızlar tarafından soyulduğunu ortaya koymaktadır (Özyiğit, 1998b).

Şekil 3.25 Sartiaux tarafından yapılan kazı ve sondaj alanları (Yiakoumis, 2008)

Sartiaux'un çalışmaları elde ettiği ilerlemeden sonra yarımada'nın kıstak bölümünde devam etmiştir. Bu alanda yaptığı dört farklı sondaj çalışmasıyla birlikte, 1860 yılına kadar bütünlüğünü koruyan ancak sonrasında yıktırılan Ortaçağ surunun konumu ve yapım biçimine ait bilgi elde edilmiştir. Yapılan tüm sondaj çalışmalarında, çok sayıda sikke, ev eşyası, taş yazıt ve süs eşyası bulunmuş olduğu, Fransız arkeoloğun yazmış olduğu raporlarda ve tuttuğu notlardan anlaşılmaktadır (Pekin, 2015).

Plan raporlarında kentin nüfusu hakkında bilgilere de yer veren Sartiaux, o dönem için kentin 7.000 kişiden oluştuğunu ve bu nüfusun yaklaşık %80'nin Rum olduğunu, geri kalan nüfusun ise Türklerden oluştuğunu bildirmiştir (Özyiğit, 1998b). Sartiaux'un dönemin sosyal yaşantı ve mimari incelemeleri de bulunmakta olup bunlardan bazılarını içeren fotoğraflarından bir derleme Şekil 3.26'da yer almaktadır.

Şekil 3.26 Sartiaux'tan sosyal yaşantı ve mimariye ilişkin fotoğraflardan derleme (Yiakoumis, 2008)

1913 yılında başlayan çalışmalar 1914 yılında 1. Dünya Savaşı'nın çıkması ve Foça'da bulunan Türkler ile Rumlar arasında yaşanan sorunlar nedeniyle yarıda kesilmiştir. Sartiaux 1920 yılında çalışma ekibine jeoloji Profesörü Dalloni'yi de katarak, daha önce inceleme yaptığı noktaları referans alıp, yeniden aynı alanlarda incelemeler yapmış ve aynı yıl içerisinde çalışmalarını sonlandırmıştır (Özyiğit, 1998b).

Sartiaux'un yaptığı kazılardan ortaya çıkarılan en önemli bilgiler, bugün İzmir Arkeoloji Müzesi'nde bulunan, mermerden yapılan bir aslan heykeli parçası ile Sartiaux'un notlarında belirttiği horoz rölyefidir (Şekil 3.27). Sartiaux yayını için bu horoz rölyefini müzeye götüren kişi ile görüşmesinin yanında bizzat eseri İzmir

müzesine giderek fotoğraflamıştır. Ancak bu horoz rölyefi Sartiaux'un fotoğrafını çekip yayınlarında yer vermesinin ardından, 1922 yılındaki büyük İzmir yangınında yok olmuştur (Pekin, 2015).

Şekil 3.27 Aslan parçası heykeli ve horoz rölyefi (Pekin, 2015)

1913 yılında başlayan birinci dönem Foça kazıları, antik Phokaia kentine dair ilk izlerin ortaya konması bakımından önemlidir. Çalışmalar Sartiaux tarafından, kapsamlı olarak 1921 yılında on sayfalık bülten halinde yayınlanmıştır (Pekin ,2015).

İkinci Dönem Kazıları

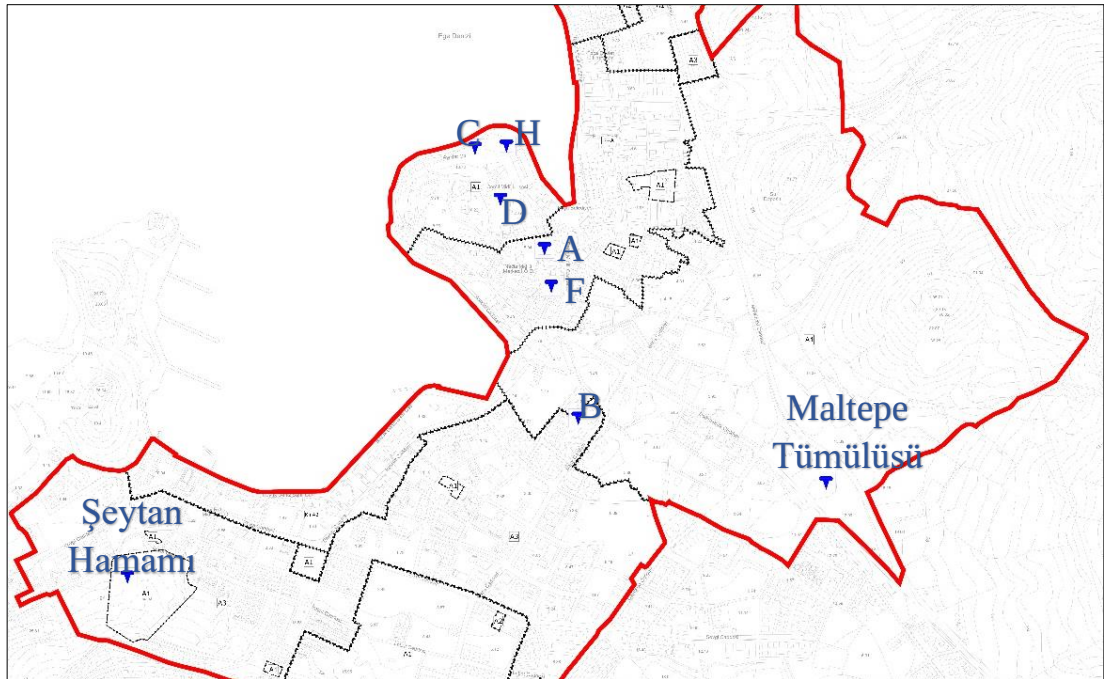
İkinci dönem Eski Foça kazıları, Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal başkanlığında, 1952 yılı sonbaharında başlatılmış olup bu çalışmaların temeli, İzmir Müze Müdürü Hakkı Gültekin ile birlikte atılan birkaç sondaj çalışmasıyla yapılmıştır. Daha sonra ise 1953 yılı temmuz ayında asıl kazı sürecine başlanmıştır. Bu kazılar, 1955 yılına kadar yoğun bir şekilde devam etmiştir. 1955 yılından 1974 yılına kadar ise çalışmalar aralıklı olarak devam ettirilmiştir (Özyiğit, 1998b).

Çalışmaları ve araştırmaları gerçekleştiren Akurgal, kazılarını yarımada üzerinde yoğunlaştırırsa da yarımadaanın kıstak bölümü ve anakara üzerinde de kazı çalışmalar gerçekleştirmiştir. Kentin doğusunda yer alan Maltepe Tümülüsü, Pers Mezar Anıtı ve

kent güneyindeki Şeytan Hamamı'nda yapılan çalışmalar, yarımada haricinde de buluntuların elde edildiği kazı çalışmalarıdır (Pekin ,2015).

Akurgal'ın yaptığı kazı çalışmalarında, açmalar sınıflandırılırken harflendirme sistemi kullanmış olup A, B, C, D, F ve H harfleri ile açmalar adlandırılmıştır (Özyiğit, 1998b) (Şekil 3.28). A açmasında geç geometrik ve arkaik döneme ait mimari kalıntılar, B sondajında seramik buluntular, C açmasında Athena Tapınağı'nın ilk verileri, yarımadanın ortasında yer alan D açmasında iki yapı katı ile seramik parçaları, Athena Tapınağı'nın yakınında olan H açmasında tapınağa ait mimari buluntular, kıstak bölümünde yer alan F açmasında ise Roma Dönemine ait süslemeli mermer buluntular ele geçmiştir (Kabaoğlu ve diğer., 1993).

Akurgal'ın en dikkat çekici mesleki başarılarından biri olan ve ikinci dönem kazılarının en önemli gelişmesi sayılan Athena Tapınağı'nın yerinin belirlenmesi, Eski Foça'nın arkeolojik tarihsel sürecinin aydınlatılmasında elde edilen çok büyük bir gelişmedir. Akurgal'ın gözlem ve tahmin yeteneğinin birleşiminin bir sonucu olarak belirlenen Athena Tapınağı'nın tam yer tespiti için yapılan kazı çalışmalarının başlatılmasıyla çok sayıda pişmiş toprak parçaları açığa çıkarılmıştır.

Şekil 3.28 Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal tarafından yapılan çalışmaların yerleri

Tapınak kazıları sırasında elde edilen en dikkat çekici buluntularından biri de bir palm başlıktır. Prof. Dr. Ömer Özyiğit ise bu buluntu için, türünün en eski örneklerinden biri olabileceğini söylemektedir. Bunun dışında da yapılan kazılarda çok sayıda ve çeşitli seramik parçası ve pişmiş toprak heykeller elde edilmiştir (Pekin, 2015).

İkinci dönem kazılarının Eski Foça tarihi açısından en önemli başarısı kuşkusuz Athena Tapınağı'nın yerinin belirlenmesidir.

Sartiaux'un yaptığı kapsamlı ancak yetersiz olan yüzey araştırmasının ve sondajların üzerine, ikinci dönem kazılarındaki araştırma, gözlemler ve buluntular sonraki yapılan araştırma ve kazı çalışmalarına büyük oranda ışık tutmuştur.

Üçüncü Dönem Kazıları

Üçüncü dönem kazıları, 1989 yılında Foça Belediyesi'nin maddi desteği ve İzmir Müze Müdürlüğü iş birliğiyle birlikte Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi öğretim görevlisi Prof. Dr. Ömer Özyiğit başkanlığında yürütülmeye başlanmış olup çalışmalar günümüzde de devam ettirilmektedir.

Özyiğit, bu çalışmaların başlamasıyla ilgili, üçüncü dönem kazılarının bir tesadüf sonucu başladığını dile getirmektedir. Bunun nedenini ise, yapılan sondaj çalışmalarının başlatılmasındaki amacın, bölgedeki arsa sahiplerinin isteği doğrultusunda sit alanlarına ait derecelerin düşürülmek istenmesi olarak açıklamaktadır. Kültür Bakanlığı'nın izniyle gerçekleştirilen bu sondaj çalışmalarında arsa sahipleri, sit alanlarının daraltılarak yapılaşmaya elverişli hale getirilmesi için başvuruda bulunmuş ve bölgede arkeolojik bir kalıntı olup olmadığı araştırılmıştır. Ancak yapılan araştırma ve kazılarda çok sayıda buluntu elde edilince arsa sahiplerinin isteğinin tersi yönünde kurul kararı verilerek bölge de kazı çalışmaları devam ettirilmiştir (Pekin,2015).

1989 yılında başlayan kazı çalışmaları Eski Foça yerleşkesinin kuzeyinde, Çifte Kayalar Tepesi'nin batı bölümünde ve Foça- İzmir yolunun yanında yer alan tepe üzerine yoğunlaştırılmıştır. Yapılan kazılardan da anlaşılmıştır ki, bu tepe aslında çevresinde konumlandığı düşünülen eski seramik atölyelerinin istenmeyen veya hasarlı üretimleri sonucu oluşan atıkların birikmesiyle meydana geldiği seramik çöplüğü alanıdır. Daha önceki kazı dönemlerine ait elde edilen çok sayıdaki çömlek ve seramik parçası da çok sayıda olası seramik atölyelerinin varlığını destekler niteliktedir (Kabaoğlu ve diğer., 1993).

Devam eden kazılarda gerçekleştirilen farklı açmalara ait alanlarda çok farklı seramik atım tabakaları saptanmış ve bu tabakalı yapı incelendiğinde hepsinin yeraltından yer üstüne doğru eşsiz bir kronolojik dizilme içerisinde var olduğu anlaşılmıştır. Bu atım tabakalarında yapılan kazılarda çok sayıda güveç, değişik şekilli kaplar, kaseler, tabaklar ve çömlek parçaları bulunmuş olmakla birlikte bazı parçaların alt kısımlarında ise seramik üreticileri tarafından kasten koyulduğu düşünülen damga benzeri spesifik şekiller fark edilmiştir (Kabaoğlu ve diğer., 1993). Buradan hareketle, bölgede çok farklı zaman dilimlerine ait buluntuların keşfiyle uzun dönemler boyunca farklı toplumlara ev sahipliği yapmasıyla beraber toprak kil yapısının elverişli olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bahsedilen üretici imzası benzeri spesifik şekillerin farklılıkları nedeniyle buranın çok sayıda farklı seramik ve eşya atölyesinin kurulduğu bir bölge olduğu yorumu yapılabilmektedir. Ancak kazıların bu bölgede tam anlamıyla sürdürülememesinden dolayı bu düşünceler kesin bir olgu olarak değerlendirilememektedir.

Yapılan diğer kazı alanlarında ise Herodotos'un da bahsettiği Phokaia surları ortaya çıkarılmıştır. İlk başlarda müzenin temel araştırma kazısı olarak bir arkeoloğun gözetimi olmadan gerçekleştirdiği çalışmalarda ortaya çıkan surların bir bölümü maalesef ki tahribata uğramıştır. Ardından bu önemli arkeolojik bulgunun daha derinlemesine incelenmesi için İzmir Müzesi kazıyı Prof. Dr. Ömer Özyiğit gözetiminde devam ettirerek yaklaşık olarak 900m²'lik bir alana yaymıştır. Bu çalışmalarda Phokaia'nın sur duvarlarıyla çevrili olduğu dışında, bu surların çevre

bölgelerde çok sayıda erken dönem mezarı ve kaba bir kanalizasyon sistemi dışında su künklerinin de varlığı belirlenmiştir (Kabaoğlu ve diğer., 1993).

Kazı gerçekleştirilirken alanlardan elde edilen kalıntılar ve incelemeler dahilinde anlaşılması şaşkınlık yaratan bir diğer bulgu da Maltepe'nin sanılanın aksine bir höyük değil, aslında yapımı Hellenistik döneme uzanan bir tümülüs olduğudur (Kabaoğlu ve diğer., 1993).

Prof. Dr. Ömer Özyiğit yaptığı kazılarda Phokaia'nın antik dönem tiyatrosunu, Akurgal'ın yer belirlemesini yaptığı Athena Tapınağı'nın podium duvarları, griffon ve at heykelleri ile tapınağın kuzeyindeki bölümlerinde yer alan kayalara oyulmuş tanrıça Kybele için yapıldığı anlaşılan tapın alanlarını ve kentin ilk yerleşim alanını ortaya çıkararak çok önemli başarılarla imza atmıştır.

Felix Sartiaux'tan itibaren süregelen ve Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal tarafından daha da detaylandırılan Foça'nın arkeolojik ve kentsel tarihi süreci, Özyiğit'in başarılı bulgularının yanı sıra yaptığı araştırmalarıyla da günümüzde bir adım daha ileriye taşınmış ve taşınmaya devam etmektedir.

Prof. Dr. Ömer Özyiğit'in yıllar içinde yapmış olduğu çalışmalara ilişkin önemli bulguların yıllara göre sıralaması aşağıda aktarılmaktadır.

1989 yılında;

- Çiftekayalar Tepesi ve devlet hastanesinin olduğu alanda kazı yapılmıştır.

1990 yılında;

- Sartiaux'un sondajlarının yerlerinin belirlenmesi çalışması yapılmıştır.
- Devlet hastanesinin olduğu alanda Roma seramik çöplüğü kazıları yapılmıştır.
- Yeni hükümet konağı inşaatı temel kazısında kent duvarları ortaya çıkarılmıştır.
- Yüzey araştırmaları yapılmıştır.

1991 yılında,

- Değirmen-tepe'nin yamacındaki kazılar ve tiyatronun yerinin saptanması çalışmaları (sebebi, tiyatronun Sartiaux'tan beri bu bölgede olduğu tahminlerine rağmen, alanın imara açılacak olması ve betonlarla yok olacağı düşüncesi) sonrası yapılan kazı da Anadolu'nun en eski tiyatrosunun Foça da olduğu bilgisi elde edilmiştir.
- Yeni hükümet konağı kazılarında en eski kent duvarı buluntusu ortaya çıkmıştır.

1992 yılında,

- Kazı Bakanlar Kurulu Kararı kazıya dönüştürülmüştür.
- Maltepe tümülüsünde Phokaia kent duvarları iyi korunmuş halde bulunmuştur.
- Antik limanın yerinin Küçük Deniz adlı koy etrafı olduğu düşüncesi ortaya çıkmıştır.
- Herodotosun zamanında küçük boyutlu taşlarla örülmüş sur duvarını bir yüzyıl öncesiyle karşılaştırdığı yazılarının doğru olduğuna ilişkin kanıtlar elde edilmiş, kent duvarları tarihlenmesi yapılmıştır.
- Maltepe tümülüsünde Arkaik dönemden itibaren yerleşim olduğu ortaya çıkmış ve böylece arkaik dönemde kentin yarımada dışında da geliştiği ve M.Ö 6.yüzyılda Phokaia'nın en büyük kentlerden biri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

1993 yılında,

- Phokaia'nın M.Ö 590-580 yıllarına tarihlenen Herodotos'un söz ettiği beş kilometrelik kent duvarları ile döneminin en büyük kentlerinden olduğu ortaya konmuş ve arkaik kent duvarının restorasyon çalışmaları başlamıştır.
- Liman kutsal alanı çalışmaları yapılmıştır.
- Antik kent merkezinde çalışmaları yapılmıştır.

1994 yılında,

- Osmanlı mezarlığı ve yeni mezarlık arasında çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmada bölgede yer alan alanın Phokaia'nın önemli bölümlerinden olduğu tespit edilmiş, Arkaik ve Bizans dönemi arası sürekli yerleşime konu olduğu belirlenmiştir.
- Kybele Açık hava Tapınağı'nda düzenleme, onarım ve temizlik çalışmaları yapılmıştır.
- Osmanlı surları ve kulesi temizleme çalışmaları yapılmıştır.
- Maltepe tümülüsü ve arkaik dönem kent duvarları kazı ve restorasyon çalışmaları yapılmış, Herodot'un söz ettiği kent duvarlarından bir yüzyıl önceye ait duvarların M.Ö 590-580 yıllarına tarihlenmesi yapılmıştır.
- Su altı araştırmaları yapılmıştır.

1995 yılında,

- Çalışmalar antik kent merkezinin olduğu bölgede yoğunlaş, arkaik dönem üzerinde klasik dönem, Hellenistik dönem, roma dönemi ve Bizans dönemi katmanları tespit edilmiştir.
- 3.Derece Arkeolojik sit alanında çalışmalar yapılmıştır. Megaron alanı ve su kanalı kazı çalışmaları yapılmıştır. Buradan çıkan sonuçlar arkaik dönemden sonra kent sınırlarının küçüldüğü bilgisini vermiştir.

1996 yılında,

- Arkaik dönem yerleşimi üzerinde yoğunlaşmıştır.
- Adalarda çalışmalar yapılmıştır.
- 3.Derece Arkeolojik Sit Alanında çalışmalar yapılmış, megaron yapısı incelenmiş ve M.Ö 2.bin tarihine temellenen ve geometrik dönem, arkaik dönem katmanlarına ulaşılan Phokaia'nın ilk yerleşim yeri tespit edilmiştir.
- Klasik dönemden sonra ise Phokaia'nın Büyük Deniz koyunun yanında ve iki alanda yerleşimin bir süre devam ederek sonrasında asıl kentin yarımada ve doğusunda yer aldığı ortaya konmuştur.
- Bakkheion adasının İncir adası olduğu kesinlik kazanmıştır.

1997 yılında,

- Yalnızca yüzey araştırmaları ve kazı evinde yayın çalışmaları yapılmıştır.
- Kazı, *Bakanlar Kurulu kararı ile kapatılarak* Türkiye Cumhuriyeti tarihinde bir ilk olmuştur. Özyiğit'e göre kazı çalışmaları rant sebebiyle sona erdirilmiştir.

1998 yılında,

- Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal dönemi kazılarında yeri saptanan Athena Tapınağı kazı çalışmaları yapılmıştır. Çalışmalarda ikinci dönem kazıları sırasında tapınağa ait bazı mimari parçaların bulunduğu ancak yeniden gömüldüğü ortaya çıkmıştır.
- Kybele Açık hava Kaya tapınakları kazı çalışmaları hem Bakkheion adasında hem de tiyatro tepesinde yapılmıştır.
- 3.Derjee Arkeolojik Sit Alanında çalışmalar, kurul kararları ile belirlenen veya mülk sahiplerince yeni yapılaşma talepleri doğrultusunda noktasal alanlarda yapılmıştır.
- Modern Foça yerleşimi için Arkeolojik Sit Alanlarında yapılan kanalizasyon çalışmaları irdelenmiştir. Çalışmalar, antik Phokaia kentinin en çok katmana sahip alanı olan Atatürk Mahallesi sınırlarında yapılmış ve 3.Derjee Arkeolojik Sit Alanlarının aslında 1.Derjee Arkeolojik Sit Alanı niteliği taşıdığı tespit edilerek, yarımada 1.Derjee ve Kentsel Arkeolojik sit alanı olarak, Osmanlı Mezarlığı ve çevresi 1.Derjee Arkeolojik Sit Alanı olarak belirlenmiştir. Kazılarda Atatürk Mahallesi'nde ele geçen bulgular alanın her dönem yoğun yerleşim alanı olarak kullanıldığının, gömüt ve lahitlerin varlığı da alanın Arkaik dönemden Roma dönemine kadar nekropolis alanı olarak kullanıldığının da göstergesi olmuştur.

1999 yılında,

- Athena Tapınağı kazı çalışmaları devam ettirilmiştir. Çalışmada amaç, tapınağın kalıntılarının yeniden ortaya çıkarılarak ayağa kaldırma çalışmalarına başlamaktır. Ancak alanda yer alan lise binasında eğitimin

devam etmesi sebebiyle batı bölgesinden çalışmalar başlamış, batı podium duvarı ile podium duvarının güneybatı köşesi ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca alanın Osmanlı döneminde de iskan edildiği ortaya konmuştur.

- Sunaklar alanı kazı çalışmaları başlamıştır.
- Kybele Açık hava tapınakları çalışmaları yapılmıştır.
- Kanalizasyon kazıları özellikler sahil şeridinde devam ettirilmiştir.
- 3.Derece Arkeolojik Sit Alanında parsel sahiplerinin yeni yapılaşma talepleri doğrultusunda münferit kazılar yapılmıştır.

2000-2001 yıllarında,

- Taş Kule veya Taş Ev olarak adlandırılan Pers Mezar Anıtı çevresinde kazı, restorasyon ve çevre düzenleme çalışmalarına başlanmıştır. Bu bölgede antik çağ yolunun olduğu ve büyük olasılıkla da İran'dan başlayan ve Sardes'te biten Kral Yolu'nun bir uzantısı olduğu düşünülmektedir.
- Athena Tapınağı kazıları devam ettirilmiştir.
- Güney nekropolis ve sunaklar alanı kazıları yapılmıştır.
- Pers Mezar Anıtı yakınında Hellenistik dönem seramik atölyesi kazıları ile geç roma dönemi yapısı kazıları gerçekleştirilmiştir.
- Phokaia kenti ilk yerleşim yerinden kazılar yapılmıştır.
- 3.Derece Arkeolojik Sit Alanında çalışmalar, kurul kararları ile belirlenen veya mülk sahiplerince yeni yapılaşma talepleri doğrultusunda, Tedaş ve Türk Telekom direk yeri saptaması ve kanalizasyon kazıları nedeniyle noktasal alanlarda yapılmıştır. Kazılarda elde edilen veriler sonucu *kanalizasyon projesinin Kentsel Arkeolojik Sit alanından geçmesinin mümkün olmadığı* anlaşılmıştır. Türkiye'nin 1972 yılından beri imzaladığı,
 - 1972-Paris, Dünya Kültür ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi
 - 1985-Granada, Avrupa Mimari Mirasın Korunması Sözleşmesi,
 - 1992-Rio, Birleşmiş Milletler Çevre Kalkınma Konferansı,
 - 1992-Valetta, Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi kapsamında bu türde bir çalışmanın oldukça büyük

yaptırımları getireceği açık olduğu aktararak çözüm önerisi olarak yeni bir güzergah önerilmiştir.

2002 yılında,

- Tiyatro Tepesi ve yel değirmenlerinin yer aldığı Fener Burnu'nda kazı çalışmaları yapılmıştır.
- Phokaia'nın ilk yerleşim yerine ait kazılar devam ettirilmiştir. Çalışmalarda, megaron yapıları, oval evler ve Dünya'nın bilinen en eski demirci atölyesi bulunmuştur.
- 3.Derece Arkeolojik Sit Alanında çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda bir önceki yılda önerilen kanalizasyon güzergahının dikkate alınmadığı ve kurumsal/yönetmelik araçlar eliyle bir kültür katliamına izin verildiği ve kanalizasyon projesinin uygulamasının başlandığı belirtilmiştir. Bu hususta alınan kurul kararlarının hukuki boyutu Prof. Dr. Ömer Özyiğit tarafından kazı sonuç raporlarında detaylı aktarılmıştır.
- Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün öncülüğünde Kültür Bakanlığı'nın Bakanlar Kurulu'na önerisiyle *Phokaia kazıları Bakanlar Kurulu Kararı ile ikinci kez kapatılmıştır.*

2003 yılında,

- Bakanlar Kurulu Kararı ile kapatılan kazıların açılması için yargının kararının beklenmesi sebebiyle, kazılar iki haftalık bir süre içinde yapılabilmektedir.
- Phokaia ilk yerleşim alanından elde edilen verilerin çizim ve restorasyon çalışmaları yapılmıştır.

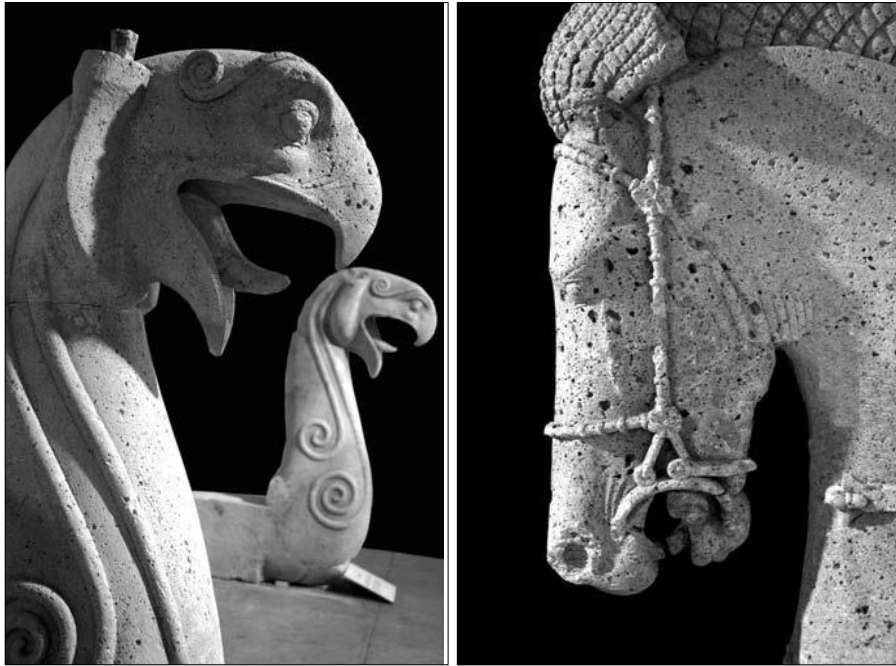
2004 yılında,

- Athena Tapınağı kazı çalışmalarına devam edilmiştir. Çalışmalarda, tapınağın Tunç Çağı'ndan beri kullanıldığı ortaya çıkmış böylece Tunç Çağı'nda yerleşimin 1577 ada 4 parsel (ilk yerleşim alanı) çevresinde olduğu, tapınım alanının ise yarımada olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
- Phokaia ilk yerleşim alanı çalışmaları sürdürülmüştür.

- 3.Derece Arkeolojik Sit Alanında parsel sahiplerinin yeni yapılaşma talepleri doğrultusunda münferit kazılar yapılmıştır. Kazılarda elde edilen bilgiler kazı başkanlığı ve koruma bölge kurullarında farklı değerlendirilmiş, kazı sürecinde elde edilen bulgulara rağmen yapılaşma izinleri verilmiştir. Oysa ki alanlarda arkaik dönemden roma dönemine kadar taşınır ve taşınmaz çok sayıda bulgu ortaya çıkmıştır.
- Kanalizasyon çalışmaları kapsamında devam eden kazılardan elde edilen en önemli bilgilerden biri antik Phokaia kentinin en geniş sınırlarının günümüzdeki Foça kenti yerleşim alanı sınırlarıyla hemen hemen örtüştüğü sonucudur.

2005 yılında;

- Yalnızca Athena Tapınağı bölgesinde kazı çalışmaları sürdürülmüştür. Çalışmalarda, Roma dönemine ait mimari elemanlar, mermer bloklar ve alınlık parçası bulunmuştur. Arkaik döneme ait pek çok mimari ve seramik parça elde edilmiştir. En önemli bulgu ise, iki *Griffon* ve iki *At* protomu (Şekil 3.29) olmuştur. Bu protomların tapınağın ilk evresine ait olduğu ve Athena Tapınağı'nı süsledikleri ortaya konmuştur.

Şekil 3.29 Griffon ve at protomlarının restorasyon sonrası görünümü (Özyiğit, 2006)

- Kazı alanında bir geç Roma dönemine ait seramik fırını ve Athena Tapınağı'nın dolgu alanında kalan bir oval yapı bulunmuştur.

2006 yılında,

- Athena Tapınağı kazıları devam ettirilmiştir. Öncelikle kazı alanında temizlik çalışmaları yapılmıştır. Roma dönemi tapınağının Bizans dönemi içinde yıkıldığı tespit edilmiştir.
- 3.Derece Arkeolojik Sit Alanında parsel sahiplerinin yeni yapılaşma talepleri doğrultusunda münferit kazılar yapılmıştır. Çalışmalar sırasında Müze denetiminde kaldırılması gereken lahitlere iş makinalarıyla müdahale edilerek bir kültür katliamı gerçekleştiği bilinmektedir.

2007 yılında,

- Athena Tapınağı kazı çalışmalarına devam edilmiştir. Çalışmalarda Osmanlı dönemi, Bizans dönemi yapı katı elde edilmiş ve deprem tabaksı ortaya çıkmıştır. Deprem tabakasında 1040 yılındaki depremde tapınağın yıkıldığı belirlenmiştir. Ayrıca Roma dönemi tapınağı yapım evresi ve arkaik dönem tapınağı yıkan depremler ile tahrip tabakaları belirlenmiştir.

2008 yılında,

- Athena Tapınağı kazı çalışmalarına devam edilmiştir. Çalışmalar bir önceki yılın devamı niteliğinde yapılmıştır. Bizans kuyusu, seramik fırını ve geç roma dönemi duvarı bulunmuş/tarihlemeleri yapılmıştır. Tapınağın, Roma dönemindeki yapısının arkaik dönemi kazılarak yerleştirilen bloklarla yapıldığı tespit edilmiştir.
- 3.Derece Arkeolojik Sit Alanı içinde yer alan ve öncesinde Müze denetiminde yapılan kazı çalışmaları sonrası iki parselde kazı çalışması yapılmış ve iki adet drenaj kanalı tespit edilmiştir.
- Osmanlı Mezarlığı (Şekil 3.30) kazı ve düzenleme çalışmaları yapılmış, taş döşeli ana yol ortaya çıkarılmıştır. Mezar taşlarına ait okumalar yapılarak kentteki önemli kişiler, lakaplar, meslekler gibi sosyal yaşantıya dair önemli bulgular elde edilmiştir. Tüm mezar taşları ve parçalarının

envanterleme çalışması yapılmıştır. Bazı mezar taşlarının yerinden kaydığı tespit edilmiş, yeniden yerlerine yerleştirilmiştir. Ayrıca parçalanmış durumda olan mezar taşlarının restorasyonları yapılmıştır.

Şekil 3.30 Osmanlı Mezarlığı ve ana yolu (Özyiğit, 2009)

2009 yılında,

- Athena Tapınağı kazı çalışmalarına devam edilmiştir. Çalışmalardaki en önemli gelişme bu döneme kadar faaliyetine devam eden okul binasının yıkılması olmuştur (Şekil 3.31). Antik döneme ilişkin bir tapınağın çalışmaları sebebiyle, özellikle rantın yüksek olduğu Foça gibi bir yerleşimde, taşınmaz kültürel varlıklara duyulan olumsuz düşünce, duygu ve davranışlara karşın, eğitime devam etmekte olan bir okulun yıkılması olayı Türkiye’de bir ilk olarak *kültür devrimi* niteliği taşımaktadır. Okulun Altında yer alan tapınağın da okul ile aynı yönde yapılaştığı tespit edilmiştir.
- Yarımada’yı çevreleyen sur duvarlarına ilişkin çalışmalar yapılmıştır. Çalışmalarda sur duvarlarının tarihsel dönemsel katmanları ortaya konmuş ve tahribat süreleri (1649 Venedik saldırısı, 1701 ve 1709 depremleri) belirlenmiştir.
- Osmanlı Mezarlığındaki çalışmalar devam ettirilmiştir.

Şekil 3.31 Athena Tapınağı üzerinde bulunan okul yapısının yıkılması (Özyiğit, 2010)

2010 yılında,

- Athena Tapınağı kazı çalışmalarına devam edilmiştir. Çalışmalarda duvarlar ve yapım şekillerine dair bilgiler elde edilmiş ve Osmanlı sokağının alt bölümlerinde kazı yapılmıştır.
- Yarımada'yı çevreleyen sur duvarlarına ilişkin çalışmalara devam edilmiştir. Zaman içindeki onarımları belirlenmiş ve Ceneviz ve Kanuni Sultan Süleyman Dönemi olmak üzere iki büyük onarım geçirdiği ortaya konmuştur. Restorasyon çalışmaları hazırlıklarına başlanmıştır.
- Koruma kurulu kararı gereği Ağalar Konağı'nda ve 1056 ada 13 parselde kazı çalışmaları yapılmıştır. Ağalar Konağı'nda dört farklı yapı katı ortaya çıkarılmıştır.

2011 yılında,

- Athena Tapınağında kazılar devam ettirilmiştir.
- Koruma Kurulu kararı ile 1.Derece Arkeolojik Sit Alanında ve 3.Derece Arkeolojik Sit Alanında kazı çalışmaları yapılmıştır.
- 2008 yılında başlanılan Yel Değirmenleri restorasyon çalışmaları devam ettirilmiştir.
- Osmanlı Mezarlığı'nda envanterleme ve projelendirme yapılmıştır.

2012 yılında,

- Oval tapınak alanında, Athena Tapınağı ve çevresinde, kent duvarlarında kazı çalışmaları devam etmiştir. Ayrıca Koruma Kurulu kararı gereği kazılar yapılmıştır.
- Kent Duvarları restorasyon çalışmaları başlamış, ilkeler önerilmiştir. Özyiğit'in 2012 yılı kazı raporuna göre bu ilkeler,
 - Tümden tamamlama yok.
 - Günümüze gelen duvar dış yüzeylerinin tümü korunacak.
 - Tamamlamalar dış yüzeylerin korunmadığı yerlerde yapılacak.
 - Surun yüksekliği arkadan çok yüksek olmayacak.
 - Olabildiğince eski taşlar kullanılacak.
 - Çimento hiçbir zaman kullanılmayacak.
 - Onarılan duvarın taşlarının ışık-gölge oyunları ile daha iyi görülebilmesi için derzler oldukça derin yapılacak.
 - Yeni yüzeylere eski görünüm vermek için eskitme yapılacak.
 - Duvarların üst yüzeyleri, tamamlanmadan yıkıntı görünümü arz eden bir biçimde bırakılacak.
 - Onarılan bölümler, özgün yüzeylerden andezit taşından kırmızı bir çizgi ile farklı dönemlerdeki duvarlar ise bazalttan siyah bir çizgi ile ayrılacak.

Olarak belirlenmiştir.

- Athena Tapınağı modelleme çalışmaları yapılmıştır.
- Kent duvarları önüne bir yol projesi hazırlığı başlamıştır.
- Osmanlı mezarlığı çalışmaları yapılmıştır.

2013 yılında,

- Yarımadaı çevreleyen sur duvarlarının restorasyonu çalışmalarına başlanmıştır (Şekil 3.33). Çalışmalar, Ceneviz-Osmanlı kent duvarları, Athena Tapınağı mimarlık elemanlarının kalıplarının alınması ve modelleme çalışmaları, Foça kent duvarları önünde yer alan Kordon Yolu (Şekil 3.34) Projesi çalışmaları yapılmıştır (Şekil 3.35).

- Athena Tapınağı kazılarına devam edilmiştir. Foça Belediyesi Meydanı'na düzenleme çalışmaları kapsamında tapınağa ait bir ion sütunu, bir griffon ve bir at protomu heykelleri dikilerek kentliye tapınağa ilişkin bilgi vermek amaçlanmıştır (Şekil 3.32).
- Koruma Kurulu kararı gereğince kazı çalışmaları yapılmıştır.
- Kazı evi ve yayın çalışmaları sürdürülmüştür.

Şekil 3.32 Foça Belediyesi meydanında yer alan at ve griffon protom heykelleri (Özyiğit, 2014)

Şekil 3.33 Restorasyon sonrası sur duvarlarından görünüm (Kişisel arşiv, 2016)

Şekil 3.34 Kordon Yolu'ndan görünüm (Kişisel arşiv, 2016)

Şekil 3.35 Athena Tapınağı yeri, Surlar ve Kordon Yolu görünümü (Foça Belediyesi arşivi, 2017)

2014 yılında,

- Ceneviz-Osmanlı kent duvarları, Athena Tapınağı mimarlık elemanlarının kalıplarının alınması ve modelleme çalışmaları ile restorasyon çalışmaları devam edilmiştir.
- Athena Tapınağı çevre düzenleme projesi ve konservasyon çalışmaları yapılmıştır.
- Athena Tapınağı kazılarına devam edilmiştir. Çalışmalarda oval tapınak ele geçmiştir ve bu tapınağa yakın rahip evi tespit edilmiştir. 1040 yılındaki depremle Athena Tapınağı yıkılmış, kent surları da zarar görmüştür. Ancak surlara en büyük zararı Venedik saldırısı vermiştir. Venedik saldırısı ile sonucu zarar gören surların Cenevizli Benedetto tarafından onarıldığı, onarım sırasında da Roma dönemi mermer bloklarının kirece dönüştürülerek kullanıldığı tespit edilmiştir.

2015 yılında,

- Athena Kutsal alanında kazı çalışmaları devam etmiş, rölöve çalışmaları yapılmıştır.
- Kent merkezindeki kanalizasyon kazılarının bilimsel veriler ve uluslararası yasal sürece aykırı yapılması nedeniyle davaların devam ettiği bilinmektedir. Bu esnada pek çok bulgu zarar görmüştür (Şekil 3.36). Kazı başkanlığı görüşünde cazibe sistemi projesi alternatif olarak sunulmuştur.
- 3.Derece Arkeolojik Sit Alanı Kazıları yapılmıştır.
- Konservasyon ve restorasyon çalışmaları devam etmiştir.

Şekil 3.36 Kaçak kanalizasyon bacası ile tahrip olan lahit (Özyiğit, 2016)

3.3.2 Foça’da Tespit ve Tescil Süreci

1960’lı yıllara kadar el değmeyen Foça kentinde kültür varlıklarının korunmasına yönelik ilk adım 1976’da “Sit Tespit ve Genel Plan Kararları”nın öncülüğünde 12.02.1977 tarih A-384 sayılı kararla Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK) tarafından ortaya konmuştur. Bu kararla, korumaya alınan alanların yanında 18. ve 19. yüzyıl Osmanlı sivil mimarlık örnekleri de tescil edilmiştir. Tescil işlemleri 204 adet yapıyı kapsamakta olup bu yapılardan 5 adedi anıtsal, 199 adedi çevresel statüsü ile tescillenmiştir (Kabaoğlu ve diğer., 1993). Bu karardan sonra uzun süre tescilli yapıların sayısında yalnızca düşüş olmuştur. GEEAYK’ın A-384 sayılı kararı aynı zamanda İngiliz Burnu’ndan Kale Burnu’na kadar uzanan alanları arkeolojik, kentsel ve doğal sit alanı statülerinde tescillemiş, Arkeolojik sit alanlarını ise 1,2,3 olarak derecelendirmiştir.

GEEAYK, 09.05.1980 yılında 2183 sayılı karar ile sit alanlarının sınırlarını revize etmiş ve iki kademeli bir arkeolojik sit alanı kararı getirmiştir. Bu kararla yarımada yamaçlara kadar 1.Derece arkeolojik sit alanı ilan edilmiş ve Şeytan Hamamı da 1.Derece arkeolojik Sit Alanı olarak belirlenmiştir. 2.Derece Sit Alanı olarak tanımlı alanlarda da Müze denetimli yapılaşma olabileceği belirlenmiştir (Kabaoğlu ve diğer., 1993).

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nu takiben dönemin politikası gereği yapılaşma baskısına yenik düşen sit alanlarındaki daralma Foça kentini de etkilemiştir. 20.10.1984 yılında 464 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından sit sınırları yeniden revize edilmiştir. Zaten yetersiz olan 1.Derece Arkeolojik Sit Alanı sınırlarını daha da küçülterek (yarımada kıstak bölümü ve doğusundaki alanlar) yapılanmaya izin veren 3.Derece Arkeolojik sit alanı ortaya çıkarmıştır. Bu durumun sonucu olarak konutların temel kazısında pek çok eser tahribata uğramış ve bir “kültür katliamı” yaşanmış, 1977 yılında tescillenen Osmanlı dönemi sivil mimari eserlerinden çoğu (65 adet) tescilden düşürülmüş ve yerlerine günümüz yapıları konmuştur. Özyiğit’e göre M.Ö 546 yılında Phokaia’yı ele geçiren Pers Kralı Harpogos bile kente bu kadar zarar verememiştir (Özyiğit, 1992). Sonuç

olarak, 1977 yılında tescillenen yapılardan 44 adedi müdahale görmemiş, 135 adedi ise müdahale görmüş ve bu 135 yapıdan 31 adedinin yıkılıp yeniden yapıldığı tespit edilmiştir (Kabaoğlu ve diğer., 1993). Foça'nın 19.yüzyıl sembollerinden olan ve tarihsel belge niteliği taşıyan ancak kurumlar tarafından envanterlemesi yapılmayan ve sahip çıkılmayan tuz depolarının (Şekil 3.37) da 1982 yılından önce yıkıldığı bilinmektedir (Karatosun, 2003 ve 2008)

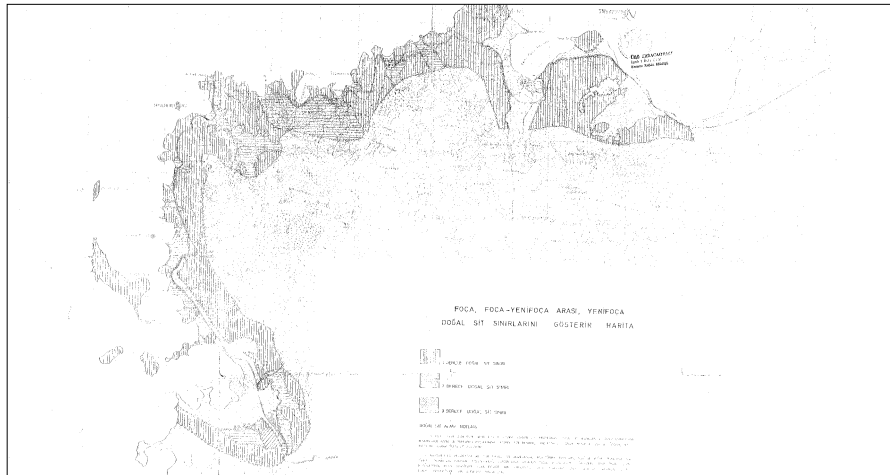
Şekil 3.37 18.yüzyıl tuz depolarının görünümü (Yiakoumis, 2008)

1980'li yılların yapılaşma baskısı ve hızı ile kooperatifleşme süreci sebebiyle Foça'da öngörülemez bir hızlı yapılaşma süreci başlamıştır. Bu sürecin sonucu olarak 1988 yılında Foça ilçe merkezi ile kıyı kesimine yönelik 1/25.000 ölçekli çevre düzeni planı ile 1/5.000 ölçekli ve 1/1.000 ölçekli koruma amaçlı imar planı çalışmaları hazırlanmış ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'na 26.05.1988

tarikh 327 sayılı karar ile onaylanmıştır (Kabaoğlu ve diğer., 1993). Söz konusu imar planında 2.Derece Sit Alanları kaldırılmıştır.

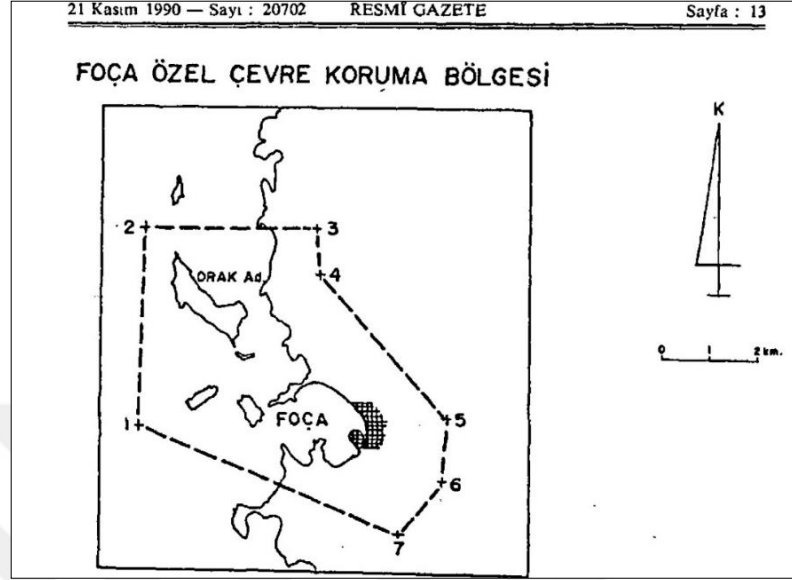
1988 planlarındaki gelişme alanlarında sıklıkla arkeolojik buluntulara rastlanması ve 3.Derece Arkeolojik Sit Alanlarında Müze'nin karşılaştığı sorunların çözölmesi, Phokaia kazılarında elde edilen bilgilerin de yeniden değerlendirilmesi adına sit alanlarında yeniden irdeleme yapılması gereği duyulmuştur. İzmir 1 Nolu Költer ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 04.01.1991 tarih 2560 sayılı karar ile yeni sit alanları belirlenmiştir (Kabaoğlu ve diğer., 1993). Bu karala, 3.Derece Arkeolojik Sit Alanlarında eklemeler yapılmıştır. Ayrıca hükümet konağı inşaattı sırasında elde edilen buluntular sonucu halkın baskısıyla bu bölge ile Osmanlı Mezarlığı ve çevresinde 1.Derece Arkeolojik Sit Alanı kararı verilmiştir.

2560 sayılı karar (şekil 3.38) ile belirlenen sit alanlarının kazı ve sondaj bulguları ile çeliştiği ortadadır. Bu durumun sonucu olarak İzmir Müze müdürlüğü uzmanlarınca sit alanlarına dair yeni bir öneri getirmiştir. Öneriye göre 1988 yılı imar planlarında gelişme alanı olarak gösterilen bölge 1.Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak gösterilmiş, İncir ve Orak adalarının da 1.Derece Arkeolojik Sit ve 1.Derece Doğal Sit Alanı olması öngörölmüştür. Ayrıca raporda yapılaşma baskılarının önüne geçmek için takas sistemi önerilmiştir. Söz konusu rapor ve Yüksek Kurul'a yapılan başvurularla Foça kentinde yapılaşmalar durdurulmuştur.

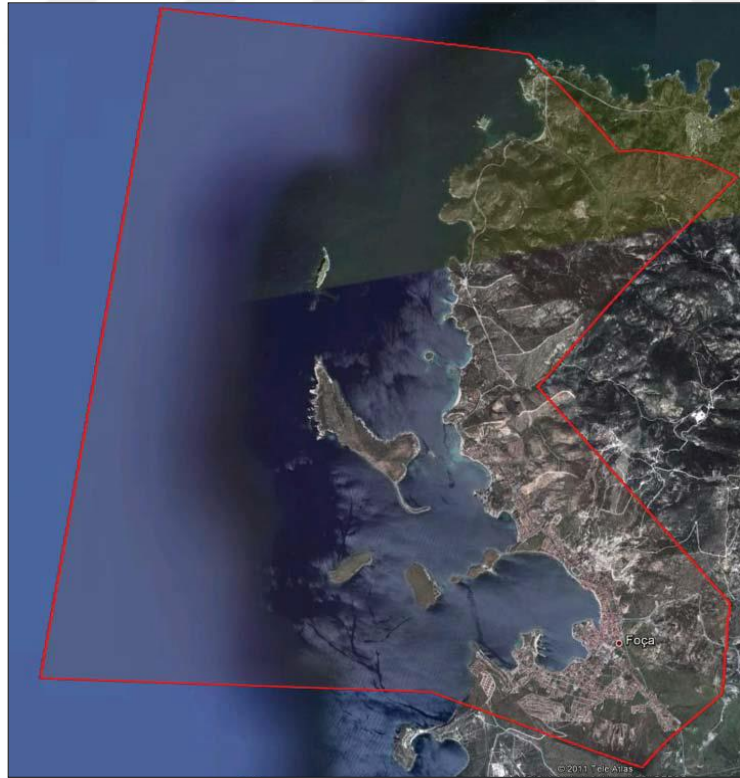

şekil 3.38 Doğal Sit Alanlarına ilişkin İzmir 1 Numaralı Költer ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 2560 sayılı kararı eki (İzmir 2 Numaralı KVKBK Arşivi, 2017)

21.11.1990 yılında Foça, Özel Çevre Koruma Bölgesi ilan edilmiş (Şekil 3.39), 21.05.2007 tarih 2007/12212 sayılı karar ile genişletilmiştir (Şekil 3.40).

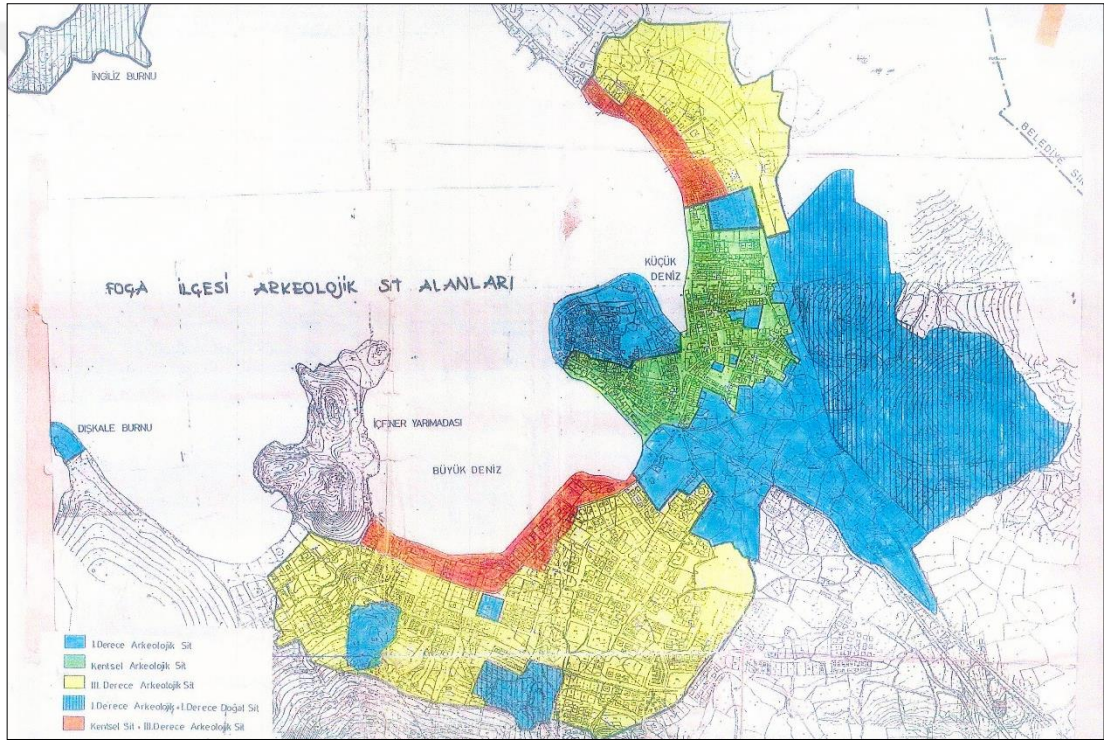

Şekil 3.39 Foça Özel Çevre Koruma Bölgesi'ne ilişkin Bakanlar Kurulu'nun 90/1117 sayılı kararı eki (Resmi Gazete, 2019)

Şekil 3.40 Foça Özel Çevre Koruma Bölgesi güncel sınırı (Google Earth, 2018'den yararlanılarak hazırlanmıştır.)

09.09.1993 tarih 4685 sayılı kararla (Şekil 3.41) İzmir 1 Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından, Foça'da sit sınırlarında yapılan revizyon ile sınırlar genişletilmiştir. Bu sınırlarda yarımada tümüyle 1.Derece Arkeolojik Sit Alanı, bu alanın doğusu ve Küçük Deniz Sahil Caddesi ile Mersinaki Caddesin arasındaki bölge Kentsel arkeolojik Sit Alanı olarak belirlenmiştir. Bu alanın doğusu da yine 1.Derece Arkeolojik Sit, Büyük Deniz ve Küçük Deniz koylarına cepheli bölgeler Kentsel Sit + Üçüncü Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak belirlenmiştir. Kentsel Sit + Üçüncü Derece Arkeolojik Sit Alanlarının yamaçlara doğru olan bölümleri ise 3.Derece Arkeolojik Sit Alanlarıdır.

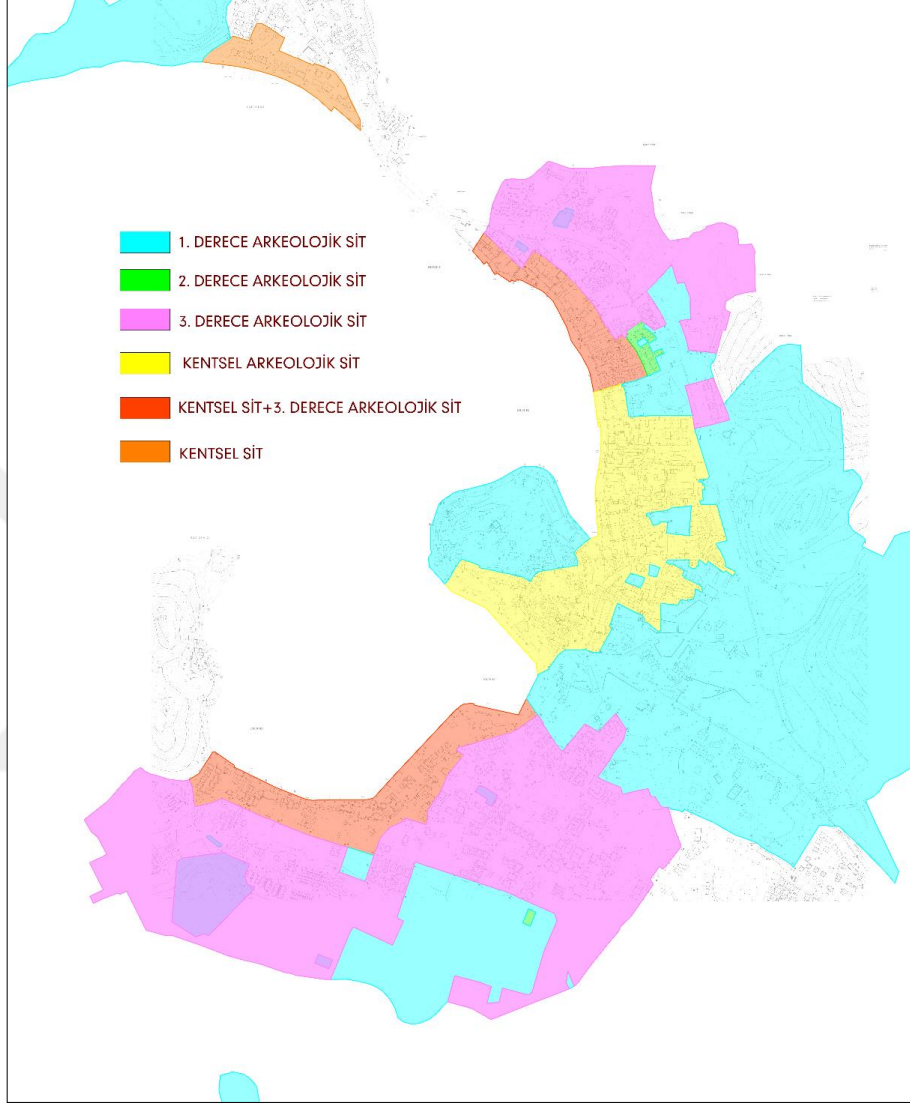

Şekil 3.41 Arkeolojik Sit Alanlarına ilişkin İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 4685 sayılı kararı eki (İzmir 2 Numaralı KVKBK Arşivi, 2017)

Sit sınırlarındaki değişikliklerden bağımsız olarak ve münferit kararlarla tesciller dışında 30.01.2001 yılında 8120 sayılı karar ile 184 adet yapı tescillenmiştir.

Foça sit alanları, İzmir 2 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 08.03.2017 tarih 7844 sayılı karar ile (Şekil 3.42) revize edilmiş ve güncel

halini almıştır. Ayrıca aynı karar ile 4 adet yapı, 10.05.2017 tarih 8120 sayılı kararla da 38 adet yapının tescil işlemleri yapılmıştır.

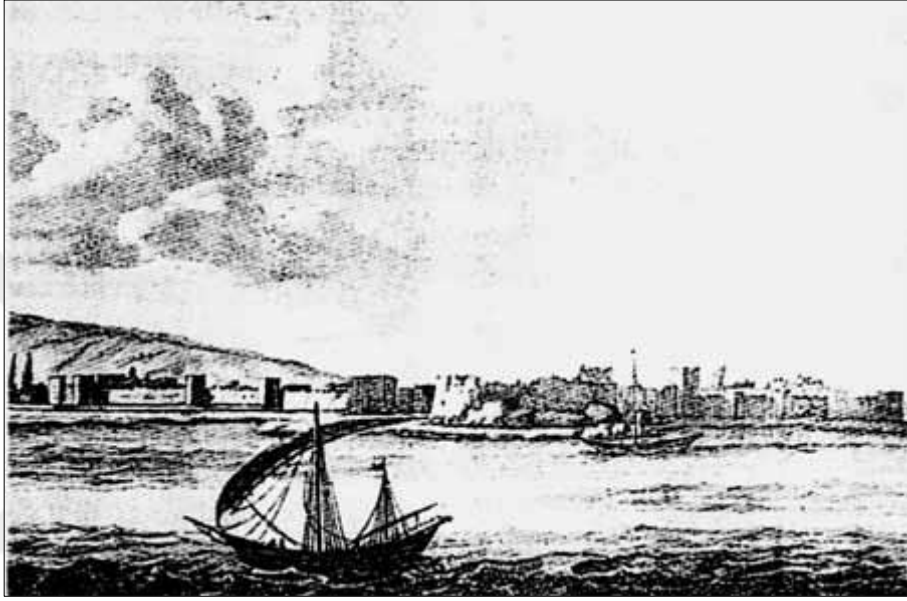

Şekil 3.42 Arkeolojik Sit Alanlarına ilişkin İzmir 2 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 7844 sayılı kararı eki (İzmir 2 Numaralı KVKBK Arşivi, 2017)

Foça'da pek çok değişikliğe uğrayan sit sınırları çok yakın bir tarihte güncellenerek son halini almış olsa da bu sınırların kentin korunmasına yetemediği açıktır. Foça kadar arsa değeri yüksek, çok katmanlı tarihsel ve kentsel dokunun bir arada bulunduğu yerleşmelerde, yapılaşma faaliyetleri ile koruma koşullarının ortak noktasını bulmak, bunu envanterleme çalışmaları ve imar planları eli ile yasallaştırmak ve tarihe geçirmek son derece önemlidir.

3.3.3 Foça'da Haritalama ve Planlama Süreci

Foça kentinde 1977 yılında ortaya konan koruma ve planlama çalışmalarına kadarki sürede en eski örnekler gravürler ve kent haritaları olarak karşımıza çıkmaktadır. 1623-1683 yıllarında yaşamış olan Hollandalı Corneille Le Brun'un Foça gravürleri en bilinenlerdendir (Şekil 3.43 ve Şekil 3.44).

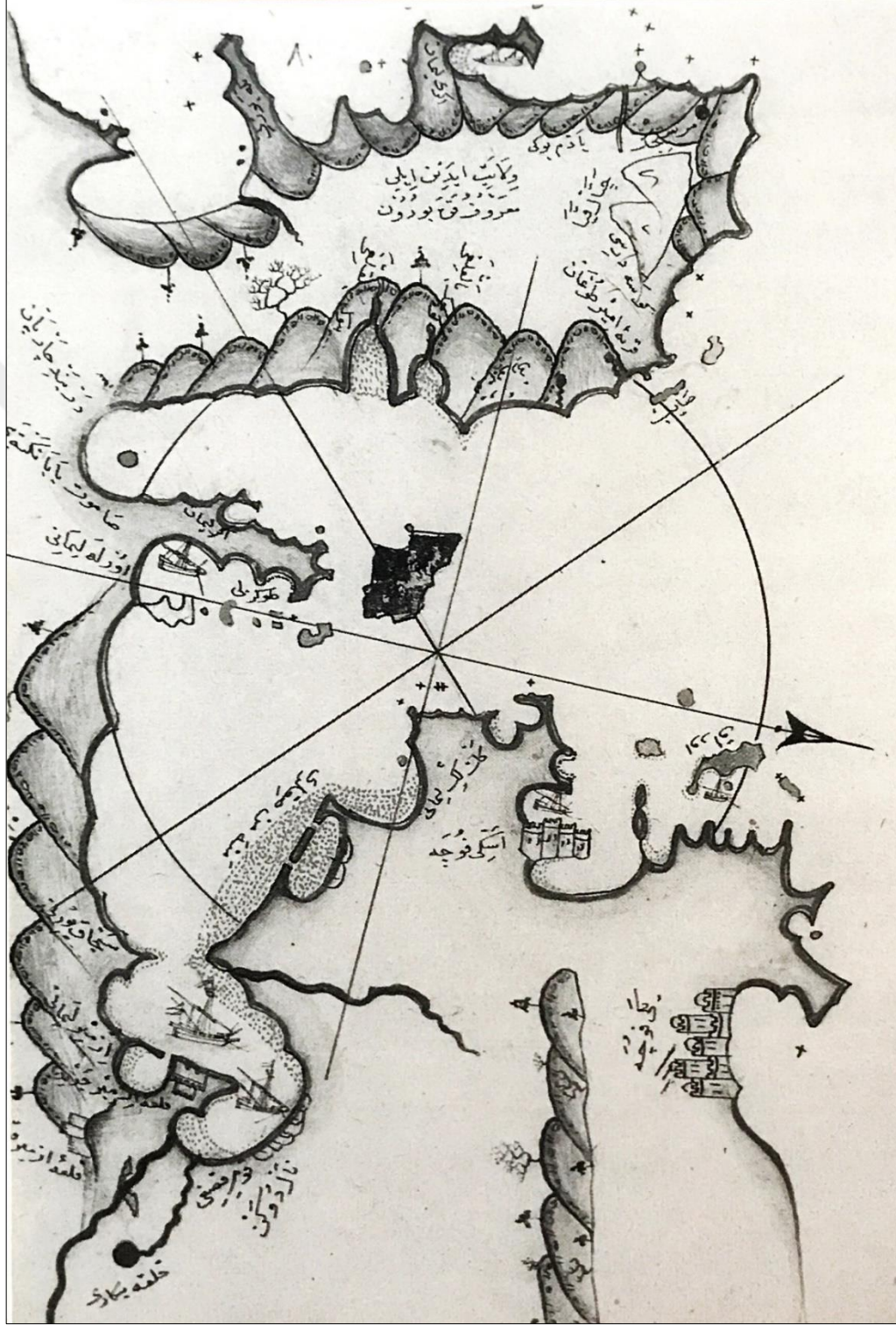

Şekil 3.43 Le Brun'un Foça denizinden çizilen gravürü (Özyiğit, 2011)

Şekil 3.44 Le Brun'un Foça tepesinden çizilen gravürü (Özyiğit, 2011)

Kente ilişkin ilk haritalama çalışmasının 1500'lü yıllarda Piri Reis tarafından çizildiği bilinmektedir (Şekil 3.45).

Şekil 3.45 Piri Reis, Kitab-ı Bahariye, İzmir Limanı, Eski Foça, Yeni Foça ve Karaburun Yarımadası (Başgelen, 2016)

1700'lü yıllarda Cellarius tarafından çizilen Antik Dönem Anadolu Haritası (Şekil 3.46), coğrafyayı ve temel bölge ve şehirleri göstermesi bakımından önemli olup, bu haritada Foça da yer almaktadır (Başgelen, 2016).

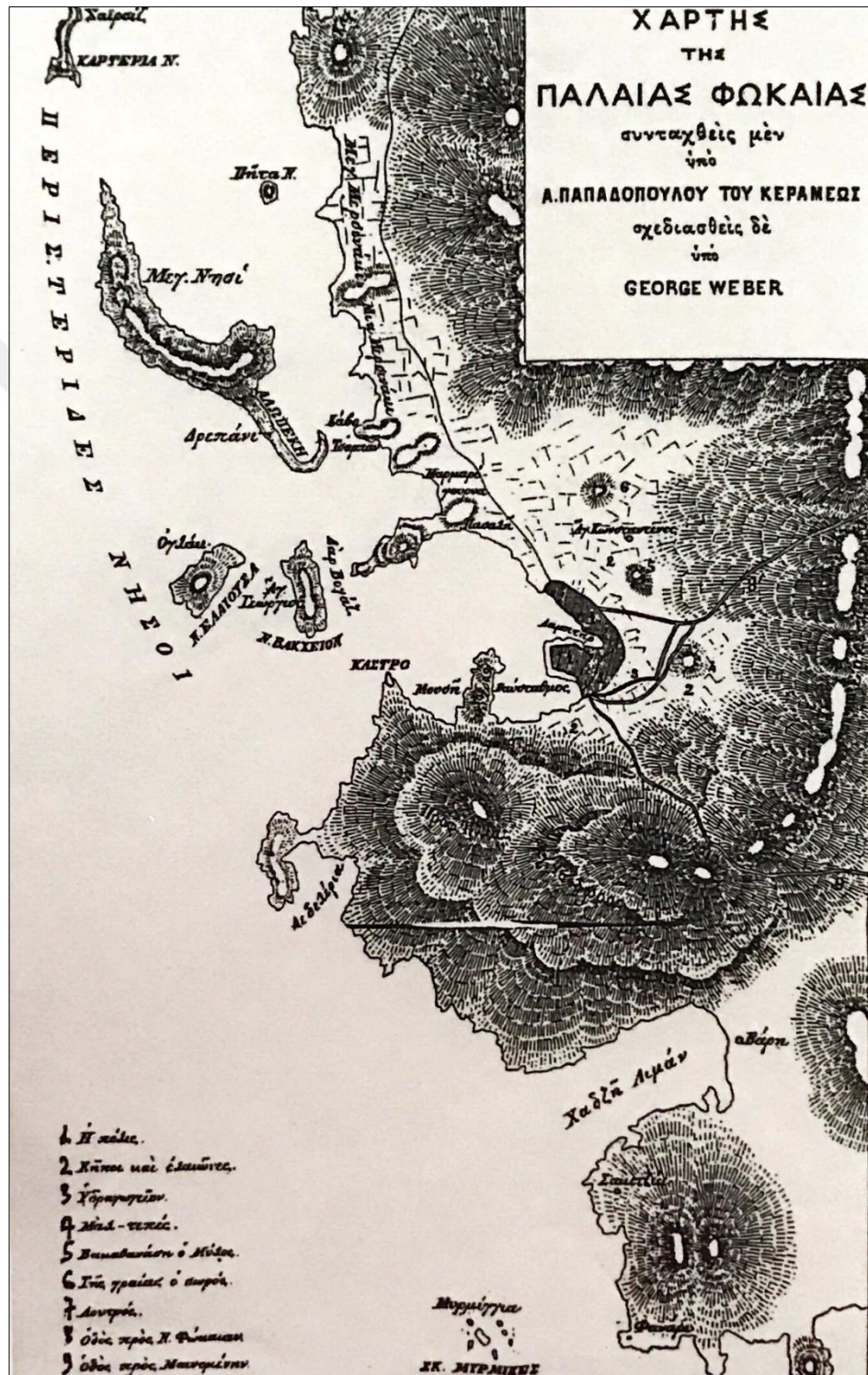
Şekil 3.46 Antik dönem Anadolu haritası (Başgelen, 2016)

1822 yılında ise Choiseul-Gouffier tarafından ele alınan Antik Batı Anadolu Haritasında (Şekil 3.47) Foça yerleşimi yer almaktadır.

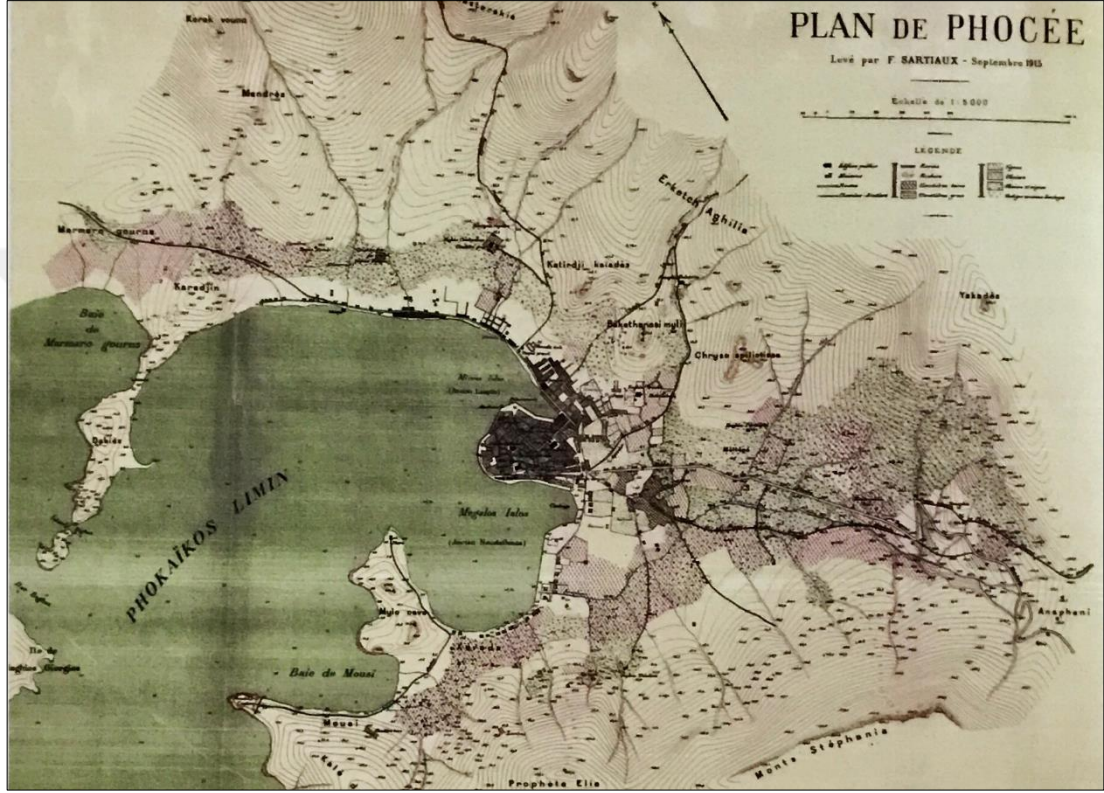
Şekil 3.47 Antik Batı Anadolu haritası (Başgelen, 2016)

Foça'ya ilişkin bir diğer erken tarihli harita 1879 yılına ait olan ve George Weber tarafından çizilmiş, yerleşim alanını da gösteren ve önemli noktaların işaretlendiği haritadır (Şekil 3.48).

Şekil 3.48 G.Weber'in 1879 tarihli haritası (Yiakoumis, 2008)

1913 yılında Foça'ya gelen Felix Sartiaux 20 km²'lik alanı incelemiş ve ardından topografik haritasını, sonrasında ise 1/5.000 ölçekli (Şekil 3.49) ve 1/2.500 ölçekli (Şekil 3.50) olacak şekilde iki şehir planı çizmiştir. 1/2.500 ölçekli kent haritasında Osmanlı döneminin organik yerleşiminin yarımada, kuzeyinde ise ızgara plan sistemi olduğu göze çarpmaktadır.

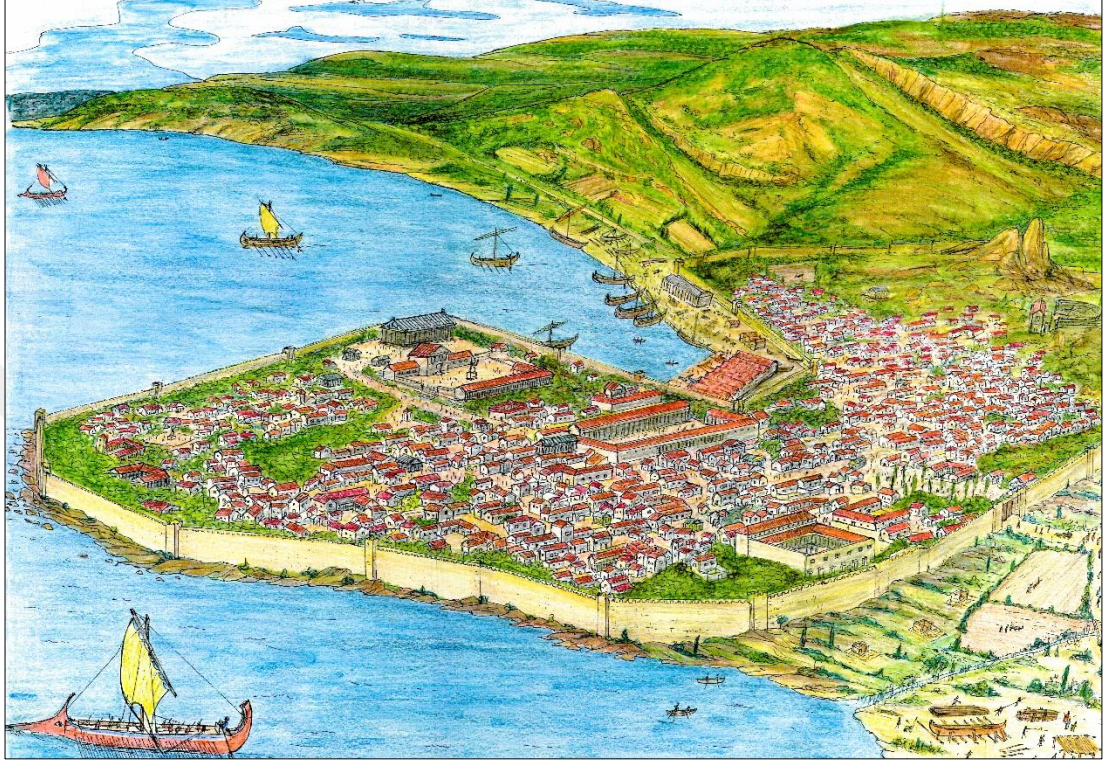

Şekil 3.49 F.Sartiaux'un topografik harita çizimi (Yiakoumis, 2008)

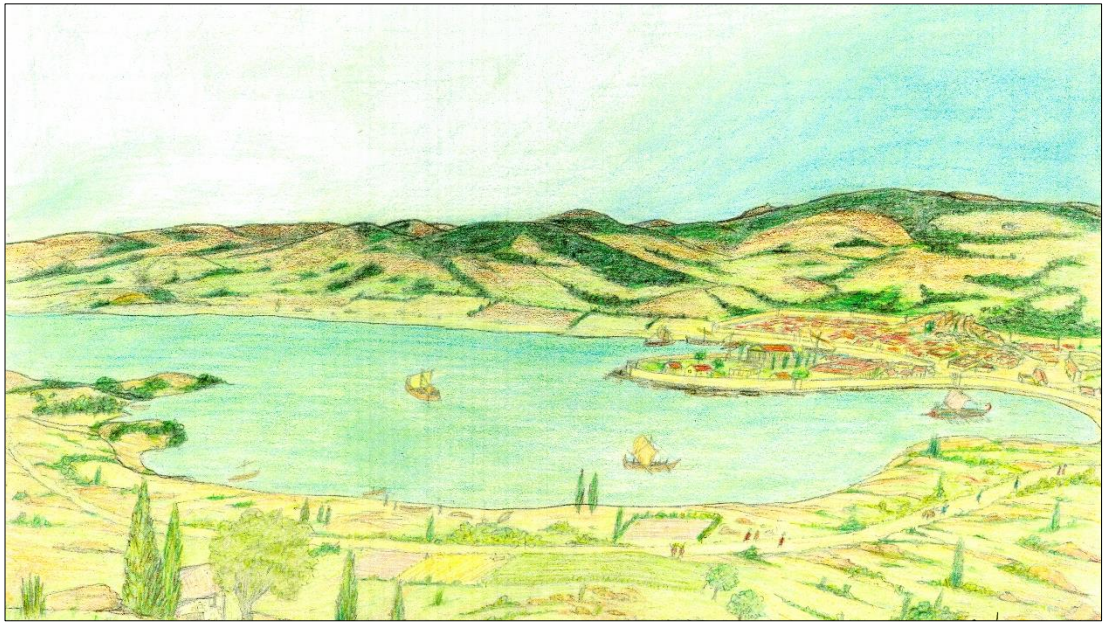

Şekil 3.50 F.Sartiaux'un 1/2.500 ölçekli kent haritasında yerleşim alanı (Yiakoumis, 2008)

Haritalama çalışmalarının bir örneği de 2012 ve 2013 yıllarında taslak olarak hazırlanan ve doğruluğu kanıtlanmayan, Foça Tarih Merkezinde yer alan antik döneme ilişkin çizimlerdir. (Şekil 3.51 ve Şekil 3.52).

Şekil 3.51 Eski Foça antik kent çizim taslağı-1 (Foça Tarih Merkezi, 2017)

Şekil 3.52 Eski Foça antik kent çizim taslağı-2 (Foça Tarih Merkezi, 2017)

1977-1980 Yılları Arası Plan Çalışması ve 1980 yılı Planları

Foça'nın ilk koruma konusunu içeren imar planı 1977-1980 yılları arasında İller Bankası, Kültür Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile İzmir Nazım Planlama Bürosu iş birliği ile yapılmıştır. 1978 yılında 1/25.000 ölçekli Foça-Yenifoça Kıyı Kesimi Nazım İmar Planı ve 1/5.000 ölçekli Foça İmar Planı taslağı hazırlanmış ancak sonrasında sit tescil süreçleri başlamıştır. Hazırlanan taslak planda,

- Kesin yapılaşma yasağı olan alanlar,
- Yapılaşması ifraz koşuluna bağlı alanlar,
- Turizme koşullu olarak açılacak alanlar,
- Koşullu olarak yapılaşmaya izin verilen alanlar,
- Gelişme alanı olarak kullanılması uygun alanlar belirlenmiştir (Kabaoğlu ve diğer., 1993).

1977 yılından 1980 yılı planı onayına kadar sit alanı içinde yer alan tescilli yapıların bir kısmı sahiplerince yıktırılmış ve sit alanları ilan edilene kadar bu yıkım sürmüştür.

1988 Revizyon İmar Planı

Foça'da kentsel gelişme alanları öngörünün üzerinde gelen nüfus ile yetersiz hale gelmiş ve 1980 yılı planı işlemez olmuştur. Bu sebeple, 1983 yılında 1/25.000 ölçekli Foça-Yenifoça Kıyı Kesimi Nazım İmar Planı'nda, 1984 yılında da 1/5.000 ölçekli Foça İmar Planı'nda sit sınırları ve nitelikleri değiştirilmiştir. 1988 yılında bu değişiklikler ve talepler doğrultusunda Revizyon İmar Planı onaylanmıştır (Kabaoğlu ve diğer., 1993). Plan kararları ile,

- Sosyal konut alanları amaçlı gelişme konut alanları belirlenmiş,
- Yeni turizm alanları oluşturulmuş
- Konaklama ve günübirlik kullanıma yönelik yeni alanlar oluşturulmuş,
- 1980 planında 144 hektar olan kentsel kullanım alanı 288 hektara çıkarılmış,
- Kentsel Sit Alanında kat yüksekliği 6,50metreden 9,50 metreye çıkarılmış,

- Kent girişinde garaj ve sanayi alanı belirlenmiş,
- Gelişme konut alanlarında yoğunluklar yeniden düzenlenmiş,
- 8.000 kişi olan kent nüfusu planlarda 20.000 kişi olarak öngörülmüştür.

1988 yılı Revizyon İmar Planı kararlarının, kentin tahribatına imar planları eliyle sebep olduğu söylenebilmektedir.

1991 Yılı Revizyon İmar Planı

Foça Özel Çevre Koruma Bölgesi ilanından sonra kısa sürede 1988 yılı Revizyon Planında mevzii değişiklikler yapılmış ve plan nüfusu 30.000 kişiye çıkarılmıştır. Bu sebeple, Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı, kentsel gelişmeyi doğal ve tarihi çevreye saygılı şekilde gerçekleştirmek amacıyla imar planlarını yeniden ele almıştır (Kabaoğlu ve diğer., 1993). Bu dönemdeki kurul kararlarının sit alanlarında yeni yapılanmayı engelleyici bir koşulu bulunmadığı bilinmektedir. Söz konusu planın hedefleri,

- Doğal sınırların ve yapının korunması,
- Kentsel ve arkeolojik değerlerin sürekliliğinin sağlanması,
- Konut gelişiminin kent silueti ve arazi yapısı ile ilişkilendirilmesi,
- İkincil konut yapılaşmasının sınırlandırılması,
- Turizm kullanımlarının dengesinin kurulmasıdır.

1993-1994 Yılları Arası Plan Çalışması

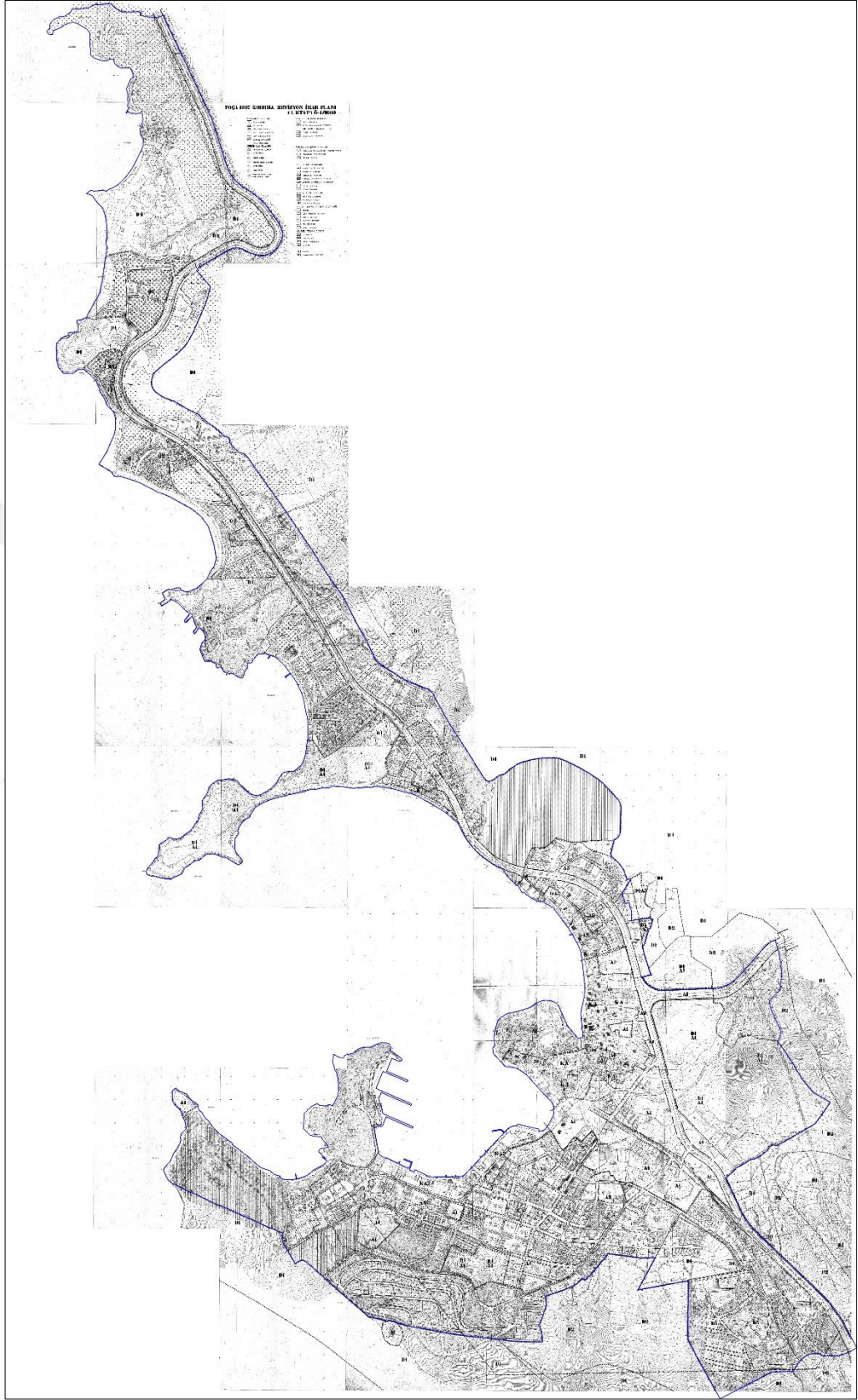
1993 yılında genişletilen sit sınırları sonrası 1994 yılında Geçiş Dönemi Yapılaşma Koşulları ve Şartları belirlenmiş, İzmir 1 Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Müdürlüğü'nce 12.03.1994 tarihinde uygun bulunmuştur.

1997 Yılı I.Etap Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı

Foça I. Etap 1/5.000 Ölçekli Koruma Revizyon İmar Planı (Şekil 3.53) ile Foça I. Etap 1/1.000 Ölçekli Koruma Revizyon İmar Planı (Şekil 3.54), İzmir 1 Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 25.12.1997 tarih, 6982 sayılı kararı ile Çevre Bakanlığı, Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı'na 20.05.1998 tarihinde onaylanmıştır. Söz konusu planın plan uygulama hükümlerinde sit alanları tanımlanmış, engelli bireyler için özel şartlar konmuş ve mimari yapılaşma koşulları her bir alan özelinde belirlenmiştir.

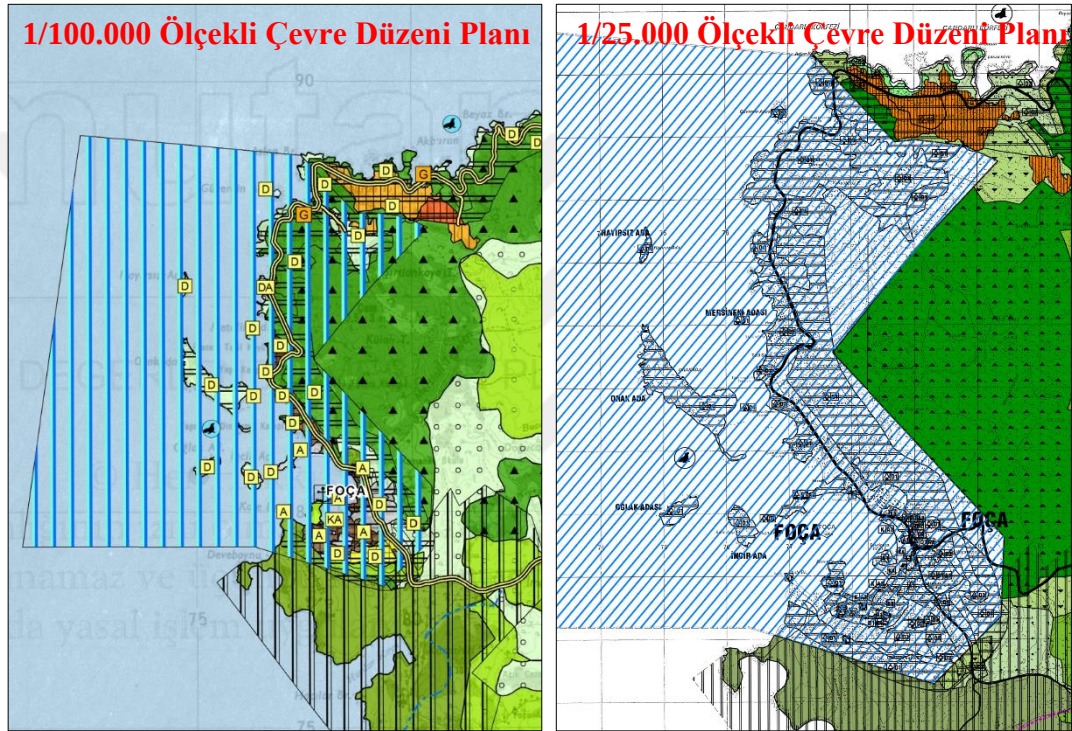
Şekil 3.53 Foça I. Etap 1/5.000 Ölçekli Koruma Revizyon İmar Planı (Foça Belediyesi'nden elde edilen plan paftaları dijital ortamda birleştirilmiş ve Plan Onama Sınırı mavi çizgi ile gösterilmiştir.)

Şekil 3.54 Foça I. Etap 1/1.000 Ölçekli Koruma Revizyon İmar Planı (Foça Belediyesi'nden elde edilen plan paftaları dijital ortamda birleştirilmiş ve Plan Onama Sınırı mavi çizgi ile gösterilmiştir.)

Üst Ölçekli Planlar

Eski Foça, İzmir-Manisa Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı K17 paftasında, İzmir Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 12.09.2012 tarih, 05/843 sayılı kararıyla onaylanan, 1/25.000 ölçekli İzmir Büyükşehir Bütünü Çevre Düzeni Planı'nda ise tümüyle Özel Çevre Koruma Bölgesi olarak tanımlanmaktadır (Şekil 3.55).

Şekil 3.55 İzmir-Manisa Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı ve 1/25.000 ölçekli İzmir Büyükşehir Bütünü Çevre Düzeni Planı'nda Foça kenti

Eski Foça imar planları çalışmaları, yıllar içinde sit sınırları değişiklikleriyle birlikte değişmiş, zaman zaman talebe yönelik uygulamalarla tahribata uğramıştır. Günümüzde de alana ilişkin koruma amaçlı imar planı çalışmaları devam etmektedir. Ancak her dönemde alanın çok katmanlı yapısından dolayı günümüz koşullarında ve yasal yönetsel çerçevesinde her bir müdahalede değişme ihtimali bulunan sit sınırları ile hiçbir zaman kesinleşmiş bir imar planına sahip olmayacağı, her zaman değişikliğe uğrayacağı aşikârdır. Bu sebeple alanın çok katmanlı yapısının iyice anlaşılması, envanterlenmesi ve planlama sürecine dahil edilmesi gerekmektedir.

BÖLÜM DÖRT

ESKİ FOÇA'NIN ÇOK KATMANLI DOKUSUNUN SOSYAL VE MEKANSAL BOYUTUNUN İNCELENMESİ

4.1 Eski Foça'nın Mekânsal Boyutunun İncelenmesi

Eski Foça kentinin geçmişten günümüze kadar ev sahipliği yaptığı ve şimdiye kadar bilinen tüm uygarlıklara ilişkin tarihsel bilgileri aktarılmış, bilgilerin bulunması ve tanımlanması ile koruma konusundaki gelişimleri kazı, tespit-tescil ve haritalama ve planlama süreçleri bağlamında irdelenmiştir.

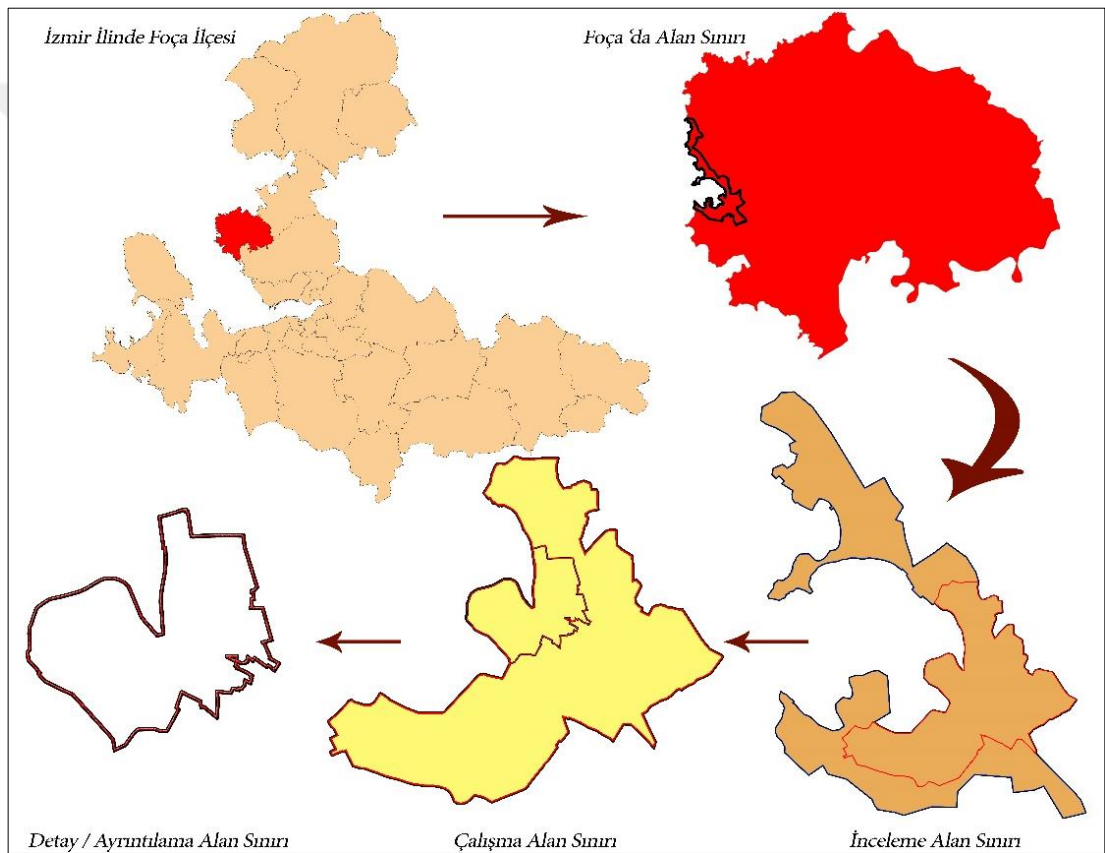
Eski Foça, tarihini günümüz kentinde saklamış ve bugüne taşımıştır. Bu aşamada, elde edilen ve derlenen bilgilerin, analiz, sentez çalışmalarının yapılması ve mekana yansımalarının irdelenmesi yerinde olacaktır.

Eski Foça'nın yüzyıllar boyunca özenle sakladığı ve biriktirdiği değerlerin mekânsal yansımalarının okunması ve irdelenmesi amacıyla kentte var olan değerlerin yoğunlukları kapsamında çalışmanın sınırları belirlenmiştir. Bu kapsamda Eski Foça kentinin mekânsal yapısı, İnceleme Alanı, Çalışma Alanı ve Ayrıştırılma Alanı olmak üzere üç sınır bağlamında incelenmeye çalışılmıştır. Söz konusu incelemede belirlenen alanlar yüzölçümlerine göre büyükten küçüğe sıralandığında;

- İnceleme Alanı en üst ölçekteki sınır olup, Planlama Süreci bölümünde anlatılan mevcut imar planı ile mevcut kentsel yerleşim alanı sınırlarına dayanmakta ve yaklaşık 413,73 ha büyüklüğündedir.
- Çalışma Alanı orta ölçekteki sınır olup, arkeolojik kazı alanları ve buluntu yoğun alanların çıkışmasıyla birlikte belirlenmiş, 1.Derece Arkeolojik Sit Alanı, 2.Derece Arkeolojik Sit Alanı, 3.Derece Arkeolojik Sit Alanı, Kentsel + Arkeolojik Sit Alanı ve Kentsel + 3.Derece Arkeolojik Sit Alanı sınırlarını kapsamakta ve yaklaşık 172,8 ha büyüklüğündedir.

- Ayrıntılama Alanı en alt ölçekteki sınır olup Kentsel + Arkeolojik Sit Alanı sınırları ile yarımadaı alan 1.Derece Arkeolojik Sit Alanı sınırlarına dayanan, en yoğun koruma alanı olarak ifade edilebilen ve yaklaşık 24,67 ha büyüklüğündeki alandır.

Yukarıda anlatılan tez kapsamında incelenen sınırların İzmir İli ve Foça ilçesi ile olan bağlantıları ve kendi aralarındaki hiyerarşisini anlatan şematik yapı Şekil 4.1’de yer almaktadır.

Şekil 4.1 Çalışma alanı seçimini gösterir şema

İnceleme Alanı Sınırı planlamaya ve yerleşime konu en geniş sınırları kapsamakta olup bu bölgede, bölgenin koruma statüsü incelenmiş, mevcut arazi kullanım durumu çalışmaları yapılmış ve her bir kazı dönemi için kazı sonuçları raporlarından edinilen verilerin mekânsal dökümü yapılmaya çalışılmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda, *kentsel kullanımların çeşitliliği, kazı bulgularının yoğunluğu ve kentsel, arkeolojik ve*

kentsel arkeolojik sit statülerinin bulunma durumu göz önüne alınarak Çalışma Alanı Sınırı olarak adlandırılan bölge belirlenmiştir.

Çalışma Alanı Sınırında yapılan incelemelerde, yoğun arkeolojik buluntular ve günümüz kentindeki kullanım çeşitliliği ve doluluk durumu ile arkeolojik, kentsel ve kentsel arkeolojik koruma statüsü kapsamında bölge, arkeolojik durum ve halihazır duruma ilişkin veriler kapsamında ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler sonucu *günümüz özgün kentsel-mimari dokusunun da anlaşılabilmesi* amacıyla elde özgün kentsel dokunun yoğunlaştığı bölge Ayrıntılama Alanı Sınırı belirlenmiştir.

Ayrıntılama Alanı Sınırı en yoğun bulgu alanı olup, bu alanda bölgenin halihazır durumdaki geleneksel kent dokusunun saptanması ve bunun arkeolojik katmanlar ile ilişkisinin kurulabilmesi amacıyla detaylı çalışmalar yapılmıştır. (Şekil 4.2).

Şekil 4.2 Alan sınırlarının konumu (Google Earth, 2018'den yararlanılarak hazırlanmıştır.)

4.1.1 İnceleme Alanı Sınırı

İnceleme alanı sınırı olarak belirlenen bölge; Eski Foça kentinin kentsel yerleşik dokusunu içine almaktadır. Bu yerleşik doku aynı zamanda, yürürlükte olan ve Mülga İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 25.12.1997 tarih 6982 sayılı kararı ile uygun bulunarak 20.05.1998 tarihinde Çevre Bakanlığı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı tarafından onaylanan Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı ve Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı sınırlarını (Şekil 4.3) kapsamaktadır. İnceleme Alanı sınırı (Şekil 4.3) imar planı sınırlarına hemen hemen oturmaktadır.

Şekil 4.3 Foça Özel Çevre Koruma Bölgesi sınırı ve yürürlükteki nazım ve uygulama koruma amaçlı imar planı sınırlarının Foça ilçesi sınırlarını kapsayan uydu fotoğrafı üzerindeki konumu (Koruma Amaçlı Nazım ve Uygulama İmar Planı sınırları ile Özel Çevre Koruma Bölgesi sınırlarının sayısallaştırılarak çakıştırılması ile Google Earth, 2018'den yararlanılarak hazırlanmıştır.)

Şekil 4.4 İnceleme alanı sınırının konumu (Google Earth, 2018'den yararlanılarak hazırlanmıştır.)

Alanın koruma statüsü

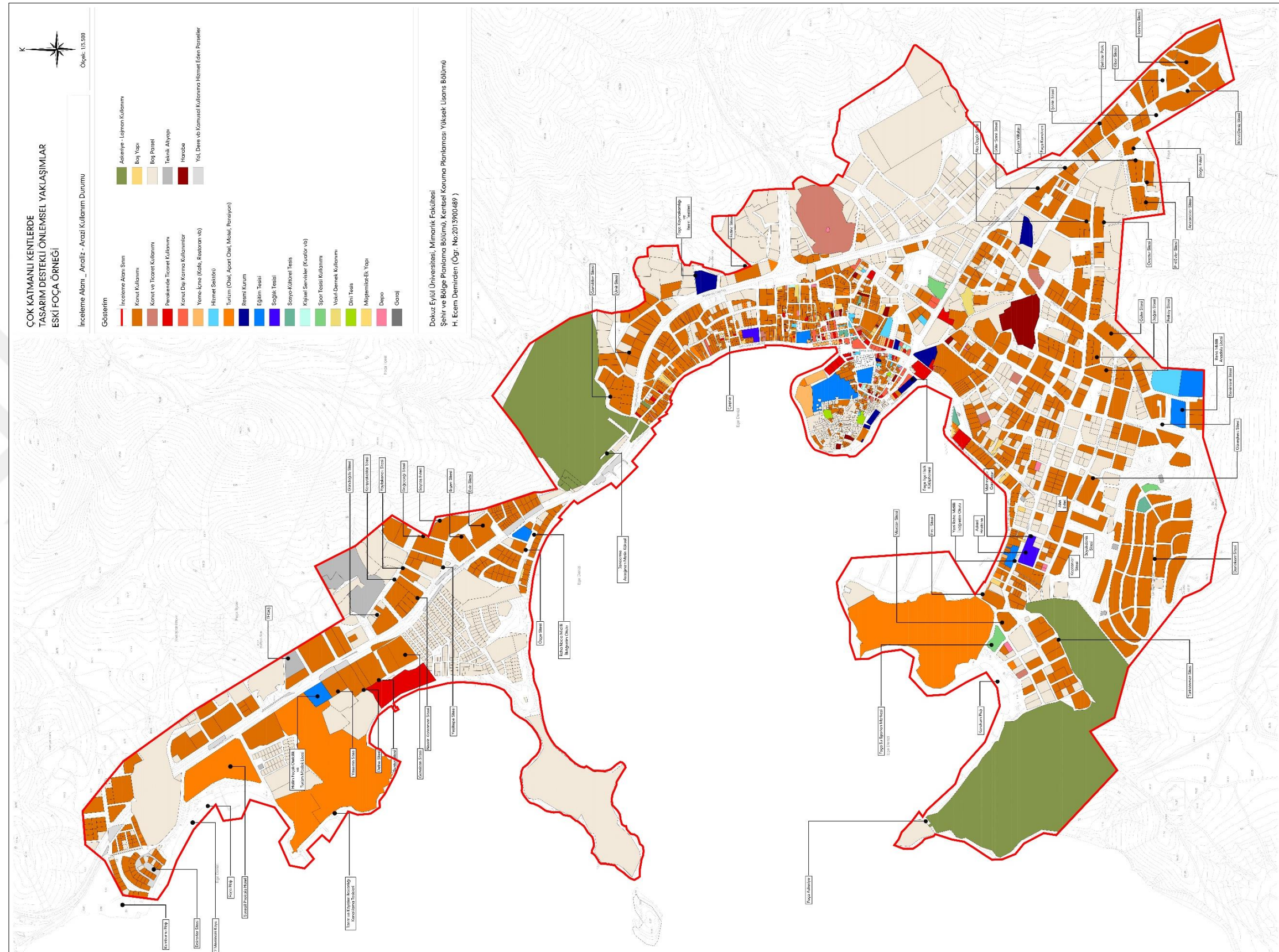
Foça ilçesi hemen hemen tüm sit derecelerinde ve türlerinde koruma alanlarına sahiptir. Bu bağlamda İnceleme sınırı olarak belirlenen bölge de bu farklı derece ve türdeki koruma statülerinin en fazla çakıştığı ve çeşitlendiği alandır.

Mevcut arazi kullanım durumu

İnceleme alanı sınırlarında bölgenin mevcut fonksiyon dağılımının incelenmesi ve eğilimlerinin tespit edilebilmesi adına arazi kullanım çalışmaları yapılmıştır. Söz konusu çalışmalar, parsel detayında zemin kat kullanım türlerinin incelenmesiyle oluşturulmuş olup, aynı zamanda bölgenin yapılaşmışlık durumunu da göz önüne sermektedir. Çalışmada, bölgenin odak noktaları sayılabilecek alanlar, dini tesis alanı, spor alanı, eğitim alanı gibi sosyal donatı alanları ile ikincil konut kullanımında olan siteler belirtilmiştir. Çalışma Şekil 4.6'da yer almaktadır.

Arazi kullanım çalışması, bölgede yer alan kullanım türlerinin belirlenerek ve sınıflandırılarak halihazır harita üzerine işlenmesi ile oluşturulmuştur. Bu hususta 24 farklı kullanım türü gözlenmiştir. Bu kullanımlar, konut kullanımı, konut ve ticaret fonksiyonunun birlikte kullanımı, perakende ticaret kullanımı, konut dışı karma kullanımlar (hizmet ve ticaret, yeme-içme ve ticaret, kişisel servis ve hizmet gibi), yeme-içme kullanımı (kafe, restoran vb.), hizmet sektörü (emlakçı, oto yıkama vb.), turizm kullanımı (otel, motel, pansiyon vb.), resmi kurum, eğitim tesisi, sağlık tesisi, sosyo-kültürel tesis, kişisel servisler (kuaför vb.), spor tesisi kullanımı, vakıf-dernek kullanımı, dini tesis, müstemilat-ek yapı, depo kullanımı, garaj kullanımı, askeriye-lojman kullanımı, üzerinde yapı bulunan ancak kullanılmayan parseller (boş yapı), üzerinde hiçbir yapı bulunmayan boş parseller, teknik altyapı kullanımı (trafo, arıtma tesisi vb.), harabe ile yol, dere, park gibi kamusal kullanıma hizmet eden parseller olmak üzere gruplandırılmıştır.

Alanda yapılan arazi kullanım çalışmasında en yoğun kullanımın konut kullanımı olduğu, bunu boş parsellerin izlediği görülmektedir. Yapılaşmaların ve kullanım çeşitliliğinin kentin merkezinde arttığı, çeperde konut kullanımının yoğunlaştığı, alanın kuzey ve güneyinde turizm kullanımları dikkat çekmektedir. Ayrıca Fener Burnu'nun güneyinde ve Kentsel Sit Alanı sınırının güneyinde büyük yüzölçümlerine sahip askeri alan kullanımı bulunmaktadır. Alanda 2 adet sağlık, 8 adet eğitim tesisi, 3 adet dini tesis ve 3 adet spor tesisi yer almakta olup kent merkezinin güneyinde günümüzde kullanılmayan Osmanlı Mezarlığı bulunmaktadır.

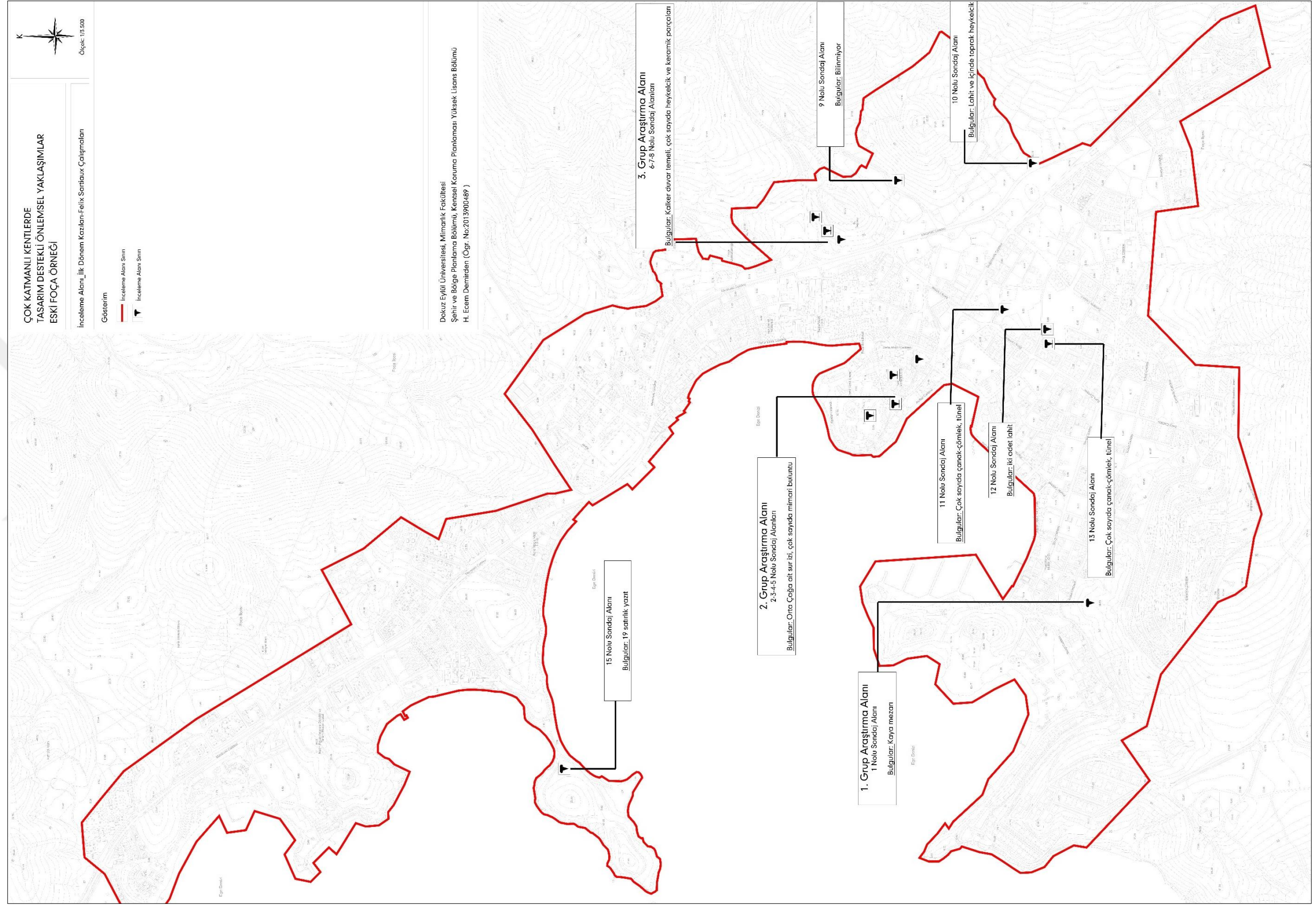
Kazı bulgularının mekansallaştırılması

Eski Foça kentinde, 1913 yılından itibaren zaman zaman aralıklı olarak zaman zaman uzun soluklu olarak devam eden ve üç döneme ayrılan kazı süreci, bu çalışmanın “3.3.1.Foça’nın Arkeolojik Kazı Süreci” bölümde ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Bu bölümde ise bu üç döneme ilişkin arkeolojik kazılarının açma ve sondaj alanları ile elde edilen bulguların/buluntuların mekansallaştırılması çalışmaları yer almaktadır.

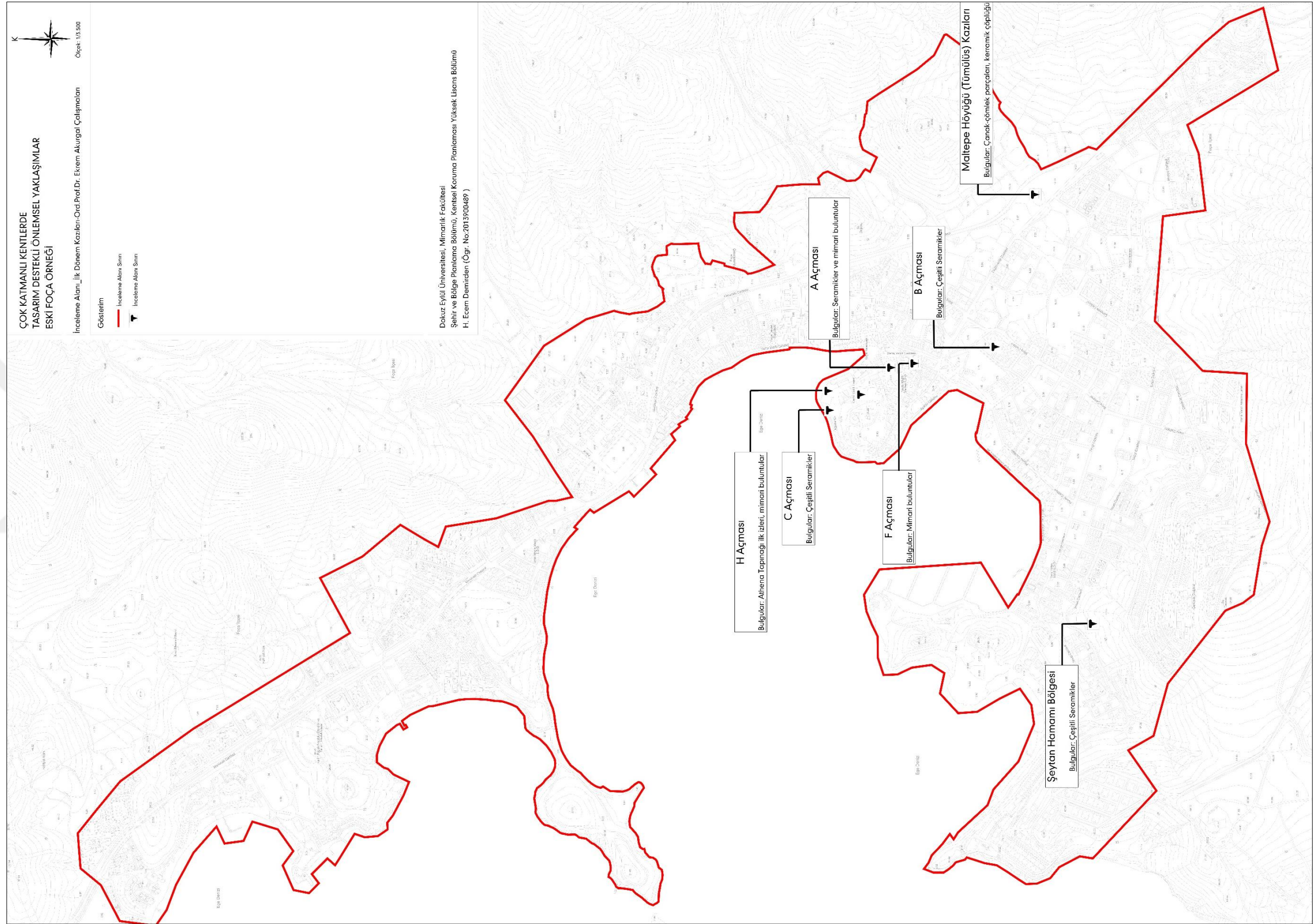
İlk olarak birinci dönem kazıları olan adlandırılan ve Fransız arkeolog Felix Sartiaux tarafından yönetilen ve 1913-1920 yılları arasında gerçekleştirilen kazıların ve 15 adet olduğu bilinen sondajların yer ve bulguları Felix Sartiaux ‘un ölümünden sonra E. Langlotz adlı bir akrabası tarafından bulunarak bilim dünyasına sunulmuştur (Özyiğit, 1991). Söz konusu haritada yer alan sondaj noktaları günümüz halihazır haritasına aktarılmıştır (Şekil 4.7).

Sonraki aşamada, ikinci dönem kazıları olarak adlandırılan ve Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal tarafından yapılan ve 1952-1974 yılları arasında gerçekleştirilen kazılarda harflerle ifade edilen açmalarda ortaya çıkarılan buluntular günümüz halihazır haritasına aktarılmıştır (Şekil 4.8).

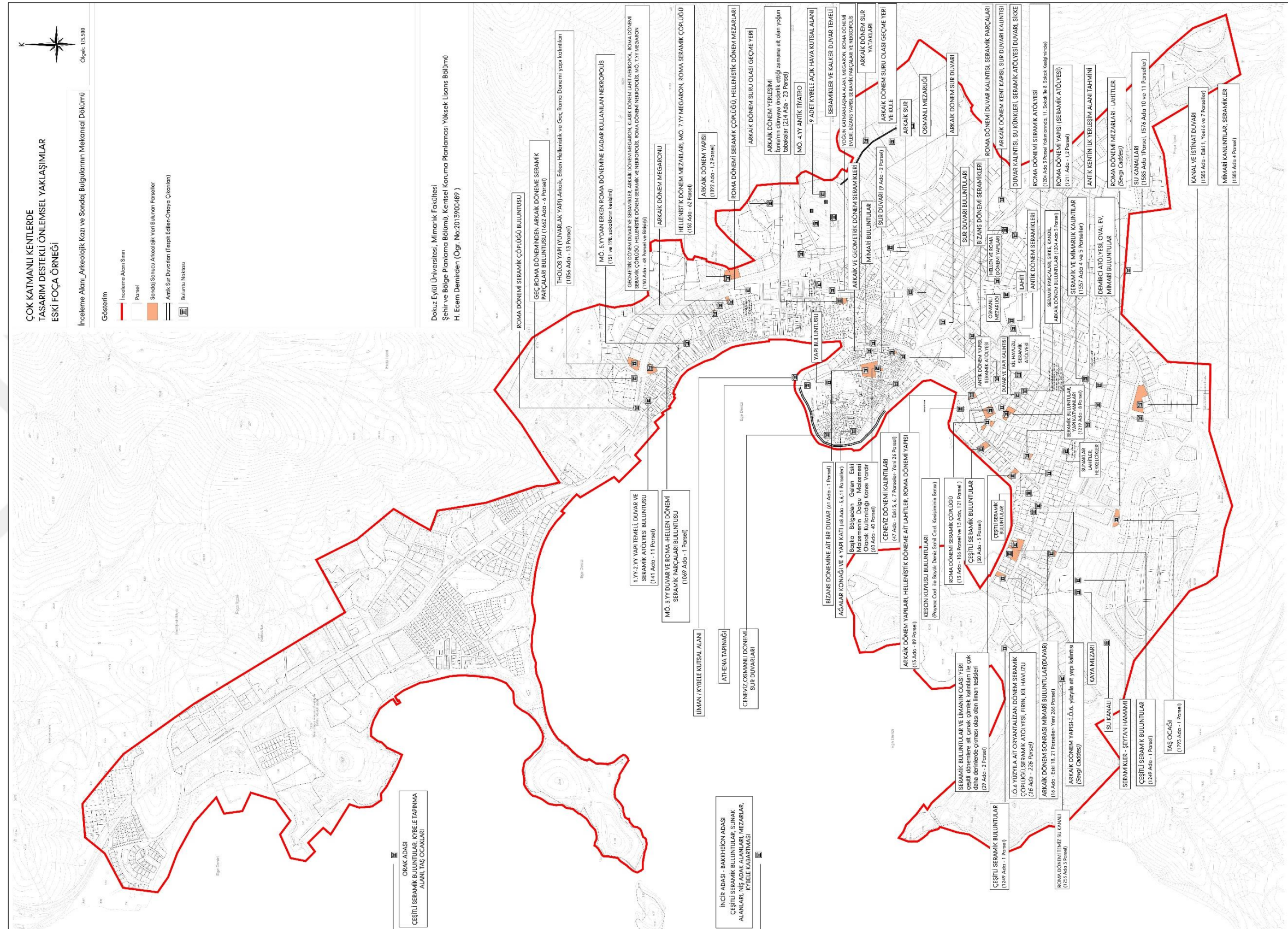
Son olarak ise, üçüncü dönem kazıları olarak adlandırılan ve 1989 yılında başlayan ve halen devam etmekte olan Prof. Dr. Ömer Özyiğit başkanlığında yapılan ve yapılmakta olan kazı çalışmalarına ilişkin detaylı bilgiler, tahminler, çıkarımlar ve buluntular mekansallaştırılarak günümüz halihazır haritasına aktarılmıştır (Şekil 4.9). Üçüncü dönem kazı sürecinin, bulgularının mekansallaştırılması ise çalışmanın sonuç ürünü niteliği taşımaktadır. Bu durumun sebebi, üçüncü dönem kazılarının en uzun soluklu kazı dönemi olmasının yanı sıra birinci dönem ve ikinci dönem kazılarındaki açma ve sondaj alanlarında da devam etmesi ve önceki dönemlerde elde edilen bulguların veya tahminlerin geliştirilmesine yönelik olmasıdır. Ayrıca bu kazı süreci sonuna edinilen bilgiler doğrultusunda Phokaia antik kentine yönelik yerleşim ve katmanlaşma üzerine çıkarımlarda bulunulacaktır.

Şekil 4.7 Felix Sartiaux tarafından gerçekleştirilen birinci dönem kazıları ve sondaj/buluntu alanları

Şekil 4.8 Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal tarafından gerçekleştirilen ikinci dönem kazıları ve buluntuları

Şekil 4.9 Prof. Dr. Ömer Özyiğit tarafından gerçekleştirilen üçüncü dönem kazıları ve buluntuları

4.1.2 Çalışma Alanı Sınırı

Çalışma alanı sınırı olarak belirlenen bölge; 1.Derece Arkeolojik Sit Alanı sınırları, 2.Derece Arkeolojik Sit Alanı sınırları, 3.Derece Arkeolojik Sit Alanı sınırları ile Kentsel + Arkeolojik Sit Alanı ve Kentsel + 3.Derece Arkeolojik Sit Alanı sınırları içinde ve farklı türdeki arazi kullanımların birlikteliğinin öne çıktığı meskun yerleşim alanını kapsamaktadır. Ayrıca, kazı bulgularının mekansallaştırılmasına yönelik yapılan çalışmaya göre de Phokaia antik kenti bulgularının yoğunlukla yer sınırları kapsamaktadır (Şekil 4.10).

Şekil 4.10 Çalışma alanı sınırının konumu (Google Earth, 2018'den yararlanılarak hazırlanmıştır.)

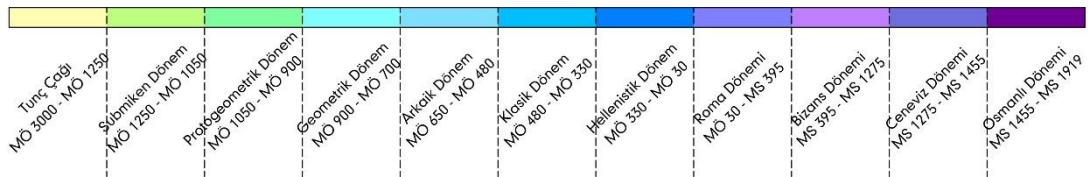
Çalışma alanı sınırı olarak belirlenmiş olan bölgenin hem yer üstünde hem de yer altındaki farklılığı ve yoğunluğu göz önüne alındığında, bu bölgenin arkeolojik ve halihazır durumuna ilişkin verilerinin ayrı ayrı irdelenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır.

4.1.2.1 Arkeolojik Duruma İlişkin Veriler

Arkeolojik kazı bulgularına göre kentsel katmanlaşma durumu

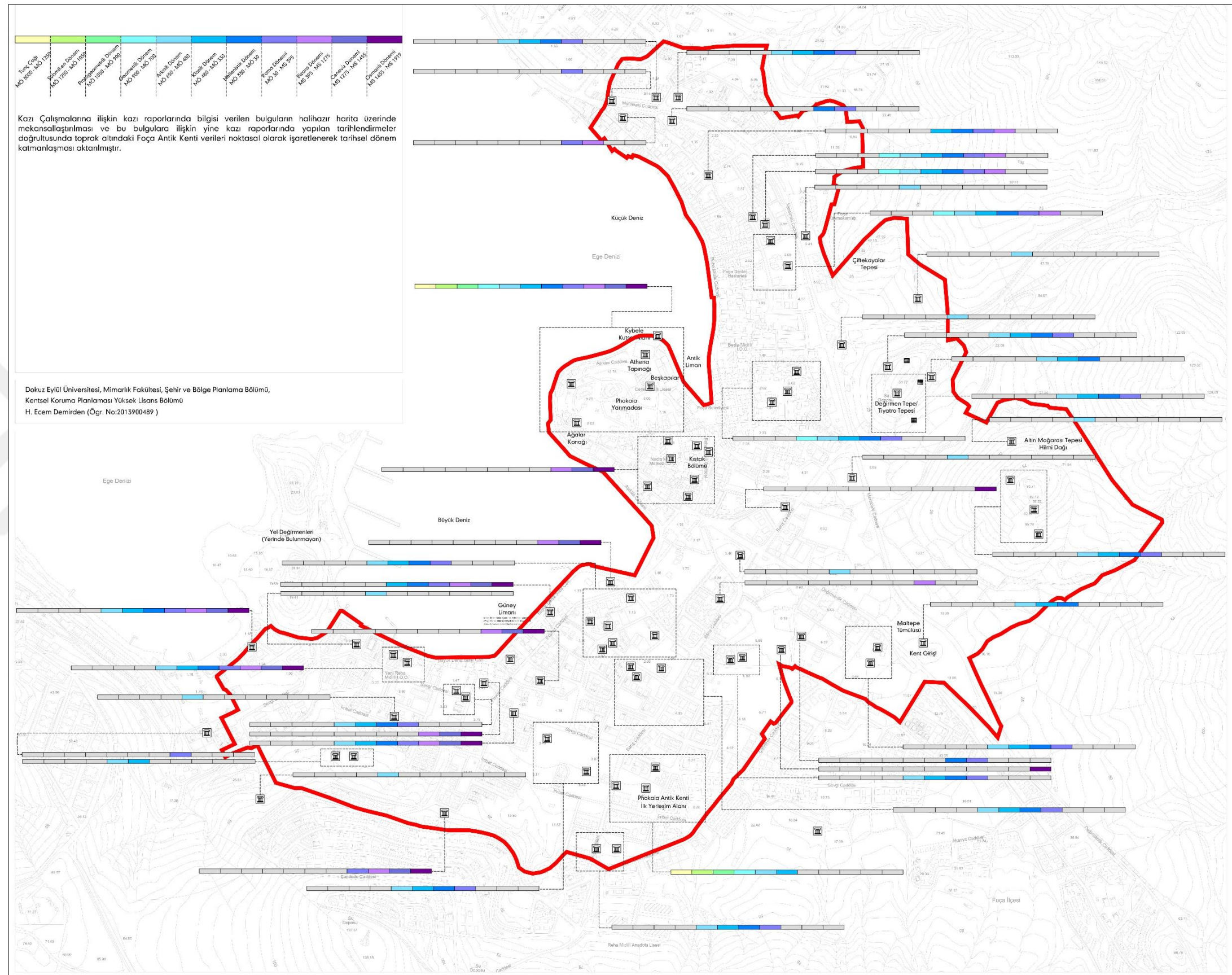
Çalışma alanı sınırlarının belirlenmesinde önemli rol oynayan, Eski Foça kenti kazı çalışmalarının mekansallaştırılması çalışmasında elde edilen veriler, bu bölümde buluntuların yoğunluk sınırlarına dayandırılarak incelenmiş olup sentezlenerek değerlendirilmiştir. Üç aşamada gerçekleştirilen bu sentez çalışmaları kapsamında Phokaia antik kentinin, kentsel tarihsel katmanları, kent arkeolojisi ile antik kentten günümüze kadar gelişen ve değişen kent yerleşimi sınırları anlaşılmalı/tespit edilmeye çalışılmıştır. Söz konusu çalışmanın, Phokaia antik kentinin her dönemdeki yerleşim izlerinin bilinmesi açısından önemli olacağı düşünülmektedir.

İlk aşama olarak, inceleme alanı sınırları kapsamında noktasal olarak gösterilmiş olan buluntu verilerinin, kazı sonuçları toplantısı raporlarından derlenen bilgilere göre tarihsel sürecin hangi katmanında yer aldığı, hangi döneme ait olduğu tespit edilmeye çalışılmış ve Phokaia antik kentinin verileri noktasal olarak işaretlenerek, spesifik bölgelerde ortaya çıkan tarihsel dönem katmanlaşması aktarılmıştır. Her bir buluntu noktası için irdelenen ve halihazır harita üzerinde mekansallaştırılması yapılan tespitlerde Eski Foça'nın tarihsel katmanları bir şemaya oturtulmuştur (Şekil 4.11). Sürecin halihazır harita üzerine aktarılmış hali Şekil 4.12'de yer almaktadır.

Şekil 4.11 Arkeolojik kazı verilerinin çalışma alanı sınırları kapsamındaki kentsel katmanlaşma durumunun incelenmesi için oluşturulan tarihsel süreç şeması

Eski Foça'nın günümüze kadar tespit edilen on iki adet yerleşim katmanından Cumhuriyet Dönemi, yaşanan kent olduğundan şematik gösterimde yer almamaktadır. Ayrıca şemada yer alan dönemlere ilişkin tarihlendirmeler Foça kentinde ortaya çıkan buluntulara özgü olup genel kriterlere yer yer uymamaktadır.

Şekil 4.12 Arkeolojik kazı verileri-kentsel katmanlaşma durumu

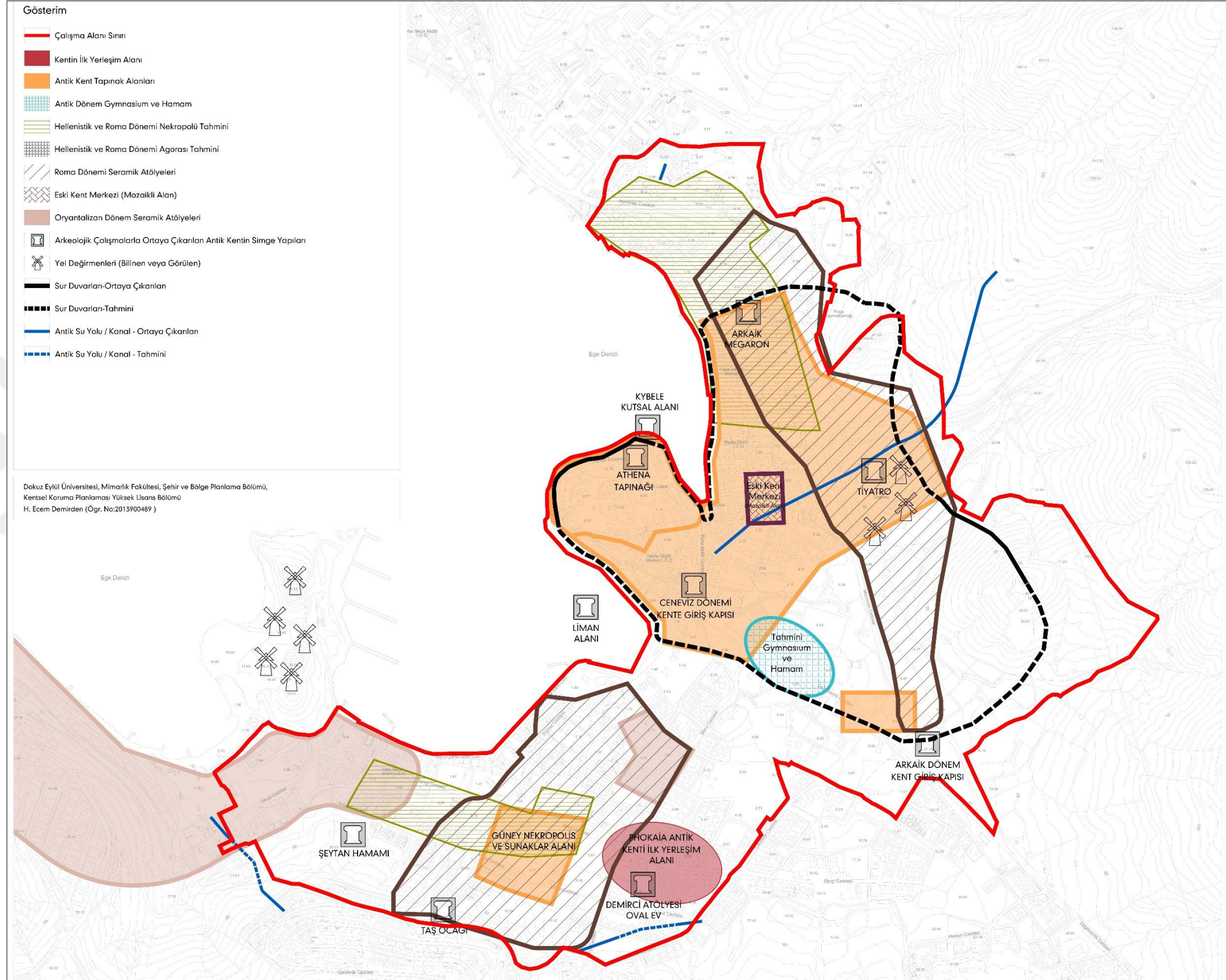
Arkeolojik veri haritası – ana bulgular, alanlar ve tahminler

Sentez çalışmasının ikinci aşaması olarak, ilk aşamada anlatılan ve ortaya konan arkeolojik kazı verilerine göre kentsel katmanlaşmanın buluntu noktaları kapsamında incelenmesi ile elde edilen veriler, tarihsel kaynaklar ve Prof. Dr. Ömer Özyiğit ile yapılan sözlü görüşmeler sonucunda, noktasal bulguların geliştirilmesi, alansal ve çizgisel verilerin mekansallaştırılması çalışması yapılmıştır. Söz konusu çalışma “Arkeolojik veri haritası – Ana bulgular, alanlar ve tahminler” olarak adlandırılmaktadır.

Phokaia antik kentinin daha iyi anlaşılması için öne çıkan ve konumu bilinen simgesel yapıların yeri noktasal olarak, yerleşim alanı, nekropolis, tapınak alanı gibi özel kullanımlara haiz olan ve bölge tanımlayan veriler alansal olarak, sur duvarları gibi doğrusal bir devamlılık içeren veriler ise çizgisel veriler olarak adlandırılmıştır. Çalışmada tüm bu veriler bir arada gösterilmiş olup Phokaia antik kentinin ana yapısını sunması hedeflenmiştir. Ortaya konan alansal, çizgisel ve noktasal olarak adlandırılan verilerin sınıflandırılması aşağıda yer alan veriler Tablo 4.1’de anlatılmış olup anlatıların mekânsal olarak gösterimi Şekil 4.13’te yer almaktadır.

Tablo 4.1 Eski Foça’da elde edilen alansal, çizgisel ve noktasal arkeolojik veriler

Alansal Veriler	Çizgisel Veriler	Noktasal Veriler
Kentin ilk yerleşim alanı	Ortaya çıkarılan sur duvarı izi	Yel değirmenleri
Antik Kent tapınak ve sunak alanları	Olası/tahmini sur duvarı izi	Yuvarlak yapı
		Megaron
		Amfi Tiyatro
Nekropol alanı	Ortaya çıkarılan antik su yolu/kanal	Kybele kutsal alanı
Seramik atölyeleri alanı		Athena Tapınağı
		Antik liman alanı
		Kent giriş kapıları
Gymnasium-hamam tahmini yeri	Olası/tahmini antik su yolu/kanal	Demirci atölyesi
Agoranın tahmini yeri		Oval ev
		Taş Ocağı
		Şeytan Hamamı

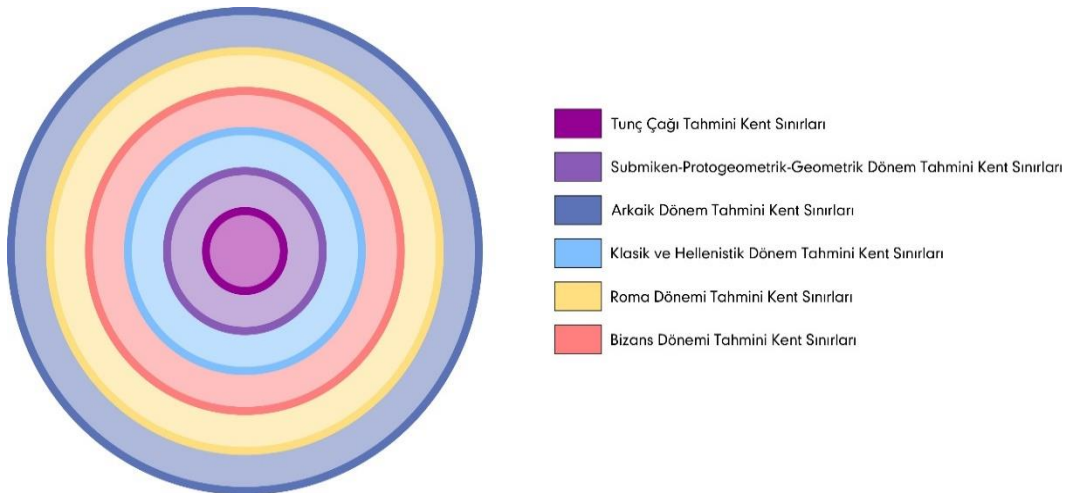
Şekil 4.13 Arkeolojik veri haritası – ana bulgular, alanlar ve tahminler

Tarihsel dönemlere göre kent sınırları tahmini

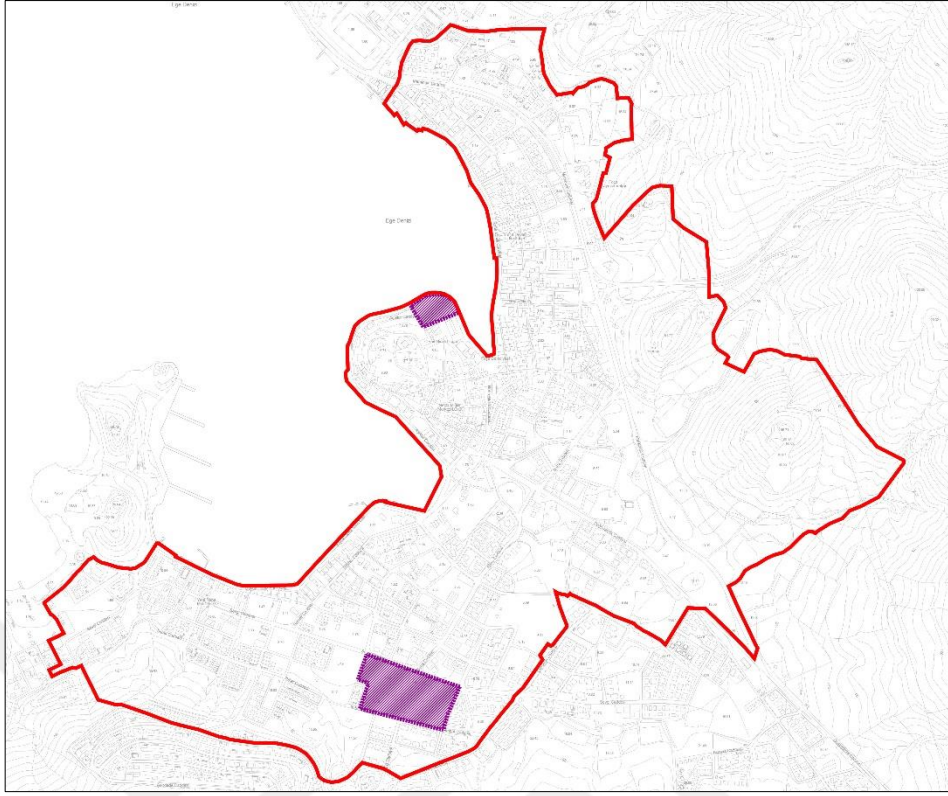
Sentez çalışmasının üçüncü ve son aşaması olarak, anlatılan ilk iki aşamada ortaya konan verilerin kullanılması ile antik dönemden günümüze Phokaia antik kentinin tarihsel katmanlarına göre yerleşim lekeleri çıkarılmaya çalışılmıştır. İncelenen tüm tarihsel dönemlere ait kentsel yayılım şemaları Şekil 4.15, Şekil 4.16, Şekil 4.17, Şekil 4.18, Şekil 4.19 ve Şekil 4.20’de yer almaktadır.

Kentsel makroform değişiminin antik dönemler üzerinden incelenmesi çalışmasında, Tunç çağı ile Submiken- Protogeometrik- Geometrik dönem kentinin iki bölgede yer aldığı, Klasik-Hellenistik dönem tahmini kent sınırı olarak belirlenen yayılımda ise lekenin yarımadanın kuzeyinde kalan bölümünde yayılım gösterdiği tespit edilmiştir. Ortaya konan çalışmaya göre Phokaia antik kenti Arkaik dönemde en geniş sınırları ulaşmıştır. Arkaik dönem Phokaia kenti sınırlarının, bugünkü Foça yerleşiminin kentsel lekesine hemen hemen uyduğu görülmektedir.

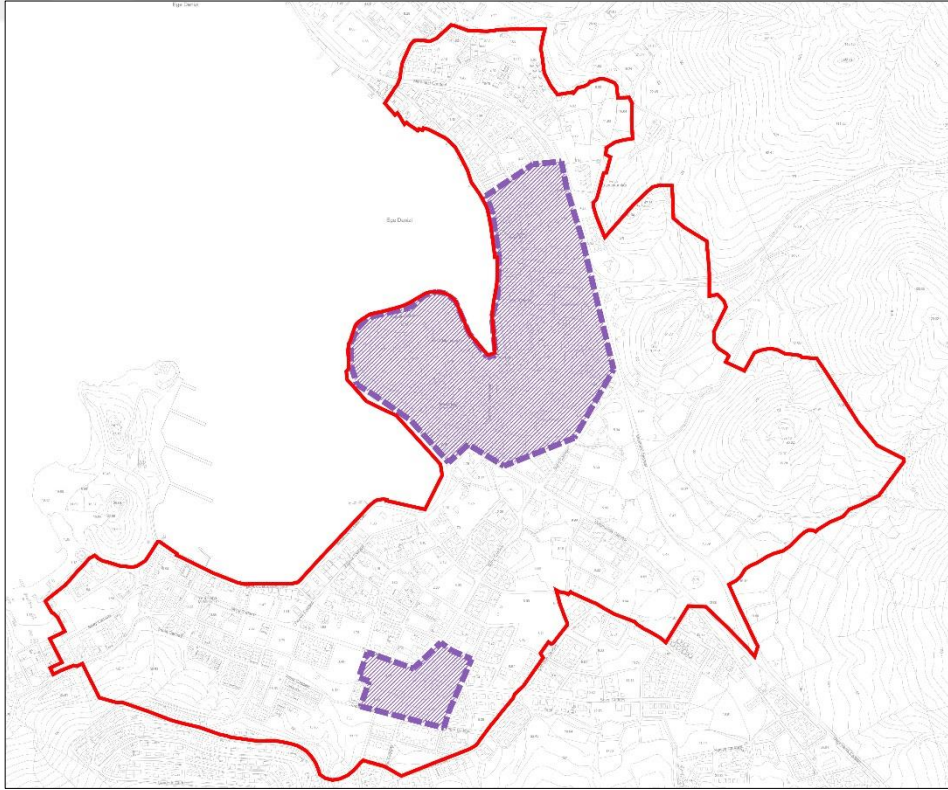
Phokaia antik kentinin tarihsel dönemlere göre kent sınırlarının çakıştırılarak incelendiği çalışma “Tarihsel dönemlere göre kent sınırları tahmini” olarak adlandırılmış olup Şekil 4.21’de kente yansımaları olarak gösterilmektedir. Söz konusu yansımada her bir döneme ilişkin kentsel büyüklüklere göre yayılımlar ise Şekil 4.14’de şematik gösterimle anlatılmaktadır.

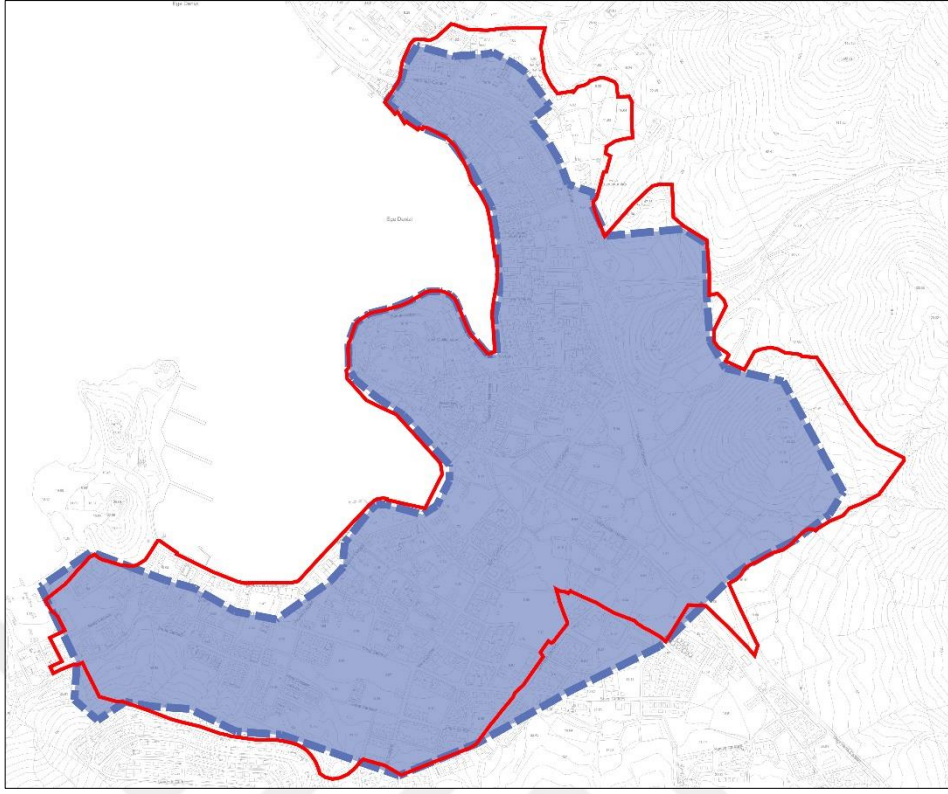
Şekil 4.14 Tarihsel dönemlere göre antik kent yayılım şeması

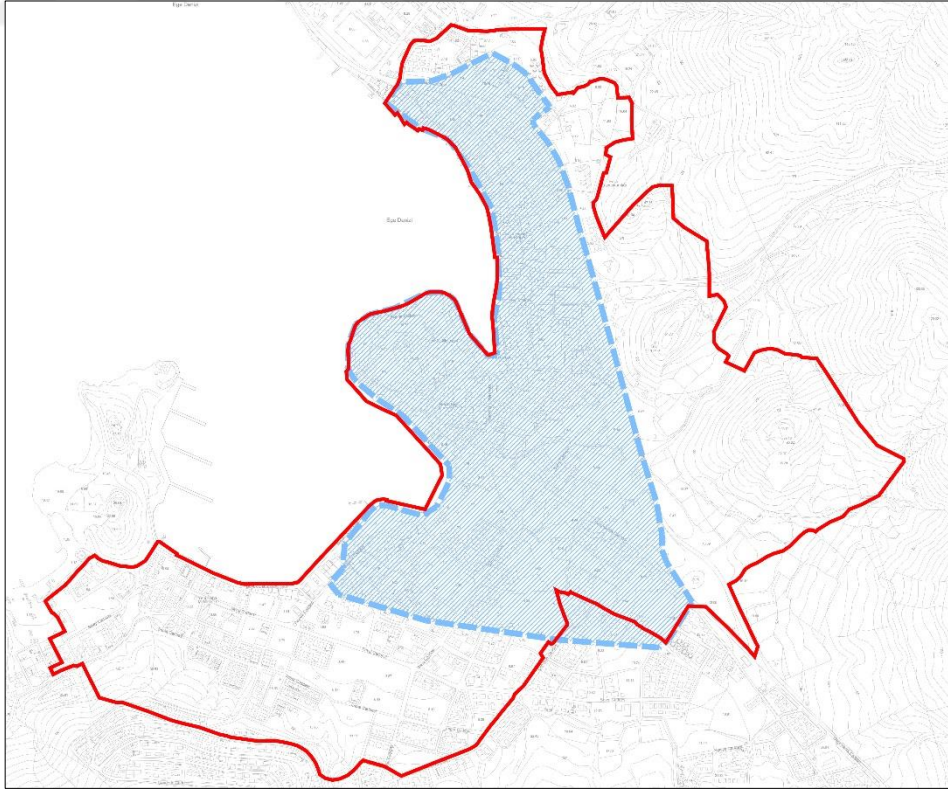
Şekil 4.15 Tunç çağında Phokaia kenti tahmini yerleşim lekesi

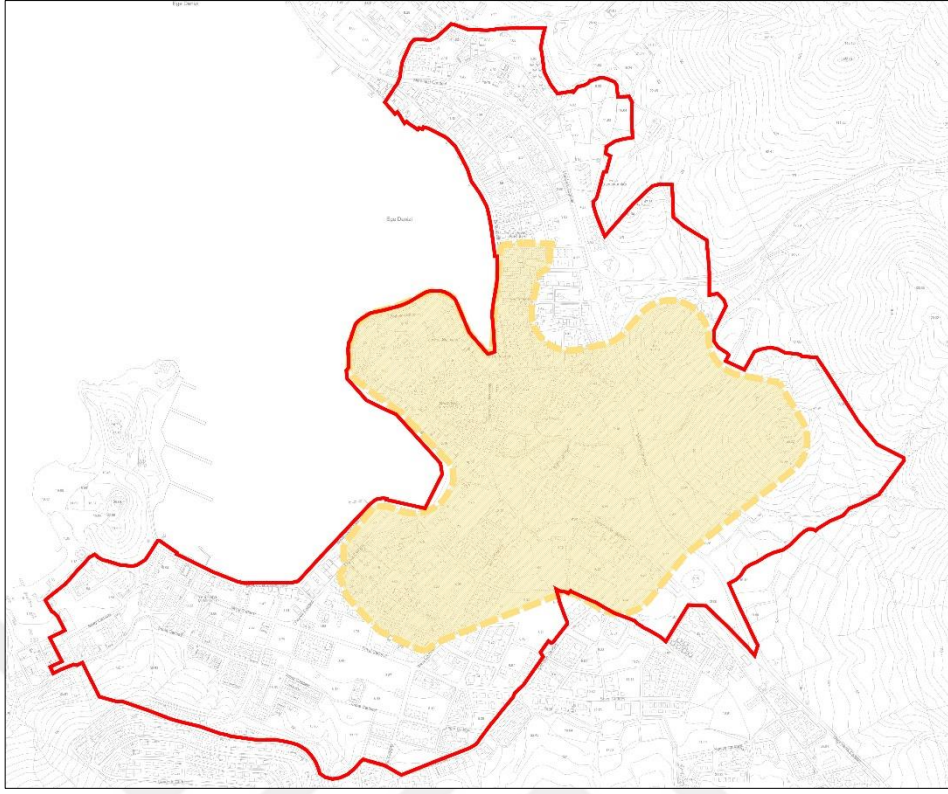
Şekil 4.16 Submiken, Protogeometrik ve Geometrik dönemde Phokaia kenti tahmini yerleşim lekesi

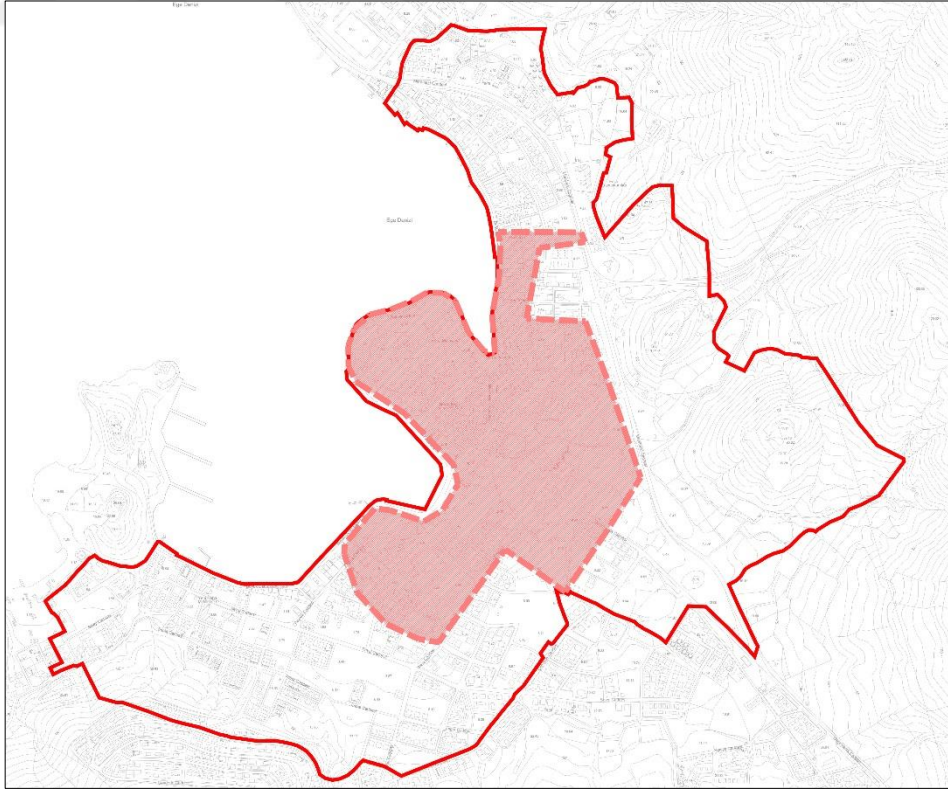
Şekil 4.17 Arkaik dönemde Phokaia kenti tahmini yerleşim lekesi

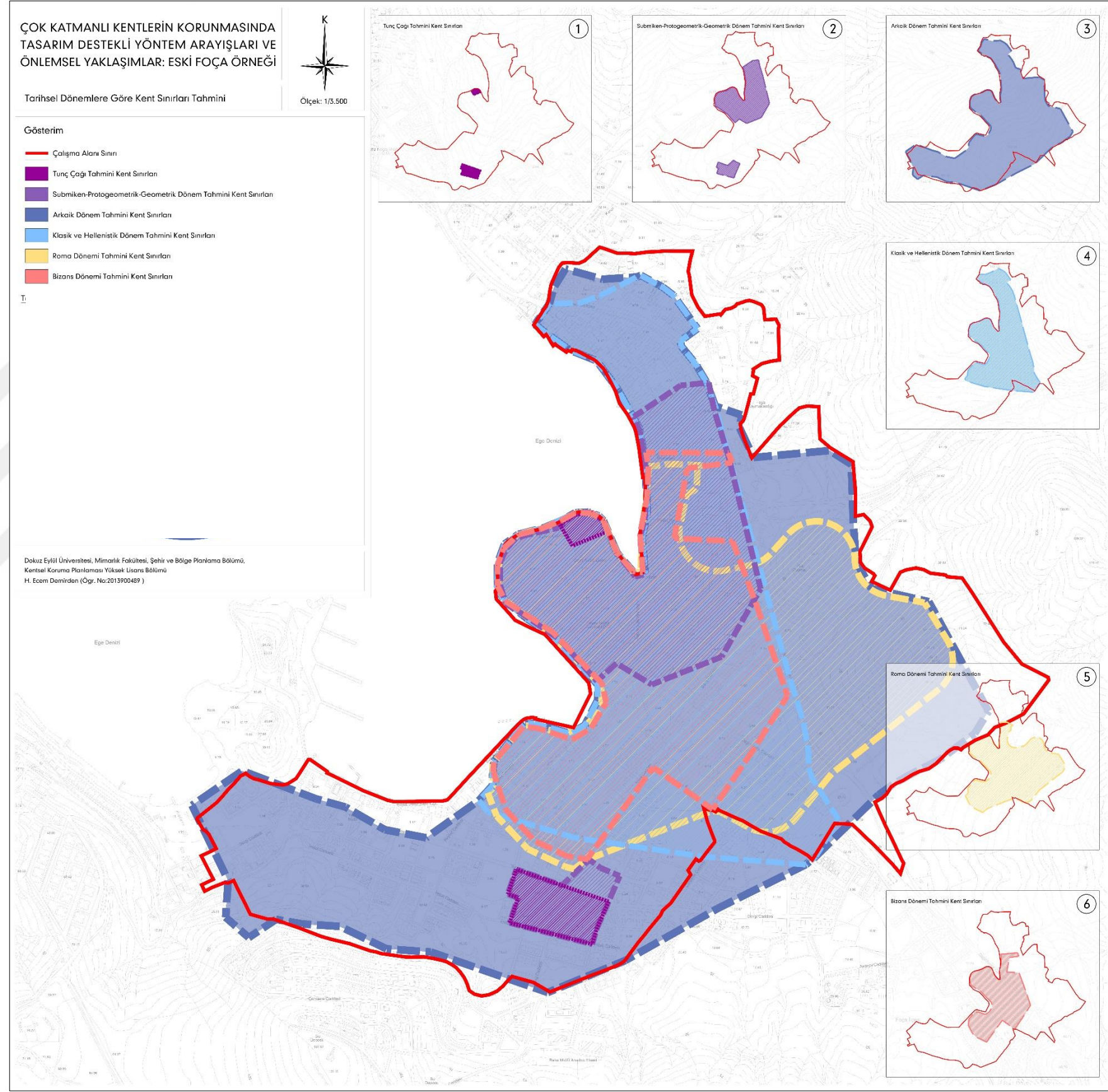
Şekil 4.18 Klasik ve Hellenistik dönemde Phokaia kenti tahmini yerleşim lekesi

Şekil 4.19 Roma döneminde Phokaia kenti tahmini yerleşim lekesi

Şekil 4.20 Bizans döneminde Phokaia kenti tahmini yerleşim lekesi

Şekil 4.21 Tarihseel dönemlere göre kent sınırları tahmini

4.1.2.2 Halihazır Duruma İlişkin Veriler

Çalışma alanı sınırlarındaki kentsel dokunun anlaşılabilmesi ve günümüz kentinin tarihsel çözümlerinin yapılabilmesi halihazır duruma ilişkin çalışmalar, ilk olarak kentsel dokunun temel taşı olan “yapı” üzerinde yapılmıştır.

Ruhsat tarihleri incelemesi

Kenti oluşturan yapılara ilişkin ruhsat bilgilerinden edinilen inşaat ruhsatlarının tarihsel bilgisinin dökümünün yapılması ve mekansallaştırılması ile günümüz kentinin yerleşim ve gelişim dönemlerinin elde edilmesi amaçlanmıştır. Yapılan çalışmaya göre çalışma alanı sınırında yer alan 1.945 adet yapının ruhsat bilgisi taranmış ve ulaşılabilen en eski ruhsat 1960-1965 yılları arasına tarihlenmiştir. Bu durumda söz konusu inceleme, bölgenin ikinci dönem cumhuriyet dönemi olarak adlandırabileceğimiz tarihten sonrasına ilişkin kentsel gelişimini bize sunmaktadır. Çalışma 1960 yılından başlayarak beşer yıl aralıklarla sınıflandırılarak sunulmuştur. Bu durumda ruhsat bilgisine ulaşılabilen (2017) yapıların tarihlenmeleri Tablo 4.2’de verilmektedir.

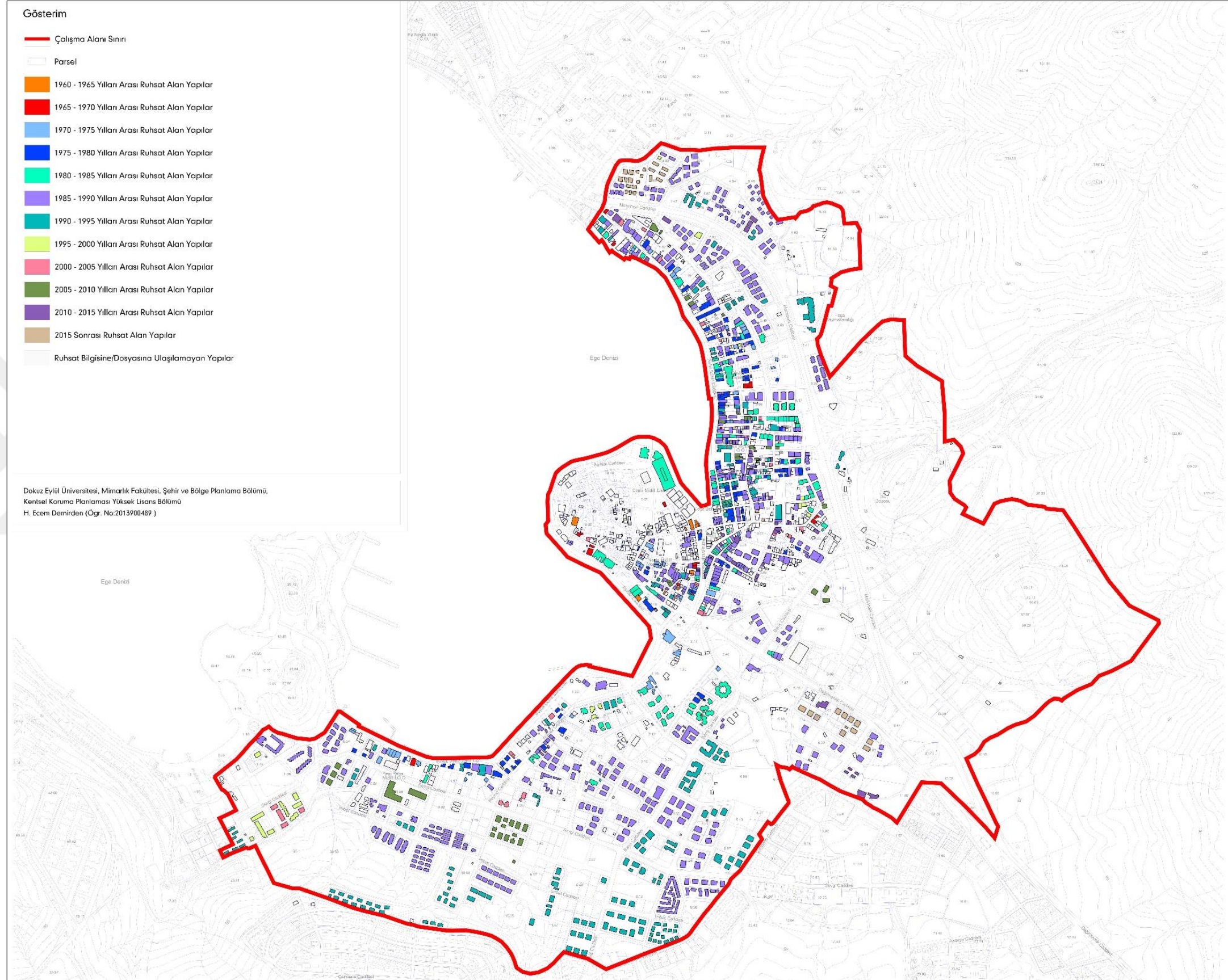
Tablo 4.2 Çalışma alanı sınırlarındaki yapılara ilişkin inşaat ruhsatı tarihleri

Ruhsat Yılı	Yapı Sayısı
1960-1965	8
1965-1970	19
1970-1975	53
1975-1980	81
1980-1985	124
1985-1990	488
1990-1995	194
1995-2000	22
2000-2005	26
2005-2010	41
2010-2015	36
2015 yılından sonra ruhsat alan	36
Ruhsat bilgisine ulaşılamayan	820

Ruhsat tarihlerine ilişkin yapılan çalışmaya göre (Şekil 4.22);

- 1960-1965 yılları arasında alınmış olan ruhsatlarının tümünün yarımadanın kıstak bölümünde yer almasından yola çıkılarak yörenin bu bölgeden yenilenmeye başladığını göstermektedir. Sonrasında ise ilan edilen sit alanları sebebiyle bu bölgede yapılaşma durmuştur.
- 1970’li yıllarla birlikte önemli ölçüde artış gösteren ve 1985-1990 yılları arasında zirve noktasına ulaşan inşaat ruhsatı alan yapı sayısından hareketle, Eski Foça kentinin de söz konusu dönemin siyasal politikası gereği yap-satçı tutumun ve yapılaşma baskısının kentsel koruma politikasının oluşmasına izin vermeyecek şekilde sermayenin denetimi altında ilerlediğini görülmektedir. Ayrıca, piyasaya/ranta yönelik dönemin hızlı imar planı üretimi eğiliminin ürünü olan 1970-1980 yıllarında yapılan ilk imar planı çalışmaları kapsamında yerel yönetiminin de yönlendirmesi (?) ile özgün dokunun parçası olan ve yapıların mal sahipleri tarafından mümkün olan en hızlı şekilde yıkıldığı ve yerine dönemin imar planı kararı olarak verilen üç katlı beton yapılaşmalarının getirildiği bilinmektedir. Yerel halk tarafından bilinen ve ifade edilen bu gerçeği yapı niteliği-zaman-belge incelemesi kanıtlanmaktadır.
- 1990 yılından sonra ruhsat sayılarında önemli ölçüde azalma gösterdiği ve 1995-2000 yılları arasında son yılların en sert düşüşünü yaşadığı gözlemlenmiştir. Bu düşüşün sebebi, Foça Özel Çevre Koruma bölgesinin ilan edilmesi, Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı olarak tescillenen yapılardaki artış ve bilinçlilik düzeyi ile Foça I.Etap Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu’nun onaylanarak kesinleşmesi ile yapılaşmaların sınırlandırılması olarak yorumlanabilir.

Yeni yapılaşmaların 08.06.2018 tarihinde başlayan “İmar Barışı” sebebiyle yeniden önemli ölçüde hareketlendiği gözlenmekte olup, kentte gerek “kat çıkma” gerekse yeni inşaat faaliyetleri göze çarpmaktadır.

Şekil 4.22 Ruhsat tarihleri incelemesi

Yapılara ilişkin ruhsat incelemesi, pek çoğu 18.yy. sonu 19.yy. başına tarihlenen ve özgün dokunun yansımaları olan Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı olarak tescilli yapılara ilişkin bilgileri verememektedir. Ancak bu tescilli yapıların zaman zaman tadilat ruhsatına rastlanmıştır. Bu sebeple bölgede yer alan tescilli yapılara ilişkin çalışma ayrıca yapılmış ve değerlendirilmiştir.

Tescilli yapılara ilişkin inceleme

Çalışma alanı sınırlarında yer alan ve Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı olarak tescilli taşınmazlara yönelik, mülga İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararları ile İzmir 2 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'nun almış olduğu kurul kararları derlenerek ortaya konmuş ve mekansallaştırılmıştır. Bu çalışma sonucunda alanda toplam 253 adet tescilli taşınmaz tespit edilmiştir.

Tescilli taşınmazlara yönelik yapılan çalışmalar üç başlık altında toplanmış ve incelenmiştir. Bunlar; tescilli taşınmazların karar tarihlerine yönelik inceleme, tescilli yapıların yapı gruplarına ilişkin (1.Grup Yapılar ve 2.Grup Yapılar) inceleme ve tescilli yapılar ile “aralarından yol geçse dahi tescilli yapıya cephe veren” olarak tanımlanan ve bu tanım kapsamında belirlenen tescilli bitişiklerine ilişkin incelemedir.

Tescilli taşınmazların karar tarihlerine ilişkin inceleme çalışması kapsamında, alınan tüm kurul kararları incelenmiş ve toplu tescil ile tekil tescil kararları olduğu görülmüştür. İncelenen mülga İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararları ile İzmir 2 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu kararlarının bazılarında birden çok sayıda taşınmaza tescil kararı getirildiği tespit edilmiş olup, bu kararlar dışında tekil olarak tescillenen taşınmazlara ilişkin kararlar, 2001 yılı öncesinde tekil kararlar ile tescillenen yapılar ve 2001 yılı sonrasında tekil kararlar ile tescillenen yapılar olarak ayrılmıştır. Ayrıca 20.10.1984 tarih 464 sayılı kararla toplu olarak tescilden düşürülen taşınmazlar yer almaktadır. Tüm bu kararlardan derlenen veriler Tablo 4.3'de yer almaktadır.

Çalışma alan sınırı içinde yer alan “Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı Olarak Tescilli” olarak tescillenen taşınmazlar Tablo 4.3’de yer almaktadır.

Tablo 4.3 Çalışma alanı sınırlarında yer alan tescilli taşınmazların bilgisi

Mahalle	Ada	Parsel	Tescil Niteliği	Karar Tarihi	Tescil Karar No	Karar
İsmetpaşa	147	24	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		25	Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK
			2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
İsmetpaşa	148	3	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
			Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK
		2	(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
İsmetpaşa	150	6	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
				30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		7	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
				30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		8	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		12	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
			Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK
		13	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
				30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		14	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
				30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		17	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		19	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		20	2. Grup Tescilli	11.02.2015	4823	İzmir 2 N KVKBK
İsmetpaşa	155	30	2. Grup Tescilli	10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK
Fevzipaşa	214	8	(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
			2. Grup Tescilli	10.12.2014	4612	İzmir 2 N KVKBK
		9	2. Grup Tescilli	10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK
		11	(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		14	2. Grup Tescilli	26.10.1984	464	TKTVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		23	2. Grup Tescilli	10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK
Atatürk	1219	1	2. Grup Tescilli	03.09.1992	3934	İzmir 1 N KTVKK
		2	2. Grup Tescilli	03.09.1992	3934	İzmir 1 N KTVKK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK

Tablo 4.3 devamı

Mahalle	Ada	Parsel	Tescil Niteliği	Karar Tarihi	Tescil Karar No	Karar
İsmetpaşa	139	3	Tescilden Düşme	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		4	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
				30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		5	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
				30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
İsmetpaşa	140	23,33,34, 35, 36,37, 41,42 43, 46,47,48, 49,66,67, 75,76	3. Derece Arkeolojik Sit Alanı	7.09.1989	1253	İzmir 1 N KTVKK
İsmetpaşa		11	2. Grup Tescilli	11.02.2015	4819	İzmir 2 N KVKBK
		12	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		23	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
			Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
82		2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK	
İsmetpaşa	142	5	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
İsmetpaşa	143	4	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
			Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK
			2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
İsmetpaşa	144	6	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
			Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK
			2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		34	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
			2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
İsmetpaşa	144	11	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
			2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		14	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
				30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		21	2. Grup Tescilli	10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK
		24	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
İsmetpaşa	147	15	(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		24	Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK

Tablo 4.3 devamı

Mahalle	Ada	Parsel	Tescil Niteliği	Karar Tarihi	Tescil Karar No	Karar
İsmetpaşa	135	3	2. Grup Tescilli	10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK
		4	2. Grup Tescilli	10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK
		7	2. Grup Tescilli	31.07.2013	2601	İzmir 2 KVKBÖLKUR
		11	Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK
			2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		12	2. Grup Tescilli	10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK
İsmetpaşa	136	1	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
				30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		3	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
			Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK
		5	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
				30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		6	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
			Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK
			2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		8	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
			Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK
			2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		10	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
			Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK
			2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		11	Bilinmiyor	12.02.1977	348	GEEAYK
			Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK
			2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		13	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		15	2. Grup Tescilli	10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK
		25	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
İsmetpaşa	137	2	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
İsmetpaşa	138	44	2. Grup Tescilli	10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK
		45	2. Grup Tescilli	10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK
İsmetpaşa	138	46	2. Grup Tescilli	10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK
		47	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
			Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK
			2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		159	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
İsmetpaşa	139	3	Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK

Tablo 4.3 devamı

Mahalle	Ada	Parsel	Tescil Niteliği	Karar Tarihi	Tescil Karar No	Karar
Fevzipaşa	109	2	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		3	Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK
			2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		4	Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK
			2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
İsmetpaşa	129	7	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		8	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		9	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		10 (Yeni 24)	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
İsmetpaşa	130	5	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
			Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		21	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		28	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
İsmetpaşa	131	1	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
				30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		7	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
				30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		6	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
				30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		8	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
			Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		9	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
			2. Grup Tescilli	01.03.2013	1934	
Fevzipaşa	133	6	2. Grup Tescilli	10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK
İsmetpaşa		13	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		16	Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK
			2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
İsmetpaşa	133	17 (05.04.2017/7977 kararla Tescil Kalktı Sehven Hata)		26.10.1984	464	TKVYK
		2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK	
		18	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
İsmetpaşa	134	1	1. Grup Tescilli	10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK
İsmetpaşa	135	2	2. Grup Tescilli	10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK

Tablo 4.3 devamı

Mahalle	Ada	Parsel	Tescil Niteliği	Karar Tarihi	Tescil Karar No	Karar
Fevzipaşa	96	3	Bilinmiyor	26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		4	Bilinmiyor	26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		5	Bilinmiyor	26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		6	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
			Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
Fevzipaşa	97	1	(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
			Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK
			2. Grup Tescilli	30.01.2013	1752 grup bel.	
Fevzipaşa	98	1	(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		2	Bilinmiyor	26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		3	Bilinmiyor	26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
Fevzipaşa	99	1	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		4	2. Grup Tescilli	10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK
Fevzipaşa	100	5	Bilinmiyor	12.02.1977	348	GEEAYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
			2. Grup Tescilli	22.06.2011	7088	İzmir 2 N KTVKBK
Fevzipaşa	101	1	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		3	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		4	2. Grup Tescilli	10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK
		5	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		40	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		43	2. Grup Tescilli	10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK
		55	2. Grup Tescilli	05.09.1990	2191 Tes. Dev.	İzmir 1 N KTVKK
			Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK
			2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
Fevzipaşa	101	56 (Yeni35)	Bilinmiyor	26.10.1984	464	TKVYK
			2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
Fevzipaşa	109	1	Bilinmiyor	26.10.1984	464	TKVYK
			2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		2	Bilinmiyor	26.10.1984	464	TKVYK

Tablo 4.3 devamı

Mahalle	Ada	Parsel	Tescil Niteliği	Karar Tarihi	Tescil Karar No	Karar
Fevzipaşa	87	2	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
			Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		3	(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
Fevzipaşa	88	1	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
			Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
Fevzipaşa	89	2	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		4	Bilinmiyor	26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		5	Bilinmiyor	26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
Fevzipaşa	90	1	2. Grup Tescilli	23.06.1995	5868	İzmir 1 N KTVKK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		4	(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
Fevzipaşa	91	1	Bilinmiyor	26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		2	Bilinmiyor	26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		3	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
			Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
Fevzipaşa	93	3	2. Grup Tescilli	9.09.2016	7023	İzmir 2 N KVKBK
		4	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
			Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
Fevzipaşa	94	4	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
			Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
Fevzipaşa	95	1	2. Grup Tescilli	14.05.1992	3726 Tescillinin devamı	İzmir 1 N KTVKK
		2	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
			Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
Fevzipaşa	96	1	Bilinmiyor	26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		2	Bilinmiyor	26.10.1984	464	TKVYK

Tablo 4.3 devamı

Mahalle	Ada	Parsel	Tescil Niteliği	Karar Tarihi	Tescil Karar No	Karar
Fevzipaşa	81	31	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		35	(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
Fevzipaşa	82	2	2. Grup Tescilli	26.02.2014	3427	İzmir 2 N KTVKK
			2. Grup Tescilli	27.11.2014	4534	İzmir 2 N KTVKK
		3	2. Grup Tescilli	26.02.2014	3427	İzmir 2 N KTVKK
			2. Grup Tescilli	27.11.2014	4534	İzmir 2 N KTVKK
		8	2. Grup Tescilli	26.02.2014	3427	İzmir 2 N KTVKK
			2. Grup Tescilli	27.11.2014	4534	İzmir 2 N KTVKK
		17	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
			Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK
Fevzipaşa	83	3	(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		9	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
			Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK
			2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
			2. Grup Tescilli	1.11.2013	2951 grup bel.	
		10	2. Grup Tescilli	18.10.2012	1386	İzmir 2 N KTVKKBK
		11	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		12	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
			Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK
			2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		35	(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		Fevzipaşa	85	4	2. Grup Tescilli	12.02.1977
Tescilden Düşme	26.10.1984				464	TKVYK
(-)	30.01.2001				9021	İzmir 1 N KTVKK
18	2. Grup Tescilli			12.02.1977	348	GEEAYK
	Tescilden Düşme			26.10.1984	464	TKVYK
	(-)			30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
21	2. Grup Tescilli			10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK
22	2. Grup Tescilli			10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK
30	2. Grup Tescilli			7.05.2015	5140	İzmir 2 N KVKBK
41	2. Grup Tescilli			12.02.1977	348	GEEAYK
	2. Grup Tescilli			30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
48	2. Grup Tescilli			15.08.1991	3092	İzmir 1 N KTVKK
	2. Grup Tescilli	27.11.2013	9021	İzmir 1 N KTVKK		
Fevzipaşa	86	5	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
			Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK

Tablo 4.3 devamı

Mahalle	Ada	Parsel	Tescil Niteliği	Karar Tarihi	Tescil Karar No	Karar
Fevzipaşa	78	5	2. Grup Tescilli	10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK
		6	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		7	2. Grup Tescilli	10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK
		11	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		12	2. Grup Tescilli	10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK
Fevzipaşa	79	1	(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		8	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
Fevzipaşa	80	129	2. Grup Tescilli	10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK
Fevzipaşa	81	3	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		15	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
			2. Grup Tescilli	26.02.2014	3427	İzmir 2 N KTVKK
		16	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
			2. Grup Tescilli	26.02.2014	3427	İzmir 2 N KTVKK
		17	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
			2. Grup Tescilli	26.02.2014	3427	İzmir 2 N KTVKK
		18	2. Grup Tescilli	27.11.2014	4534	İzmir 2 N KTVKK
			2. Grup Tescilli	26.02.2014	3427	İzmir 2 N KTVKK
		19	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	
				30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		20	(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
				26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	26.02.2014	3427	İzmir 2 N KTVKK
		21	2. Grup Tescilli	26.02.2014	3427	İzmir 2 N KTVKK
			2. Grup Tescilli	27.11.2014	4534	İzmir 2 N KTVKK
		22	2. Grup Tescilli	26.02.2014	3427	İzmir 2 N KTVKK
			2. Grup Tescilli	27.11.2014	4534	İzmir 2 N KTVKK
		23	2. Grup Tescilli	13.01.2010	5410	İzmir 2 N KTVKBK
		28	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		29	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		30	2. Grup Tescilli	16.07.2014	4084	İzmir 1 N KTVKK

Tablo 4.3 devamı

Mahalle	Ada	Parsel	Tescil Niteliği	Karar Tarihi	Tescil Karar No	Karar
İsmetpaşa	75	8	(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		9	(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		10		12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
			2. Grup Tescilli	29.04.2011	6904 grup bel.	
		12	2. Grup Tescilli	10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK
		13	2. Grup	01.03.2013	1935	İzmir 2 N KTVKBK
		20	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		21	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
Fevzipaşa	76	7	2. Grup Tescilli	10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK
		9		26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		10	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		14	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		15		26.10.1984	464	TKVYK
			2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
Fevzipaşa	77	2		26.10.1984	464	TKVYK
			2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		3		26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		6	2. Grup Tescilli	10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK
		10		12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
			2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
			2. Grup Tescilli	01.03.2013	1930 grup bel.	İzmir 2 n kvkbk
Fevzipaşa	78	1	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		2		12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
			2. Grup Tescilli	10.07.2013	2532 grup bel.	
		3	(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		4	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK

Tablo 4.3 devamı

Mahalle	Ada	Parsel	Tescil Niteliği	Karar Tarihi	Tescil Karar No	Karar
Atatürk	46	12	(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
Atatürk	47	1	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
			2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		2	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		8	1. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		9	1. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		13	2. Grup Tescilli	10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK
Atatürk	49	1	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		7	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
Atatürk	50	3	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		4	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
Atatürk	53	1	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		8	1. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		28	1. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
Atatürk	58	4		26.10.1984	464	TKVYK
			1. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
Atatürk	60	7	2. Grup Tescilli	10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK
		9	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
			2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		25	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
Atatürk	62	2	(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
İsmetpaşa	75	5	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
		8	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK

Tablo 4.3 devamı

Mahalle	Ada	Parsel	Tescil Niteliği	Karar Tarihi	Tescil Karar No	Karar
Atatürk	13	23	(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
Atatürk	16	26	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		27	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		29	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
		251	(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
Atatürk	29	3	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
		4	(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
			2. Grup Tescilli	21.08.2013	2673 grup bel	İzmir 2 KVKBK
Atatürk	31	3	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
Atatürk	33	1	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
			2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
Atatürk	38	2	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		3	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
Atatürk	41	1	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	
				26.10.1984	464	TKVYK
			1. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
Atatürk	42	11	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
			2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		12	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
			2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		13	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
			2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		14	2. Grup Tescilli	10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK
Atatürk	45	1	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
				26.10.1984	464	TKVYK
			1. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		2	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	
			1. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
Atatürk	46	11	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
			2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK

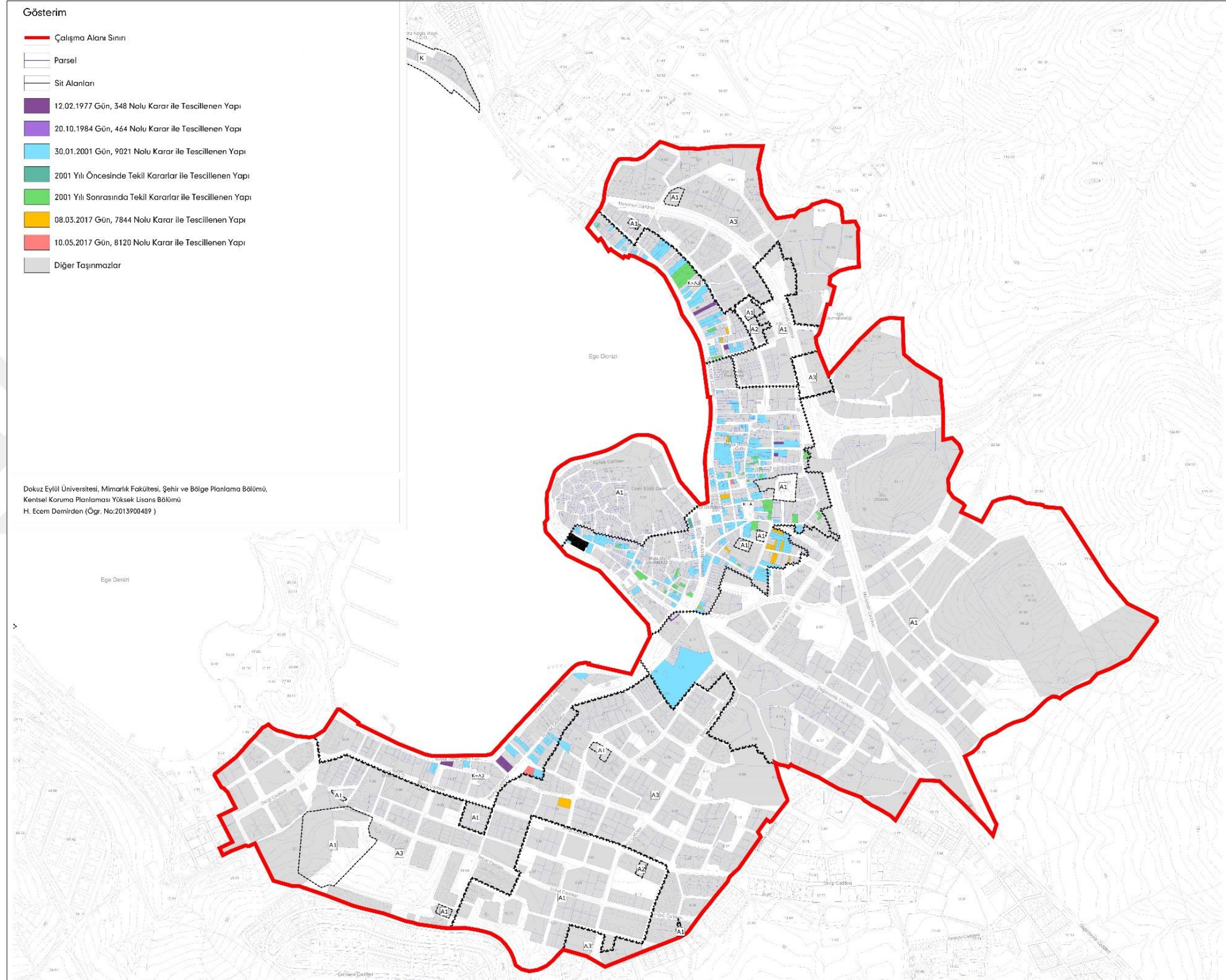
Tablo 4.3 devamı

Mahalle	Ada	Parsel	Tescil Niteliği	Karar Tarihi	Tescil Karar No	Karar
Atatürk	3	1	2. Grup Tescilli	08.03.2017	7844	İzmir 2 N KVKBK
		2	2. Grup Tescilli	08.03.2017	7844	İzmir 2 N KVKBK
		3	2. Grup Tescilli	08.03.2017	7844	İzmir 2 N KVKBK
		4	2. Grup Tescilli	08.03.2017	7844	İzmir 2 N KVKBK
Atatürk	7	7	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		10	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
			Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		12	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
			Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		13	1. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		42	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
Atatürk	8	2	2. Grup Tescilli	10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK
		3	2. Grup Tescilli	10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK
		8	2. Grup Tescilli	10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK
Atatürk	9	12	1. Grup Tescilli	10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK
Atatürk	10	2	2. Grup Tescilli	20.06.1987	3401 Tescillinin devamı	TKTVYK
			2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
Atatürk	11	2	2. Grup Tescilli	10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK
		4	1. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		5	1. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		6	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		7	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
			Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK
			2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
Atatürk	13	13	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
			Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		15	(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		16	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
			Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		19	2. Grup Tescilli	12.02.1977	348	GEEAYK
			Tescilden Düşme	26.10.1984	464	TKVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
			2. Grup Tescilli	18.07.2012	1105 grup bel.	
		20	(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
			2. Grup Tescilli	18.07.2012	1104 grup bel.	İzmir 2 N KVMKHK

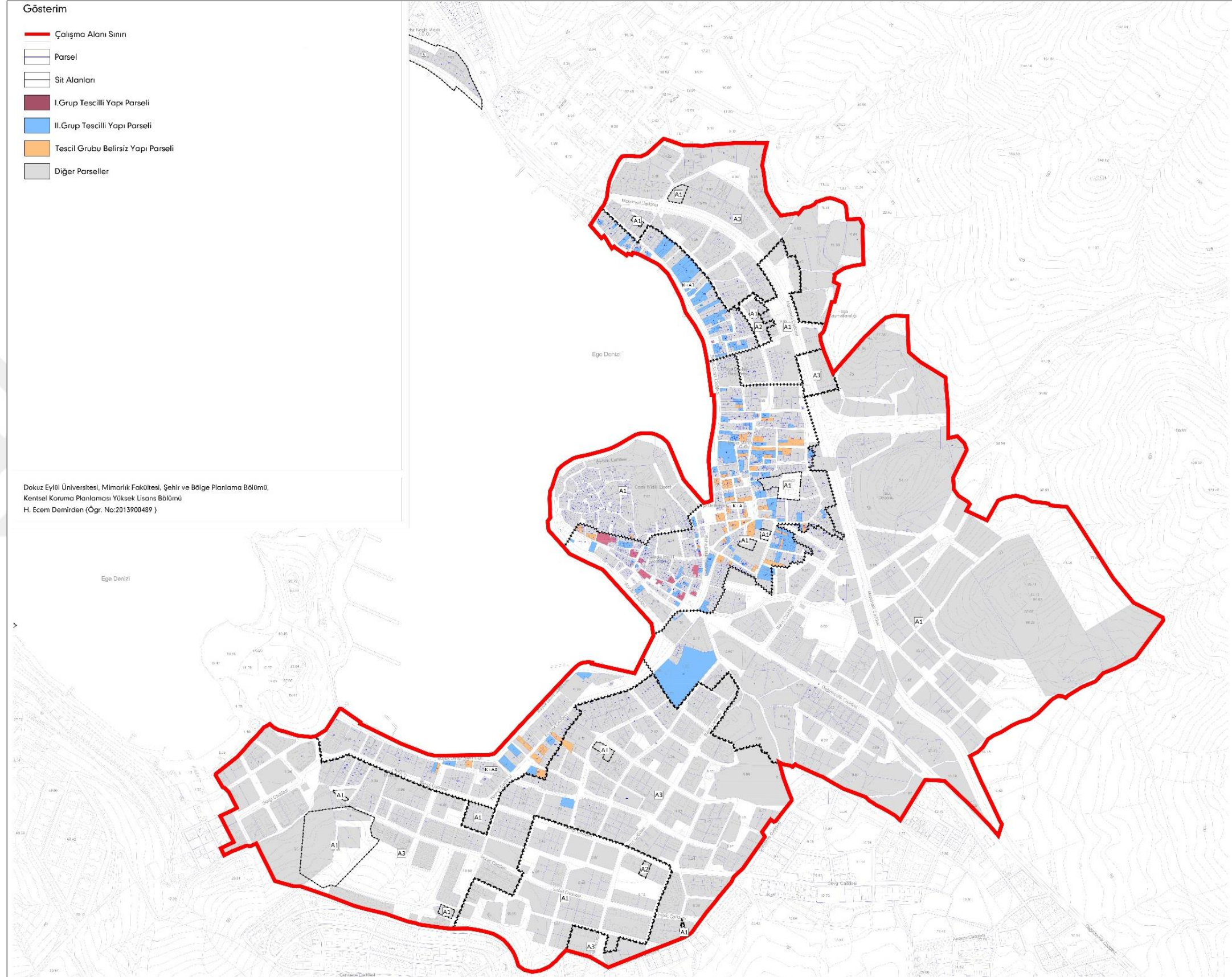
Tablo 4.3 devamı

Mahalle	Ada	Parsel	Tescil Niteliği	Karar Tarihi	Tescil Karar No	Karar
İsmetpaşa	1089	1	3. Derece Arkeolojik Sit Alanı	07.09.1989	1253	İzmir 1 N KTVKK
İsmetpaşa	1090	2	3. Derece Arkeolojik Sit Alanı	07.09.1989	1253	İzmir 1 N KTVKK
Fevzipaşa	1507	1	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		2	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
			2. Grup Tescilli	26.02.2014	3425	İzmir 1 N KTVKK
Fevzipaşa	214	14	2. Grup Tescilli	26.10.1984	464	TKTVYK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		23	2. Grup Tescilli	10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK
Atatürk	1219	1	2. Grup Tescilli	03.09.1992	3934	İzmir 1 N KTVKK
		2	2. Grup Tescilli	03.09.1992	3934	İzmir 1 N KTVKK
			(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
İsmetpaşa	1089	1	3. Derece Arkeolojik Sit Alanı	07.09.1989	1253	İzmir 1 N KTVKK
İsmetpaşa	1090	2	3. Derece Arkeolojik Sit Alanı	07.09.1989	1253	İzmir 1 N KTVKK
Fevzipaşa	1507	1	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		2	2. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
			2. Grup Tescilli	26.02.2014	3425	İzmir 1 N KTVKK
Fevzipaşa	1513	2	2. Grup Tescilli	10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK
		10	(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
		12	(-)	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK
Fevzipaşa	1717	10	2. Grup Tescilli	10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK
		11	2. Grup Tescilli	10.05.2017	8120	İzmir 2 N KVKBK
Atatürk	Foça Kalesi	Kale İçi	1. Grup Tescilli	30.01.2001	9021	İzmir 1 N KTVKK

Çalışma alanı sınırlarında yer alan, mahalle, ada ve parsellere göre incelendiği ve aktarıldığı tablolarda yer alan bilgiler halihazır harita üzerine ve güncel sit sınırlarıyla birlikte işlenerek mekansallaştırmıştır. Mekansallaştırma çalışmalarında, ilk olarak tescil kararlarının dökümü yapılmış olup, tescilden düşenler ise işlenmemiş, yalnızca Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı olarak tescilli olan parsellerin güncel bilgisi verilmiş ve Şekil 4.23'te gösterilmiştir. Daha sonra tablolarda yer alan tescilli taşınmazların tescil nitelikleri bilgisinin mekansallaştırılması çalışması yapılmış, 1.Grup Tescilli (Anıtsal Yapılar) ile 2.Grup Tescilli (Sivil Mimarlık Örnekleri) yapılar belirtilmiştir. Tablodaki diğer parseller “tescil grubu belirsiz yapı parseli” olarak işaretlemiş ve söz konusu bilgiler Şekil 4.24’de gösterilmiştir.

Şekil 4.23 Tescilli taşınmazlara ilişkin tescil karar tarihleri incelemesi

Şekil 4.24 Tescilli taşınmazlara ilişkin yapı grupları incelemesi

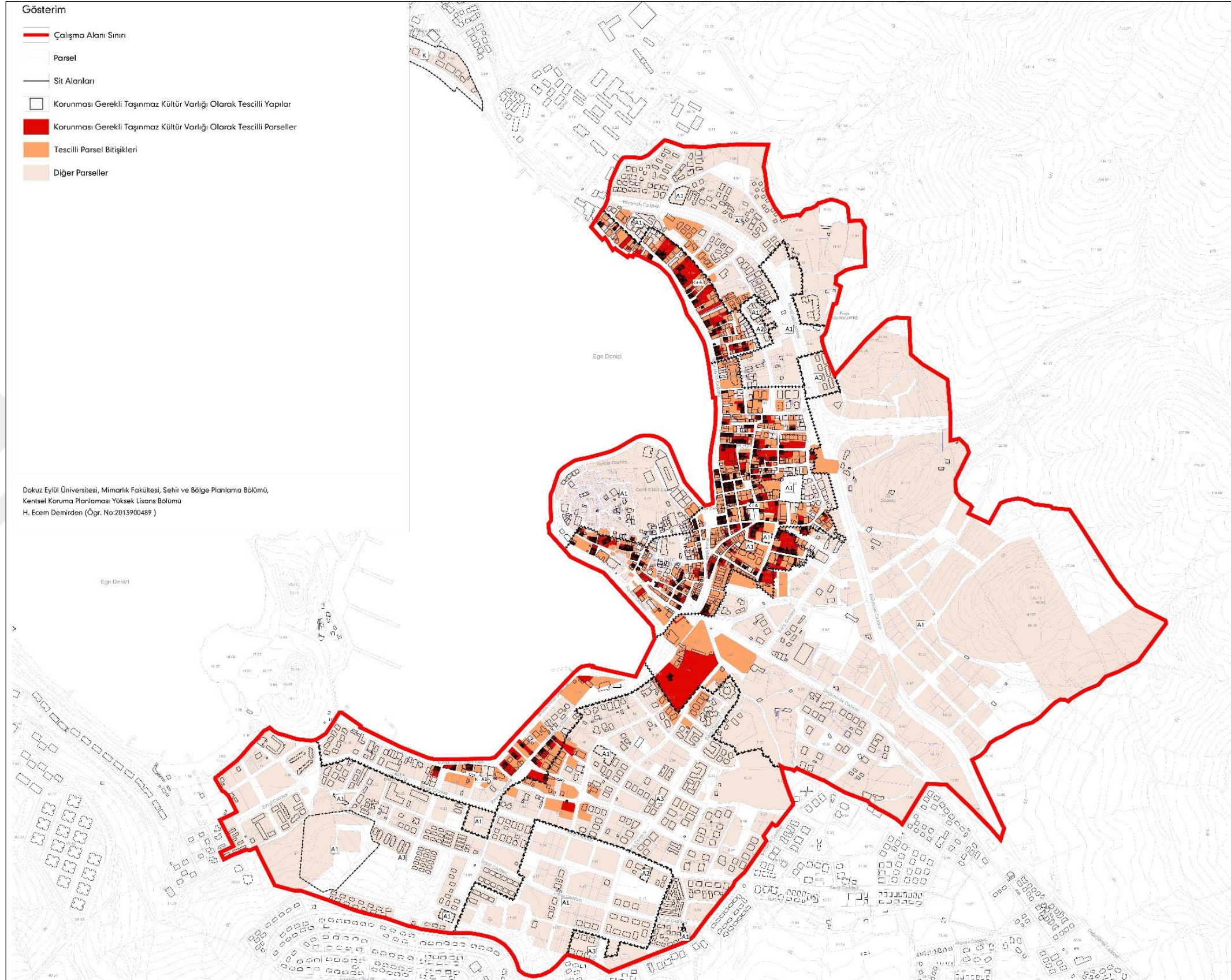
Çalışma alanı sınırlarında yer alan ve Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı olarak tescilli taşınmazlara yönelik düzenleme çalışmalarının tablo olarak ortaya konması ve şekilsel olarak mekansallaştırılmasında sentez çalışması niteliğinde olan ve kentsel sit alanlarında dokunun bütünlüğünün korunması hususunda büyük önem arz eden “tescilli bitişiği”ne yönelik çalışma yapılmıştır.

Tescilli bitişiği kavramı ile söz edilen; ilgili Koruma Bölge Kurulu kararı ile “Taşınmaz Kültür Varlığı” olarak belirlenmiş olan yapı parsellerine bitişik parseller ile aralarından yol geçse dahi bu yapılara cephe veren komşu parseller olarak tanımlanmaktadır. Bu parseller için, her türlü inşai ve fiziki uygulama ile yeni yapılaşmalarda koruma bölge kurulundan izin alınması gerekmektedir. Yasal süreçte tescilli bitişiği parsellere ilişkin olarak Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı olarak tescilli parseller ile aynı uygulama sürecinin geçerli olduğu söylenebilir.

Çalışma alanı sınırlarında tescilli bitişiği parsellerin belirlenmesine yönelik çalışma iki aşamada yapılmıştır. Bunlar,

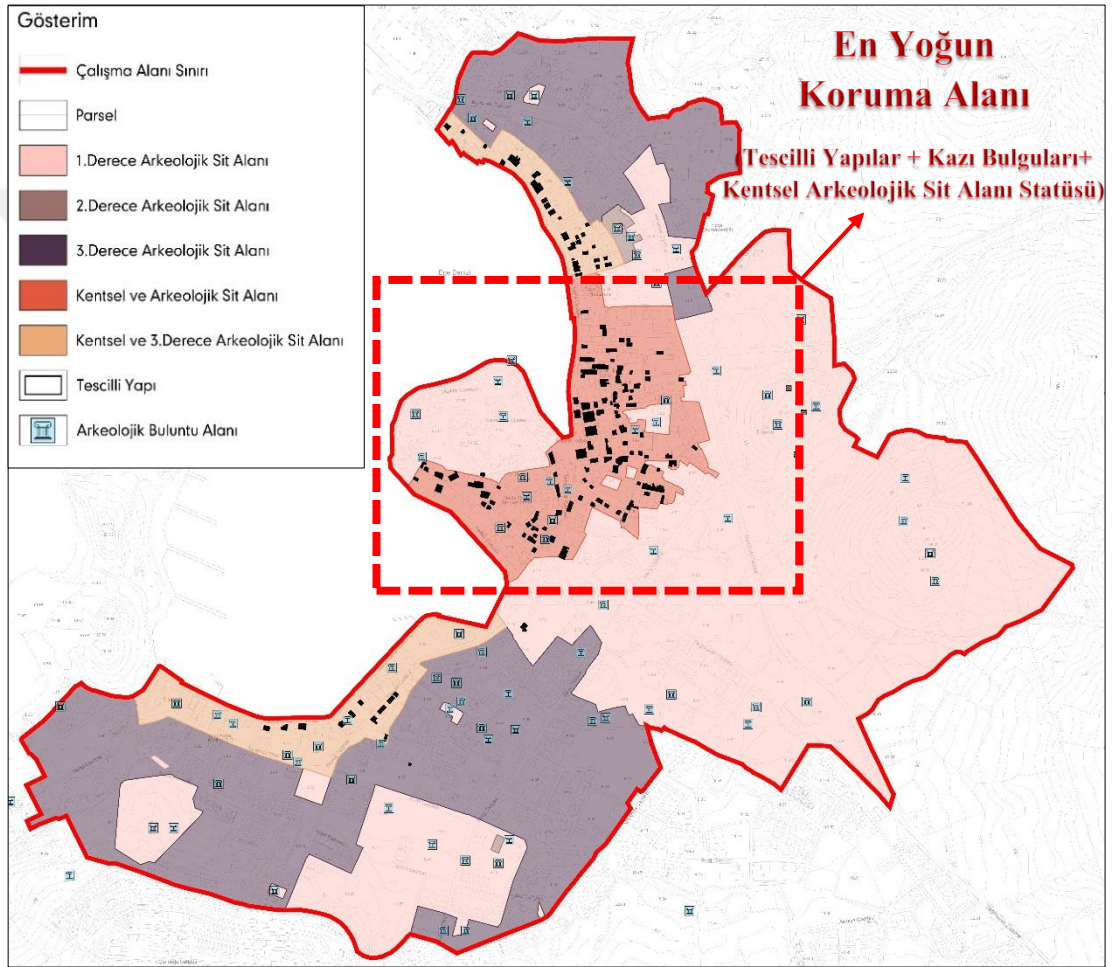
- 1- Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı olarak tescilli parsellere bitişik tüm parseller işaretlenmiştir.
- 2- Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı olarak tescilli parsellere bitişik olmayan, aralarından yol geçen (karşısı veya çaprazı) parsellerden tescilli parsel dik çizgi indirilmiş, tescilli parselde denk gelenler/kesişenler işaretlenmiştir.

Tescilli bitişiği taşınmazların belirlenmesi çalışmasına göre alanda yer alan 253 adet tescilli taşınmaza bitişik ve/veya cephe veren toplam 527 adet tescilli bitişiği parsel tespit edilmiştir. Tespit edilen ve harita üzerinde işaretlenen çalışma Şekil 4.25’te yer almaktadır.

Şekil 4.25 Tescilli parseller, tescilli yapılar ve tescilli bitişikleri incelemesi

Eski Foça kentinde Phokaia antik kentinin ve günümüz özgün kentsel dokunun korunmaya ve geleceğe taşınacak varlıklarının yer tespiti adına ilk adım olarak; çalışma alanı sınırları içinde sit alanları, arkeolojik buluntular ve tescilli taşınmazlar halihazır harita üzerinde çakıştırılarak bölgenin koruma yoğunluğunun tespit edilmesi amaçlanmıştır. Yapılan çalışmada koruma yoğunlukları Şekil 4.26'da açıkça görülmektedir.

Şekil 4.26 Çalışma alanı sınırlarında koruma yoğunluğu tespiti çalışması

Koruma yoğunluğunun tespit edilmesi amacıyla yapılan çalışmadan elde edilen verilere göre en yoğun alan, mevcut Kentsel + Arkeolojik Sit Alanı sınırları içinde tespit edilmiştir. Aynı zamanda, alanın batısında kalenin yer aldığı 1.Derece Arkeolojik Sit Alanı da bölgenin tamamlayıcısıdır. Bu bağlamda, bu alanın hem arkeolojik verilerin hem de özgün dokunun korunması adına ayrıntılı olarak çalışılması gerektiği düşünülmektedir.

4.1.3 Ayrıntılama Alanı Sınırı

Eski Foça kentinde en yoğun koruma alanı olarak belirlenen ve ayrıntılı çalışılması özgün kentsel dokunun anlaşılması açısından zorunlu olan bölge, ayrıntılama alanı sınırı/dönemsel katmanlaşmanın yoğun olduğu bölge (Şekil 4.27) olarak adlandırılmıştır. Bu bölge; Kentsel + Arkeolojik Sit Alanı sınırları ile yarımadaı alan 1.Derece Arkeolojik Sit Alanı sınırlarını kapsamaktadır. Bu bölge kentsel dokunun özgün durumunun en iyi derecede korunduğu ve arkeolojik katmanlar-değerler ile güncel kullanımların ilişkisinin en iyi yansımalarının yaşandığı alan olduğundan seçilmiş olup bu bölgedeki çalışmalar sokak-mülkiyet dokusu, sokak-yapı, parsel-yapı ilişkileri ve yapısal özellikleri detayında incelenmiştir. İncelemede, özgün dokunun anlaşılması adına tescilli yapılara yönelik çalışmalar detaylanmıştır.

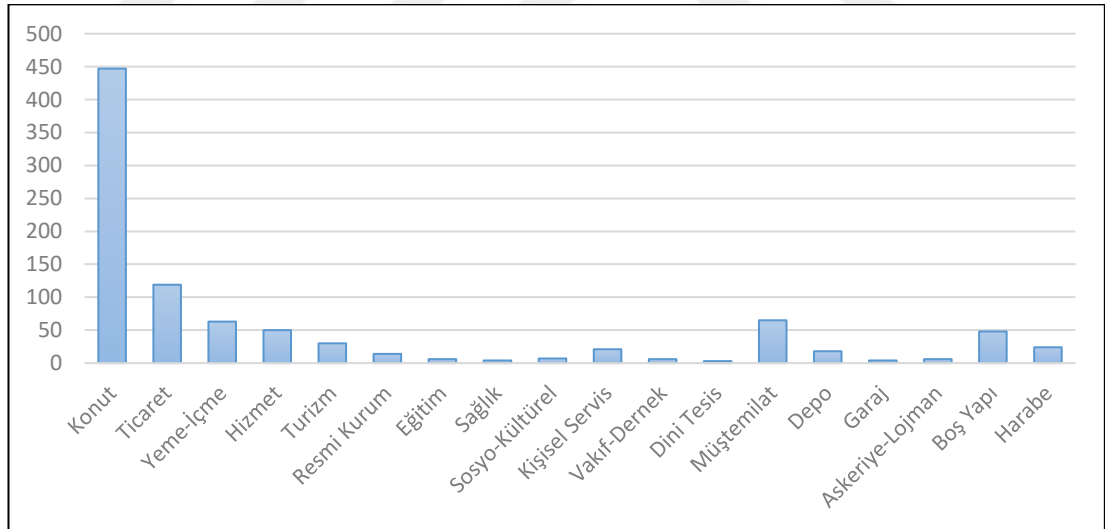

Şekil 4.27 Ayrıntılama alanının konumu (Google Earth, 2018'den yararlanılarak hazırlanmıştır.)

4.1.3.1 Yapılara İlişkin İnceleme

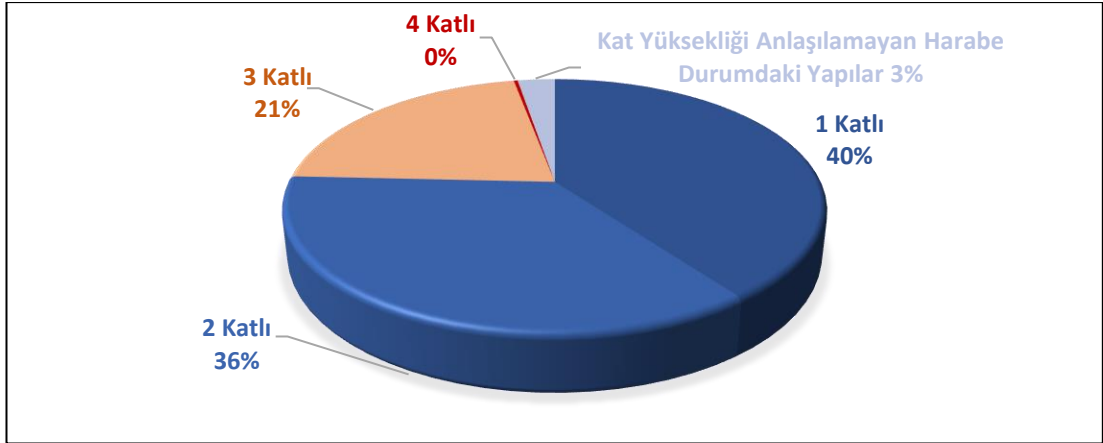
Ayrıntılama alanı sınırında yer alan yapıların tümü ilk aşamada incelenmiş ve mevcut kentsel doku anlaşılmasına çalışılmıştır. Söz konusu özgün doku öğelerinin arazi kullanım kararlarından bağımsız düşünülmemesi göze alınarak ilk olarak, daha önce inceleme alanı sınırı için parsel ölçeğinde yapılan arazi kullanım çalışması, yapı detayında çalışılmıştır. Sonrasında her bir yapının kat adedi incelenerek dokunun üç boyutu anlaşılmasına çalışılmıştır. Son olarak her bir yapı için yapılan gözlemle bölgenin onarım gerekliliği incelemesi ise alanın korunmuşluk durumu ortaya konmaya çalışılmıştır.

Yapı bazında gerçekleştirilen zemin kat arazi kullanım çalışmasında, yoğunluklu fonksiyonun konut kullanımı olduğu ortaya çıkmıştır. Bunu, söz konusu alanı bölgenin merkezi olmasının da etkisiyle ticaret kullanımı izlemektedir. Arazi kullanımlarına ilişkin dağılım grafiği Şekil 4.28’de yer almaktadır.

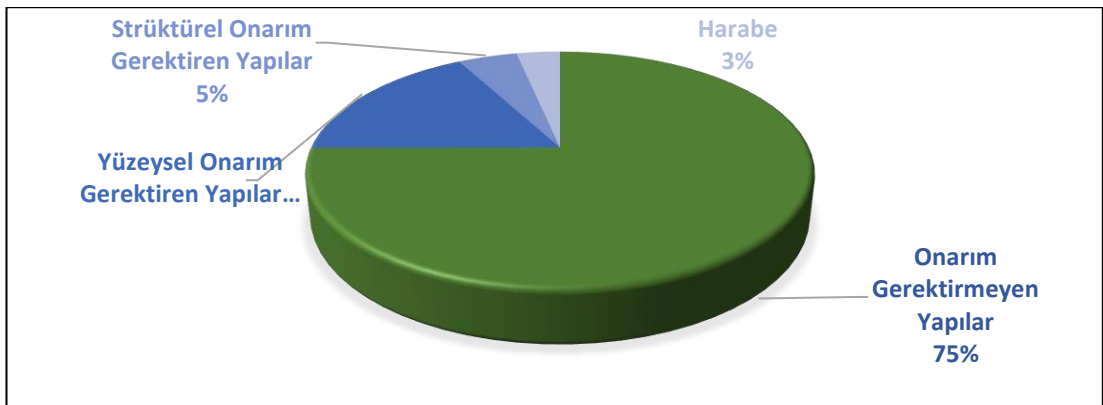
Şekil 4.28 Ayrıntılama alanı arazi kullanım çalışması fonksiyon dağılımı grafiği

Alanda yapılan kat adetleri incelemesinde, özgün dokunun kent dikeyinde bir ve iki katlı olduğu açıkça görülmektedir. Üç ve dört katlı yapıların ise toplamın %21’lik kısmını oluşturduğu görülmekte olup bu yapıların ruhsat tarihleri verisi ile değerlendirilmesi sonucu 1980 yılı ve sonrasında inşa edildiği tespit edilmiştir. Bölgede yer alan yapıların kat adetlerine ilişkin dağılım Şekil 4.29’da görülmektedir.

Şekil 4.29 Ayrıntılama alanı kat adetleri analizi çalışması fonksiyon dağılımı grafiği

Ayrıntılama alanı olarak belirlenen bölge aynı zamanda Eski Foça'nın hemen her döneminde kent merkezi olarak tarflenebilecek bir bölgedir. Bölgenin merkez fonksiyonunda olması ve bu sebeple devamlı kullanılmasından hareketle, alanın kullanılarak korunduğu söylenebilir. Bu söylemin anlaşılabilmesi ve doğruluğunun kanıtlanabilmesi adına, yörenin en eski tarihli yapılarını barındıran bu bölgede, yapılara ilişkin onarım gerekliliği incelemesi yapılmıştır. Yapılan incelemede yapıların büyük kısmının onarım gerektirmediği ortaya konmuştur. Böylece yüzeydeki en eski döneme tarihlenen yapılar bu bölgede bulunmasına rağmen, kullanım devamlılığı ile sürekli ihtiyaç durumu sayesinde yapıların ve aslında kentsel dokunun korunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan çalışmaya ilişkin dağılım Şekil 4.30'da görülmektedir. Grafik anlatımlarının haritalamaları ise Şekil 4.31, Şekil 4.32 ve Şekil 4.33'de yer almaktadır.

Şekil 4.30 Ayrıntılama alanı onarım gerekliliği analizi çalışması fonksiyon dağılımı grafiği

ÇOK KATMANLI KENTLERİN KORUNMASINDA TASARIM DESTEKLİ YÖNTEM ARAYIŞLARI VE ÖNLEMSEL YAKLAŞIMLAR: ESKİ FOÇA ÖRNEĞİ

Ayrıntılama Bölgesi - Arazi Kullanım Durumu

Gösterim

	Ayrıntı Çalışma Alanı Sınırı		Müştemilat-Ek Yapı
	Sit Alanları		Depo
	Tescilli Yapılar		Garaj
	Konut Kullanımı		Askeriye - Lojman Kullanımı
	Perakende Ticaret Kullanımı		Boş Yapı
	Yeme-İçme (Kafe, Restoran vb)		Harabe
	Hizmet Sektörü		
	Turizm (Otel, Apart Otel, Motel, Pansiyon)		
	Resmi Kurum		
	Eğitim Tesisi		
	Sağlık Tesisi		
	Sosyo-Kültürel Tesis		
	Kişisel Servisler (Kuaför vb)		
	Vakıf-Dernek Kullanımı		
	Dini Tesis		

Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü,
Kentsel Koruma Planlaması Yüksek Lisans Bölümü
H. Ecem Demirden (Ögr. No:2013900489)

Şekil 4.31Arazi kullanım durumunun bina detayında incelenmesi

ÇOK KATMANLI KENTLERİN KORUNMASINDA TASARIM DESTEKLİ YÖNTEM ARAYIŞLARI VE ÖNLEMSEL YAKLAŞIMLAR: ESKİ FOÇA ÖRNEĞİ

Ayrıntılama Bölgesi - Kat Adetleri

Gösterim

- Ayrıntı Çalışma Alanı Sınırı
- Sit Alanları
- Tescilli Yapılar
- 1 Katlı Yapılar
- 2 Katlı Yapılar
- 3 Katlı Yapılar
- 4 Katlı Yapılar
- b / ç Bodrum / Çatı Katı Olan Yapılar

Ölçek: 1/3.500

Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü,
Kentsel Koruma Planlaması Yüksek Lisans Bölümü
H. Ecem Demirden (Ögr. No:2013900489)

Şekil 4.32 Kat adetleri incelemesi

ÇOK KATMANLI KENTLERİN KORUNMASINDA TASARIM DESTEKLİ YÖNTEM ARAYIŞLARI VE ÖNLEMSEL YAKLAŞIMLAR: ESKİ FOÇA ÖRNEĞİ

Ayrıntılama Bölgesi - Onarım Gerekliliği

Gösterim

- Ayrıntı Çalışma Alanı Sınırı
- Sit Alanları
- Tescilli Yapılar
- Onarım Gerektirmeyen Yapılar
- Yüzeysel Onarım Gerektiren Yapılar
- Strüktürel Onarım Gerektiren Yapılar
- Harabe Durumdaki Yapılar

Ölçek: 1/3.500

Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü,
Kentsel Koruma Planlaması Yüksek Lisans Bölümü
H. Ecem Demirden (Ögr. No:2013900489)

Şekil 4.33 Binalara ilişkin onarım gerekliliği incelemesi

4.1.3.2 Sokak Dokusuna İlişkin İnceleme

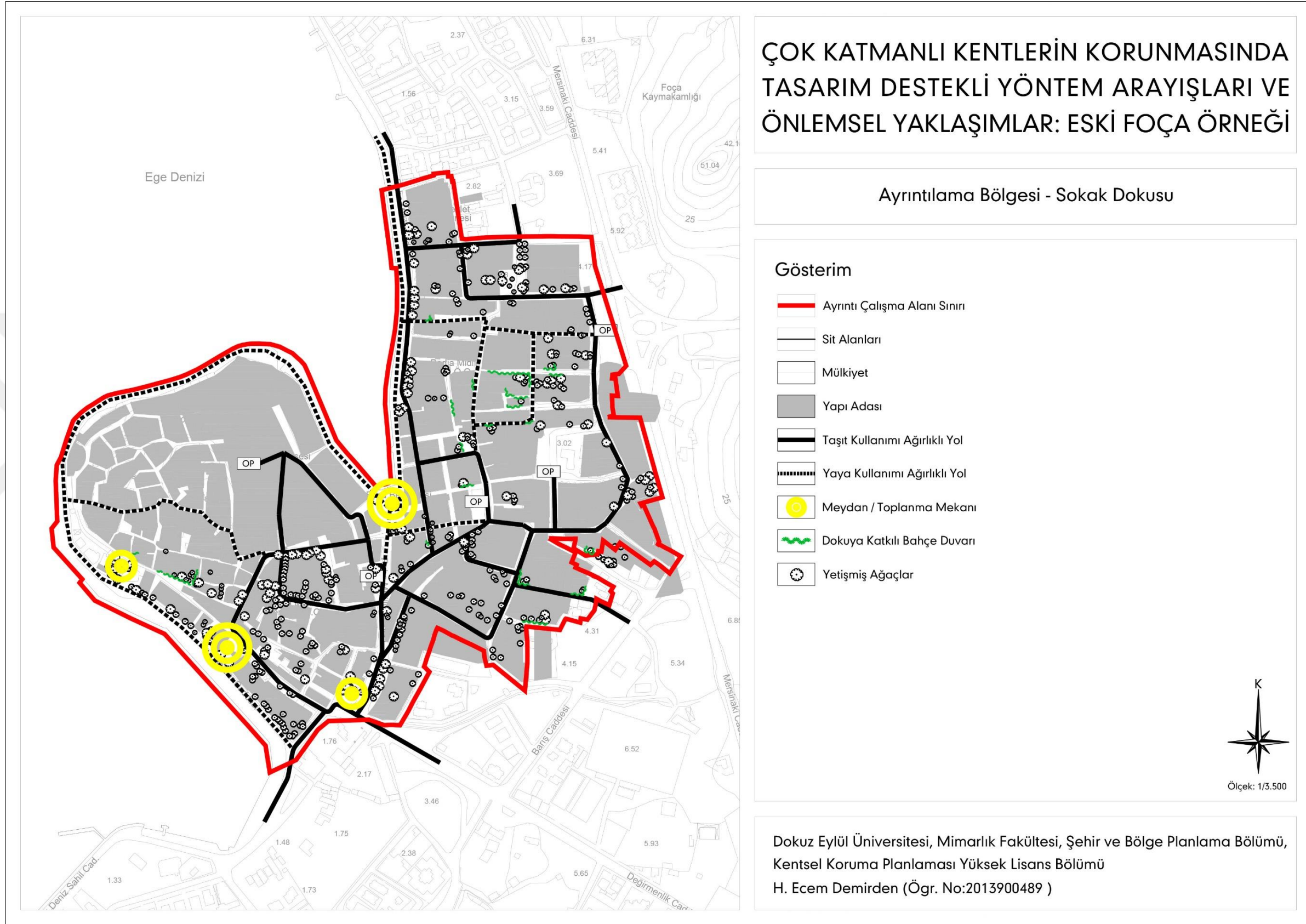
Uzun yıllar yerleşime konu olan ayrıntılama alanı sınırında incelenen sokak dokusunda, mevcut durumda kullanılan taşıt yolları, taşıt ve yayanın birlikte kullandığı ancak yaya ağırlıklı kullanıma haiz yollar ile meydanlar görülmektedir. Foça'nın en bilinen meydanı, şimdiki belediye binasının bulunduğu konumda, bir balıkçı heykelinin ve arkeolojik kazılar sırasında bulunan ve Athena Tapınağı'na ait olan ele geçen en önemli bulgulardan olan griffon başı ile at heykelinin bir replikasının da yer aldığı yeni adıyla "Demokrasi Meydanı", eski adıyla "Marsilya Meydanı" olarak bilinen meydandır.

Eski Foça sokaklarında bahçe duvarları az sayıda olsa da, genelde 1 metre yüksekliğinde yerel tüf taşından yapılmış kargir duvarlar üzerine demir korkuluklar ya da 2 metre yüksekliğinde yine tüf taşından yapılmış kargir duvarlarla karşılaşmak mümkündür. Bu duvarlardan sokağa sarkan sarmaşık, begonvil vb. ile bahçe duvarlarını aşan yetişmiş ağaç peyzajlar sokağa görsel katkı sunmaktadır. Söz konusu peyzaj öğeleri Şekil 4.34'de "Dokuya Katkılı Bahçe Duvarı" olarak yer almaktadır.

İncelenen alan genelindeki tüm ağaçlar yaklaşık yerlerinde işaretlenmiştir. Foça'da tanımlı bir park alanı bulunmamakta, ancak hem parsel sınırları içinde yer alan hem de sokakta bulunan yetişmiş ağaçlar, bölgenin yeşil dokusunu oluşturmaktadır.

Eski Foça'nın geleneksel sokak dokusunda ve buna bağlı mülkiyet izlerinde grid ve organik sistemin birlikteliği görülebilmektedir. Foça Kalesi'nin bulunduğu bölgede eğimin de sebep olduğu organik yerleşimi geçmişten bugüne kadar okuyabilmek mümkünken Büyükdeniz Sahil Caddesi ile Küçükdeniz (Reha Midilli Caddesi) bölgesinde grid sistem yer yer bozulmuş olsa da okunabilmektedir.

Ayrıntılama bölgesi olarak seçilen bölgenin sokak dokusu incelemesinde yer alan bir diğer tanımlama ise otopark alanlarıdır. Şekil 4.34'de gösterilen tüm otopark alanları, plansız olup taşıtların parseller arasında boşluklara gelişigüzel sürekli park etmesiyle oluşmuş olan düzensiz otopark alanlarıdır.

Şekil 4.34 Sokak dokusunun incelenmesi

4.1.3.3 Tescilli Yapılara İlişkin İnceleme

Ayrıntılama bölgesinde, Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı olarak tescilli taşınmazlar yukarıda yer alan “4.1.2.2.Halihazır Duruma İlişkin Veriler” başlığı altında incelenen 253 adet tescilli taşınmazdan 188 adedi yer almaktadır.

Tescilli taşınmazlara yönelik yapılan çalışmalar, ayrıntılama bölgesinden yola çıkarak Eski Foça’nın özgün yapısal dokusunun anlaşılması ortaya konmuş ve bu sebeple detaylı bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Değerlendirmede tescilli taşınmazlara ilişkin öncelikle yapı-parcel ilişkisi incelenmiş, yapının parcel içindeki konumu ve bahçesi ile ilişkisi tespit edilmiştir. Tespitlerde, ön cepheye bitişik arka bahçeli, arkada yer alan ön bahçeli, parcel ortasında konumlu, parselin bir köşesinde yer alan, parselle tamamen oturan yapılar olduğu belirlenmiştir.

Tescilli yapıların girişleri, yapı-parcel incelemesinden sonra yapılan incelemedir. Bu incelemede yapıların doğrudan sokaktan giriş alması, bahçeden giriş alması ve hem bahçeden hem sokaktan giriş alması durumları değerlendirilmiştir.

Tescilli taşınmazların yapısal özelliklerine yönelik ilk inceleme cephe düzenlerine ilişkin yapılmıştır. İncelemedeki yapılardan ticaret kullanımında olanları ayrı tutulmuş, çünkü tüm ticaret yapıları camekan vitrin ile tanımlanmıştır. Diğer kullanımlardaki yapılarda ise cephe düzeni simetrik ve asimetrik olarak sınıflandırılmış, ayrıca köşe girişli yapılar da belirlenmiştir.

Tescilli taşınmazların yapısal özelliklerine yönelik bir diğer inceleme ise cephe süslemeleri olmuştur. Bu incelemede; kapı ve pencere açıklıklarında kemer, söve, lenton gibi süs öğeleri taşıyanlar ile yapı bütününde veya bir katında köşe silmesi, saçak silmesi ya da kat arasında silme bulunan veya tümünü birden barındıran yapılar belirlenmiştir. Ayrıca pek sık rastlanmasa da açık çıkma-balkon, kapalı çıkma-cumba tespitleri yapılmıştır. Tüm bu incelemeler sırasıyla; Şekil 4.35, Şekil 4.36, Şekil 4.37 ve Şekil 4.38’de yer almaktadır.

ÇOK KATMANLI KENTLERİN KORUNMASINDA TASARIM DESTEKLİ YÖNTEM ARAYIŞLARI VE ÖNLEMSEL YAKLAŞIMLAR: ESKİ FOÇA ÖRNEĞİ

Ayrıntılama Bölgesi - Tescilli Yapılara İlişkin Parsel-Yapı İlişkisi

Gösterim

- Ayrıntı Çalışma Alanı Sınırı
- Sit Alanları
- Tescilli Yapılar
- Parselin Ön Cephesine Bitişik Olan Arka Bahçeli Yapılar
- Parselin Ortasında Yer Alan Bahçeli Yapılar
- Parselin Arka Cephesine Bitişik Ön Bahçeli Yapılar
- Parselin Bir Köşesine Bitişik Yan Bahçeli Yapılar
- Parsel Sınırlarına Tamamen Oturan Bahçesiz Yapılar
- Herhangi Bir Parsel Sınırları İçinde Kalmayan Yapılar

Ölçek: 1/3.500

Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü,
Kentsel Koruma Planlaması Yüksek Lisans Bölümü
H. Ecem Demirden (Ögr. No:2013900489)

Şekil 4.35 Tescilli yapılara ilişkin parsel-yapı ilişkisi incelemesi

ÇOK KATMANLI KENTLERİN KORUNMASINDA TASARIM DESTEKLİ YÖNTEM ARAYIŞLARI VE ÖNLEMSEL YAKLAŞIMLAR: ESKİ FOÇA ÖRNEĞİ

Ayrıntılama Bölgesi - Tescilli Yapılara İlişkin Yapı Girişleri

Gösterim

- Ayrıntı Çalışma Alanı Sınırı
- Sit Alanları
- Tescilli Yapılar
- Doğrudan Sokaktan Girişli Yapılar
- Bahçeden Girişli Yapılar
- Hem Bahçeden Hem Doğrudan Sokaktan Girişi Olan Yapılar

Ölçek: 1/3.500

Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü,
Kentsel Koruma Planlaması Yüksek Lisans Bölümü
H. Ecem Demirden (Ögr. No:2013900489)

Şekil 4.36 Tescilli yapılara ilişkin yapı girişleri incelemesi

ÇOK KATMANLI KENTLERİN KORUNMASINDA TASARIM DESTEKLİ YÖNTEM ARAYIŞLARI VE ÖNLEMSEL YAKLAŞIMLAR: ESKİ FOÇA ÖRNEĞİ

Ayrıntılama Bölgesi - Tescilli Yapılara İlişkin Cephe Düzeni

Gösterim

- Ayrıntı Çalışma Alanı Sınırı
- Sit Alanları
- Tescilli Yapılar
- Cephe Ortasından Girişli Simetrik Düzen Tescilli Yapılar
- Cephe Yanından Girişli Asimetrik Düzen Tescilli Yapılar
- Cephe Köşesinden Girişli Asimetrik Düzen Tescilli Yapılar
- Ticaret Fonksiyonlu Camekan Girişli Tescilli Yapılar

Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü,
Kentsel Koruma Planlaması Yüksek Lisans Bölümü
H. Ecem Demirden (Ögr. No:2013900489)

Şekil 4.37 Tescilli yapılara ilişkin cephe düzeni incelemesi

ÇOK KATMANLI KENTLERİN KORUNMASINDA TASARIM DESTEKLİ YÖNTEM ARAYIŞLARI VE ÖNLEMSEL YAKLAŞIMLAR: ESKİ FOÇA ÖRNEĞİ

Ayrıntılama Bölgesi - Tescilli Yapılara İlişkin Cephe Süslemeleri

Gösterim

- Ayrıntı Çalışma Alanı Sınırı
- Sit Alanları
- Tescilli Yapılar
- Cephe Elemanları Süslü Olan Yapılar (Lenton,Kemer vb)
- Cephede Köşe, Saçak, Kat Silmesi Bulunan Tescilli Yapılar
- A Açık Çıkma-Balkon Bulunan Tescilli Yapılar
- K Kapalı Çıkma-Cumba Bulunan Tescilli Yapılar

Ölçek: 1/3.500

Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü,
Kentsel Koruma Planlaması Yüksek Lisans Bölümü
H. Ecem Demirden (Ögr. No:2013900489)

Şekil 4.38 Tescilli yapılara ilişkin cephe süslemeleri incelemesi

4.1.3.4 Özgün Doku Değerlendirme

Eski Foça’da hemen her bir yerleşim dönemine tanıklık eden ve toprak üstünde yer alan en uzun tarihsel sürece sahip olması sebebiyle seçilen bölgede yapılan analiz ve araştırma çalışmaları kapsamında tüme varım yöntemi ile Eski Foça’nın özgün kentsel dokusu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Yapılan arazi analiz ve araştırma çalışmaları sonucunda özgün dokuya ilişkin temel verilere ulaşılmıştır. Bu veriler, Marsilya meydanı olarak adlandırılan meydan uzun yıllar boyunca fonksiyonların en fazla çeşitliliğe ulaştığı kentin kalbi olan nokta olması, yapıların 1 veya 2 katlı olması ve 1 katlı yapılar genelde ticari amaçla kullanıldığı, 2 katlı olan yapıların yapı yüksekliğinin 6 metre ile 7,40 metre arasında olduğu, yapıların yandan girişli asimetrik cephe özelliği ile ortadan girişli simetrik cephe özelliği gösterdiği, Asimetrik yapılarda cephe yanında yer alan kapı açıklığı ile kapının diğer yanında yer alan 1/1,5 veya 1/2 oranına sahip uzun kenarı düşeyde olan 2 adet pencere açıklığından oluşmaktadır. Simetrik yapılarda ise ortada yer alan kapı açıklığı ile iki yanında yer alan ve eşit doluluk boşluk oranına sahip 1/1,5 veya 1/2 oranına sahip uzun kenarı düşeyde olan birer veya cephe genişliğine göre iki ve daha fazla adet pencere açıklığından oluşmaktadır. Ayrıca, yapıların hemen her birinde en az bir tür (kemer, silme, söve, ferforje, payanda, lenton vb.) süsleme ögesi bulunmaktadır. Yapılar yerel Foça tüf taşından yapılmıştır. Ancak bir önceki dönemde (Rumlardan önce) yapım malzemesinin kerpiç üzerine serpmeye sıva ile inşa edildiği bilinmektedir.

Alanda yer alan tescilli yapılar dışında kalan tüm yapılar yukarıda anlatılan özgün dokuya ilişkin tespitler doğrultusunda değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede (Şekil 4.39), cephe düzeni, yapım malzemesi ve gabari bakımından tescilli yapı özelliği gösteren ve hemen hemen tescilli yapı ile aynı döneme tarihlendiği düşünülen yapılar, tescilli yapıya genelde gabari, doluluk-boşluk oranı, malzeme gibi özellikleri benzeyen ve dokunun görsel bütünlüğünü bozmayan ancak tescilli yapılar ile aynı döneme tarihlenmediği açıkça görülen yapılar ile tescilli yapılara her herhangi bir yönden uyum göstermeyen ve görsel algının devamlılığını sağlamayan yapılar belirlenmiştir.

ÇOK KATMANLI KENTLERİN KORUNMASINDA TASARIM DESTEKLİ YÖNTEM ARAYIŞLARI VE ÖNLEMSEL YAKLAŞIMLAR: ESKİ FOÇA ÖRNEĞİ

Ayrıntılama Bölgesi - Dokuya Uyumluluk Durumu

Gösterim

- Ayrıntı Çalışma Alanı Sınırı
- Sit Alanları
- Tescilli Yapılar
- Cephe Düzeni, Malzeme, Gabari Bakımından Tescilli Yapı Niteliğinde Olan Yapılar
- Tescilli Yapı ile Uyumlu, Dokunun Parçası Olan ve Bütünlüğünü Bozmayan Yapılar
- Tescilli Yapı ile Uyumsuz, Dokunun Parçası Olmayan ve Bütünlük Oluşturmayan Yapılar

Ölçek: 1/3.500

Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü,
Kentsel Koruma Planlaması Yüksek Lisans Bölümü
H. Ecem Demirden (Ögr. No:2013900489)

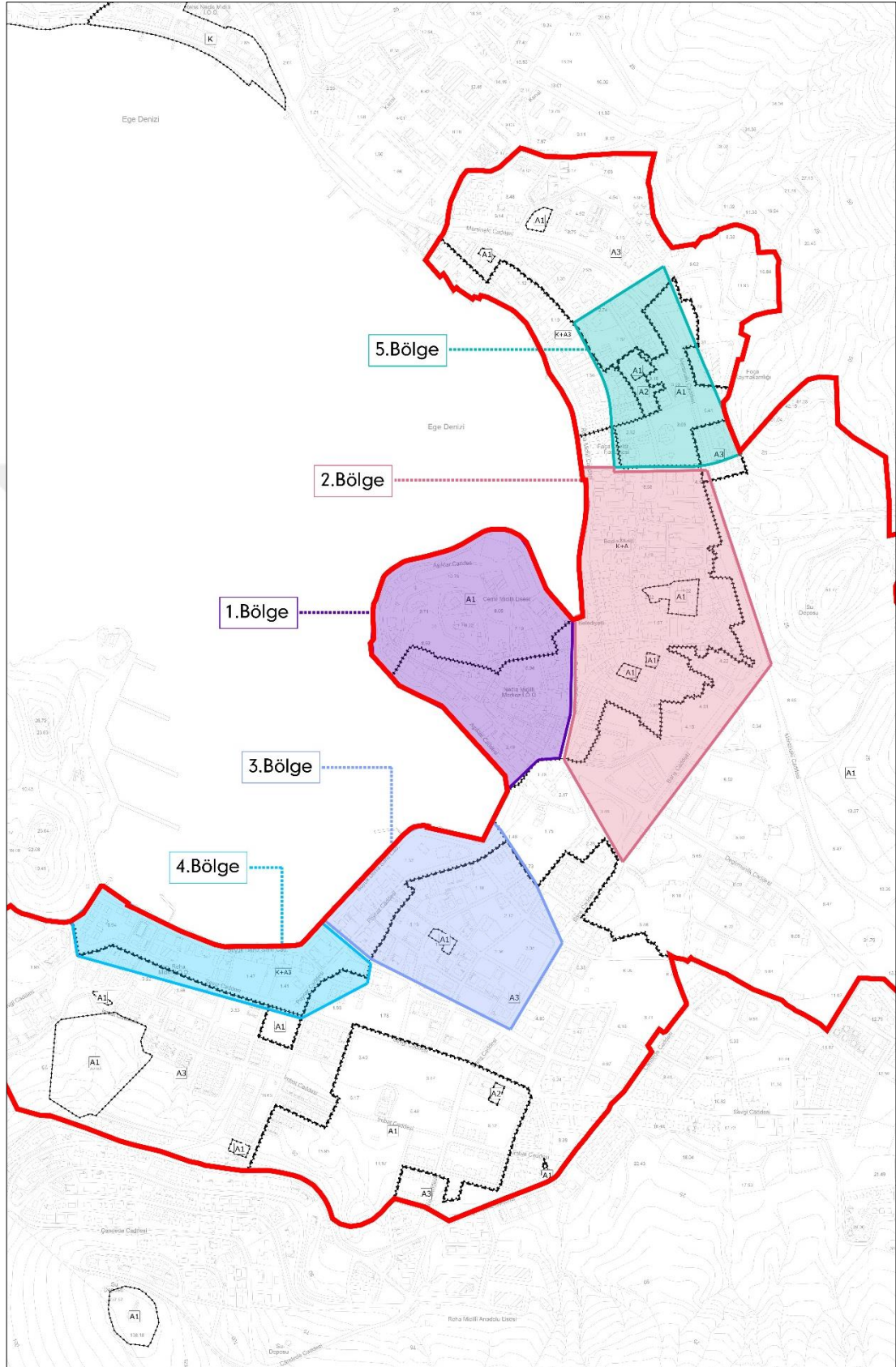
Şekil 4.39 Özgün dokuya uyumluluk durumu incelemesi

4.2 Eski Foça'nın Sosyal Boyutunun İncelenmesi

Kentsel mekan insandan bağımsız düşünülemez. Kenti insanlar yaratır ve kent ile insan birbirini değiştirip dönüştürerek devamlılığını sürdürür. Kentlerin anlaşılabilmesi toplumların kenti ne kadar anladığına ve ona kültüründen ne kadar aktardığına bağlıdır. Bu bağlamda toplumdan kopuk bir kent düşünmenin pek mümkün olmadığı görülmektedir. Kenti anlamak ve özümsemek ancak, toplumu anlamak, toplumsallığın paydaşlarını göz önünde tutmak ve toplumsal fikirlerin bütününe kentsel çevreyi kavramak ile olasıdır. Bu sebeple “4.1.Eski Foça'nın Mekânsal Boyutunun İncelenmesi” bölümünde anlatılan tüm mekânsal inceleme, analiz ve arazi araştırmaları ancak bu bölümde anlatılacak olan sosyal çalışmalar ile bütün olduğunda anlam kazanacaktır.

Eski Foça'nın çok katmanlı tarihsel kentsel dokusunun sosyal boyutunun incelenmesi, çok katmanlı yerleşim dokusuna sahip olan kentlerde yapılan arkeolojik kazılar ve kazılardan elde edilen veriler ile toprak üzerinde okunan tarihsel izlerin mekan ve toplum üzerinde yansımalarının incelenmesi, yerel halkın rolü ve etkilenme biçimlerinin araştırılması adına anket çalışması yapılması planlanmış ve bu hususta anket soruları hazırlanmıştır. Ancak yerinde yapılmak istenen anket çalışması söylemlerin gidişi doğrultusunda derinlemesine görüşme tanımlamasına daha uygun hale gelmiştir.

Anket çalışması amacıyla başlanan ancak daha ilk aşamada derinlemesine görüşmeye dönen alanın sosyal yapısının incelenmesine ve anlaşılmasına yönelik yapılan çalışmada, Eski Foça'nın sürekli yerleşik dokusunun koruma alanları ile birleştiği bölge sınırlarında belirlenmiş olan 5 farklı örneklem alanı içinde gerçekleştirilmiştir. Bu bölgeler arkeolojik veri yoğunluğuna bağlı olarak belirlenmiştir. Ayrıca bu bölgeler dışında da hazırlanan anket soruları sınırlarında gelişigüzel görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler, her bir bölge içinden rastgele 7 kişi ile ve bu bölgeler dışından seçilen gelişigüzel alanlardan toplam 10 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Seçilen örneklem alanların kent içindeki konumları Şekil 4.40'ta gösterilmektedir.

Şekil 4.40 Anket çalışmalarının gerçekleştirildiği örneklem alan bölgeleri

4.2.1 Anket/Derinlemesine Görüşme Çalışmaları

Anket/derinlemesine görüşme çalışmasında arkeolojik bulgunun ve tescilli yapıların yoğun olduğu 5 bölgeden seçilen örneklem alanlar içinde yaşayan yerel halktan, kentsel koruma, çok katmanlı kent, kent-arkeoloji kavramlarının sosyal yansımalarına yönelik anahtar bilgileri almak amacıyla temel sorular belirlenmiştir. Görüşmeler bu sorular çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Sorular/konular Tablo 4.4’de yer almaktadır.

Tablo 4.4 Anket/derinlemesine görüşme soruları

1. Ne zamandır Foça’da yaşıyorsunuz? / Foçalı mısınız?
2. Foça kentsel / arkeolojik sit alanı statüsünde ve arkeolojik kazı süreci devam ediyor. Bu konular ile ilgili bilginiz var mı?
3. Sizin veya komşunuzun parselinden inşaat sırasında veya başka bir şekilde tarihi eser çıktığını gördünüz mü/duydunuz mu?
4. Kazı sonucu burada bulguya rastlanmış ne çıktığını biliyor musunuz?
5. Sizin parselinizde tarihi eser çıkarsa ne yaparsınız?
6. Bahçenizde çıkan bir tarihi eseri in-situ korumak, sergilemek ister miydiniz? Nasıl sergilenmeli?
7. Sit alanında olmaktan memnun musunuz? Olumlu ve olumsuz yönleri nelerdir?
8. Tüm bu kentsel koruma sürecinden nasıl etkileniyorsunuz?

Yukarıda yer alan sorular çerçevesinde yapılan görüşmelerden elde edilen yanıtlar da zaman zaman birbirinin içine geçmelerle karşılaşmış, bu sebeple yanıtlara göre bir sınıflama yapılmış ve her bir bölge için yanıtlar aynı sınıflama üzerinden değerlendirilmiştir. Her bir bölge için yanıtlarına net ulaşılan sorular grafiklere dökülmüş ve son aşamada bütün olarak değerlendirilmiştir.

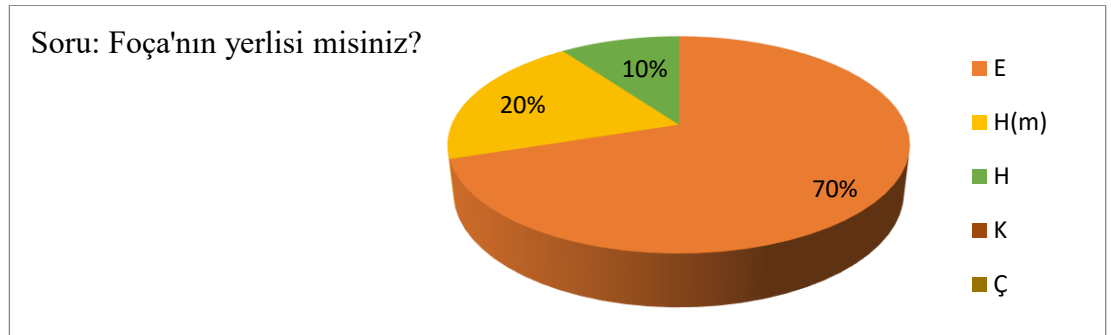
Görüşmelerde alınan yanıtlar “evet, hayır, hayır mübadele göçmeniyiz, koşullu ve çekimser” olarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmada “koşullu” ile anlatılmak istenen duruma örnek olarak, “Bahçenizde çıkan bir tarihi eseri in-situ korumak, sergilemek ister miydiniz?” sorusuna verilen “müze gibi olacaksa isterim.” veya “sit alanında olmaktan memnun musunuz? Olumlu ve olumsuz yönleri nelerdir?” sorusuna verilen “...bir sürü yıkık bina var, en azından taş olanları otel yapsınlar. Öyle olsa daha çok memnun olacağım.” yanıtı örnek olarak verilebilir. Sınıflandırılan yanıtların grafiklerde geçen kısaltmaları Tablo 4.5’de verilmiştir.

Tablo 4.5 Anket/derinlemesine görüşme sorularının yanıtlarının sınıflandırılması ve kısaltmaları

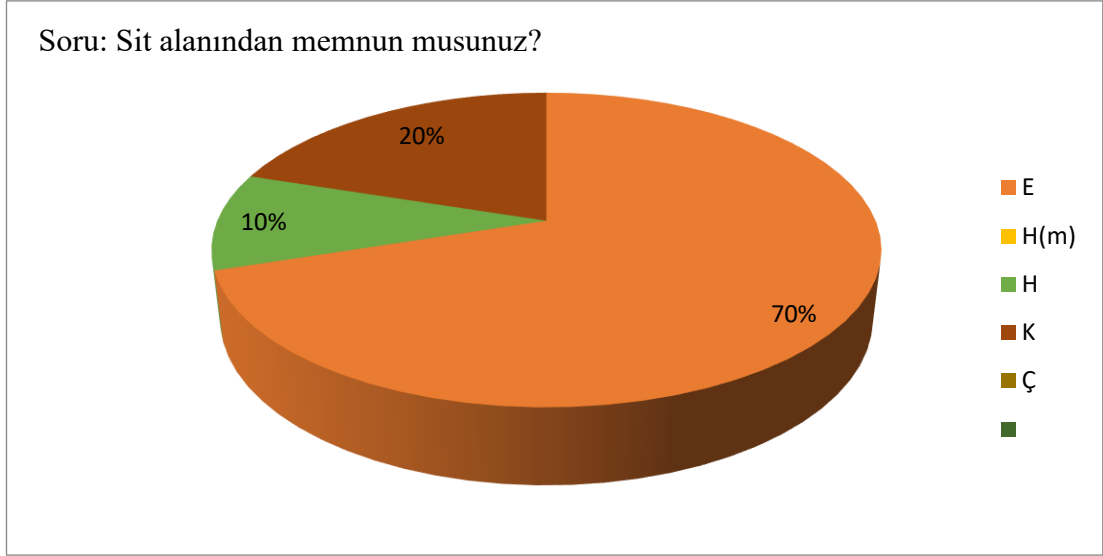
E: Evet
H: Hayır
H(m): Mübadele Göçmeni
K: Koşullu
Ç: Çekimser

Seçilen bölgeler dışında alanda gelişigüzel görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Gelişigüzel görüşmeler, örneklem olarak seçilen buluntu/tescilli yapı yoğun olan 5 alandaki, arkeolojik kazılardan haberdar olan ve korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarına sahip kimselerin karşılaştıkları durum/sorun ve yaşadıkları olaylar sonucu elde ettikleri deneyimler ile verdikleri bilgilerin diğerlerinin bilgisinden farklılaşıp farklılaşmadığının veya hangi sorularda farklılaştığının tespiti amacıyla yapılmıştır.

Yapılan gelişigüzel görüşmelerin sonuçlarının öne çıkan sonuçları pasta grafiği ile Şekil 4.41, Şekil 4.42 ve Şekil 4.43’te yer almaktadır.

Şekil 4.41 Gelişigüzel görüşmelerde elde edilen yanıtların dağılımı grafiği-1

Şekil 4.42 Gelişigüzel görüşmelerde elde edilen yanıtların dağılımı grafiği-2

Şekil 4.43 Gelişigüzel görüşmelerde elde edilen yanıtların dağılımı grafiği-3

Foça kent merkezinden gelişigüzel alanlardan seçilen 10 kişi ile yapılan görüşmeler, arkeolojik buluntu yoğun alan veya parselinden bulgu çıkan bölgelerden olup olmadığına bakılmaksızın gerçekleştirilmiştir. Bu kişiler içinde, Yunanistan'dan göç eden 1 kişi, emekli olup İstanbul'dan Foça'ya yerleşen 1 kişi bulunmaktadır ve görüşülen kişilerin tamamı türünü bilmese de sit alanında olduklarını bilmektedirler.

Örneklem olarak seçilen bölgelere göre değerlendirmelerin özleri Şekil 4.44, Şekil 4.45, Şekil 4.46, Şekil 4.47, ve Şekil 4.48'de yer almaktadır.

1.Bölge

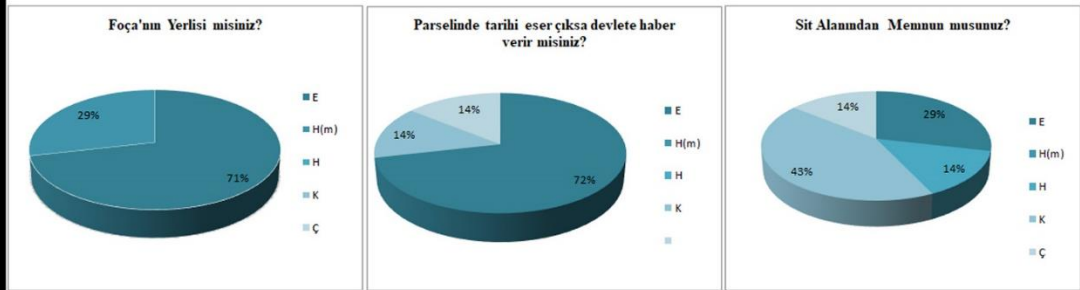
Alandan Fotoğraflar

Görüşülen Kişilerden Dikkat Çeken Cümleler

- ✓ “Sit alanından memnun değilim evime tadilat bile yapamıyorum.”
- ✓ “Eski taş toprak ilgimi çekmiyor, bir şey çıksa devlete verirdim.”
- ✓ “Sit alanı olmasından memnunum ama çevredeki yıkık binalar çok kötü görünüyor, güvensiz oluyor. Onlar bir sosyal tesis olsa herkes faydalanır.”
- ✓ “Kazılan her yerden bir şey çıkıyor...”

Görüşme Sonuçları

Şekil 4.44 1 numaralı bölgenin anket bilgileri (Kişisel arşiv, 2016)

2.Bölge

Alandan Fotoğraflar

Görüşülen Kişilerden Dikkat Çeken Cümleler

- ✓ “Tescilli yapılar için devlet desteği az”
- ✓ “... buralar sit alanı olmasaydı talan edilirdi”
- ✓ “bir şey çıksa devlete bağışlardık. Çünkü yakalanırsak cezası var.”
- ✓ “sit ve kazı sürecin çok memnunum yoksa her yer apartman olurdu, nefes alamazdık.”

Görüşme Sonuçları

Şekil 4.45 2 numaralı bölgenin anket bilgileri (Kişisel arşiv, 2016)

3.Bölge

Alandan Fotoğraflar

Görüşülen Kişilerden Dikkat Çeken Cümleler

- ✓ “Kazdıkları her yerden bir mezar çıkıyor.”
- ✓ “Yeni ev yapılacak alan kalmadı artık her yer koruma alanı oldu.”
- ✓ “evimi yaparken inşaat aşamasında bir şey çıkmadı ama çıksa da söylemezdim çünkü o zaman evi yapamazdık.”
- ✓ “Sit alanında olduğumuzu biliyoruz.”

Görüşme Sonuçları

Şekil 4.46 3 numaralı bölgenin anket bilgileri (Kişisel arşiv, 2016)

4.Bölge

Alandan Fotoğraflar

Görüşülen Kişilerden Dikkat Çeken Cümleler

- ✓ “Belediye yeterince çalışmıyor.”
- ✓ “Kazıdan haberimiz var. Sur duvarlarını geziyoruz, görüyoruz. Foça’ya görsellik kattı.”
- ✓ “Kazıdan haberimiz var ama yalnızca görüyoruz. Keşke daha çok bilgilendirilsek.”
- ✓ “Taş evler restore edildikçe daha fazla turist geliyor.”

Görüşme Sonuçları

Şekil 4.47 4 numaralı bölgenin anket bilgileri (Kişisel arşiv, 2016)

5.Bölge

Alandan Fotoğraflar

Görüşülen Kişilerden Dikkat Çeken Cümleler

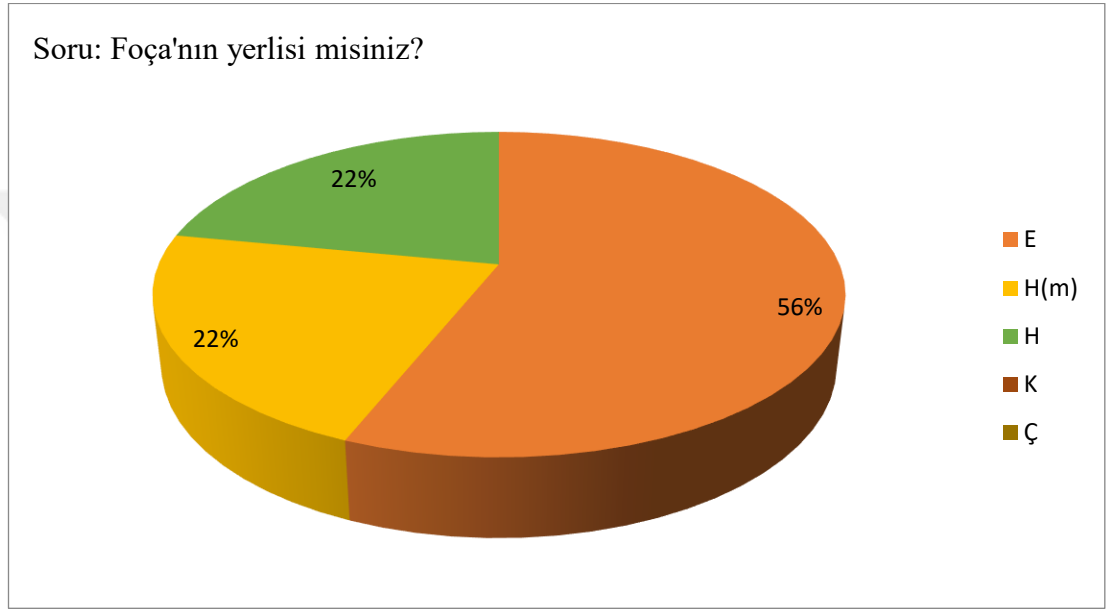
- ✓ “Eski evlerden daha fazla otel ve pansiyon olsun.”
- ✓ “Kazıda bir şeyler çıkıyor ama sergilenmiyor, göremiyoruz.”
- ✓ “Sit alanında olmaktan çok memnunum.”
- ✓ “Foça bu kadar insanı kaldıramaz.”

Görüşme Sonuçları

Şekil 4.48 5 numaralı bölgenin anket bilgileri (Kişisel arşiv, 2016)

Eski Foça'nın çok katmanlılığının sosyal yaşam üzerinde etkisinin, kentsel arkeolojik alanların, arkeolojik kazı süreçlerinin, korunacak yapıların ve koruyarak yaşatmanın etkilerinin yerel halk üzerine yansımalarının anlaşılması amacıyla yapılan tüm görüşmelerinin sonuçlarının beş bölge ve gelişigüzel alanlar olarak birlikte değerlendirilmesi ile elde edilen sonuçlar Şekil 4.49, Şekil 4.50, Şekil 4.51, Şekil 4.52 ve Şekil 4.53'te yer almaktadır.

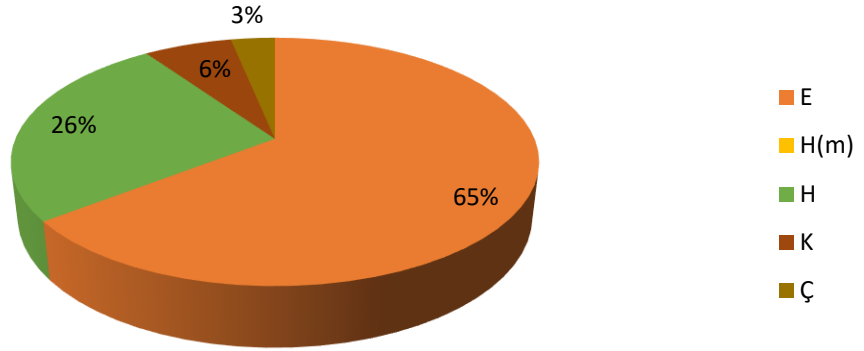

Şekil 4.49 Görüşmelerden elde edilen yanıtların dağılımı grafiği-1

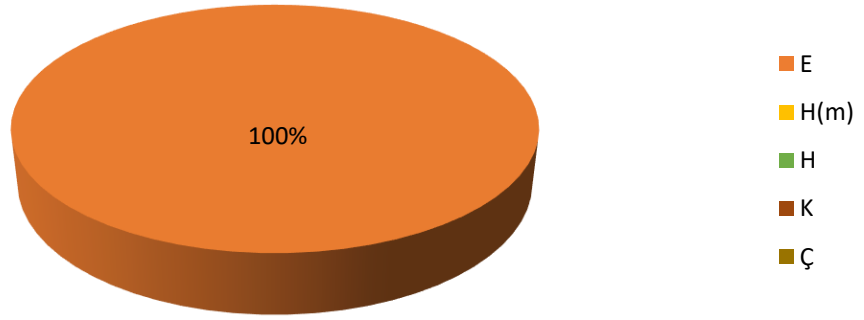
Şekil 4.50 Görüşmelerden elde edilen yanıtların dağılımı grafiği-2

Soru: Parselinizde tarihi eser çıksa devlete haber verir misiniz?

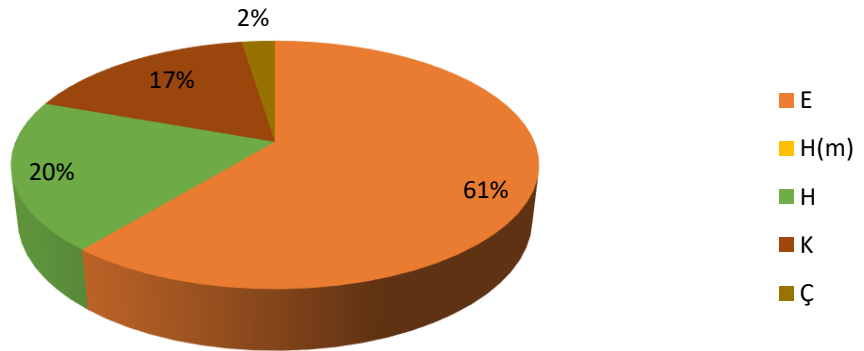
Şekil 4.51 Görüşmelerden elde edilen yanıtların dağılımı grafiği-3

Soru: Sit alanında olduğunu biliyor musunuz?

Şekil 4.52 Görüşmelerden elde edilen yanıtların dağılımı grafiği-4

Soru: Sit alanından memnun musunuz?

Şekil 4.53 Görüşmelerden elde edilen yanıtların dağılımı grafiği-5

Eski Foça'nın çok katmanlı kentsel arkeolojik dokusunun yerel halk üzerinde etki, bilinç ve farkındalık düzeyinin araştırılması üzerine yapılan sözlü görüşmelerden elde edilen sonuçları tüme varım yöntemi ile birkaç maddede toplayarak Foça halkına genelinde özetlemek gerekirse;

- Foça'da yaşayanların tamamı tür ve içeriği konusunda fikri olmasa da "Sit Alanı" içinde yaşadıklarını bilmektedir.
- Arkeolojik kazı alanlarının kent merkezinde yer alması ve kazı ekibinin halk ile iç içe olması sebebiyle iletişimi güçlü bir süreç yürütülmekte olup Foça'da yaşayanların tamamı arkeolojik kazı süreci ile ilgili bilgiye sahiptir.
- Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescilli yapılarda yaşayanlar tadilat, bakım-onarım sorunları yaşamakta ve devlet desteği alamamaktan şikayet etmektedirler. Ayrıca konu ile ilgili yeterli bilgilendirmenin yapılmadığını düşünmektedirler.
- 1.Derece Arkeolojik Sit Alanı içinde yaşamını sürdüren kişiler, metruk durumdaki yapıların etik değerlere uygun olmayan şekilde toplum huzurunu bozan nitelikte kullanılması ve bu konuda çözüm üretilmemesinden söz etmektedir. Bu konuda da bu yapıların sosyal tesis vb. şekilde değerlendirilmesi gerektiğini düşünmektedir.
- Foça'nın özgün taş yapılarından harabe durumunda olanlarının veya kullanılmayanlarının pansiyon ve otel gibi turistik tesis kullanımına açılması için özellikle ticaret yapanların/esnafın beklentisi tespit edilmiştir.
- Halk sit alanı, tescilli yapılar, arkeolojik kazı süreci, tarihi eserler ve bunların koruma süreçleri ile kentlinin buradaki rolü ile ilgili bilgilendirilmeyi beklemektedir.

Tüm bu mekânsal veriler, dökümler, analiz ve sentezler ise çıkarım ve tahminle ile topluma ilişkin elde edilen bilgiler ışığında Foça kentine yönelik öneriler ve değerlendirmeler ortaya konmuştur.

BÖLÜM BEŞ

ESKİ FOÇA'DA ÇOK KATMANLI DOKUNUN KORUNMASINA YÖNELİK ÖNERİLER

Çalışma kapsamında Foça kenti, tarihsel bağlamı ve tespit-tescil-planlama süreçleri bakımından ele alınmış ve kentte uzun yıllardır yapılan ve yapılmakta olan arkeolojik kazılarından elde edilen verilerin mekansallaştırılması çalışmalarının ortaya konması ile değerlendirilmiştir. Tüm bu çalışmalardan elde edilen kesişim kümelerinin anlatımına, kent tahminlerine ve kentsel mekandaki izleri ile çok katmanlı dokunun korunmasına yönelik kente dair önerilere geçmeden önce arkeoloji biliminden destek alınmıştır. Sonuç ürünleri ortaya koymadan hemen önce yapılan tüm çalışmalar, 1989 yılından beri Phokaia antik kenti kazıları kazı başkanı Prof. Dr. Ömer Özyiğit ile tartışılmıştır. Tartışmalardan elde edilen sonuçlar doğrultusunda arkeoloji ve kentin birleştiği noktalarda öneriler geliştirilmiştir.

Prof. Dr. Ömer Özyiğit ile görüşmelerde çalışma süreci boyunca elde edilen hazırlanan ve mekansallaştırılan tüm çalışmalara yönelik, arkeolojik bulguların kente yansımaları tartışılmış, gerekli yerlerde düzeltmeler ve düzenlemeler yapılmıştır. Görüşmede, kentsel mekana yönelik genel çerçevede elde edilen ilk sonuç, Phokaia antik kentinde denize dik uzanan sokaklar olmasına karşın ızgara plan tipi ile yerleşim görmediği, organik ada formlarına sahip olduğu ve her dönemde topoğrafyaya uyumlanarak yerleşime konu olduğu tespiti olmuştur.

Foça kentine ilişkin çalışma kapsamında ortaya konan çalışmalar ve konu ile ilişkili genel literatür taraması, örnek incelemeleri ile Foça Belediyesi, İzmir 2 Numaralı Koruma Bölge Kurulu ve Prof. Dr. Ömer Özyiğit ile görüşmeler sonucu ortaya çıkan ortak paydalar, çatışmalar ve kesişimler kümelerinin sentezlenmesi sonucu Foça kentinde çok katmanlılığın okunması ve modern kent yaşamının bir parçası haline gelmesi adına sorun, potansiyel ve önerilere yönelik çıkarımlar ortaya konmuştur. Ortaya konan sorunlar, potansiyeller ve bu doğrultuda çok katmanlı kentlerde yapılan/uygulanan ulusal ve uluslararası çalışma ve projelerden de beslenerek alana özgü öneriler geliştirilmiştir. Bunlar;

Sorunlar

- Foça kentinin bir kıyı ve turizm kenti olması sebebiyle ortaya çıkan yüksek rant baskısı ile imara açılma talepleri sorunu,
- Özellikle özel mülkiyete konu bölgelerde yapılan ihtiyaca yönelik olmayan/ ihtiyacı karşılayamayan parselasyon uygulamalarının kentsel tasarıma yönelik sınırlayıcı etkisi,
- Yörede 1.Derece Arkeolojik Sit Alanı statüsü kapsamında yer alan özel mülkiyette yer alan konut sahiplerinin tadilat-tamirat-onarım sorunları ve bununla bağlantılı olarak yasal olarak tanımlanan ancak uygulamada pek çok zorlukla karşılaşılan takas sorunu,
- Arkeolojik kazı çalışmaları ve bu bağlamdaki taslak projelerin hayata geçirilmesine yönelik karşılaşılan kamulaştırma sorunu,
- Kaçak yapılaşmaların/kontrolsüz yapılaşmanın arkeolojik değerler üzerinde oluşturdukları baskı ve tahribat yaratması,
- Altyapı (kanalizasyon, arıtma) sorunu ile kaçak altyapı uygulamaları sonucu arkeolojik değerlerin tahrip edilmesi sorunu,
- İnsan temelli çevre kirliliği (doğayı atıklar ile kirletilmesi, tabela vb. ile görsel ve estetik kirlenme, taşıt, lokanta vb. sebeplerden hava kirliliği)
- Ekonomik temelli sorunlar olarak sınıflandırılabilir.

Potansiyeller

- Arkeolojik ve kentsel değerlerin bir arada ve birbiri içine geçmiş bir şekilde bulunmasının yarattığı potansiyel,
- Bilimsel çalışmalara altlık oluşturan ve disiplinler arası çalışmayı olanaklı kılan keşfedilmeye hazır bir kentsel kaynak potansiyeli,
- Arkeolojik değerlerin modern kentsel yaşantı içinde ortaya çıkarılması ile birlikte halkın ve kazı ekibinin yan yana yer alma, bilgi aktarımı ve birbirine erişilebilir olması durumunun yarattığı yerel halkta oluşan bilinçlilik,
- Arkeolojik değerlerin günümüz kent yaşantısına uyum sağlayacak ve kente dahil edilecek şekilde görselleştirme ve tanıtım çalışmalarına başlanmış olması,

- Meydan düzenleme çalışmalarının yapılması ve projelerin devamlılığı,
- Kazı ekibinin kentte yer alan okullarda kazı alanları ve arkeoloji biliminin önderliğinde kente ilişkin bilinçlendirme çalışmalarının yapılabiliyor olması olarak toplanabilir.

Öneriler

- Bölgenin tümüyle 1.Derece Koruma Alanı gibi yeni bir koruma alanı kavramının ortaya konması ve ilan edilmesi ile yerel koşullarının belirlenmesi,
- Kültür bilincinin oluşması ve devamlılığının sağlanması,
- Meydan düzenlemeleri çalışmalarının devamlılığı ve bu alanlarda yer alacak olan görsel, kentsel, simgesel öğelerin tasarlanması,
- Çevre düzenlemeleri projelerinin artırılması,
- Görselleştirme çalışmalarına hız ve yoğunluk kazandırmak ve alanda konumlandırılacak bilgi panoları ile halka açık sunum yapılması,
- Altyapı çözümlerinin geliştirilmesi,
- Elde edilen buluntulara yönelik sergileme alanları yapılması ve bu sergi alanlarına yönelik üst örtü/koruma çatısı tasarlanması ve uygulamaya geçilmesi,
- Kentte hem özgün kentsel dokuyu hem de arkeolojik alanları kapsayan yürüyüş güzergahlarının belirlenmesi olarak ele alınabilir.
- Özellikle Phokaia tiyatrosu kazıları tamamlandığında, fikir yarışmaları ile ortaya konan tasarımlardan seçilebilecek bir üst örtü ile korunması,
- Modern kent altında yer alan arkeolojik buluntuların, disiplinler arası görüşmeler ile belirlenecek bölgelerde uygulanmak üzere, şeffaf düzlemler ile zemin seviyesinde sergilenmesi ve gezi güzergahlarının bu alanlarda oluşturulacak meydanlarla birleştirilmesi,
- Bütüncül koruma yaklaşımının baz alınması ve tüm bu yaklaşımla kentsel işlevlendirmelerin belirlenmesi ve tüm sürecin katılımcı koruma ile ele alınması gerekliliği,

- Yerel halkın kültür bilinci ve toplumsal hareketlerinin yönlendirmesiyle koruma ve kültür bilincinin devamlılığına yönelik sosyal etkinliklerinin ve vakıf/dernek çalışmalarının artırılması,
- Çok katmanlı kentlerin korunması konusunda gelişmişliği uluslararası düzlemde kabul edilen İtalya, Fransa, İngiltere ve Almanya gibi ülkelerin envanterleme ve veritabanı sistemlerinin ilgili meslek gruplarınca incelenerek hem yerelde hem de ulusal düzeyde bir envanterleme ve veritabanı sistematığının oluşturulması,
- Kentte öne çıkan kentsel ve arkeolojik verilerin yoğunluğuna göre proje alanlarının belirlenmesi ve bu alanların mevcut risklerine göre risk analizlerinin yapılması sonucu öncelik sıralaması ile ele alınarak proje yarışmaları düzenlenmesi,
- Kentsel yönetim planının oluşturulması ve bir alan yönetim şeması ile kentsel kararların verilmesi,
- İncelenen uluslararası yaklaşımlardan elde edilen bilgiler bütününe Eski Foça kenti üzerinde uygulanabilirliğinin sorgulanması ile ortaya konması olarak ana hatları ile belirlenmiştir.

Çalışmada elde edilen verilerin, analiz, sentez ve mekansallaştırma çalışmalarının ürünü olarak tez kapsamında işlenen süreç, ortaya konan gelişimler ve görüşmeler ile derlenen çalışmalar, sorunlar ve potansiyeller sonucunda, yaşayan Foça kenti ve antik Phokaia kentinin buluşması ve birbirlerine saygılı biçimde yaşamlarının kaynaşarak/iç içe geçerek devam ettirebilmesi adına, çalışma kapsamında elde edilen sosyal ve mekânsal birikim ile yapılan görüşmeler sonucu Eski Foça kentinin çok katmanlı dokusunun korunmasına yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Yukarıda sıralanan ve ana hatları ile tarif edilen temel ilkeler, çalışmalar ve açıklamalar doğrultusunda kentsel mekana yönelik, genel sistem ve yasalara yönelik, sosyal yaşantıya yönelik öneriler geliştirilmiş ve sınıflandırılmıştır.

5.1 Günümüz Kentinde Antik Kenti Okumak /Kentsel Mekana Yönelik Öneriler

Foça kentini anlamak, anlamlandırmak ve tanımlamak ancak Phokaia antik kentini anlamak ve tanımlamak ile mümkündür. Phokaia antik kentinin izlerini okuyabildiğimiz Foça'da, izlerin herkesçe okunabilmesi, anlamlandırılabilmesi ve bağlamının farkındalığı ile sahip çıkılması, toplumsal olarak korunması ve savunulması amacıyla kente yönelik birtakım stratejiler geliştirilmiştir. Bu aşamada kentin bir kıyı kenti olduğu, kültür ve deniz turizminin parçası olduğu göz önüne alınmış ve çok katmanlılığının bilinci ile hareket edilmiştir.

Çalışma kapsamında ilk olarak, modern kent yaşamında antik kent izlerinin, kent yaşayanlarının, eğitim durumu, sosyo-ekonomik durumu ve bilinçlilik düzeyine bakılmaksızın herkes tarafından okunmasını sağlayacak ve tarihselliğinin içine çekecek olan mekânsal öneriler geliştirilmiştir. Geliştirilen öneriler, arkeolojik bilgilerin mekana yansımalarının çözülmesi ve Prof. Dr. Ömer Özyiğit ile görüşmelerden elde edilen bilgiler ile şehir planlamanın koruma ve tasarım boyutlarının birleşiminin yönlendiriciliği ile ortaya konmuştur.

Günümüz modern kentinde gün ışığına çıkmış olan arkeolojik buluntular ile çalışma kapsamında ortaya konan çıkarımlar sonucu, antik kente yönelik bilgiler kapsamında çağdaş kent yaşantısının sürekliliği içinde antik kentin okunmasına yönelik temel yaklaşımlar belirlenmiştir.

Eski Foça kentinin çok katmanlılığının korunmasına yönelik yaklaşımlar ilk olarak bölgesel ölçekte ele alınmıştır. Bu hususta,

- Kent gelişiminin yönleneceği alanlar,
- Yapılaşmaya kesinlikle açılmayacak alanlar,
- Koşulları belirlenerek yapılaşmaya açılacak olan alanlar/potansiyel arkeolojik alanlar,
- Yapılaşması olan ve yeni yapılaşmaya açılmadan mevcut durumun sürdürülebileceği alanlar,

- Doğal dokusunun korunabilmesi amacıyla peyzaj koruma alanı olarak nitelendirilen ve yalnızca kıyı/çevre düzenleme projeleri kapsamında ele alınabilecek alanlar belirlenmiştir.

Çok katmanlı dokunun korunması amacıyla bölgelerin belirlenmesinde mevcut bölgesel/bütünsel koruma statüleri yönlendirici olmuştur. Bölgeler, mevcut kentsel yerleşik doku ve çevresine yönelik olarak belirlenmiş olup örneklem alan niteliği taşımaktadır. Seçilen alanda yer alan koruma statüleri,

- Özel Çevre Koruma Bölgesi (bütün alanı kapsamakta olup kent arkeoloji ilişkisini yönlendirici etkisi bulunmamakla birlikte doğa koruma açısından özel önlemlerin alındığı ve alınması gerektiği alanlardır),
- 1.Derece Arkeolojik Sit Alanı,
- 2.Derece Arkeolojik Sit Alanı,
- 3.Derece Arkeolojik Sit Alanı,
- Kentsel Sit Alanı,
- Kentsel + Arkeolojik Sit Alanı,
- Kentsel + 3.Derece Arkeolojik Sit Alanı,
- 1.Derece Doğal Sit Alanı,
- 2.Derece Doğal Sit Alanı,
- 3.Derece Doğal Sit Alanı,
- 1.Derece Doğal + 1.Derece Arkeolojik Sit Alanı,
- 1.Derece Doğal + 3.Derece Arkeolojik Sit Alanı'dır.

Eski Foça kentine ilişkin bölgesel önlemsel yaklaşımların ele alındığı ve Şekil 5.1'de mekansallaştırılarak gösterileceği bölgelerin özellikleri Tablo 5.1'de yer almaktadır.

Tablo 5.1 Eski Foça’da belirlenen koruma bölgelerine ilişkin anlatım

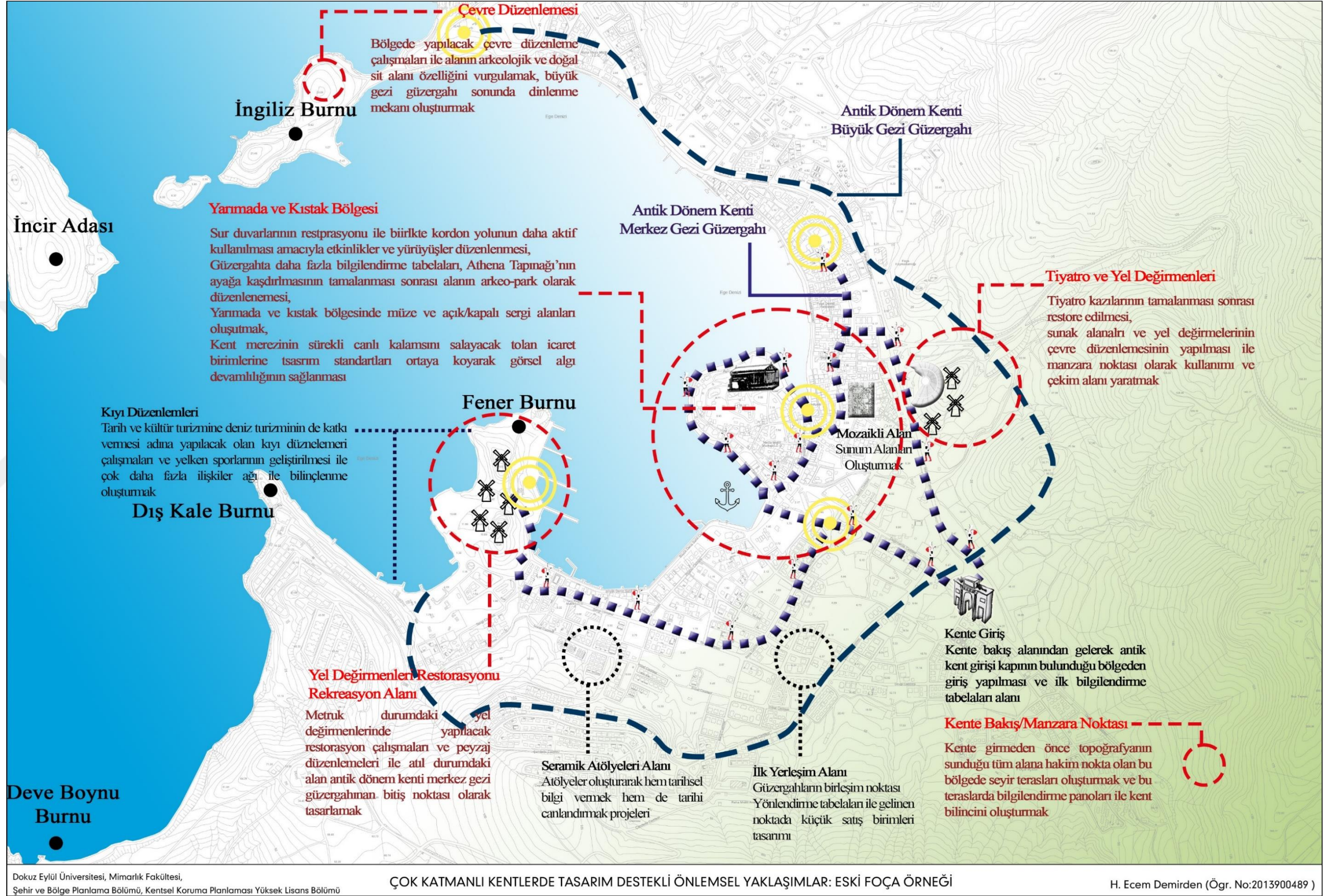
	Mevcut Koruma Statüsü	Sorunu	Tanımlanan / Olması Gereken
Önlemleri Arkeoloji Alanı - I	Kentsel + Arkeolojik Sit Alanı	Yalnızca yeni yapılaşmaya izin vermeyerek korumaya çalışmak, mevcut kentsel dokuya aykırı yapıların varlığının görsel algı sorunu, varlığı bilinen arkeolojik katmanlara ulaşamama, sergileyememe, koruyamama sorunu	Mevcut kentsel doku ile varlığı bilinen arkeolojik katmanların birbirini besler sitemin parçaları olması çabası ile öncelikli proje alanı olarak ele alınması ve özgün tasarımlarla ortaya konacak sergileme alanları ve koruma çatıları
Önlemleri Arkeoloji Alanı - II	Kentsel + 3.Derece Arkeolojik Sit Alanı, 3.Derece Arkeolojik Sit Alanı	Özgün kentsel dokuya uyum sorunu, arkeolojik değerlere ve temel kazılarına yönelik gerekli özenin gösterilmemesi ve bilinçsizlik/çıkar çatışması nedenleriyle arkeolojik değer kayıpları	Yapılaşmaya uygun her bir parselin inşaatından önce projesi ile birlikte değerlendirilmek ve yapılaşmanın arkeolojik değerler üzerindeki etkisini sunan yapılaşma etki raporu hazırlanması, temel kazısından elde edilen (varsa) bulguların envanterlenmesi ve gerekliyse yapı projesinin değiştirilmesi
Önlemleri Arkeoloji Alanı - III	Kentsel + 3.Derece Arkeolojik Sit Alanı, 3.Derece Arkeolojik Sit Alanı ile Sit Alanı Statüsü Bulunmayan Bölge	Özgün kentsel dokuya uyum sorunu, arkeolojik değerlere yönelik bilinçsizlik/çıkar çatışması nedenleriyle arkeolojik değer kayıpları ile sit statüsü bulunmayan alanda yer alan askeri yapılar sebebiyle kazıların yapılamaması ancak bulguların yönlenmesi sonucu alanda arkeolojik buluntu tespit edilme ihtimali	Yapılaşmaya uygun her bir parselin inşaatından önce projesi ile birlikte değerlendirilmek ve yapılaşmanın arkeolojik değerler üzerindeki etkisini sunan yapılaşma etki raporu hazırlanması, temel kazısından elde edilen (varsa) bulguların envanterlenmesi ve gerekliyse yapı projesinin değiştirilmesi
Potansiyel Arkeolojik Alan	3.Derece ve 2. Derece Doğal Sit Alanı ile Sit Statüsü Bulunmayan Alanlar	Sit statüsü bulunmayan alanda yoğun yapılaşma olmasına karşın yeni kazıların bölge üzerine yoğunlaştığı ve önemli buluntular elde edildiği bilgisi	Öncelikle bölge bütününde sondaj yapılarak değerlerin bilgisinin edinilmesi, inşaat faaliyetleri sırasında denetimli kazılar ile bulgu varsa envantelenmesi yoksa olmadığının resmi raporunun veritabanına işlenmesi ve kesinleşen potansiyel arkeolojik alan sınırlarının belirlenmesi
Peyzaj Koruma Alanı	1.Derece Doğal Sit Alanı, 1.Derece Doğal Sit Alanı + 1.Derece Arkeolojik Sit Alanı	Doğal dokunun kaybedilmeye başlanmış olması ve Fener Burnundaki Yel değirmenlerinin metruk durumu	Doğal dokunun korunması için çevre ve kıyı düzenlemesi çalışmalarının yapılması ile alanın canlandırılması
Ön Tespit Çalışmaları ile Yeni Yapılaşma Alanı	Kentsel Sit Alanı ile Sit Statüsü Bulunmayan Alanlar	Kentsel sit alanı sınırlarında özgün kentsel dokuya uyumsuz yapılaşmalar ile sit statüsü bulunmayan alanda (bu alan Foçanın kuzeyine doğru devam etmektedir) yine özgün dokuya aykırı kimliksiz yapılaşma sorunu	Eski Foça genelinde özgün yapılara ilişkin tespit çalışmaları ve dokunun asal elemanlarının belirlenmesi ile ortaya konacak rehber doğrultusunda yeni yapıların yapılması
Kesin Yapı Yasağı Olan Alan	1.Derece Arkeolojik Sit Alanı	Halihazırda da yapılaşmaya izin verilmeyen alanlarda yapıların köhneleşmesi ve kent estetiğini bozması, mülkiyet sorunları	Yapılaşma yasağının devam ettirilerek, yapı temelsiz proje alanları oluşturulması, alanın tarih turizmine yönelik değerlendirilmesi, mülkiyet sorununun çözülmesine yönelik adımlar atılması
Kesin Yapılaşma Yasağı Olacak Alan – Doğal Koruma Alanı	1.Derece Doğal Sit Alanı, 2.Derece Doğal Sit Alanı, 3.Derece Doğal Sit Alanı	1.Derece doğal sit alanları dışındaki alanlarda yapılaşma baskısı	Yapılaşma yasağının getirilmesi ve alanın, kentin doğal tampon bölgesi/korunma alanı olarak belirlenmesi

Çok katmanlı dokunun korunması amacıyla belirlenen bölgelerde, sorunların tespiti ve olması gerekenlerin aktarımını takiben bu alanlara özel bir takım mekânsal tasarımsal öneriler geliştirilmiştir. Kente yönelik tasarımlar, alansal, noktasal ve çizgisel ölçekte olup yapı ölçeğine inerek kentsel temel tasarım basamaklarının belirlenmesine yöneliktir. Bu bağlamda ortaya konan ve Şekil 5.2’de yer gösterimleri yapılan mekânsal tasarım önerileri,

- Önemli yenileme/ayağa kaldırma/canlandırma noktaları,
- Bakı/manzara noktaları,
- Odak ve nirengi noktaları,
- Kente giriş noktası,
- Müze önerileri,
- Meydan ve arkeolojik park önerileri,
- Açık ve kapalı sergi alanları,
- Üç boyutlu görselleştirmelerin sunum alanları,
- Sunum/koruma çatıları,
- Büyük gezi ve merkez gezi olmak üzere belirlenmiş olan arkeolojik değerler ile özgün kentsel dokunun bir aradalığının sergilendiği gezi güzergahları,
- Ürün satışına yönelik alanlar olarak belirlenmiştir.

Belirlenen noktasal kararlar kentte çekim noktaları oluşturmak, antik kenti modern kent içinde sergilemek ve yaşatmak için önerilmiştir. Tüm öneriler geliştirilmeye açık olup, bu tez çalışmasından sonraki aşamalarda noktasal önerilere yönelik bir basamaktır. Belirlenen alansal, noktasal ve çizgisel tasarım önerileri alanları Şekil 5.2’de mekânsal olarak aktarılmıştır.

Belirlenmiş olan bu alansal, noktasal ve çizgisel tasarım bölgelerinden, çalışma kapsamında “ayrıntılama alanı” olarak tanımlanan ve Şekil 5.2’de yer alan Foça’nın yarımada ve kıstak bölgesi, çok katmanlılığın en yoğun olduğu bölge olarak “riskli öncelikli alan” olarak tespit edilmiş olup, detaylı incelenmiştir. Yapılan incelemeye Şekil 5.3’te yer almaktadır.

Şekil 5.2 Kentsel mekana ilişkin tasarım önerileri şeması

Öncelikli Proje Alanları

1

Athena Tapınağının kısmen ayağa kaldırılması ile modern kentten antik kenti okumaya ilk adım.

2

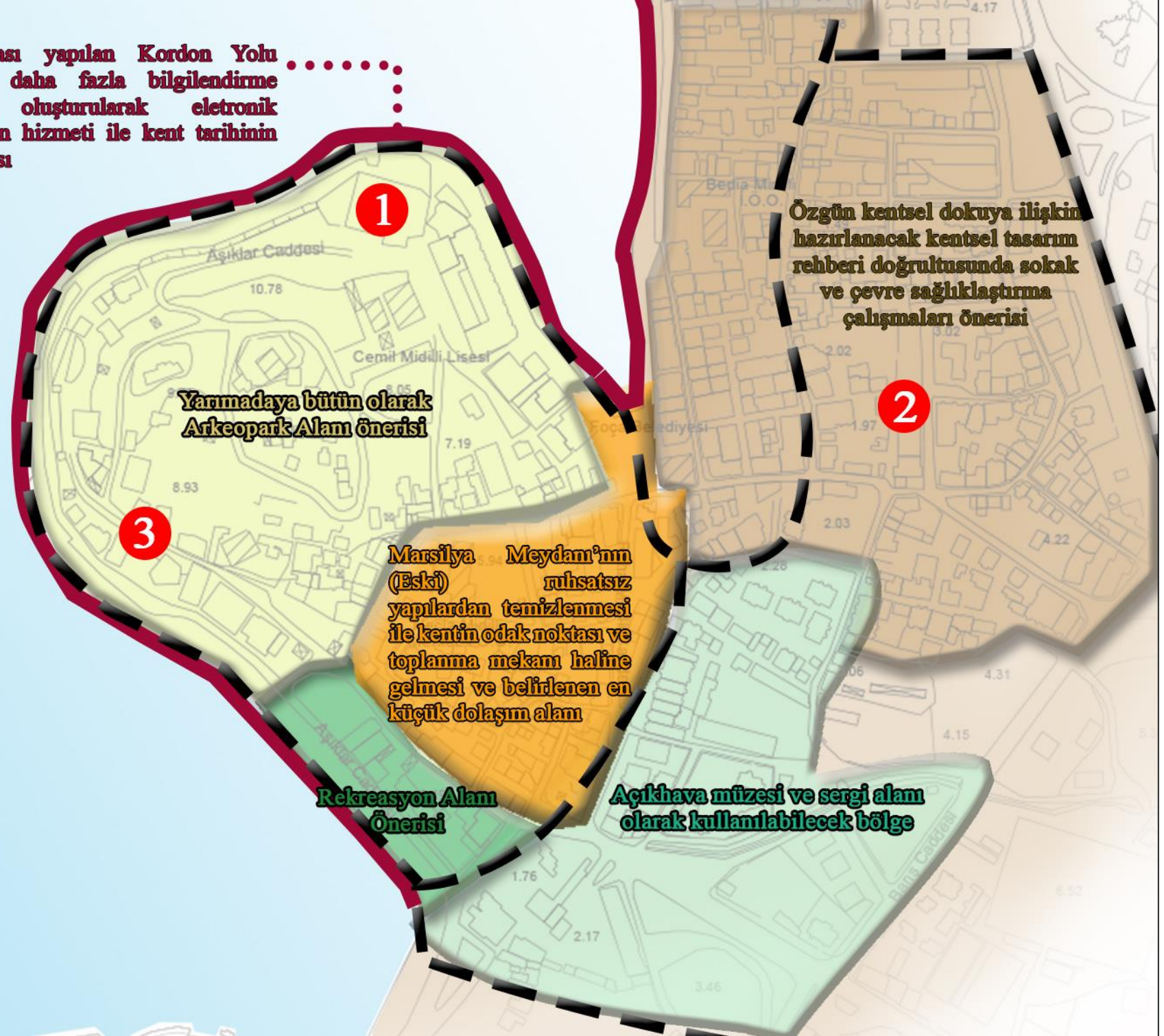
En yoğun çok katmanlılık alanı olan bölgede üst örtü /koruma çatısı tasarımı ile birlikte satış üniteleri oluşturularak kentliyi bölgeye çekmek.

3

Büyük oranda ayakta olan ve çok katmanlılığı bilinen, modern kent ile geçmiş arasındaki bağı kuran Ağalar Konağı restorasyonu yapılması.

Uygulanması yapılan Kordon Yolu üzerinde daha fazla bilgilendirme alanları oluşturularak elektronik rehberlerin hizmeti ile kent tarihinin aktarılması

Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi,
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Kentsel Koruma Planlaması Yüksek Lisans Bölümü

ÇOK KATMANLI KENTLERDE TASARIM DESTEKLİ ÖNLEMSEL YAKLAŞIMLAR: ESKİ FOÇA ÖRNEĞİ

H. Ecem Demirden (Ögr. No:2013900489)

Şekil 5.3 Yarımada ve kıstak bölgesi (ayrıntılama alanı) öneriler şeması

Yukarıda anlatılan alansal, çizgisel ve noktasal öneriler dışında, mevcut kentsel dokuda var olan ve ilk aşamada düzeltilmeleri durumunda kısa vadede kente yönelik tarihsel kültürel bilincin artması ve kentin estetik değerinin hissedilmesi adına yapılabilecek temel değişiklikler de Şekil 5.4'te yer almaktadır. Bu değişikliklere yönelik özgün kentsel dokunun devamlılığı açısından sokak-yapı-yapı elemanları ölçeğinde tüm detayları ile ele alacak bir kentsel tasarım rehberi oluşturulmalıdır.

Şekil 5.4 Kentsel mekana ilişkin kısa vadeli çözüm önerileri (Kişisel arşiv, 2016)

Özgün kentsel dokuda var olan, sokağa katkılı peyzaj düzenlemelerinin (bahçe duvarı, bitki öğeleri vb.) geliştirilecek bir plan notu, kentsel tasarım rehberi gibi kısıtlayıcı yasal zorunluluk ile belirlenmesi doğrultusunda kentin görsel algısının bütünlüğünü ve devamlılığı sağlayacaktır. Özellikle vista/manzara veren sokaklarda sokak sağlıklaştırma çalışmalarının yapılması ile bu kapsamda cephe düzenlemelerinin ele alınması ve metruk durumdaki yapıların işlevlendirilmesi gerekmektedir.

Şekil 5.5 Sokağa katkılı cephe örnekleri (Kişisel arşiv, 2017)

5.2 Yasal ve Sistemsel Öneriler

Çok katmanlı kentlerin korunmasında, tekilden bütüne, toprak altından toprak üstüne tüm süreçlerin sistematik bir yaklaşımla ele alınması ve yasal tanımlamalara oturtulması gerekmektedir. Bu bağlamda irdelenen çalışma kapsamında, yasal boyut ve gelişim sürecinde karşımıza çıkan eksiklerin tespiti ile mevzuata yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Çalışmanın mevzuata ve sistem geliştirilmesine yönelik uygulama önerilerden ilki kırsal sit alanlarının da yasal mevzuatımızda tanımlanmasına yönelik olacaktır. Sonrasında gelişecek sisteme ve mevzuata yönelik öneriler ise,

- Kent arkeolojisi, önlemsel arkeoloji, potansiyel arkeolojik alan gibi yaklaşımların yasa ile tanınması ve tanımlanması (Fransa, İtalya, İspanya gibi ülkeler örnek oluşturabilir.)
- Önlemsel arkeoloji çalışmalarından sorumlu kamusal bir araştırmalar merkezi kurulması,
- Ekonomik sistemin paydaşlarının belirlenmesi (Fransa'daki kirleten öder ilkesi gibi)
- Kentsel, arkeolojik ve kentsel arkeolojik sit alanlarına yönelik yapılacak Koruma amaçlı imar planı çalışmaları aşamasında disiplinler arası çalışma ile arkeolojik envanter ve veri haritasının hazırlanmasının zorunlu kılınması
- Ülke genelinde envanterleme sistemi ile birlikte güncel tutulan ve erişilebilen bir arkeolojik ve kentsel sit alanlarına yönelik internet tabanlı sistem geliştirilmesi (Finlandiya, Lüksemburg, İngiltere vb. pek çok ülke örnek oluşturabilir),
- Çok katmanlı kentlerin korunmasında denetim mekanizmalarının geliştirilmesi ve bu mekanizmaya üniversitelerin de dahil edilmesi,
- Kıyı alanlarında yer alan çok katmanlı kentlerin ve/veya kentsel, arkeolojik sit alanlarında kanun uygulanmasına yönelik ayrı koşullar tanımlanması,
- Mülkiyet haklarının korunması ile ilgili düzenlemeler yapılarak kişi hukuku ile korumanın dengesinin sağlanması olarak sıralanabilir.

5.3 Sosyal Öneriler

Yaşadığı çevreyi her dönem değiştiren ve dönüştüren insan, günümüzde de bu durumu devam ettirmektedir. Bunu yaparken açığa çıkan veya bir şekilde çıkarılan arkeolojik, tarihsel bulgular ile ilgili bilgi sahibi olmaz veya koruma içgüdüğü ile yaklaşmazsa veya kişisel çıkarları toplumsal faydanın önüne geçerse, elindekileri yitirme/ hor görme/ yok etme durumları ortaya çıkacaktır. Bu bağlamda, kentsel koruma bilincinin oluşturulması, korumanın sürekliliğinin sağlanması bakımından bireyselden toplumsala bilinçlenme ve bilgilenme en önemli koşuldur.

Korumanın parçadan bütüne devamlılığının sağlanması ve geliştirilmesi ancak merak duygusu ile mümkündür. Merak eden insan araştırır, bilgi edinir, takip eder ve sahip çıkar. Bu sebepten öncelikle merakın uyandırılması bunun için de kültür bilincinin oluşturulması gerekmektedir. Kültür bilinci, bilgilendirme broşürleri, tabelalar, toplanma mekanlarında yer alan hatırlatıcılar ve yönlendiriciler gibi mekânsal vurguların yanı sıra yerel hakla yönelik konferanslar, özellikle kazı ekipleri ile etkileşim içinde kalma, ilköğretim seviyesinden itibaren okullarda eğitimlerin verilmesi, halk ile katılım toplantılarının yapılması ile mümkün kılınabilir. Ayrıca kentsel bellekte yer edinmiş veya geçmişte olduğu bilinen aktivitelerin günümüze taşınması adına yapılacak atölye çalışmaları, geziler ve dönem canlandırmaları gibi etkinlikler toplum bilincinin oluşması ve korumaya dönük eylemlerin ortaya konması için basit ancak önemli adımlar olarak belirlenmiştir.

Çok katmanlı kentlerin korunmasına yönelik temel kentsel tasarım, yasal ve toplumsal ölçeklerde önerilerin geliştirilmesi ve koruma konusunda baştan alınacak önlemlere yönelik yaklaşımları Eski Foça kenti üzerinden araştıran ve bulgulayan tez çalışması, bilimsel yığılmanın öncü parçalarından olmaya çalışmıştır. Koruma bilinci ve bu bilinçten hareketle alınacak önlemler ise, bu parçaların çoğaltılması ve bir araya gelerek bütünü oluşturması ile sağlamlaşacak ve kökleşecektir.

BÖLÜM ALTI

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çok katmanlılığı oluşturan kültürel ve tarihsel birikimin yığılma alanları, koruma kavramının temelinde yatan kimlik bilinci, aidiyet duygusu ve sahip çıkma kavramları ile birleştiğinde mekâna ilişkin sorgulamalar ortaya çıkmaktadır. Kentsel mekanlar, insanoğlunun birikimini, izlerini ve deneyimlerini yansıttığı ve geleceğe bıraktığı en kalıcı ürün olarak ortaya çıkmaktadır. Bu alanlarda sürekli kullanım ve sürekli yerleşim durumunda toplumlara ait kültür biriktirmesi ile ortaya çıkan çok katmanlı kentlerin anlamlandırılması insanın temel sorunu olan kimlik arayışına ışık tutacaktır. Ancak bu, yalnız bir meslek dalı veya bir bakış açısı ile mümkün değildir. Bu sebeple, çok katmanlı kentlerin korunması ancak disiplinler arası örgütlü çalışma ve sürekli iletişim ile mümkündür. Bu iletişimi zorunlu kılan koruma amaçlı imar planlarının hazırlanmasına dair yasa ve yönetmeliklerin bulunmasına rağmen yine de gerekli özen ve etkileşimin görülemediği ve/veya imar planlarına/koruma alanlarına yansımadağı açıktır.

Çok katmanlı kentlerin korunmasına dair uluslararası gelişim süreci yasal ve yönetsel bakış açısıyla irdelenmiş, dünyadan örneklerin incelenmesiyle de temel yaklaşımların anlaşılmasına yönelik çalışılmıştır. Sonraki aşamada, Eski Foça yerleşimi çok katmanlılığa ve korumaya yönelik süreçleriyle ele alınmış, analiz, sentez, mekansallaştırma, tahminler ve çıkarımların yapılması ile mekana, mevzuata ve sosyal yaşantıya yönelik önerileri ortaya konmuştur.

Modern kent toplumunun içinde yaşadığı ve tarihi dokusunun varlığını da sürdürdüğü çok katmanlı kentlerde her bir tarihsel katmana eşit saygıyla yaklaşmak ve katmanlar arası seçim yapmak yerine özgün koruma ve kullanma yöntemleri belirlemek gerekmektedir. Bu tür bölgeler hem toprak altındaki tarihsel katmanları hem de özgün kentsel dokusunun birlikteliği ile değerli ve eşsiz kılınmaktadır. Bu sebeple çok katmanlı kentsel yerleşimleri alana özgü koruma yaklaşımları ve tasarım ilkeleri ile ele almak ve incelemek gerekmektedir.

Çalışma kapsamında çok katmanlı kentlerin uluslararası ve ulusal gelişim süreci ve yasal çerçevesi incelendiğinde sürecin nesne korumadan bütünleşik korumaya evrildiği ve kentsel mekan ile arkeolojinin ilişkisinin kurulmasının şehir planlamaya bırakıldığı ve bu veri ilişkisinin kurulmasına yönelik yol aldığı görülmektedir.

Koruma konusunda öne çıkan uluslararası sözleşme ve bildiriler,

- Restorasyonun temel ilkelerini belirleyen Venedik Tüzüğü,
- Arkeolojik kazılardan elde edilen bilgilerin yönetimi üzerine tartışmaların yapıldığı Arkeolojik Mirasın Korunmasına Yönelik Avrupa Sözleşmesi,
- Tarihi ve kültürel özellik gösteren tüm alanların bütünleşik olarak korunması gerekliliğini ortaya koyan Amsterdam Bildirgesi,
- Kültürel mirasın yaşatılarak korunması ve kimlik kavramının önemini vurgulayan Burra Charter,
- Arkeolojik mirasın korunması için envanterleme sistemi ve sınıflama terimleri ile önlemler arkeoloji kavramını ortaya koyan Malta Valetta Sözleşmesi olarak da bilinen Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesidir.

Korumanın gelişim süreci,

- Eser koruma
- Tek yapı ölçeğinde koruma
- Arkeolojik bulguları koruma
- Çevresiyle birlikte koruma
- Bütünleşik koruma
- Planlama ve arkeoloji ilişkisi
- Planlamada arkeolojik verilerin kentle bütünleşmesinin sağlanması olarak özetlenebilir.

Günümüzde koruma kavramının ve kapsamının gelişimi devam etmektedir. Bu gelişmelerde özellikle şehir planlama ve arkeoloji disiplininin birlikteliğini görmek mümkündür. Ülkemiz pratiğinde ise ne yazık ki bu bağlamda yeterli gelişme ortaya konamamıştır. Bu durumda sebebinin arkeoloji ve şehir planlama bilim dallarının

birbiri ile etkileşim içinde olmaması, eğitim alanlarının birbirinden kopuk olması durumu ve yasal çerçevenin bu bağlamda gelişme göstermemiş olması olarak sıralanabilir. Disiplinler arası bu iletişim, etkileşim ve veri paylaşımı eksikliği ise çok katmanlı kentlerin korunmasında temel sorunlardan biridir.

Ülkemizde planlama faaliyetleri sonucu, disiplinler arası etkileşim olmadan öngörüsüz bir şekilde yeni imara açılan alanlarda, rastlantısal olarak ortaya çıkan buluntuların, tümüyle kişisel vicdan hareketine bırakılmış olması büyük kayıplar yaratmaktadır. Ayrıca koruma amaçlı imar planı olan bölgelerde de temel inşaatı esnasında yapılan arkeolojik kazıda ortaya çıkan kıymetlerin parçacıl kalması, yok olması veya hiç tespit edilememesi sonucu yıllar içinde çokça kayıp verilmiştir.

Ulusal mevzuatımızda korunacak alanlara yönelik yapılan tanımlamaların ve ortaya konan koruma ve kullanma koşullarının yetersiz kaldığı tez çalışması ile ortaya konmuştur. Bu bağlamda özellikle Kentsel Sit Alanları, Kentsel + Arkeolojik Sit Alanları ile Arkeolojik Sit Alanları irdelenmiştir. Çalışma sonucunda arkeolojik sit alanlarının derecelendirilmesinde özellikle de “3.Derece” olarak belirlenen bölgelerinin “imara açma” faaliyetlerinin bir yasallaştırıcısı olarak karşımıza çıktığı ve pek çok arkeolojik değer kaybına sebep olduğu bir kez daha görülmüştür. Diğer alanlarda yapılan arkeolojik kazılar sonucu ortaya çıkan bulguların takibinin ve tahminlerinin yapılması ile ortaya konan öngörülerde, bulguların genelde 3.Derece Arkeolojik Sit Alanlarına doğru yayıldığı/ilerlediği ancak halihazır durumdaki yapılaşmalardan dolayı kazı çalışmalarının bu bölgelerde yapılamadığı ve sürecin tahmin olarak kalması bu durumu kanıtlar niteliktedir. Aynı şekilde mevzuatımızda yer alan etkileşim geçiş alanlarının ve süresiz uzatma sürelerinin olanağının da Kentsel Sit Alanlarının tek tipleşmesine ve özgünlüğünü yitirmesine neden olduğu görülmektedir. Ancak Kentsel + Arkeolojik Sit Alanlarına ilişkin mevzuatımızda, yeni yapılaşmaya izin vermeyen bir koşul ortaya konmuş olup, bunun koruma açısından doğru olduğu söylenebilir. Fakat bu alanların da arkeolojik kazıların ilerlemesi ve arkeolojik alanlar-çok katmanlı yapı-çağdaş kent ilişkisine yönelik hiçbir konuyu ele almaması sebebiyle eksik bırakıldığını söylemek mümkündür.

Oysa ki kentsel ölçekten ulusal ölçeğe ortaya konacak, disiplinler arası çalışmanın ürünü olacak bir envanterleme ve tahmin sistemi ile ortaya konacak önlemsel yaklaşımlarla, kentsel gelişme yönleri doğru belirlenebilecek ve uzun yıllar boyu süregelen kültür birikimine sahip üst üste yerleşim gören çok katmanlı kentsel alanların doğru korunması sağlanabilecektir.

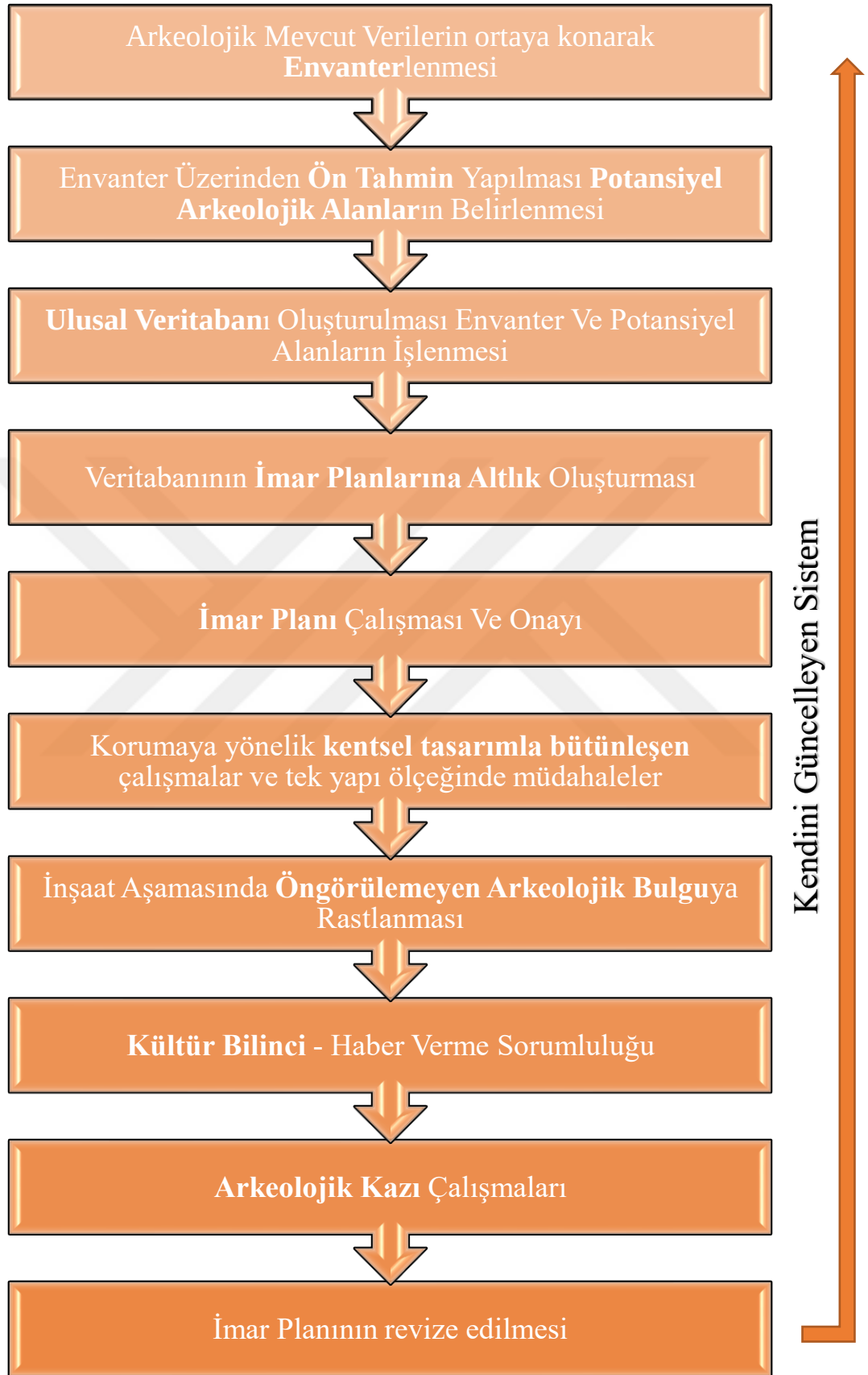
Çalışma kapsamında incelenen kentsel arkeoloji ve önlemsel arkeoloji kavramları ile ele alınan uluslararası örnekler ve bu örneklerin gelişim süreçleri ve yaklaşımları, ülkemiz pratiğinde yol haritamızın çizilmesine olanak vermektedir. Tezin “Eski Foça Kentine Öneriler” bölümünde Foça kenti özelinde ele alınan çok katmanlı kentlerin korunmasına yönelik tasarım ilkeleri ve yaklaşımlar ele alınmıştır. Bu kapsamda ulusal koruma pratiğimize yönelik uluslararası örneklerden çıkarımlarla ortaya konan genel yaklaşımların çerçevesi aşağıda aktarılan aşamalar doğrultusunda düzenlenebilecektir.

- 1992 yılında ortaya konan Malta Valetta Sözleşmesi olarak da bilinen Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi kapsamında önlemsel arkeoloji kavramının *yasal mevzuatımızda yerini* alması,
- Çok katmanlı olsun olmasın tüm mevcut arkeolojik verilerin bilgisinin toplanması ve bir *ulusal envanterleme sistemi* kurulması,
- Arkeolojik ve kentsel alanlara yönelik *potansiyel arkeolojik alanlar* gibi terimlerin geliştirilerek yasal olarak tanımlanması,
- Kurulan envanterleme sisteminin sürekli güncel tutulması amacıyla devlet bünyesinde bir *veritabanı işleme ve geliştirme birimi* kurulması,
- Oluşturulan envanter sisteminin tüm tür ve ölçekteki *imar planlarına altlık oluşturmasını* zorunlu kılan bir yasal dayanağın ortaya konması,
- İmar planları ile belirlenen kentsel/kırsal yerleşimlerin bu veritabanına göre şekillenmesi,
- Alınan önlemlere rağmen ortaya çıkacak olan bir kentsel arkeolojik değer kaybının önlenmesi adına ulusal ölçekte *kültür bilincinin* oluşturulması çalışmalarının yapılması,

- *Finansal kaynak sistemi* kurulması veya finansörlerin yasa eliyle belirlenmiş olması,
- Bina yapımı aşamasında özellikle potansiyel arkeolojik alan olarak belirlenen alanlara yönelik yapılacak *denetimli kazılar*ın bina proje onayından önce yapılması ve proje değişikliğindeki maddi kayıpların önlenmesi,
- Özellikle koruma amaçlı imar planı yapılacak bölgelerde veya potansiyel arkeolojik alanlardaki imar faaliyetlerinde, yapılacak olan imar hareketlerinden arkeolojik değerlerin nasıl etkileneceğine ve olumsuz etkilere karşı ne tür önlemler alınacağına dair önlemlerin ve yöntemlerin aktarılacağı bir *Etki Ön Raporu* hazırlanmasının zorunlu kılınması,
- Tüm bu süreçle ilişkin denetim mekanizmasının *devlet kontrolünde* ve *üniversitelerle iş birliği* içinde *çok disiplinli* olarak yapılması gerekliliği ortaya konmuştur.

Sıralanan öneriler temel bir düzeyde ele alınmış olup ülke pratiğimizde gün geçtikçe gelişmeye, geliştirilmeye ve yerelleşmeye açıktır.

Belirlenen ilkeler, çıkarımlar ve yaklaşımların coğrafyamızda yer alan tüm çok katmanlı kentler için bir yaklaşım şeması önerisi geliştirilmesi önerisi kısaca Şekil 6.1’de yer almaktadır.

Şekil 6.1 Çok katmanlı kentlerin korunmasına bir yaklaşım önerisi

KAYNAKLAR

Akurgal, E. (2006). Eski eserlerimiz ve dış politikamız. *Toprağın altındaki geçmiş arkeoloji sorunlar öneriler kazılar içinde* (19-22). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Akurgal, E. (2014). *Anadolu uygarlıkları*, Ankara: Phonix Yayınevi.

Altınörs Çırak, A. (2010). *Bir Planlama stratejisi olarak arkeolojik envanterleme ve kentsel arkeolojik değer yönetimi: İzmir tarihi kent merkezi*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Altınörs, A. (2005). Koruma çalışmalarında toplumsal katılımın sağlanması sürecinde tarih bilincinin geliştirilmesinin önemi. *Kent planlama ve koruma etkinlikleri-1, koruma sempozyumu Diyarbakır bildirileri içinde* (40-46). Ankara: Mattek Matbaacılık.

Ankaralı, A. (2008). *Foça yakın çevresinde araziden yararlanma ve yörede araziden yararlanma bilincinin değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Anonim, (b.t.). *İklim Foça*. 10 Haziran 2019, <https://tr.climate-data.org/asya/tuerkiye/izmir/foca-26652/#temperature-graph>.

Atilla, A.N. ve Öztüre, N. (2006). *Foça uygarlığın dünyaya yayıldığı batı anadolu kentlerinden biri*. Öztüre A.Ş. Kültür Yayını-7. İstanbul: Stil Matbaacılık.

Aydeniz, E. (2009). Kent arkeolojisi kavramının dünyadaki gelişimi ve Türkiye'deki yansımaları. *Journal of Yasar University*, 4, (16), 2501-2524.

Aytüre, S. (2017). Hellenistik dönem'de Panionion/İonia birliği. *Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2017/27. 337-346.

Başgelen, N. (2016). *Tarihi harita ve planlarda batı anadolu* (1. Baskı). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Belge, B. (2004). Çok katmanlı tarihi kent merkezlerinin yönetimi: kentsel arkeoloji ve planlama. *Planlama Dergisi* 2004/4, 48-56.

Belge, B. (2017). Planlama sürecine kentsel arkeolojik değerlerin dâhil edilmesi sorunsalı: Tarsus tarihi kent merkezi. *METU JFA* 2017/2, 59-91.

Benevolo, L. (2006), *Avrupa tarihinde kentler* (2. Baskı). (N. Nirven, Çev.). İstanbul: Literatür Yayınevi.

Bis-Worch, C. (2007). Preventive Archaeology In Luxembourg Legislation And Reality. *European preventive archaeology* içinde (155-160). Hungary: National Office of Cultural Heritage.

Capote-Perez, LJ. (2017). Cultural Heritage and Spanish Private Law. *Santander Art and Culture Law Review* 2/2017, Commentaries.

Castillo, A., Dominguez, M. ve Yanez, A. (2016). Citizen perception about world heritage and archaeology in three Spanish cities: first methodological case studies. *Complutum*, 2016/ 27, (2), 295-314.

CNRA Ministere de La Culture, (b.t.). *Archéologiquei, Le Conseil national de la recherche archéologique*. 12 Haziran 2019, <http://www.culture.gouv.fr/Thematiques/Archeologie/Qu-est-ce-que-l-archeologie/CNRA>.

Çolak, N.İ. (2015). *Kültür ve tabiat varlıklarını koruma hukuku* (2. Baskı). İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Dedehayır, H. (2010). *Yerelden ulusala ulusaldan evrensele koruma bilincinin gelişim süreci*. ÇEKÜL Vakfı. İstanbul: Stil Matbaacılık.

Demoule, JP. (2007). Preventive Archaeology In France *European preventive archaeology* içinde (57-64). Hungary: National Office of Cultural Heritage.

Diaz, B.M. ve Castillo Mena, A. (2007). Preventive archaeology in Spain. *European preventive archaeology* içinde (187-209). Hungary: National Office of Cultural Heritage.

Doyduk, H.S. (2010). *Nesne merkezli koruma yaklaşımına tamamlayıcı bir olgu olarak kentsel arkeolojik yığılma*. Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

ENAT, (2012). *City of Lucca, Italy*. 12 Haziran 2019, <https://www.accessibletourism.org/?i=enat.en.accessible-cities.1256>.

Erder, C. (2007). *Tarihi çevre bilinci*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği.

Explore Foça, (b.t.). *İzmir'den Foça'ya vapur seferleri başladı*. 25 Nisan 2018, <https://explorefoca.com/izmirden-focaya-vapur-seferleri-basladi>.

Finnish Heritage Agency, (b.t.). *Archaeological cultural heritage*. 13 Haziran 2019, <https://www.museovirasto.fi/en/cultural-environment/archaeological-cultural-heritage>.

Foça Belediyesi, (b.t.). *Foça hakkında genel bilgiler*. 25 Nisan 2018, http://www.foca.bel.tr/fo%C3%A7a_hakk%C4%B1nda-4Genel_Bilgiler.aspx#ad-image-2.

Foça Belediyesi, (b.t.). *Haberler*. 01 Haziran 2019, http://www.foca.bel.tr/haber-60-FO%C3%87A%E2%80%99NIN_ANT%C4%B0K_MEYVES%C4%B0,_YEN%C4%B0DEN_YET%C4%B0%C5%9EECEK.aspx#ad-image-2.

Foça Tarihi Merkezi, (b.t.). *Foça kent duvarları ve kuleleri, rölöve restitüsyon restorasyon projesi*. Foça

Gök, H. (2017). *Koruma alanlarındaki imar uygulamaları* (1. Baskı). İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Göksu, E. ve Çırak, A. (2009). Ekonominin nesnesi haline gelen arkeolojik alanları tarihsel bağlamında değerlendirmek: kıyı kentlerinde yatırım-kültür ikilemi. *Kentleri Korumak ve Savunmak 33. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu Antalya* içinde (99-120). Ankara: Korza Yayıncılık.

Göktan, S., Hatipoğlu, A., Üncü, H., Mısırlıoğlu, M., Deliçay, D., Manap, E., Reyhan, N. Ve diğerleri. (2011). *Türkiye'nin deniz ve kıyı koruma alanları sisteminin güçlendirilmesi Foça Özel Çevre Koruma Bölgesi yönetim planı raporu*. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü. Ankara.

Görgülü, Z. (2007). Kültür mirasımızın korunması üzerine bir kez daha düşünürken. *Kent ve planlama: geçmişi korumak geleceği tasarlamak* içinde (39-47). İstanbul: İmge Kitabevi.

Guernandi, M.P. (2016). Birth and crib death of preventive archaeology in Italy. *Recent Developments in Preventive Archaeology in Europe Proceedings of the 22 and EAA Meeting in Vilnius*, 301-312.

ICOMOS Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi. (2019). *Teması: kırsal peyzaj alanlar*. 09 Haziran 2019, <http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Duyuru&sira=55&dil=tr>.

INRAP, (2016). *Rapport d'activit.* 12 Haziran 2019, <https://www.inrap.fr/rapport-d-activite-9728>.

İzmir Büyükşehir Belediyesi. (2018). *Atık su arıtma tesis yatırımları büyüyor.* 01 Haziran 2019, <https://www.izmir.bel.tr/tr/Projeler/atik-su-aritma-tesis-yatirimlari-buyuyor/1313/4>.

Kabaoğlu, C., Tuna, N., Göksu, E., Öney, A., Özgönül, N., Asatekin, G. ve diğerleri. (1993). *Foça koruma amaçlı imar planı sit alanları belgeleme ve değerlendirme çalışması raporu.* KA.BA Eski eserler koruma ve değerlendirme mimarlık. Ankara.

Kaplan, A. (1997). Foça Kıyı mekânı ölçeğinde fiziksel planlama sürecine peyzaj planlamanın entegrasyonu. *Geçmişten günümüze Foça uluslararası sempozyum, bildiriler kitabı* içinde (135-145). Ankara: Pelin Ofset Ltd. Şti.

Karabağ, E.N. (2008). *Kent arkeolojisi metoduyla çok katmanlı kentlerdeki tarihsel sürekliliğin çözümlenerek korunması: İzmir örneği.* Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Karayolları Genel Müdürlüğü, (b.t.). *2.Bölge-İzmir haritalar.* 25 Nisan 2018, <http://www.kgm.gov.tr/SiteCollectionImages/KGMImages/Haritalar/b2.jpg>.

Kasapgil, O. ve Eyüpgiller, K. (2013). *Çağdaş kentin büyüğü geçmişi dünyadan tarihi çevre koruma örnekleri.* İstanbul: Mimarlık Kültürü ve Mirası Araştırmaları Derneği.

Karatosun, M. (2003). *XIX. yüzyıl ticaret faaliyetlerinin küçük liman kentlerinde kıyı ölçeğindeki mekânsal yansımaları ve koruma önerileri (Foça, Urla, Çeşme örnekleri).* Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Karatosun, M. B. (2008). XIX. yüzyılda ticaret faaliyetlerinin temsili mekânları: Eski Foça'da tuz depoları. *Ege Mimarlık Dergisi*, 65, 32-35.

Keleş, R. (2008). *Kentleşme Politikası* (10. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.

Kiper, P.H. (2004). *Küreselleşme sürecinde kentlerin tarihsel-kültürel değerlerinin korunması: Türkiye-Bodrum Örneği*. Doktora Tezi. T.C. Ankara Üniversitesi, Ankara.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, (b.t.). *Türkiye genelinde karma sit alanları ile çakışan sit alanları (doğal sit ile) istatistiği*. 07 Mayıs 2019. <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-104411/turkiye-genelinde-karma-sit-alanlari-ile-cakisan-sit-al-.html>.

Lucca Beni Culturali, (b.t.). *Cantiere cultura*. 12 Haziran 2019, <https://www.lubec.it/en/lubec-lucca-cultural-heritage.html>.

Madran, E. (2009). Tarihi çevrenin tarihi Osmanlıdan günümüze tarihi çevre: tavırlar-düzenlemeler. *Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Dosya 14*, (1), 6-16.

Madran, E. ve Özgönül, N. (2011). *Kültürel ve doğal değerlerin korunması*. TMMOB Mimarlar Odası. Ankara: Yalçın Matbaacılık.

Maggi, R. (2007). The Approach To Preventive Archaeology In Italy, *European preventive archaeology* içinde (147-155). Hungary: National Office of Cultural Heritage.

Musaovirasto, (b.t.). *Kulttuuriympariston Plveluikkuna*. 13 Haziran 2019, https://www.kypfi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_default.aspx.

Novakovic, P. (b.t.). *Preventive Archaeology: Concepts and Practice*. Presentation, University of Ljubljana, Slovenia.

Okyay, İ. (b.t.). *Kentsel koruma ve geliştirme planlaması*. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi.

Özgünel, C. (2007). Kültürel mirasın korunması üzerine düşünceler. *Kent ve planlama: geçmişi korumak geleceği tasarlamak içinde* (47-53). İstanbul: İmge Kitabevi.

Özyiğit, Ö. (2016). *Phokaia'da son kazılar*. 05 Haziran 2019 <https://www.kultur.gov.tr/Eklenti/9476,phokaia-kazisipdf.pdf?0>.

Özyiğit, Ö. (2003). Phokaia'da Akurgal'ın kazıları ışığında son dönem çalışmaları. *Anadolu* 25, 97-107.

Özyiğit, Ö. (2016). 38. *Kazı sonuçları toplantısı 2. Cilt*. T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara. 519-538.

Özyiğit, Ö. (2015). 37. *Kazı sonuçları toplantısı 1. Cilt*. T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara. 585-602.

Özyiğit, Ö. (2014). 36. *Kazı sonuçları toplantısı 2. Cilt*. T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara. 139-164.

Özyiğit, Ö. (2013). 35. *Kazı sonuçları toplantısı 2. Cilt*. T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara. 81-100.

Özyiğit, Ö. (2012). 34. *Kazı sonuçları toplantısı 2. Cilt*. T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara. 173-191.

Özyiğit, Ö. (2011). 33. *Kazı sonuçları toplantısı 2. Cilt*. T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara. 385-404

Özyiğit, Ö. (2009). 31. *Kazı sonuçları toplantısı 3. Cilt*. T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara. 65-87.

- Özyiğit, Ö. (2008). 30. *Kazı sonuçları toplantısı 1.Cilt*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara. 387-410.
- Özyiğit, Ö. (2007). 29. *Kazı sonuçları toplantısı 2. Cilt*. T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara. 489-512.
- Özyiğit, Ö. (2006). 28. *Kazı sonuçları toplantısı 2.Cilt*. T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara. 341-354.
- Özyiğit, Ö. (2002). 24. *Kazı sonuçları toplantısı 2.Cilt*. T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara. 441-452.
- Özyiğit, Ö. (2000). 22. *Kazı Sonuçları Toplantısı 2.Cilt*. T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara. 333-350.
- Özyiğit, Ö. (1999). 21. *Kazı Sonuçları Toplantısı 2.Cilt*. T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara. 39-47.
- Özyiğit, Ö. (1993). 15. *Kazı Sonuçları Toplantısı 2.Cilt*. T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara. 11-36.
- Özyiğit, Ö. (1994). 16. *Kazı Sonuçları Toplantısı 1.Cilt*. T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara. 1-26
- Özyiğit, Ö. (1995). 17. *Kazı Sonuçları Toplantısı 2.Cilt*. T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara. 1-27.
- Özyiğit, Ö. (1996). 18. *Kazı Sonuçları Toplantısı 2.Cilt*. T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara. 1-26.
- Özyiğit, Ö. (1998). 20. *Kazı Sonuçları Toplantısı 2.Cilt*. T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara. 49-67.

Özyiğit, Ö. (1992). *14. Kazı sonuçları toplantısı 2.Cilt*. T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara. 1-22.

Özyiğit, Ö. (1990). *7. Kazı sonuçları toplantısı 1.Cilt*. T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara. 127-153.

Özyiğit, S. (1998b). *Foça Phokaia*. İzmir: Sergi Yayınevi.

Pekin, A.V. (2015). *Foça Tarihi*. İstanbul: Ege Yayınları.

Resmi Gazete, (1990). *Foça Özel Çevre Koruma Bölgesi*. 21 Haziran 2019, <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20702.pdf>.

Resmi Gazete, (b.t.). *Foça Özel Çevre Koruma Bölgesi*. 21 Haziran 2019, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/06/20070613-7-1.pdf>.

Schauman-Lönnqvist, M. (2007). Rescue Archaeology In Finland –Goals And Practices, European Preventive Archaeology, *European preventive archaeology* içinde (51-56). Hungary: National Office of Cultural Heritage.

Serdaroğlu, Ü. (2006). Toprağın altındaki geçmiş arkeoloji sorunlar öneriler kazılar. *Toprağın altındaki geçmiş arkeoloji sorunlar öneriler kazılar* içinde (40-45). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Sevim, M. (2002). *Gravürlerle Türkiye In Gravures V Anadolu 2*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi, 51-86.

T.C. Çevre Ve Orman Bakanlığı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı. (2008). *Foça Özel Çevre Koruma Bölgesi Kıyı Alanları Taşıma Kapasitesinin Belirlenmesi Projesi Sonuç Raporu*.

T.C. Foça Kaymakamlığı, (b.t.). *Sağlık hizmetleri*. 01 Haziran 2019, <http://www.foca.gov.tr/saglik-hizmetleri>.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (b.t.). *Deniz turizmi verileri*. 01 Haziran 2019, <http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/TR-77203/deniz-turizmi-verileri.html>.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlükleri, (b.t.). *Tarihçe*. 23 Mayıs 2019, <http://www.korumakurullari.gov.tr/TR-89184/tarihce.html>.

Thomas, H.L., Rowlett, R.M., Rowlett, E.S.-J., Gilbert, B.M. ve Rondinelli, R., (2013). *Field reports: excavation and survey excavations on the titelberg, Luxembourg*. 13 Haziran 2019, <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1179/009346976791490646>.

Topkapı Sarayı Müzesi, (b.t.). *Aya İrini*. 22 Mayıs 2019, <https://topkapisarayi.gov.tr/tr/aya-irini-0>.

Tunçer, M. (2014). *Tarihi çevre yok olurken, Amasra, Bergama, Kaş, Uçhisar Örnekleri*. Ankara: Alter Yayıncılık.

TÜİK. (2018). *Merkezi dağıtım sistemi adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları*. 01 Haziran 2019, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>.

Türk Dil Kurumu Sözlükleri, (b.t.). 13 Nisan 2019, <http://sozluk.gov.tr/>.

Türkiye Cumhuriyeti Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (b.t.). *Sık sorulan sorular-ülkemizde kaç tane özel çevre koruma bölgesi bulunmaktadır?*. 05 Haziran 2019, <https://csb.gov.tr/ss/ozel-cevre-koruma>.

Tyler, N., Ligibel, T.J ve Tyler R.I. (2009). *Historic Preservation- An Introduction To Its History, Principles And Practice* (2. Baskı). New York: W.W. Norton & Company Ltd.

Umar, B. (2002). *Aiolis- bir tarihsel coğrafya araştırması ve gezi rehberi*. İstanbul: Anka Basım.

UNESCO, (b.t.). *Archaeological ensemble of tárraco-gallery*. 13 Haziran 2019, <https://whc.unesco.org/en/list/875/gallery/>.

Yılmaz, S. (1997). Foça'nın bölge tarihindeki yeri (18.yüzyıl). *Geçmişten günümüze Foça uluslararası sempozyum, bildiriler kitabı* içinde (21-33). Ankara: Pelin Ofset Ltd. Şti.

Yılmaz, G. ve Gürel Üçer, A.Z. (2004), Türkiye'de kentsel koruma sürecinde kurumsal yapı ve sivil toplum kuruluşları üzerine bir değerlendirme. *Ege Mimarlık Dergisi* 2004/3, 32.

Yiakoumis, H. (Ed). (2008). *Phocee 1913-1920 Le Temoignage de Felix Sartiaux*. Paris: Kallimages Editions.

Zeren Gülersoy, N. (2013). Arkeolojik ve tarihi sit alanlarının planlanmasında yasal çerçeve ve planlama süreci, *TMMOB Şehir Plancıları Odası, Koruma Sempozyumu 2. Çalıştay, Tarihi Sitlerde ve Arkeolojik Sitlerde Planlama* içinde (12-17). Ankara: Aydan Yayıncılık Sanayi ve Ticaret A.Ş.